

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Eigen haard is goud waard? Een studie naar de woonsituatie, het verhuisgedrag en recidive van (ex-)gedetineerden

Wensveen, M.

Citation

Wensveen, M. (2020, January 16). *Eigen haard is goud waard? Een studie naar de woonsituatie, het verhuisgedrag en recidive van (ex-)gedetineerden*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/82701>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/82701>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/82701> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Wensveen, M.

Title: Eigen haard is goud waard? Een studie naar de woonsituatie, het verhuisgedrag en recidive van (ex-)gedetineerden

Issue Date: 2020-01-16

Eigen haard is goud waard?

Eigen haard is goud waard?

Een studie naar de woonsituatie,
het verhuisgedrag en recidive
van (ex-)gedetineerden

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op donderdag 16 januari 2020
klokke 13.45 uur

door

Maaïke Wensveen

geboren te Delft

in 1988

Promotor: prof. dr. P. Nieuwbeerta
Copromotor: dr. J.M.H. Palmen

Promotiecommissie: prof. dr. mr. M.J.J. Kunst
prof. dr. M.G. Knoef
prof. dr. P.H. van der Laan (Vrije Universiteit,
Amsterdam)
dr. G. Weijters (WODC)

Dit proefschrift is onderdeel van het Prison Project. Dit project werd financieel ondersteund door de Universiteit Leiden, het Nederlands studiecencentrum voor criminaliteit en rechtshandhaving (NSCR), de Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek (NWO) en de Universiteit Utrecht.

Omslagontwerp: Primo!Studio, Delft
Opmaak binnenwerk: Anne-Marie Krens – Tekstbeeld – Oegstgeest

© 2020 M. Wensveen

ISBN 978-94-0281-780-5

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische vervoelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	1
1.1	Achtergrond	1
1.2	Doelen van deze studie	2
1.3	Theoretisch kader	5
1.3.1	Verklaringen voor verschillen in woonsituaties en verhuisgedrag bij (ex-)gedetineerden	5
1.3.2	Verklaringen voor de relatie tussen woonsituaties en verhuispatronen en recidive van ex-gedetineerden	7
1.4	Eerder onderzoek	8
1.4.1	Eerder onderzoek naar de woonsituatie en verhuisgedrag van (ex-)gedetineerden	8
1.4.2	Eerder onderzoek naar de relatie tussen woonsituatie en verhuisgedrag en recidive van ex-gedetineerden	11
1.4.3	Beperkingen eerder onderzoek en toevoeging huidige studie	12
1.5	Onderzoeksvragen en opbouw	14
1.6	Data en respondenten	16
1.7	Woonsituatie bij gedetineerden: de Nederlandse context	21
2	DAKLOOSHEID VOOR EN NA EEN DETENTIESTRAF	25
2.1	Inleiding	25
2.2	Theorie	27
2.3	Eerder onderzoek	30
2.3.1	Nederlands onderzoek	34
2.3.2	Verklarende factoren bij het verband tussen detentie en dakloosheid	35
2.3.3	Tekortkomingen eerder onderzoek	36
2.4	Methode	36
2.4.1	Deelnemers	37
2.4.2	Data	42
2.5	Resultaten	42
2.5.1	Dakloosheid bij (ex-)gedetineerden	44
2.5.2	Determinanten van dakloosheid	50
2.6	Discussie	

3	DETENTIE EN VERHUISGEDRAG	55
3.1	Inleiding	55
3.2	Theorie	57
3.2.1	Algemene verhuistheorieën	57
3.2.2	Vrijwillige en onvrijwillige verhuizingen	58
3.2.3	Verklaringen voor het verband tussen detentie en verhuizen	59
3.3	Eerder onderzoek	61
3.3.1	Verhuizen van voor naar na detentie	61
3.3.2	Verhuizen na detentie: beschrijvende studies	63
3.3.3	Verhuizen na detentie: verklarende studies	64
3.3.4	Huidige studie	65
3.4	Methoden	66
3.5	Resultaten	71
3.5.1	Verhuizen en verhuispatronen	71
3.5.2	Determinanten van verhuizen en verhuispatronen	73
3.5.2.1	Woonkenmerken voor detentie	73
3.5.2.2	Detentiekennmerken	77
3.5.2.3	Life events	79
3.5.2.4	Persoonlijke kenmerken	80
3.6	Discussie	80
4	KENMERKEN VAN VERHUIZINGEN NADER BEKEKEN	85
4.1	Inleiding	85
4.2	Theorie	87
4.2.1	Verhuizingen: buurtstatus	87
4.2.2	Verhuizingen: afstand	89
4.3	Eerder onderzoek	91
4.3.1	Buurtstatus	91
4.3.2	Afstand	94
4.4	Methoden	96
4.4.1	Verhuizen	97
4.4.2	Controlevariabelen	99
4.5	Resultaten	101
4.5.1	Kenmerken van verhuizingen, afstand en buurtstatus, in kaart gebracht	101
4.5.2	Samenhang buurtstatus bij een verhuizing en kenmerken van gedetineerden	103
4.5.3	Samenhang afstand bij een verhuizing en kenmerken van gedetineerden	108
4.6	Discussie	108

5	WOON- EN VERHUISPATRONEN EN RECIDIVE	115
5.1	Inleiding	115
5.2	Theorieën	118
5.2.1	Straintheorie	118
5.2.2	Sociale controletheorie	119
5.2.3	Sociale desorganisatietheorie	121
5.2.4	Hypothesen	126
5.3	Eerder onderzoek	126
5.4	Methoden	131
5.4.1	Participanten	131
5.4.2	Data	132
5.5	Resultaten	136
5.5.1	Recidivepatronen en woon- en verhuispatronen	136
5.5.2	<i>Propensity score</i> analyse	141
5.5.3	Recidivepatronen naar woon- en verhuispatronen, en kenmerken van een verhuizing (gewogen naar propensity scores)	145
5.6	Discussie	152
6	DISCUSSIE	157
6.1	Inleiding	157
6.2	Samenvatting van de resultaten	158
6.2.1	Dakloosheid voor en na een detentiestraf (hoofdstuk 2)	158
6.2.2	Detentie en verhuisgedrag (hoofdstuk 3)	159
6.2.3	Kenmerken van verhuizingen nader bekeken (hoofdstuk 4)	161
6.2.4	Woonsituaties, verhuizen en recidive (hoofdstuk 5)	162
6.3	Theoretische reflectie	164
6.3.1	Verklaringen voor de relatie tussen detentie en woon- en verhuispatronen	164
6.3.2	Verklaringen voor de relatie tussen woon- en verhuispatronen en recidive onder ex-gedetineerden	167
6.4	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	167
6.5	Beleidsaanbevelingen	171
	SUMMARY	175
	REFERENTIES	183
	NAWOORD	193
	CURRICULUM VITAE	195

Dit proefschrift is gebaseerd op artikelen. Hoofdstukken 2 tot en met 5 zijn geschreven als individueel artikel. Dit kan tot gevolg hebben dat enige overlap bestaat in de teksten van de verschillende hoofdstukken. In elk hoofdstuk is bijvoorbeeld de onderzoeksopzet opnieuw beschreven.

1 | Inleiding

1.1 ACHTERGROND

In Nederland worden jaarlijks ongeveer 31.000 personen ingesloten in een huis van bewaring of een gevangenis (De Looff e.a., 2018). Vrijwel alle gedetineerden komen na een bepaalde tijd weer vrij en keren terug in de maatschappij. Een van de uitdagingen waar ex-gedetineerden dan mee te maken krijgen is het hebben van goede huisvesting. Bekend is dat ex-gedetineerden relatief vaak problemen hebben hun oorspronkelijke huisvesting te behouden of nieuwe huisvesting te verkrijgen.

Een goede en stabiele woonsituatie voor ex-gedetineerden wordt volgens Nederlandse en internationale criminologen van groot belang geacht voor hun verdere leven. Allereerst is een goede woonsituatie belangrijk vanwege de invloed die het kan hebben op het welzijn van ex-gedetineerden. Eerder onderzoek heeft bijvoorbeeld laten zien dat daklozen een lager welzijn ervaren dan mensen met stabiele huisvesting (Thomas, Gray & McGinty, 2012). Daarnaast wordt verondersteld dat goede en stabiele huisvesting een belangrijke voorwaarde is voor een goede re-integratie na vrijlating (Petersilia, 2003; Van den Braak, e.a., 2003; Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006; Bradley, Oliver, Richardson & Slayter, 2001). Diverse onderzoeken hebben laten zien dat gedetineerden met gedegen huisvesting betere kansen hebben om hun leven weer op te bouwen. Zij behouden of krijgen bijvoorbeeld gemakkelijker een baan (Bradley e.a., 2001; Fontaine & Biess, 2012). Verder wordt een goede en stabiele woonsituatie van belang geacht omdat het verondersteld wordt een belangrijke rol te spelen bij het verminderen van de kans op recidive. Personen die een huis hebben, hebben meer te verliezen en hebben meer sociale bindingen (Skardhamar, 2003; Huebner & Pleggenkuhle, 2015), waardoor ervan uitgegaan wordt dat ze een kleinere kans hebben (opnieuw) criminaliteit te plegen (Hirschi, 1969).

Het belang van een goede en stabiele woonsituatie wordt ook door gedetineerden zelf onderkend. Eerder onderzoek liet zien dat (ex-)gedetineerden zich zorgen maken over hun woonsituatie na detentie – en het behouden of verkrijgen een complex probleem vinden (Niven & Stewart, 2005). Ook geven (ex-)gedetineerden aan dat dat het beschikken over goede en stabiele huisvesting een van de belangrijkste aspecten is voor een succesvolle terugkeer in de maatschappij (Visher e.a., 2004) en voor het verkleinen van de kans op recidive (Williams e.a., 2012).

Daarnaast wordt een goede en stabiele woonsituatie ook van belang geacht door diverse instanties die (ex-)gedetineerden helpen. In Nederland hebben de diverse reclasseringsorganisaties bijvoorbeeld lang ingezet op de drie w's als speerpunten bij het helpen van (ex-)gedetineerden: wonen, werken en wederhelpt. Wonen werd daarbij als een zeer belangrijk speerpunt gezien, omdat het gaat om een van de eerste levensbehoeften (Poort & Eppink, 2009). Ook in het huidige nazorgbeleid van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, en de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), wordt de woonsituatie als een van de belangrijke aandachtspunten genoemd (Rekenkamer, 2018; DJI, 2014). Het beschikken over onderdak wordt gezien als een van de vijf basisvoorwaarden voor een succesvolle resocialisatie (VNG, 2011). Elke gedetineerde die vrijkomt, zou over huisvesting moeten beschikken (Rekenkamer, 2018; DJI, 2014).

Gegeven het veronderstelde belang van de woonsituatie van (ex-)gedetineerden, is er in de internationale en zeker de Nederlandse criminologische literatuur verrassend weinig precieze kennis over. Er zijn wel diverse studies gedaan naar de woonsituatie in de periode na detentie (Wolff, Shi & Schumann, 2012; Visser, Yahner & LaVigne, 2010), maar die richten zich vaak alleen op dakloosheid, waarbij andere woonsituaties vaak worden 'vergeten' (Dyb, 2009). Grimshaw (2002) concludeerde in zijn literatuur review over huisvesting en delinquentie bijvoorbeeld dat er weinig bekend is over de impact van andere woonsituaties dan dakloosheid, zeker buiten de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië. Verder er zijn internationaal enkele studies (Dyb, 2009) en in Nederland nauwelijks grootschalige en longitudinale studies verricht naar eventuele veranderingen in de woonsituatie in de periode voor en na detentie en verhuisgedrag. Daarenboven kijkt geen van de Nederlandse studies naar verhuispatronen en specifieke kenmerken hiervan, bijv. of (ex-)gedetineerden dichtbij of ver weg gaan wonen en/of naar buurten met een hogere of juist lagere sociale status gaan. Verder zijn de meeste studies in de Verenigde Staten verricht, terwijl het Nederlandse strafrechts- en welzijns-systeem zeer verschilt van het Amerikaanse. Specifieke studies naar de woonsituatie en het verhuisgedrag van Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden zijn daarom van belang, helemaal omdat hier in de praktijk en in beleid zoveel nadruk op wordt gelegd.

1.2 DOELEN VAN DEZE STUDIE

Het belangrijkste streven van dit proefschrift is meer inzicht geven in de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en de invloed hiervan op hun latere recidive. Dit is van wetenschappelijk belang omdat het de – nog gebrekkige – kennis op dit terrein vergroot en inzicht geeft in de houdbaarheid van diverse criminologische theorieën. Verder is het van maatschappelijk belang want de resultaten van de huidige studie kunnen hand-

vatten geven voor een betere resocialisatie van gedetineerden in de maatschappij en daarmee recidive verminderen en voorkomen.

Het eerste doel van deze studie is daarom het in kaart brengen van de huisvestings situatie van gedetineerden, en met name of zij dakloos zijn of niet, voor en na detentie – en welke factoren daarop van invloed zijn. Dit proefschrift laat zien in hoeverre binnen een onderzoeksgroep van gedetineerde en ex-gedetineerden er sprake is van dakloosheid. Dit zal namelijk duidelijk maken of er met het huidige beleid inderdaad voor gezorgd wordt dat dakloosheid zo min mogelijk voorkomt. Daarnaast beoogt dit onderzoek inzichtelijk te maken of en welke kenmerken van de gedetineerden en ex-gedetineerden hun kansen om dakloos te raken vergroten. Hier kan door beleidsmakers en hulpverleners vervolgens ook weer op worden ingespeeld om zo de kans op dakloosheid verder te verkleinen.

Het tweede doel van dit onderzoek is beter inzicht te krijgen in verhuizingen van ex-gedetineerden, d.w.z. een vergelijking te maken van de huisvestingssituatie voor en na detentie, en de huisvestingssituatie direct na vrijlating en zes maanden daarna. Algemeen verondersteld wordt dat een stabiele huisvestingssituatie belangrijk is bij terugkeer in de samenleving na een detentiestraf (Bradley e.a., 2001; Petersilia, 2003; Baldry e.a., 2006). Vaak wordt echter voorbij gegaan aan het feit dat gedetineerden en ex-gedetineerden ook kunnen verhuizen, zowel tijdens als na een detentiestraf. Dit gebeurt om verscheidene redenen, maar kan ook direct een gevolg zijn van de detentie (Warner, 2015). Vanwege de grote impact die verhuizen kan hebben op iemands leven, en in het bijzonder het leven van ex-gedetineerden, is het tweede doel van dit proefschrift inzicht krijgen in verhuizen als gevolg van detentie. Daarnaast zijn de weinige studies die zich richten op verhuizen bij deze doelgroep vaak beschrijvend van aard (Warner, 2015). De huidige studie tracht daarom een verklaring te kunnen schetsen voor een eventueel verband tussen detentie en verhuizen.

Het derde doel is om vervolgens preciezer te kijken naar verhuispatronen en verhuizingen in meer detail van elkaar te kunnen onderscheiden. Zoals Vogel en collega's (2017) stellen, bestaat er namelijk veel variatie tussen verhuispatronen. Een aspect waarvan verondersteld wordt dat het van belang kan zijn bij de verdere resocialisatie is de buurt waar de ex-gedetineerde terecht komt (Harding e.a., 2013). Deze kan bij een verhuizing naar een sociaaleconomisch betere of juist een slechtere buurt gaan of naar een buurt die in sociaaleconomische status gelijk is aan de vorige. Deze buurtstatus en verandering hierin zou van invloed kunnen zijn op latere recidive (Lee e.a., 2017). Een ander aspect dat de verdere resocialisatie en recidive kan beïnvloeden is de afstand waarover verhuisd wordt (Kirk, 2009). Hoe verder de afstand, hoe meer de ex-gedetineerde uit zijn oude, vertrouwde omgeving wordt verwijderd. Dit kan gevolgen hebben voor zijn verdere leven. Vanwege het mogelijke belang van deze twee aspecten beoogt de huidige studie deze in kaart te brengen voor de verhuizers onder de gedetineerden en ex-gedetineerden.

Het vierde doel van dit proefschrift is, tot slot, om al deze aspecten van de woonpatronen te relateren aan recidive. Ondanks dat huisvesting erg belangrijk wordt geacht bij een succesvolle terugkeer in de samenleving, krijgt dit in recidiveonderzoek toch vaak minder aandacht dan factoren als familie en werk (Fontaine & Biess, 2012; Makarios e.a., 2010). Alle bovenstaande aspecten van woon- en verhuispatronen kunnen een rol spelen bij eventuele recidive (Steiner e.a., 2015; Vogel e.a., 2017; Clark, 2016). Vanwege het grote maatschappelijke belang bij het terugdringen van recidive, beoogt dit proefschrift hier een bijdrage aan te leveren door middel van het in kaart brengen van de invloed van de verschillende woon- en verhuispatronen op recidive.

Uitleg van termen over wonen en verhuizen zoals gebruikt in deze studie

Deze studie richt zich op de bestudering van woonsituaties en verhuisgedrag bij gedetineerden en ex-gedetineerden. De verschillende termen die hierbij gehanteerd worden, worden hieronder uitgelegd.

Gebruikte termen	Uitleg	Met name gebruikt in hoofdstuk
Woonsituatie	Woonsituatie op een bepaald moment: huisvesting of dakloos	2, 5
Woonpatronen	Woonsituaties op meerdere meetmomenten	2, 5
Woonkenmerken	Kenmerken van de woonsituatie voor detentie: woont respondent alleen of met anderen; buurtstatus van de woning, woont respondent in een van de vier grote steden, vindt respondent een woning belangrijk, is respondent tevreden met zijn woning	2, 3, 4, 5
Verhuizen	Op een ander adres gaan wonen (alleen voor niet-daklozen)	3, 5
Verhuizen tijdens detentie	Direct bij uitstroom uit detentie op een ander adres wonen dan op het moment van instroom in detentie	3, 4, 5
Verhuispatronen	Verhuizingen tussen meerdere meetmomenten (alleen voor niet-daklozen). Mogelijke patronen zijn 'direct verhuizen', 'uitgesteld verhuizen', 'frequent verhuizen' en 'niet verhuizen'.	3, 5
Niet-verhuizers	Respondenten die geen enkele keer tijdens de onderzoeksperiode verhuizen	3, 5

Directe verhuizers	Respondenten die direct bij vrijlating uit detentie verhuisd zijn, en vervolgens niet meer verhuizen	3, 5
Uitgestelde verhuizers	Respondenten die bij vrijlating nog wonen op hetzelfde adres als voor detentie, maar later in de periode na detentie wel verhuizen	3, 5
Frequente verhuizers	Respondenten die zowel direct bij vrijlating verhuisd zijn, als later in de periode na detentie verhuizen	3, 5
Kenmerken van verhuizen:	Kenmerken van verhuizen: Afstand: de afstand waarover de respondent verhuist, en Buurtstatus verandering: verhuist de respondent naar een sociaaleconomisch betere, gelijke of slechtere buurt.	4, 5

1.3 THEORETISCH KADER

1.3.1 Verklaringen voor verschillen in woonsituaties en verhuisgedrag bij (ex-)gedetineerden

In deze dissertatie worden verschillen in de woonsituatie en verhuisgedrag van (ex-)gedetineerden beschreven. Ter verklaring van deze verschillen kan gebruik gemaakt worden van algemene theorieën uit de demografie, sociologie en criminologie. Deze theorieën hebben betrekking op de invloed van *sociale bindingen*, *stigma*, *life events*, *human capital*, en *push-* en *pull*-factoren op de woonsituatie of verhuisgedrag. Al deze verschillende factoren worden van belang geacht bij het verklaren van verschillen in woonsituaties en verhuisgedrag.

Sociale bindingen zijn een belangrijk verklarend onderdeel van de sociale controletheorie (Hirschi, 1969). De sociale controletheorie kan een verklaring bieden voor verschillen in woonsituaties en verhuisgedrag. Volgens deze theorie kan het ontbreken van sociale bindingen een van de oorzaken zijn van dakloosheid (Wolff & Draine, 2004; Colvin e.a., 2002). Deze bindingen kunnen tevens tijdens detentie verslechteren, waardoor de gedetineerde dakloos raakt (Richi, 2001). Net als bij dakloos raken vanwege verslechterde sociale bindingen met anderen, en daardoor minder steun vanuit de omgeving bij huisvesting, kunnen deze bindingen vervolgens ook bij een verhuizing een rol spelen. Bindingen kunnen zodanig verzwakken dat terugkeer naar de vorige woning niet mogelijk is (Mears e.a., 2012). Verder zullen verzwakte sociale bindingen tijdens detentie leiden tot minder steun vanuit de omgeving en daarom de kans vergroten op een verhuizing naar een sociaaleconomisch slechtere buurt.

Daarnaast zullen gedetineerden met sterke sociale bindingen aan conventionele anderen waarschijnlijk over kortere afstand verhuizen, om zodoende dichterbij hun sociale omgeving te blijven (Lee e.a., 2017).

Naast sociale bindingen, kan een *stigma of label* als ex-gedetineerde een rol spelen bij woonsituaties en verhuisgedrag. Volgens de labelingtheorie (Becker, 1963) kan dit stigma tot sociale uitsluiting leiden (Bernburg & Krohn, 2003), waardoor het moeilijker wordt om huisvesting te behouden of verkrijgen (Petersilia, 2003). Hiermee wordt de kans op dakloosheid of een verhuizing vergroot. Dit label als ex-gedetineerde kan bovendien zwaarder wegen in een sociaaleconomisch betere buurt, waardoor ex-gedetineerden er eerder voor kiezen naar een sociaaleconomisch slechtere buurt te gaan, waar ze meer geaccepteerd zullen zijn (Harding e.a., 2013).

Onder *life events* worden belangrijke gebeurtenissen in iemands leven verstaan, bijvoorbeeld gaan samenwonen of een kind krijgen (Kley & Mulder, 2010). *Life events* kunnen vervolgens met name een rol spelen bij dakloosheid en al dan niet verhuizen. Een voorbeeld van een *life event* dat kan leiden tot dakloosheid of een verhuizing is bijvoorbeeld een verbroken relatie (Van Laere, 2017). Ook gaan samenwonen of een nieuwe baan krijgen kunnen aanleiding zijn voor een verhuizing (Kley & Mulder, 2010; Feijten & Mulder, 2002; De Groot e.a., 2011).

Met *human capital* wordt de sociaaleconomische positie van een individu bedoeld (South & Crowder, 1997a). Human capital-factoren, zoals (een gebrek aan) inkomen, kunnen eveneens leiden tot dakloosheid (Anderson & Christian, 2003) en verhuizingen (Feijten & Mulder, 2002). Gedetineerden met voldoende *human capital*, zullen er bij verlies van de woning beter in slagen een nieuwe woonplek te vinden en dus te verhuizen, in plaats van dakloos te raken. Verder is *human capital* belangrijk bij het verklaren van verschillen in kenmerken van verhuizingen, bijvoorbeeld of personen gaan verhuizen naar een huis in een buurt met hogere, zelfde of lagere sociale status. Volgens het *human capital* model (South & Crowder, 1997a) verhuizen mensen met name binnen hun eigen sociale klasse en gaan dus naar een nieuwe buurt die daarbij past. Een verbeterd *human capital*, bijvoorbeeld door een hoger inkomen, zou een reden kunnen zijn voor een verhuizing naar een betere buurt (South & Crowder, 1997a). Aan de andere kant zullen gedetineerden tijdens detentie vaak *human capital* verliezen (Lee e.a., 2017), waardoor de kans groot is dat zij bij een verhuizing naar een slechtere buurt gaan.

Tot slot spelen *push- en pull-factoren* een rol bij verhuizen. *Push-* en *pull-factoren* zijn redenen om bij een verhuizing te vertrekken uit de huidige omgeving en juist naar de nieuwe omgeving toe te gaan (Van der Voordt e.a., 2012). Ontevredenheid met de buurt (Rossi, 1980) kan een belangrijk *push-factor* zijn om uit de huidige omgeving te vertrekken, net zoals een groter huis een *pull-factor* kan zijn (Wagner & Mulder, 2015). Tot slot worden deze *push- en pull-factoren* van belang geacht bij het verklaren van verschillen in afstand bij een verhuizing. Er wordt gesteld dat *pull-factoren* in de nieuwe omgeving, zoals

een nieuwe baan, vaak oorzaak zijn van een verhuizing over lange afstand (Pendakur & Young, 2013), terwijl *push-factoren* van de oude woonsituatie, zoals een te klein huis na gezinsuitbreiding, eerder een verhuizing over korte afstand kunnen verklaren (Pendakur & Young, 2013).

In de volgende hoofdstukken wordt uitgebreider op deze theoretische verklaringen ingegaan, en worden specifieke hypothesen afgeleid en getoetst.

1.3.2 Verklaringen voor de relatie tussen woonsituaties en verhuispatronen en recidive van ex-gedetineerden

Deze dissertatie beschrijft ook het recidivegedrag van ex-gedetineerden, en onderzoekt in hoeverre verschillen in recidivepatronen samenhangen met verschillen in woon- en verhuispatronen van ex-gedetineerden. Verschillende theorieën kunnen een verklaring bieden voor de relatie tussen detentie, de woonsituatie, verhuisgedrag en recidive. Hieronder worden achtereenvolgens de sociale controletheorie, de labelingtheorie, straintheorie en de sociale desorganisatietheorie gebruikt om deze relatie te verklaren.

De sociale controletheorie (Hirschi, 1969) stelt dat te weinig binding met conventionele anderen leidt tot crimineel gedrag. Een persoon met een sterke binding aan anderen heeft meer te verliezen en zal eerder afzien van criminaliteit (Hirschi, 1969). Als eerste wordt algemeen verondersteld dat daklozen over minder sociale bindingen met de maatschappij beschikken dan personen met huisvesting (Dyb, 2009). Volgens de theorie zullen daklozen daarom meer en vaker recidiveren dan ex-gedetineerden die wel over huisvesting beschikken. Een verhuizing, en daarmee een vertrek uit de eerdere sociale omgeving, kan aan de ene kant leiden tot verlies van conventionele sociale relaties (Vogel e.a., 2017) en dus de kans op recidive vergroten. Aan de andere kant kan een verhuizing ook inhouden dat iemand vertrekt uit zijn oude criminogene omgeving en dat daardoor de binding met onconventionele anderen minder wordt (Harding e.a., 2013). Op deze manier kan een verhuizing juist leiden tot minder recidive. Een verhuizing over langere afstand zal hierbij waarschijnlijk de binding met de oude omgeving verder doen verzwakken dan een verhuizing over korte afstand (Vogel e.a., 2017).

De labelingtheorie kan een verklaring bieden voor recidive onder dakloze ex-gedetineerden. Volgens deze theorie kan een stigma als crimineel of ex-gedetineerde iemands sociale status schaden, mogelijkheden tot een conventioneel leven inperken (Becker, 1963) en de kans op recidive zo vergroten. Na vrijlating uit detentie kan stigmatisering in nog grotere mate gelden voor dakloze ex-gedetineerden dan voor ex-gedetineerden met huisvesting (Phelan, Link, Moore & Stueve, 1997). Dakloosheid wordt geassocieerd met bijvoorbeeld criminaliteit en gevaar. Een label als crimineel kan ervoor zorgen dat daklozen dit internaliseren en zich naar dit label gaan gedragen, omdat men dat van hen verwacht (Snow, Baker & Anderson, 1989). Ook kan volgens deze stigma-

theorie zo'n label leiden tot grotere sociale uitsluiting (Phelan, e.a., 1997). Dit heeft weer een slechtere binding met de conventionele maatschappij tot gevolg en kan leiden tot meer crimineel gedrag.

De *strain*theorie van Agnew (1992) kan met name een verklaring bieden voor het verband tussen de woonsituatie na detentie en daaropvolgende recidive. Volgens deze theorie leidt het niet behalen of het verliezen van bepaalde positief gewaardeerde doelen, zoals vaste huisvesting, tot crimineel gedrag (Agnew, 1992). Dakloosheid is een *strain* van grote omvang, welke de hoogste kans op crimineel gedrag geven (Listwan e.a., 2013). Met betrekking tot verhuizen kan, aan de ene kant, geredeneerd worden dat een verhuizing positief kan zijn, bijvoorbeeld een verhuizing naar een meer permanente woonplek (Fontaine & Biess, 2012). Dit leidt vervolgens tot minder *strain* en daarmee minder recidive. Aan de andere kant kan verhuizen negatief voelen, wanneer dit het gevolg is van het kwijtraken van de eerdere huisvesting tijdens of als gevolg van de detentie. Dit laatste kan juist leiden tot meer *strain* en daarmee een grotere kans op recidive. Met betrekking tot buurtstatus kan daarnaast aan de ene kant verwacht worden dat wonen in een slechtere buurt leidt tot meer *strain* dan wonen in een betere buurt (Vogel e.a., 2017). Aan de andere kant zou verhuizen naar een betere buurt juist tot meer gevoelens van *strain* kunnen leiden, omdat de persoon zichzelf ziet tussen veel anderen die het sociaaleconomisch beter hebben dan hij- of zijzelf (Vogel e.a., 2017), wat de kans op recidive vergroot.

De sociale desorganisatietheorie, tot slot, kan ook een verklaring bieden voor het verband tussen verhuispatronen en recidive na een detentiestraf. In buurten met een lage sociaaleconomische status is, volgens deze theorie (Shaw & McKay, 1942), sprake van minder sociale controle tussen de bewoners (Vogel e.a., 2017; Morenoff & Harding, 2014). Bij een verhuizing naar een slechtere buurt, zullen ex-gedetineerden daarom meer mogelijkheden hebben te recidiveren en minder gevolgen vrezen van eventueel crimineel gedrag (Morenoff & Harding, 2014). Gedetineerden en ex-gedetineerden die naar een slechtere buurt verhuizen hebben daarmee een grotere kans om te recidiveren.

In het laatste analyse hoofdstuk van deze studie wordt uitgebreid op deze theorieën ingegaan en worden specifieke verwachtingen over de relatie tussen woonsituaties, verhuizen en recidive geformuleerd en getoetst.

1.4 EERDER ONDERZOEK

1.4.1 Eerder onderzoek naar de woonsituatie en verhuisgedrag van (ex-) gedetineerden

Zowel in Nederland als internationaal zijn eerder studies gedaan naar de woonsituatie en het verhuisgedrag van gedetineerden en ex-gedetineerden. De meeste studies focussen op dakloosheid en detentie, en op recidive. Boven-

dien zijn veruit de meeste studies gedaan in Angelsaksische landen, met de meerderheid in de Verenigde Staten, en blijft Nederlands onderzoek achter. Hieronder wordt voor de woonsituatie en verhuisgedrag eerder onderzoek besproken, zowel Nederlandse als internationale studies.

Dakloosheid

Nederlandse studies naar dakloosheid laten zien dat ex-gedetineerden relatief vaak dakloos zijn (Beyens, Dirkzwager & Korf, 2014). Het cross-sectionele onderzoek van Van den Braak en collega's (2003) liet bijvoorbeeld zien dat voorafgaand aan detentie 23 procent dakloos was, terwijl 28 procent na vrijlating verwachtte dakloos te zijn. In enkele longitudinale onderzoeken toonden de resultaten een nog sterkere toename van dakloosheid na vrijlating (Janssen, 1999; Van Galen e.a., 1998). Deze onderzoeken zijn echter vrij gedateerd, en bovendien bestond de studie van Janssen uit een gering aantal respondenten. Uit het recentere en meer omvangrijke onderzoek van More & Weijters (2011) bleek eveneens dat dakloosheid onder de 1.232 ex-gedetineerden na vrijlating vaker voorkwam dan voor detentie.

Internationale studies naar het verband tussen detentie en dakloosheid zijn iets talrijker. Over het algemeen blijkt hieruit dat gedetineerden relatief vaak dakloos raken na een verblijf in detentie (Baldry e.a., 2006; Dyb, 2009; Kirkwood & Richley, 2008). Wel is het zo dat veel studies een cross-sectionele onderzoeksopzet hanteren en daarbij, noodgedwongen, gebruik maken van verwachtingen voor toekomstige woonsituaties in plaats van daadwerkelijke woonsituaties na detentie (Dyb, 2009; Kirkwood & Richley, 2008; Williams e.a., 2012). Deze verwachtingen kunnen een vertekend beeld geven van de situatie na vrijlating (Van den Braak e.a., 2003).

Internationale longitudinale studies, die beter in staat zijn het verband tussen detentie en dakloosheid in kaart te brengen, laten internationaal wisselende resultaten zien. Sommige studies vinden een toename in het aandeel daklozen onder ex-gedetineerden (Baldry e.a., 2006; Metraux & Culhane, 2004), terwijl andere studies juist vinden dat dakloosheid afneemt (Visser e.a., 2004; More & Weijters, 2011).

Er bestaat, kortom, nog onduidelijkheid over het verband tussen detentie en dakloosheid, en of detentie zorgt voor een toe- dan wel afname in dakloosheid. Wel blijkt over het algemeen dat dakloosheid bij gedetineerden vaker voorkomt dan binnen de algemene bevolking. Weinig eerdere studies brengen bovendien de woonpatronen in beeld, maar kijken naar slechts één moment na vrijlating.

Verhuizen

Gedetineerden kunnen tijdens hun detentie verhuizen, dus bij vrijlating naar een ander adres gaan dan voorafgaand aan detentie, of gedurende de periode

na vrijlating. Over verhuizen tijdens detentie zijn minder onderzoeken beschikbaar dan over verhuizingen in de periode daarna. Er wordt vaak gekeken of gedetineerden bij vrijlating dakloos zijn of nog altijd over huisvesting beschikken, zonder in te gaan op deze specifieke huisvesting. In de Nederlandse studie van Janssen (1999) is wel onderzocht hoeveel gedetineerden zijn verhuisd. Van de respondenten met huisvesting zowel voor als na detentie, was 39 procent verhuisd. Ook internationale studies die wel kijken naar verhuizen tijdens detentie, vinden dat een relatief groot deel van de gedetineerden met huisvesting voor en na detentie, verhuist. Percentages gaan van zestien procent tot meer dan de helft (Niven & Olagundoye, 2002; Visser e.a., 2010; Warner, 2015; Baldry e.a., 2006).

Ook in de periode na vrijlating kan sprake zijn van verhuizingen. Internationale studies die kijken naar verhuisgedrag na detentie vonden over het algemeen een hoge mate van verhuizen onder de ex-gedetineerden (Warner, 2015; Harding e.a., 2013; La Vigne e.a., 2009; Visser & Courtney, 2007). Voor het eerste jaar na vrijlating gaan de percentages verhuisden van een kwart tot twee derde (La Vigne e.a., 2009; Visser & Courtney, 2007). La Vigne en Parthasarathy (2005) stellen dat in hun onderzoeksgroep sprake is van weinig verhuizingen. Iets minder dan een derde is twee jaar na vrijlating verhuisd. Dit is inderdaad minder dan in veel andere studies, maar nog altijd veel meer dan in de algemene bevolking.

Eerdere studies lijken allen te wijzen op een hoge mate van verhuizingen, zowel tijdens als na een detentiestraf. In Nederland ontbreekt gedegen kennis over verhuisgedrag van gedetineerden en ex-gedetineerden, met name tijdens de periode na vrijlating. Het huidige onderzoek brengt daarom verhuisgedrag van Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden in kaart, zowel tijdens al na detentie. Ook worden de verhuispatronen in beeld gebracht.

Kenmerken van verhuizingen

Specifieke kenmerken van verhuizingen die in dit proefschrift worden bekeken zijn veranderingen in buurtstatus bij een verhuizing en de verhuisde afstand. Eerdere studies die hierop focussen zijn allen internationaal, en maken veelal gebruik van dezelfde datasets. Uit onderzoeken naar buurtstatus bij een verhuizing tijdens of na detentie komt veelal naar voren dat ex-gedetineerden in slechtere buurten wonen dan de algemene bevolking (Massoglia e.a., 2013; Solomon e.a., 2004; Visser & Farrell, 2005) en ook dat ze bij een verhuizing, zowel tijdens detentie als in de periode daarna, terechtkomen in een buurt met een slechtere status (Warner, 2016; Hipp e.a., 2010). Andere studies vonden juist dat sprake is van weinig verandering in buurtstatus en ex-gedetineerden bij een verhuizing veelal naar een buurt gaan met eenzelfde sociaaleconomische status als hun eerdere buurt (Lee e.a., 2017; Harding e.a., 2013; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Er is dan dus geen sprake van een verbetering of ver-

slechtering van de buurt. De resultaten zijn dus wisselend, al lijkt het beeld over het algemeen dat er bij een verhuizing weinig variatie in buurtstatus is.

Hiernaast keek een aantal studies naar het verband tussen detentie en verhuisafstand. Vaak gaat het daarbij om de vraag of de gedetineerde bij een verhuizing terugkeert naar dezelfde buurt of naar een andere buurt, en dus verder weg, gaat. Hoewel enkele studies laten zien dat een groot deel van de ex-gedetineerden naar een andere buurt verhuist (Warner, 2015; La Vigne e.a., 2009; Visser & Farrell, 2005), wordt er in veel studies van uitgegaan dat gedetineerden veelal terugkeren naar dezelfde buurt als voorafgaand aan detentie (Hipp e.a., 2010; Kirk, 2009; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Niet veel onderzoek gaat daarbij in op de exacte afstand van een verhuizing. De weinige die hier wel naar kijken, wijzen op een relatief kleine afstand bij verhuizingen (Harding e.a., 2013). Samenvattend laten deze studies naar verhuisde afstand nog geen eenduidige resultaten zien.

Studies naar specifieke kenmerken van verhuizingen onder gedetineerden en ex-gedetineerden hebben, kortom, wisselende resultaten. Bovendien wordt vrijwel nooit de specifieke afstand in kilometers waarover is verhuisd, bekeken. In Nederland ontbreekt onderzoek naar kenmerken van verhuizingen.

1.4.2 Eerder onderzoek naar de relatie tussen woonsituatie en verhuisgedrag en recidive van ex-gedetineerden

De verschillende woonsituaties en verhuispatronen kunnen elk weer van invloed zijn op daaropvolgende recidive. Allereerst wordt eerder onderzoek beschreven dat ingaat op dakloosheid en recidive na een detentiestraf. Over het algemeen vindt dit soort studies dat dakloosheid een grote rol speelt bij recidiveren (Visser & Courtney, 2007; Steiner e.a., 2015; Yahner & Visser, 2008; Metraux & Culhane, 2004; Lutze e.a., 2014; Metraux & Culhane, 2004). Visser en Courtney (2007) noemde dakloosheid direct na detentie een van de sterkste voorspellers voor recidive. Steiner en collega's (2015) lieten zien dat dakloze ex-gedetineerden bijna 350 procent meer kans hadden om te recidiveren dan ex-gedetineerden met huisvesting. Ook in Nederland lieten Weijters en collega's (2018) het verband tussen dakloosheid en recidive zien. Kortom, studies wijzen in de richting van een grotere kans op recidive voor dakloze ex-gedetineerden.

Onderzoek naar de relatie tussen verhuisgedrag en recidive is minder eenduidig. Toch laat de meerderheid van de onderzoeken naar verhuisgedrag tijdens en na een detentiestraf ook zien dat verhuizen in de periode na vrijlating leidt tot meer recidive (Broner e.a., 2009; Steiner e.a., 2015; Meredith e.a., 2003; Steiner e.a., 2012; Baldry e.a., 2006). Studies vonden bijvoorbeeld dat elke verhuizing de kans op recidive deed toenemen met 25 procent (Meredith e.a., 2003) tot 125 procent (Steiner e.a., 2015). Aan de andere kant zijn er ook resultaten gevonden waarbij een verhuizing de kans op recidive verkleinde (Huebner & Pleggenkuhle, 2015) en zijn er studies die geen verband

vonden (La Vigne & Parthasarathy, 2005). Bovenstaande onderzoeken wijzen in verschillende richtingen voor het verband tussen verhuizen en recidive.

Ook met betrekking tot buurtstatus zijn de resultaten wisselend. Enkele studies vonden geen verband tussen buurtstatus en recidive (Stahler e.a., 2013; Tillyer & Vose, 2011), terwijl anderen vonden dat een sociaaleconomisch slechtere buurt de kans op recidive vergroot (Clark, 2016; Hipp e.a., 2010; Kubrin & Stewart, 2006). Tot slot lijken de weinige studies naar verhuisde afstand en recidive erop te wijzen dat verder weg verhuizen de kans op recidive verkleint (Kirk, 2009; Yahner & Visser, 2008), wat duidt op het maken van een nieuwe start voor de ex-gedetineerde.

1.4.3 Beperkingen eerder onderzoek en toevoeging huidige studie

Eerder onderzoek naar het verband tussen detentie, woonsituaties en verhuisgedrag, en recidive kent een aantal beperkingen. Zo maakt een deel van het onderzoek naar huisvesting onder ex-gedetineerden gebruik van kleine gelegenhedssteekproeven van ex-gedetineerden vlak na vrijlating (Geller & Curtis, 2011). Met dit soort onderzoek kan niet duidelijk worden gemaakt of slechte huisvesting te wijten is aan de detentieperiode of al voorafgaand aan detentie bestond en mede oorzaak van de detentie kan zijn. Zo wordt bijvoorbeeld vaak de woonsituatie na vrijlating gemeten door gedetineerden tijdens detentie te vragen wat hun woonsituatie na vrijlating zal zijn. Op die manier wordt een inschatting gemaakt over de toekomst, terwijl bekend is dat gedetineerden hier vaak positiever over zijn dan werkelijke situatie is (Van den Braak, 2003). Gedetineerden geven bijvoorbeeld aan dat ze bij vrijlating over een woonplek zullen beschikken, terwijl dit eigenlijk nog helemaal niet zeker is of alleen gaat over de eerste paar nachten na het verlaten van de gevangenis. Met name bij onderzoek naar dakloosheid is een groot deel van de studies cross-sectioneel.

De longitudinale studies die er zijn, maken bovendien vaak gebruik van registratiedata. Hier kunnen echter fouten in zitten met betrekking tot de woonsituatie. Vrijwel geen enkele studie maakt gebruik van een combinatie van zelfrapportage en officieel geregistreerde data.

Daarnaast zijn de meeste studies gedaan in Angelsaksische landen. De longitudinale studies in Nederland die gebruik maakten van interviews met gedetineerden zijn niet recent en bestonden uit een kleine onderzoeksgroep (Janssen, 1999; Van Galen e.a., 1998). De recentere studies maakten enkel gebruik van geregistreerde data (More & Weijters, 2011; Noordhuizen & Weijters, 2012). Ook zijn er vrijwel geen Nederlandse studies die ingaan op het verband tussen detentie en verhuizen, en geen enkele Nederlandse studie kijkt naar specifieke kenmerken van dit verhuisgedrag, zoals de buurtstatus van de nieuwe buurt en de verhuisde afstand. Ook internationaal focussen weinig studies hierop. Veel van de onderzoeken maken bovendien gebruik

van dezelfde vier datasets (bijvoorbeeld La Vigne, Visser & Castro, 2004 en Solomon, Thomson & Keegan, 2004). Nederlandse studies naar de woonsituatie van gedetineerden en recidive kijken daarnaast ook enkel naar dakloosheid en niet naar verhuisgedrag.

Tot slot wordt in eerder onderzoek vaak geen rekening gehouden met theoretische verklaringen voor het gevonden verband tussen bijvoorbeeld dakloosheid en recidive. De achterliggende mechanismen blijven vaak onderbelicht en de studie blijft beschrijvend van aard. Vaak wordt alleen onderzocht of gedetineerden voor en na detentie wel of niet over vaste huisvesting beschikken, zonder verdere kenmerken van de gedetineerden mee te nemen. De beschrijvende aard van het merendeel van de studies maakt het lastiger om woon- en verhuispatronen te duiden. Er wordt bijvoorbeeld verondersteld dat een verslechterde woonsituatie na detentie het gevolg is van werkloos zijn, of een slechte relatie met de familie hebben, maar dit kan niet worden getest door een tekort aan informatie hierover.

De huidige dissertatie is daarmee op een aantal manieren een toevoeging aan eerder onderzoek. Er wordt gebruikt gemaakt van een grote, longitudinale dataset. Hierdoor is het beter mogelijk relaties tussen detentie en huisvesting te meten. Ook is op deze manier de daadwerkelijke woonsituatie van ex-gedetineerden bekend en niet slechts een inschatting van hoe deze zal zijn na vrijlating. Bovendien hanteert deze studie een combinatie van interviewdata en registratiedata voor het bepalen van de woonpatronen. Vrijwel geen enkele eerdere studie doet dit. Hiermee kan de huidige studie een meer accuraat woon- en verhuispatroon weergeven dan veel andere studies. Het gebruik van enkel zelfrapportage data kan een vertekend beeld tot gevolg hebben, omdat ex-gedetineerden, en dan met name degenen die veelvuldig verhuizen, zich hun woon- of verhuispatroon in de maanden na detentie niet meer exact herinneren. Dit zal eerder het geval zijn, wanneer de verhuizing kort na vrijlating plaatsvond, dan wanneer deze dicht bij het interview zat. Ook in registratiedata kunnen fouten zitten, door bijvoorbeeld een verlate registratie of wanneer een ex-gedetineerde zich niet (tijdig) op zijn nieuwe adres inschrijft. Door het combineren van de twee methodes kan de meest accurate woonsituatie bepaald worden.

Tot slot kan in de huidige studie door de rijke data een veelheid aan factoren mee worden genomen in de analyses. Zo kan, door middel van informatie over de relatie met een partner, bijvoorbeeld een verklaring voor een verband tussen detentie en de woonsituatie op basis van de sociale controletheorie worden getest. Om adequaat inzicht te krijgen in het verband tussen een detentiestraf en een verhuizing, is het namelijk noodzakelijk ook andere kenmerken in de studie te betrekken (Warner, 2015). Omdat veel extra kenmerken van de gedetineerden worden meegenomen, zowel detentiekennmerken, als woonkenmerken en persoonlijke kenmerken, is de huidige studie beter in staat een beeld te krijgen van het verband tussen detentie en woon- en verhuispatronen, en daaropvolgende recidive.

1.5 ONDERZOEKSVRAGEN EN OPBOUW

Deze studie beoogt de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden voor en na detentie in kaart te brengen, en om vervolgens de relatie van deze patronen met recidive te duiden. De belangrijkste overkoepelende hoofdvraag is daarom:

- 1 *Hoe zien de woonsituaties en verhuispatronen van Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden eruit en in hoeverre hangen deze samen met de latere recidive?*

Hoofdstuk 2 focust daarbij als eerste op dakloosheid en brengt in kaart welk deel van de gedetineerden voor en na hun detentiestraf dakloos zijn, hoe dit zich ontwikkelt in het halfjaar na vrijlating en in hoeverre gedetineerden erin slagen vanuit dakloosheid weer huisvesting te vinden of juist vanuit huisvesting dakloos raken. Deze patronen worden vervolgens gerelateerd aan diverse kenmerken van de gedetineerden, zoals woonkenmerken, detentiekenmerken en persoonlijke kenmerken. Specifieker zijn de onderzoeksvragen die in dit hoofdstuk beantwoord worden:

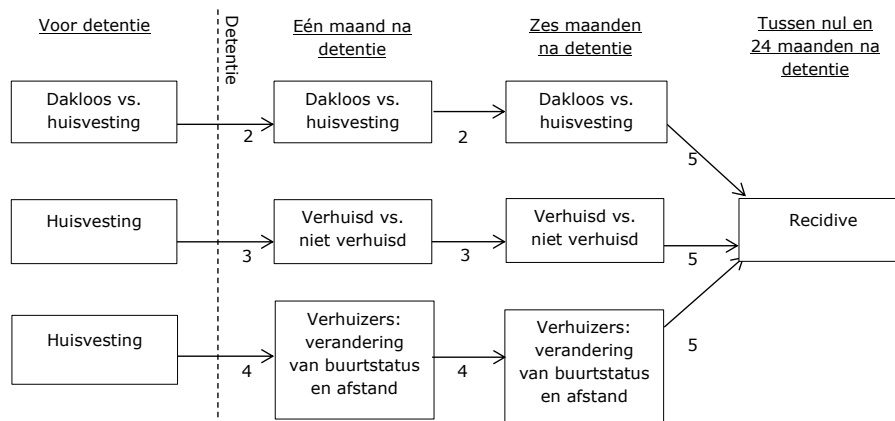
- 2a *In welke mate komt dakloosheid voor en na een detentiestraf voor?*
- 2b *In hoeverre raken gedetineerden na vrijlating dakloos en in hoeverre lukt het dakloze gedetineerden na vrijlating wel over huisvesting te beschikken?*
- 2c *In hoeverre hangen woonkenmerken, detentiekenmerken en persoonlijke kenmerken van gedetineerden samen met dakloosheid na detentie?*

In hoofdstuk 3 wordt vervolgens gekeken naar de woonsituaties van gedetineerden en ex-gedetineerden die op alle meetmomenten over huisvesting beschikten. Hier worden dakloze (ex-)gedetineerden buiten beschouwing gelaten, en ligt de focus op de verhuispatronen van (ex-)gedetineerden die op beide meetmomenten over huisvesting beschikten. De respondenten worden onderverdeeld in niet-verhuizers, directe verhuizers, uitgestelde verhuizers en frequente verhuizers. Deze verschillende verhuispatronen worden wederom gerelateerd aan kenmerken van de respondenten. In dit hoofdstuk wordt ook gebruik gemaakt van de combinatie van zelf-rapportage data en registratiedata. De onderzoeksvragen in dit hoofdstuk zijn:

- 3a *Hoeveel gedetineerden wonen bij vrijlating op een ander adres dan voorafgaand aan detentie?*
- 3b *Hoe zien de verhuispatronen van gedetineerden eruit in de periode van voor detentie naar één maand na vrijlating tot zes maanden na detentie?*
- 3c *In hoeverre hangen woonkenmerken, detentiekenmerken, life events en persoonlijke kenmerken van gedetineerden samen met hun verhuizingen en verhuispatronen?*

In hoofdstuk 4 wordt verder ingezoomd op de verhuispatronen van de verhuizers. In dit hoofdstuk worden alleen die gedetineerden meegenomen die minstens één keer tijdens de onderzoeksperiode zijn verhuisd. Bij het in kaart brengen van specifieke kenmerken van verhuizingen wordt als eerste gekeken naar een eventuele verandering in buurtstatus, en of sprake is van een verbetering of verslechtering van de buurt of dat de nieuwe buurt een sociaaleconomische status heeft die gelijk is aan die van de oude buurt. Daarnaast wordt de verhuisde afstand in kaart gebracht. Hierbij gaat het om het feit of de ex-gedeteneerde binnen een afstand van 15 kilometer verhuisd, of verder weg gaat. Deze verhuispatronen worden vervolgens ook weer gerelateerd aan kenmerken van de gedetineerden. De onderzoeksvragen in dit hoofdstuk zijn:

- 4a Hoe zien de specifieke kenmerken van verhuizingen: afstand en buurtstatus, eruit in de periode vlak voor binnenkomst in detentie tot direct na detentie?
- 4b Hoe zien de specifieke kenmerken van verhuizingen: afstand en buurtstatus, gedurende het halfjaar na uitstroom uit detentie eruit?
- 4c Welke woonkenmerken voorafgaand aan detentie, detentiekennmerken en persoonlijke kenmerken van de gedetineerden spelen een rol bij de afstand waarover wordt verhuisd en een eventuele verandering van buurtstatus bij een verhuizing?

Figuur 1.1. Overzicht onderzochte relaties tussen woonsituaties, verhuizingen en recidive. De cijfers bij de pijlen corresponderen met de hoofdstukken.

In hoofdstuk 5, tot slot, worden bovenstaande woon- en verhuisspatronen gerelateerd aan de recidivepatronen van de ex-gedetineerden. Er wordt gekeken of er sprake is van een nieuwe veroordeling en daarnaast het aantal nieuwe veroordelingen, zowel op de korte termijn van een half jaar als op langere termijn van twee jaar. Deze recidivecijfers worden gerelateerd aan de verschillende woon- en verhuisspatronen uit de eerdere hoofdstukken, waarbij duidelijk wordt wat het effect is van dakloosheid, verhuizen en diverse verhuisspatronen en kenmerken hiervan op recidive. Eerst worden de recidivepatronen van de groep ex-gedetineerden in kaart gebracht, waarna wordt bekeken of het enkele beschikken over huisvesting ten opzichte van dakloos zijn de kans op recidive verkleint. Ook worden de verschillende verhuisspatronen, en daarbij de verhuisde afstand en buurtstatus, gerelateerd aan recidive. De precieze onderzoeksvragen behorend bij hoofdstuk 5 zijn:

- 5a *In hoeverre hangt recidive onder ex-gedetineerden samen met (periodes van) dakloosheid?*
- 5b *In hoeverre hangt verhuizen samen met recidiveren?*
- 5c *Wat is de samenhang van de kenmerken van een verhuizing: afstand en buurtstatus, met recidive onder ex-gedetineerden?*

Er wordt hierbij telkens gekeken naar recidive op zowel korte (half jaar na detentie) als lange termijn (twee jaar na detentie). In Figuur 1.1 zijn de patronen die in elk hoofdstuk onderzocht worden schematisch weergegeven. In de Figuur is te zien dat gekeken wordt naar huisvesting, dakloosheid en verhuizingen op verschillende momenten: voor detentie, één en zes maanden na detentie. Deze woon- en verhuisspatronen worden gerelateerd aan recidive in de eerste twee jaar na detentie. Door middel van al deze stappen wordt beoogd een zo compleet mogelijk beeld van de woon- en verhuisspatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden te geven.

1.6 DATA EN RESPONDENTEN

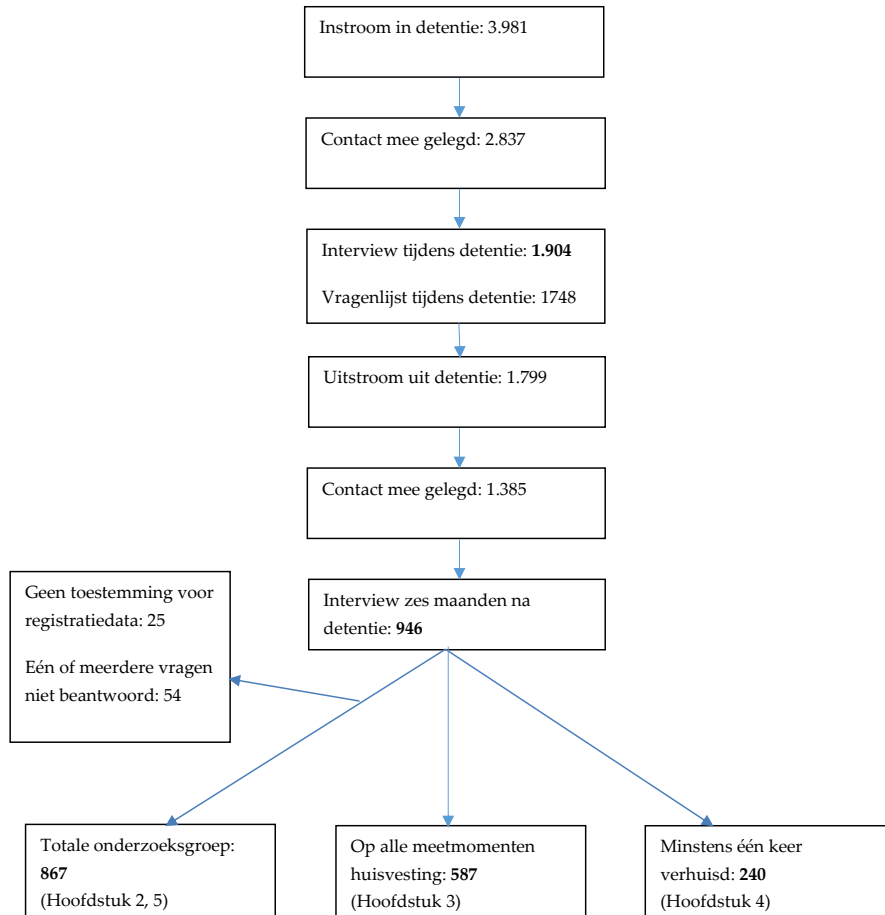
Prison Project opzet

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek naar de bedoelde en onbedoelde effecten van detentie (zie Dirkzwager e.a., 2018). In het Prison Project zijn zowel zelf gerapporteerde gegevens als geregistreerde data beschikbaar voor alle respondenten. Bij de start van het onderzoek voldeden 3.981 voorlopig gehechte gedetineerden aan de inclusiecriteria (man, in Nederland geboren, tussen de 18 en 65 jaar oud). Zij zijn tussen oktober 2010 en maart 2011 ingestroomd in een huis van bewaring en kwamen in aanmerking voor deelname aan het onderzoek. Hiervan is met 2.837 gedetineerden contact gelegd. Zij zijn benaderd door getrainde interviewers, waarbij werd benadrukt dat deelname

op vrijwillige basis was en zonder opgave van reden beëindigd kon worden, en gegevens vertrouwelijk behandeld zouden worden. Respondenten tekenden voor instemming met deelname, een *informed consent*-formulier. Zij kregen geen beloning voor hun deelname. Ethische aspecten omtrent deelname werden goedgekeurd door de Commissie Ethiek van Rechtswetenschappelijk & Criminologisch Onderzoek. Van de benaderde gedetineerden participeerde 67 procent, wat resulteerde in 1.904 respondenten. Hiervan vulden 1.748 eveneens een schriftelijke vragenlijst in. Deelnemers aan het interview verschilden niet op eigenschappen als leeftijd, burgerlijke staat, werkstatus en type delict van gedetineerden die niet deelnamen.

Dit onderzoek maakt allereerst gebruik van data van de eerste meting tijdens detentie, die ongeveer drie weken na instroom in het huis van bewaring plaatsvond. Tijdens deze meting werd een *face-to-face*-interview (CAPI – *Computer-Assisted Personal Interview*) afgenomen en een vragenlijst ingevuld. Deze meting had als voornaamste doel de situatie van gedetineerden voor detentie in kaart te brengen. In het interview beantwoordde zij vragen over de detentie, het delict, de advocaat, de werk- en woonsituatie voorafgaand aan detentie, middelengebruik en het sociale netwerk. De vragenlijst ging in op onder andere de situatie in de inrichting, detentiebeleving, gezondheid, persoonlijke eigenschappen en opvattingen van de respondent.

Deze gedetineerden zijn zes en 24 maanden na vrijlating uit detentie opnieuw benaderd voor een interview. In dit proefschrift zijn de gegevens geanalyseerd van de meting zes maanden na vrijlating. Een klein deel van de oorspronkelijke onderzoeksgroep zat aan het einde van de onderzoeksperiode nog in detentie.

Figuur 1.2. Schema uitval respondenten

Van de 1.799 uitgestroomde gedetineerden is met 77 procent opnieuw contact gekregen. De overige 23 procent is niet benaderd, omdat de respondenten niet werden gevonden (18 procent) of waren geëmigreerd, in het buitenland gedetineerd waren, te zware psychiatrische problematiek hadden of waren overleden (bij elkaar 5 procent). Van de opnieuw benaderde groep deed 67 procent mee aan het interview, wat resulteert in een groep van 946 ex-gedetineerden. Hiervan gaf een klein deel (25 respondenten) geen toestemming om geregistreerde data over hen te verzamelen en waren er 54 respondenten met missende antwoorden op een of meerdere voor relevante vragen uit het interview. De uiteindelijke onderzoeksgroep bestaat daarom uit 867 respondenten. Bij het interview zes maanden na vrijlating zijn de respondenten gevraagd naar hun leef- en woonsituatie in de periode na uitstroom uit detentie. In Figuur

1.2 is schematisch de uitval van respondenten vanaf instroom in detentie tot aan de uiteindelijke onderzoeksgroep in de verschillende hoofdstukken weergegeven.

Deelnemers na vrijlating verschilden niet significant van de respondenten die enkel tijdens detentie deelnamen en na vrijlating niet meer participeerden. Deze twee groepen hadden voorafgaand aan detentie een vergelijkbare woonsituatie. Deelnemers na vrijlating waren dus gemiddeld even vaak dakloos voor detentie als niet-deelnemers. Wel verschilden deze twee groepen op detentiekenmerken. Respondenten die na vrijlating participeerden, hadden gemiddeld een iets langer in detentie gezeten en juist minder eerdere detentiestraffen ondergaan. Zie voor een uitgebreide beschrijving van de deelnemers en niet-deelnemers Dirkzwager en collega's (2018).

Life History Calendar

Informatie over de woonsituatie voorafgaand aan detentie is verkregen uit het interview tijdens detentie. De woonsituatie na detentie is bevraagd in het interview zes maanden na vrijlating. Tijdens dit interview is tevens gebruik gemaakt van een *Life History Calendar*. Met behulp van deze kalender gaven respondenten informatie over onder andere hun woonsituatie in elke maand na vrijlating, tot aan zes maanden na detentie. Op deze manier zijn ook de zelf gerapporteerde woonsituaties beschikbaar voor de eerste maand na vrijlating en kunnen we deze gebruiken in de analyses naar de woonsituatie direct na detentie.

De vraag naar de woonsituatie bestond, voor zowel voor detentie als één en zes maanden na vrijlating, uit verschillende antwoordcategorieën waaronder ook de categorieën vallend onder dakloosheid: wisselend bij verschillende familie, vrienden of kennissen verblijven, in een daklozenopvang verblijven en zwervend zijn met of zonder postadres.

Basisregistratie Personen

Naast de door respondenten gerapporteerde woonsituaties, zijn tevens de officieel geregistreerde woonsituaties van de (ex-)gedetineerden bekend. Van alle 867 respondenten zijn geregistreerde woongegevens beschikbaar in de Basisregistratie Personen (BRP, voorheen Gemeentelijke Basisadministratie (GBA)). Hierin is elk geregistreerd adres vanaf 1990 bekend. Wanneer geen adres bekend is of iemand alleen een briefadres heeft, is deze persoon dakloos. Als er wel een adres geregistreerd staat, beschikt de respondent over huisvesting. Van alle adressen is daarnaast de begin- en einddatum bekend, waardoor voor elk moment voor en na vrijlating de exacte woonsituatie bepaald kan worden. Op deze manier is voor de verschillende meetmomenten, zowel voor detentie als één maand en zes maanden na vrijlating, bekend of een respondent officieel dakloos was of over huisvesting beschikte.

In een aantal gevallen (tien procent) kwam de informatie over de woonsituatie uit de BRP en het interview niet met elkaar overeen. Deze respondenten zijn handmatig doorgenomen om de meest aannemelijke situatie te kiezen. Wanneer voor de woonsituatie voorafgaand aan detentie sprake was van zo'n verschil, ging dit in de meeste gevallen om een officiële registratie als 'dakloos', terwijl de respondent zelf had aangegeven wel over huisvesting te beschikken. Nadere inspectie van de BRP en de bijbehorende begin- en einddata van de registratie als 'dakloos' toonde aan dat deze in de meeste gevallen de detentieperiode behelsde. Daarvoor hadden de respondenten in kwestie wel een woonadres geregistreerd staan en kwam de woonsituatie dus wel overeen met die uit het interview. Het omgekeerde, dat een respondent volgens de BRP over een adres beschikte maar zelf aangaf dakloos te zijn, gebeurde ook in een aantal gevallen. Bij vrijwel alle respondenten bleek hier sprake van een vertraagde registratie in de BRP en gaf deze vanaf een iets andere datum ook 'dakloos' aan.

Ook bij de woonsituaties één en zes maanden na detentie was er soms sprake van een verschil tussen de geregistreerde informatie uit de BRP en de zelf gerapporteerde woonsituatie. In de eerste maand na detentie stond een deel van de respondenten in de BRP nog geregistreerd op het adres van de Penitentiaire Inrichting, terwijl ze alweer vrij waren. Hier was dan ook sprake van een verlate registratie van het adres na vrijlating of een registratie als dakloos na vrijlating uit detentie. Voor een kleiner deel van de respondenten speelde dit ook zes maanden na vrijlating. Zij waren bijvoorbeeld opnieuw gedetineerd geweest, en stonden ook na vrijlating van deze volgende detentie nog op het adres van de penitentiaire inrichting ingeschreven. Verder was op beide momenten voor een deel van de respondenten sprake van een registratie als dakloze, terwijl zij zelf aangaven wel over huisvesting te beschikken. Ook hierbij kon een verlate registratie een rol spelen. Per geval is bekeken of dit zo was. Anders is verder gekeken in de data of het aannemelijk was dat respondent inderdaad huisvesting had, bijvoorbeeld doordat dit ook uit andere interviewvragen bleek. Bij respondenten die volgens de BRP huisvesting hadden, maar zelf zeiden dakloos te zijn, bleek het geregistreerde adres in veel gevallen het adres te zijn van een opvanginstantie als het Leger des Heils. Deze respondenten zijn daarom gecodeerd als dakloos. Tot slot was hier ook in enkele gevallen sprake van vertraagde registraties. Door in de huidige studie gebruik te maken van een combinatie van interviewdata en registratiedata voor het bepalen van de woon- en verhuispatronen, kan een meer accuraat beeld van deze patronen worden weergegeven dan in veel andere studies. Het gebruik van enkel zelfrapportage data kan een vertekend woonbeeld tot gevolg hebben, omdat ex-gedetineerden, en dan met name degenen die veelvuldig verhuizen, zich hun woonpatroon in de maanden na detentie niet meer exact herinneren. Ook in registratiedata kunnen fouten zitten, door bijvoorbeeld een verlate registratie of wanneer een ex-gedetineerde zich niet (tijdig) op zijn

nieuwe adres inschrijft. Door het combineren van de twee methodes kan de meest accurate woonsituatie bepaald worden.

Registratiedata

Naast zelfrapportage-data en data uit de BRP wordt tevens gebruik gemaakt van registratiedata voor andere informatie over de respondenten. Er wordt gebruik gemaakt van data van bijvoorbeeld OBJD, TULP en SCP. TULP (Tenuitvoerleggingsprogramma) is het registratiesysteem van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, waarin gegevens van gedetineerden en inrichtingen staan, waaronder type delict en detentielengte. OBJD (Onderzoeks- en Beleids-database Justitiële Documentatie) is eveneens van het Ministerie. Hierin staan gegevens uit het Justitieel Documentatiesysteem, waaronder informatie over het huidige delict, criminele geschiedenis en recidive. Om de verschillende buurten in het onderzoek met elkaar te kunnen vergelijken wordt gebruik gemaakt van de door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gehanteerde statusscores voor alle postcodegebieden in Nederland.

1.7 WOONSITUATIE BIJ GEDETINEERDEN: DE NEDERLANDSE CONTEXT

De huidige studie vindt plaats in Nederland, onder een groep Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden. Omdat de mogelijkheden en beperkingen met betrekking tot huisvesting voor Nederlandse (ex-)gedetineerden anders zijn dan voor bijvoorbeeld Amerikaanse, en omdat het voor de beeldvorming van belang is de bevindingen in de context te kunnen plaatsen, worden hieronder enkele praktische aspecten geschetst met betrekking tot de woonsituatie van gedetineerden en ex-gedetineerden in Nederland.

In Nederland bestaat voor gedetineerden een aantal mogelijkheden om hun woning tijdens detentie te behouden (zie het Samenwerkingsmodel Nazorg, Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG), 2009). Zo is er de mogelijkheid van onderverhuur. Dit houdt in dat de woning tijdens detentie van de bewoner tijdelijk aan iemand anders wordt onderverhuurd met instemming van de woningcorporatie (VNG, 2009). De huur kan op deze manier doorbetaald worden.

Daarnaast geldt voor korte periodes de optie van huisbewaring, een initiatief van Bonjo, de Belangen Organisatie Niet-Justitiegebonden Organisaties. Doel is dat gedetineerden na uitstroom kunnen terugkeren naar dezelfde woning die zij voor detentie hadden en die tijdens hun detentie anders leeg zou staan. De woning wordt hierbij, voor minimaal zes maanden en maximaal twee jaar, in bewaring gegeven aan een tijdelijke huurder, die de vaste lasten betaalt en gebruik kan maken van de meubilering (Bonjo, 2019; VNG, 2009).

Een andere mogelijkheid tot behoud van de woning is het doorbetalen van de woonlasten door de gemeente (VNG, 2009). In principe heeft iemand

tijdens detentie geen recht op bijstand (zie Wet Werk en Bijstand (WWB), artikel 13; Van Bommel, 2005). Bijzondere bijstand, zoals doorbetaling van huur tijdens detentie is alleen mogelijk als dit onvermijdelijk is en hier zeer dringende redenen voor zijn (WWB, artikel 16, eerste lid). Onder dringende redenen worden alleen acute noodsituaties verstaan, bijvoorbeeld ernstige consequenties voor de psychische gezondheidstoestand van de persoon (Memorie van Toelichting WWB, artikel 16). Onderzoek door de Inspectie Werk en Inkomen heeft echter uitgewezen dat het merendeel van de gemeenten (75%) ruimer beleid hanteert dan de wet toestaat en in veel gevallen bijzondere bijstand, in de vorm van huurdoorbetaling, verleent. De gemeente betaalt in dat geval een beperkt aantal maanden de woonlasten voor de gedetineerde. De duur kan per gemeente verschillen. Zo betaalt de gemeente Rotterdam de huur door voor maximaal één jaar en de gemeente Utrecht maximaal zes maanden (VNG, 2009). Vaak zijn hier voorwaarden aan verbonden, zoals de gedetineerde moet zelf niet in staat zijn een regeling te treffen als tijdelijke bewoning door een derde (Beleidsplan Integrale Veiligheid Schiedam, 2012, p. 13). Deze optie is daardoor slechts voor een beperkte groep van toepassing. Tot slot kunnen gedetineerden die voor detentie samenwoonden met anderen deze woning in veel gevallen behouden en na uitstroom hiernaar terugkeren.

Woningbehoud kan niet altijd gerealiseerd worden. Wanneer gedetineerden voor langere tijd vastzitten en geen mogelijkheden hebben om in die periode de huur of hypotheek te betalen, kunnen zij hun woning kwijtraken (More & Weijters, 2011). Ook kan het voorkomen dat gedetineerden na vrijlating niet meer welkom zijn bij de personen met wie ze samenwoonden (More & Weijters, 2011). Soms wil iemand zelf niet terug, bijvoorbeeld om niet in hetzelfde criminele milieu terecht te komen en ergens anders opnieuw te starten (Moerings, 1978) en moet een nieuwe woonplaats gevonden worden. Tot slot, is het in sommige gevallen maatschappelijk ongewenst dat iemand teruggaat naar zijn oude woonplaats (Huls & Brouwer, 2013).

Wanneer de woning van de gedetineerde bij uitstroom niet meer beschikbaar is, of de gedetineerde beschikte voor detentie niet over huisvesting, moet hij of zij na vrijlating op zoek naar een woonplek. De nazorg hieromtrent is in Nederland in principe de verantwoordelijkheid van de gemeente (VNG, 2009). In het geval dat er sprake is van voorwaardelijke invrijheidsstelling, en de gedetineerden na vrijlating onder toezicht van de reclassering komt, is deze instantie verantwoordelijk voor de huisvesting en moet met de gemeente afstemmen waar de ex-gedetineerden zich zal vestigen (VNG, 2009).

Ex-gedetineerden lopen tegen dezelfde problemen aan als anderen bij het vinden van woonruimte. In Nederland is sprake van een groot tekort aan (sociale) huurwoningen (Nederlandse Woonbond, 2012; Van Bommel, 2005), wat het voor velen lastig maakt om een woning te vinden. Ex-gedetineerden krijgen bij het zoeken naar een woning geen bijzondere voorrang (Moors & Balogh, 2007) en hebben daarbovenop nog te maken met de gevolgen van hun betrokkenheid in het strafrechtssysteem en het feit dat ze een tijd niet over

inkomen beschikken (Rodriguez & Brown, 2003, Veltkamp, 2004). Dit maakt het voor ex-gedetineerden extra moeilijk om goede huisvesting te verkrijgen. Er is wel een aantal mogelijkheden om hier tijdens of na detentie aan te werken. Tijdens detentie is er een mogelijkheid om zich, met behulp van medewerkers van de Penitentiaire Inrichting, in te schrijven bij een woningcorporatie. Ook wordt tijdens detentie samen met de gedetineerde bekeken wat er nodig is na uitstroom, en wordt men eventueel aangemeld bij een opvanginstantie. Gemeenten hebben vaak afspraken met woningcorporaties dat zij een bepaald aantal woningen beschikbaar moeten stellen aan ex-gedetineerden (zie bijv. Woonbron, 2013 of Van der Wegen & Ringersma, 2014). De gedetineerde is echter wel zelf verantwoordelijk voor betaling van de huur. Er zijn niet altijd voldoende woningen beschikbaar, waarna gekeken wordt naar tijdelijke opvanginstanties (Veldhof, Reclassering Nederland, persoonlijke communicatie, 2014).

Hierboven is kort de Nederlandse praktijk geschetst voor het omgaan met huisvestingsproblemen van gedetineerden en ex-gedetineerden. Vanwege het belang dat in beleid en in de praktijk wordt gehecht aan een goede woonsituatie voor ex-gedetineerden en om de wetenschappelijke kennis hierover in Nederland te vergroten, zal dit proefschrift ingaan op de woon- en verhuisonderzoek van gedetineerden en ex-gedetineerden. Ook wordt meer inzicht gegeven in de relatie van deze patronen met latere recidive. De resultaten kunnen daarmee handvatten bieden voor een goede resocialisatie in de samenleving.

2 | Dakloosheid voor en na een detentiestraf¹

2.1 INLEIDING

Voor een goede re-integratie is het van belang dat de terugkeer in de samenleving zo voorspoedig mogelijk verloopt. Het hebben van een stabiele woonsituatie is hierbij een voorwaarde (Bradley, Oliver, Richardson & Slayter, 2001; Petersilia, 2003; Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006). Voor dakloze ex-gedetineerden is het veel moeilijker hun leven weer op de rit te krijgen dan voor ex-gedetineerden met huisvesting. Dakloosheid werkt namelijk door op verschillende gebieden die voor een succesvolle re-integratie belangrijk zijn. Zonder huisvesting is het bijvoorbeeld lastig om werk te vinden of een uitkering aan te vragen (Ferguson, 2018; Slesnick e.a., 2018). Bovendien kampen relatief veel daklozen met psychische problemen en problemen met middelengebruik (Baldry e.a., 2003; Didenko & Pankratz, 2007; Khandor & Mason, 2007), terwijl dakloos zijn de voortzetting van een behandeling voor een verslaving juist bemoeilijkt (Bradley e.a., 2001; Fontaine & Biess, 2012). Verder verkeren daklozen vaak in een sociaal isolement (Dyb, 2009), terwijl we weten dat juist een goed sociaal netwerk erg belangrijk is voor re-integratie (Boman & Mowen, 2017). Gedetineerden herkennen zelf ook dat huisvesting belangrijk is voor het stoppen met crimineel gedrag na vrijlating (Williams e.a., 2012).

Ook voor de maatschappij is dakloosheid onwenselijk. Naast het streven iedereen in Nederland in basisbehoeften te voorzien, veroorzaken daklozen bij de andere burgers gevoelens van onveiligheid (De Boye, Fijnaut & Goethals, 1999). Het is dus van groot belang dat gedetineerden bij vrijlating uit detentie over stabiele huisvesting beschikken. Dit kan de resocialisatie voorspoedigen en daarmee ook de kans op recidive verkleinen, en bovendien veiligheidsgevoelens vergroten.

Hoewel dakloosheid onder de Nederlandse bevolking heel weinig voorkomt, is dit probleem onder (ex)-gedetineerden een stuk prominenter. Van gedetineerden is bekend dat hun woonsituatie, evenals hun andere sociaaleconomische omstandigheden, reeds voorafgaand aan detentie relatief slecht is. Zo is het percentage daklozen bij aanvang van detentie in verschillende Nederlandse studies tussen de 10 en 23 procent (Van den Braak e.a., 2003; Van Galen

1 Een eerdere versie van dit hoofdstuk is gepubliceerd als: Wensveen, M., Palmen, J.M.H., Ramakers, A.A.T., Dirkzwager, A. & Nieuwbeerta, P. (2016). Terug naar huis? Veranderingen in woonsituaties tijdens detentie en na vrijlating. *Tijdschrift voor Criminologie*, 58(1), 28-55.

e.a., 1998), terwijl in de gehele Nederlandse bevolking dit percentage wordt geschat op 0,17 procent (Coumans, 2011). Onder dakloosheid verstaan we in Nederlands onderzoek doorgaans zowel het op straat leven, als het gebruik maken van een nachtopvang of crisisopvang, als ook het op niet-structurele basis slapen bij familie of vrienden, zonder vaste verblijfplaats (Coumans, 2011).

Dakloosheid komt dus relatief vaak voor voorafgaand aan een detentiestraf. Maar tijdens en na detentie kunnen woonsituaties ook nog veelvuldig veranderen. Sommige gedetineerden zijn in staat om hun eigen huisvesting te behouden, maar anderen raken hun huisvesting kwijt en gaan op zoek naar andere vormen van huisvesting (More & Weijters, 2011; Noordhuizen & Weijters, 2012; Baldry e.a., 2006; Visser e.a., 2004). Onduidelijk is echter in hoeverre detentie een risicofactor vormt voor dakloosheid (kans op dakloosheid neemt toe vanwege problemen om de huidige woonsituatie te handhaven) of juist een protectieve factor (in detentie kan professionele hulp geboden worden bij het vinden van huisvesting). Verder ontbreekt kennis over wanneer de meeste verschuivingen naar en vanuit dakloosheid plaatsvinden, en hoe structureel die veranderingen zijn. Gebeurt dit tijdens detentie, direct na vrijlating of in de eerste maanden na detentie? Is iemand na vrijlating kortdurend dakloos of houdt de dakloosheid over langere tijd aan?

De voornaamste reden dat er nog onduidelijkheid bestaat over dakloosheid onder (ex-)gedetineerden is gelegen in het gebrek aan adequaat longitudinaal en grootschalig onderzoek waarbij hier op individueel niveau en zeer gedetailleerd naar wordt gekeken. Adequaat onderzoek naar dakloosheid voor en na detentie is namelijk zowel internationaal als nationaal gezien nog beperkt, zeker in vergelijking met onderzoek naar andere levensdomeinen, zoals de werksituatie en het welzijn van partners en kinderen (Travis e.a., 2014). Veel studies over de woonsituatie van (ex-)gedetineerden baseren hun conclusies op kleine onderzoeksgroepen en cross-sectionele data (zie bijv. Dyb, 2009; Van den Braak e.a., 2003). Andere studies kennen bijvoorbeeld veel selectieve uitval (More & Weijters, 2011) of betrekken niet of nauwelijks achtergrondkenmerken in de analyses. Noordhuizen en Weijters (2012) bekijken de problematiek op het gebied van huisvesting bijvoorbeeld alleen in relatie tot enkele justitiële kenmerken (o.a. type delict).

Dit artikel beoogt een bijdrage te leveren aan de bestaande literatuur over dakloosheid onder gedetineerden voor en na detentie en doet dit door drie centrale onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. *In welke mate komt dakloosheid voor en na een detentiestraf voor?*
2. *In hoeverre raken gedetineerden na vrijlating dakloos en in hoeverre lukt het dakloze gedetineerden na vrijlating wel over huisvesting te beschikken?*
3. *In hoeverre hangen woonkenmerken, detentiekkenmerken en persoonlijke kenmerken van gedetineerden samen met dakloosheid na detentie?*

Bij het beantwoorden van deze vragen wordt gebruik gemaakt van zowel zelfrapportage data als officieel geregistreerde data. De data zijn onderdeel van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek naar de gevolgen van detentie, waarin 867 (ex-)gedetineerden meerdere keren geïnterviewd zijn voor en na detentie. Hiernaast beschikken we over de bij de gemeente geregistreerde woongegevens van alle respondenten. De interviewdata in combinatie met de officieel geregistreerde woonsituaties zowel voor als na detentie maken dit onderzoek een belangrijke toevoeging op eerder onderzoek.

2.2 THEORIE

Dakloosheid komt in Nederland niet veel voor. In 2011 was ongeveer 0,17 procent van de Nederlandse bevolking dakloos (Coumans, 2011). Meer dan de helft van alle daklozen was tussen de 30 en 50 jaar oud, een kwart was tussen de 18 en 30 jaar, en de rest tussen de 50 en 65. Daarnaast was de helft van Nederlandse afkomst en had 40 procent een niet-Westerse achtergrond (CBS, 2016).

Redenen dat iemand dakloos raakt kunnen verschillend zijn. Het niet meer kunnen betalen van de huur of hypotheek vanwege een gebrek aan inkomen is een belangrijke reden (Anderson & Christian, 2003). Daarnaast kan een verloren baan, een verbroken relatie (Van Laere, 2017) of problemen met huisgenoten, zoals familie en vrienden, ervoor zorgen dat iemand niet meer thuis kan wonen (Buster e.a., 2015). Het kan ook voorkomen dat iemand wordt ontslagen uit de instantie waar deze persoon tijdelijk verbleef en (nog) geen nieuwe huisvesting heeft, of dat de huidige woning onbewoonbaar is geworden vanwege bijvoorbeeld brand (Anderson & Christian, 2003). Factoren die verder de kans op dakloosheid vergroten, zijn psychische problemen, alcoholmisbruik en gokverslaving (Van Laere e.a., 2017; Crane e.a., 2005) en het ontbreken van sociale steun uit de omgeving (Plos, 2008). Daarnaast wordt het hebben van een verleden in een instituut, waaronder detentie, ook genoemd als oorzaak van dakloosheid (Plos, 2008). Ook structurele factoren, zoals te weinig aanbod van sociale huurwoningen, kunnen bijdragen aan dakloosheid (Anderson & Christian, 2003).

Als een mogelijke oorzaak van dakloosheid wordt ook detentie genoemd. Een gevangenisstraf uitzitten is een *life event*, met mogelijk grote gevolgen, zoals het verliezen van de woning. In Nederland worden jaarlijks ongeveer 31.000 personen ingesloten in een huis van bewaring of een gevangenis. De ruime meerderheid van hen zit niet langer dan een paar weken of een paar maanden in detentie. Slechts zeven procent zit langer dan een jaar vast en drie procent langer dan twee jaar (De Looft e.a., 2018). Gezien de relatief korte detentieperiode kan verwacht worden dat een substantieel deel van de gedetineerden die voor detentie over huisvesting beschikten na vrijlating hiernaar terug kan keren. Daarentegen zal ook gelden voor gedetineerden die voor

detentie dakloos waren, dat zij een grote kans hebben om dit te blijven (Dyb, 2009).

Ondanks de relatief korte detentieperiode in ons land veranderen toch ook veel gedetineerden tijdens en na detentie van woonsituatie: dakloze gedetineerden vinden een woning, of gedetineerden met woning raken deze kwijt. De vraag is uiteraard van welke (ex-)gedetineerden verwacht kan worden dat ze een relatief grotere kans hebben om dakloos te raken of juist huisvesting te verkrijgen. De hiervoor besproken redenen voor dakloosheid kunnen eveneens een rol spelen bij gedetineerden, waardoor zij niet alleen te maken hebben met hun detentieverleden, maar tevens met bijvoorbeeld werkloosheid en een daarmee samenhangend gebrek aan inkomen, een verbroken relatie of het ontbreken van steun uit de omgeving. Dit zou vervolgens de kans op dakloosheid verder kunnen vergroten. Wij bespreken hieronder een aantal economische, sociale en aan detentie gerelateerde factoren die volgens sociaalwetenschappelijke en criminologische theorieën mogelijk samenhangen met het dakloos raken of verkrijgen van huisvesting. Zo kunnen verschillende factoren worden afgeleid die aanleiding kunnen zijn tot een vergrote kans op dakloosheid.

De economische dakloosheidstheorie van O'Flaherty (2004; Curtis e.a., 2013) beredeneert dat dakloosheid het resultaat is van een samenloop van slechte omstandigheden. O'Flaherty (2004) vindt daarbij dat inkomen een van de belangrijkste factoren is bij dakloos raken. Wanneer sprake is van voldoende inkomen, is er een buffer bij tegenslagen, zoals werkloosheid, om toch huisvesting te behouden (Curtis e.a., 2013). Dit kan ook gelden voor een periode in detentie. Als een gedetineerde zijn of haar inkomen behoudt, wat met name mogelijk zal zijn bij relatief kortere detentiestraffen, is het gemakkelijker om de woning te behouden dan wanneer sprake is van werkloosheid of schulden.

Ook Saunders (1978; Elsinga, 1994) stelt dat het wel of niet behouden of verkrijgen van huisvesting afhankelijk is van de economische situatie van gedetineerden. Om een woning te huren of te kopen is geld nodig. Personen met een baan zullen relatief meer geld tot hun beschikking hebben, waardoor ze eenvoudiger de financiële lasten van een (eigen) huis kunnen opbrengen (Vos, 2008). Hierbij geldt over het algemeen dat huurders een zwakker economisch profiel hebben dan kopers (Winters & Marchal, 2004). Het economisch profiel zal voor personen zonder vaste huisvesting wellicht nog zwakker zijn. Bovendien kan dit profiel met name tijdens langere detentie (verder) verzwakken, omdat gedetineerden hun baan en inkomen kunnen verliezen (Noordhuizen & Weijters, 2012). Personen die lange tijd in detentie hebben gezeten en daardoor mogelijk minder financiële armslag hebben, zullen minder eenvoudig de lasten voor een huis kunnen opbrengen. Gedetineerden met voorafgaand aan detentie een beter economisch profiel (met werk, zonder schulden) zullen volgens het economische perspectief relatief beter in staat zijn een vaste woon-situatie te behouden, en een relatief kleinere kans hebben om na detentie

dakloos te raken. Daartegenover staat dat personen met een zwakker economisch profiel dus een grotere kans hebben om na vrijlating dakloos te zijn.

Uit de sociale controletheorie zijn sociale factoren af te leiden die kunnen leiden tot verschillende woonpatronen. Deze factoren zijn gebaseerd op de gedachte dat met name sociale relaties van gedetineerden samenhangen met hun woonsituatie. Volgens de sociale controletheorie zou een sterke binding met (conventionele) ouders of anderen tot meer sociale controle en minder onconventioneel gedrag leiden (Hirschi, 1969). Maar diezelfde sociale bindingen kunnen ook zorgen voor instrumentele steun, zoals materiële en financiële hulp (Colvin e.a., 2002). Volgens de noties van de sociale controletheorie kunnen ook andere hulpbronnen voortkomen uit sociale relaties (Wolff & Draine, 2004). Een voorbeeld hiervan is directe toegang tot huisvesting of connecties naar anderen die weer toegang kunnen verschaffen tot huisvesting (Wolff & Draine, 2004). Het belang van goede relaties tussen de gedetineerde en zijn familie of vrienden wordt ook ondersteund in algemener onderzoek naar re-integratie (Visher & Travis, 2003). Hieruit volgt dat gedetineerden met conventionele bindingen (ouders, partner, kinderen) een grotere kans zullen hebben om na detentie een woning te hebben en een kleinere kans om dakloos te zijn. Tijdens detentie kunnen sociale bindingen verzwakken, waardoor een gedetineerde wellicht minder steun van deze personen ontvangt of niet meer bij hen in huis terecht kan. In deze gevallen moet de ex-gedetineerde op zoek naar nieuwe huisvesting. Als dit niet lukt, raakt hij of zij dakloos. Gedetineerden die voorafgaand aan detentie bij ouders of partner wonen, zullen hier naar verwachting vaker kunnen terugkeren dan gedetineerden die alleen woonden of inwoonden bij anderen met wie de binding minder sterk is. Een zwaardere detentieverleden (een langere detentieduur en al eerder in detentie hebben gezeten) zal daarbij de sociale bindingen waarschijnlijk meer verzwakken dan een lichtere detentieverleden, en dus de kans op dakloosheid vergroten. Voor personen die voorafgaand aan detentie dakloos waren, is de verwachting dat, gezien hun zwakkere sociale bindingen, de situatie veelal hetzelfde blijft.

Ook theorieën omtrent stigma kunnen het verband tussen detentie en dakloosheid verklaren (Warner, 2015). Het stigma 'ex-gedetineerde' kan gevolgen hebben voor de verdere levensloop (Becker, 1963). Ex-gedetineerden kunnen bijvoorbeeld hun baan verliezen of geen werk vinden, omdat werkgevers niet iemand met een strafblad in dienst willen nemen (Pager e.a., 2009). Een dergelijk label kan ook leiden tot sociale exclusie (Warner, 2015), omdat de omgeving niet wil omgaan met een ex-gedetineerde. Deze sociale exclusie of het gebrek aan inkomen, kan ertoe leiden dat de gedetineerde zijn huis kwijtraakt. Vanwege het stigma kan het vinden van een nieuwe woonplek lastig zijn. Particulier huren is soms een probleem, omdat verhuurders geen ex-gedetineerde in hun huis willen (Evans & Porter, 2015; Dirkzwager e.a., 2015). Aan de andere kant gelden lange wachtlijsten voor sociale huur, wat ook dit een lastige optie maakt, gezien de urgente situatie waarin ex-gedetineerden zich doorgaans bevinden (Fontaine & Biess, 2012). Dit alles kan ertoe

leiden dat de ex-gedetineerde dakloos raakt. Verwacht kan worden dat bepaalde detentiekennmerken samenhangen met het ervaren stigma. Zo zullen gedetineerden die een geweldsdelict hebben gepleegd wellicht erger gestigmatiseerd worden dan vermogensdelinquenten (Levenson e.a., 2007). Ook zullen een langere detentieduur en eerdere detentiestraffen bijdragen aan het stigma. Daarnaast is het mogelijk dat gedetineerden die voor detentie in een buurt met een hogere sociale status en/of buiten een van de vier grote steden woonden, erger gestigmatiseerd worden, omdat bewoners van deze steden en buurten minder gewend zijn aan (ex-)gedetineerden. Deze factoren kunnen er daarmee voor zorgen dat het nog lastiger wordt om huisvesting te vinden of behouden en daardoor de kans op dakloosheid vergroten.

Bovenstaande theorieën, gecombineerd met eerder onderzoek naar dakloosheid onder de algemene bevolking, leiden tot de verwachting dat gedetineerden met bepaalde kenmerken een grotere of juist kleinere kans hebben op dakloosheid na hun detentie. Kenmerken waarvan met name verwacht wordt dat ze samenhangen met (minder) dakloosheid na detentie zijn bijvoorbeeld het hebben van een partner en werk, het samenwonen met anderen voor detentie, middelengebruik en detentiekennmerken zoals detentieduur.

2.3 EERDER ONDERZOEK

Eerder onderzoek naar dakloosheid na detentie geeft het beeld dat gedetineerden relatief vaak dakloos raken na een verblijf in detentie (Baldry e.a., 2006). Een belangrijke kanttekening bij eerdere onderzoeken is echter dat ze lastig te vergelijken zijn. Dit heeft drie hoofdoorzaken:

- 1) Studies maken gebruik van verschillende definities van dakloosheid. Sommige studies gebruiken, net als de huidige studie, de bredere definitie van dakloosheid, waaronder naast op straat slapen, ook slapen in opvangsituaties en steeds kortdurend bij verschillende familieleden en kennissen verblijven, valt (Dyb, 2009; Williams, Poyser & Hopkins, 2012; Van den Braak e.a., 2003; Janssen, 1999). Andere studies gebruiken de nauwere definitie en gaan alleen uit van dakloosheid bij op straat leven (Baldry e.a., 2006; Visser e.a., 2004; More & Weijters, 2011). Mettraux en Culhane (2004) gaan bij dakloosheid in hun studie enkel uit van overnachtingen in opvangcentra, waardoor juist de ex-gedetineerden die op straat slapen wegvallen.

Tabel 2.1. Studies naar detentie en dakloosheid

<i>Auteurs(s)</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Land</i>	<i>Zelfrapportage of registratiedata</i>	<i>Definitie dakloosheid</i>	<i>N</i>	<i>Follow-up periode</i>	<i>Dakloosheid voor detentie</i>	<i>Dakloosheid na detentie</i>	<i>Samenvatting dakloosheid en kenmerken gedetineerden</i>	<i>Conclusies</i>
<i>International or cross-sectional</i>										
Dyb	2009	Noorwegen	Zelfrapportage	Breed	299	nvt	Een derde	Twee derde	Getrouwd zijn, inkomen uit werk hebben en een korte detentieduur vergroten de kans op huisvesting.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Niven & Olugundoye	2002	Verenigd Koninkrijk	Zelfrapportage	Breed	2011	nvt	15 procent	33 procent	Het hebben van werk is gerelateerd aan een grotere kans op huisvesting.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Niven & Stewart	2005	Verenigd Koninkrijk	Zelfrapportage	Breed	1945	nvt	14 procent	8 procent	Een jongere leeftijd vergroot de kans op huisvesting na vrijlating, evenals beschikken over huisvesting voor detentie, en het niet hebben van drugproblemen.	Bij uitstroom uit detentie was een kleiner percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Williams, Foyser & Hopkins	2012	Verenigd Koninkrijk	Zelfrapportage	Breed	1435	nvt	15 procent	Bijna 50 procent	Dakloosheid voor detentie en eerdere detentiestrafen vergroten de kans op dakloosheid na vrijlating, evenals alcohol- en drugproblemen. Detentieduur was niet gerelateerd aan dakloosheid na vrijlating.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Wolf, Shi & Schumann	2012	Verenigde Staten	Zelfrapportage	Overig: not having a safe place to live	396	nvt		23 procent	Een kortere detentieduur verklaart significant de kans op dakloosheid na vrijlating. Een hogere leeftijd hangt eveneens samen met een kleinere kans op huisvesting.	Geen toe- of afname in dakloosheid onderzocht.
<i>International or longitudinal</i>										
Baldry e.a.	2006	Australië	Zelfrapportage	Nauw	238	Negen maanden	18 procent	21 procent	Het hebben van werk vergroot de kans op huisvesting na detentie. Daarentegen verkleinen alcohol- en drugsgebruik de kans op huisvesting.	Geen significant verschil in algehele percentage daklozen voor en na detentie.
Metraux & Culhane	2004	Verenigde Staten	Registratiedata	Overig: post-release shelter stay	48424	Twee jaar	7 procent	11 procent	Dakloosheid voor detentie vergroot de kans op dakloosheid na detentie, evenals etnische afkomst en een hogere leeftijd. Eerdere detentiestrafen vergroten deze kans niet.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Visher, La Vigne & Travis	2004	Verenigde Staten	Zelfrapportage	Nauw/breed	268	Var tot zes maanden	3,4 procent	2 procent/7 procent	n.v.t.	Bij uitstroom uit detentie was een kleiner percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Visher, Yahner & La Vigne	2010	Verenigde Staten	Zelfrapportage	Breed	652	Zeven maanden		4 procent	Familie is een belangrijke factor in het hebben van huisvesting na vrijlating.	Geen toe- of afname in dakloosheid onderzocht.
<i>Netherlands in cross-sectional</i>										
Van den Braak e.a.	2003	Nederland	Zelfrapportage	Breed	464	nvt	23 procent	28 procent	Een langere detentieduur, drugsgebruik, werkloosheid, dakloosheid voor detentie en een allochtone afkomst vergroten de kans op dakloosheid na detentie.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
<i>Netherlands in longitudinal</i>										
Van Galen, Niemoijer & Belgers	1998	Nederland	Zelfrapportage	Breed	30	Drie maanden	10 procent	25 procent	Factoren die samenhangen met de kans op dakloosheid na detentie zijn de woon situatie voor detentie, detentieduur, werk, leeftijd en verslaving.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
Jansen	1999	Nederland	Zelfrapportage	Breed	50	Zes maanden	12 procent	26 procent	Als factoren bij het verliezen van de woonruimte geven gedetineerden zelf aan: echtscheiding, ontruiming van de woning tijdens detentie, verlies van inkomen en weg willen uit het criminele milieu.	Bij uitstroom uit detentie was een groter percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.
More & Weijters	2011	Nederland	Registratiedata	Breed	1222	Zes maanden	20 procent	14 procent bij ontslag	Eerdere detentiestrafen en een langere detentieduur vergroten de kans op dakloosheid na vrijlating. Het hebben van een geregistreerde partner, een lagere leeftijd en een autochtone afkomst verkleinen juist deze kans.	Bij uitstroom uit detentie was een kleiner percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie. In de zes maanden daarna neemt dakloosheid weer toe.
Noordhuizen & Weijters	2012	Nederland	Registratiedata	Breed	1415	Zes maanden	19 procent	17 procent	Een langere detentieduur vergroot de kans om tijdens detentie huisvesting te verkrijgen.	Bij uitstroom uit detentie was een kleiner percentage van de gedetineerden dakloos dan voorafgaand aan detentie.

Het hanteren van verschillende definities kan tot verschillen in uitkomsten leiden. Zo is het percentage dakloosheid na vrijlating in het onderzoek van Baldry en collega's (2006) in Australië bij gebruik van de nauwe definitie van dakloosheid 21 procent, maar wanneer de bredere definitie gebruikt zou worden, geven zij aan dat vrijwel alle gedetineerden na vrijlating dakloos zouden zijn.

2) Uitkomsten van onderzoek naar dakloosheid onder (ex-)gedetineerden zijn ook erg afhankelijk van de geografische context van het onderzoek (in welk land is het onderzoek gedaan, of beperkt het onderzoek zich enkel tot een grote stad?) Eerdere Nederlandse studies vonden bijvoorbeeld een percentage van maximaal 26 procent dakloosheid onder ex-gedetineerden (Janssen, 1999), terwijl Engels onderzoek richting 50 procent gaat (Williams, Poyser & Hopkins, 2012) en Australisch onderzoek zelfs nog verder (Baldry e.a., 2006)

3) Tot slot dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen cross-sectionele en longitudinale studies naar dakloosheid. Cross-sectionele studies maken, noodgedwongen, vaak gebruik van verwachtingen voor toekomstige woonsituaties in plaats van daadwerkelijke woonsituaties na detentie. Van dit soort verwachtingen tijdens detentie weten we dat ze een vertekend beeld kunnen geven (Van de Braak e.a., 2003).

In de nu volgende bespreking van onderzoeksresultaten zal daarom telkens aangegeven worden welke definitie van dakloosheid gebruikt werd, in welke context het onderzoek plaatsgevonden heeft, en of het een cross-sectionele of een longitudinale studie betrof (zie ook Tabel 2.1).

Onderstaande studies naar detentie en huisvesting hebben een cross-sectionele onderzoeksopzet. Uit deze cross-sectionele onderzoeken blijkt dat er sprake is van veel dakloosheid na vrijlating. Zo vond Dyb (2009) in haar onderzoek naar 299 Noorse gevangenen dat voor detentie een derde van de gevangenen dakloos was, terwijl twee derde tijdens detentie aangaf straks dakloos te worden. Zij maakte hierbij gebruik van de bredere definitie van dakloosheid. De een derde die na detentie wel vaste huisvesting heeft, had dit over het algemeen voor detentie ook al en omgekeerd waren de respondenten die na vrijlating dakloos waren, dit ook voor detentie al (Dyb, 2009). Uit meerdere onderzoeken onder gedetineerden in Engeland en Wales bleek eveneens dat een derde van de gedetineerden dakloos was voorafgaand aan detentie (Kirkwood & Richley, 2008) en nog eens een derde hun huisvesting verloor tijdens detentie (Niven & Olagundoye, 2002; Williams, Poyser & Hopkins, 2012). Niven en Stewart (2005) vonden echter dat dakloosheid juist afnam van 14 tot 8 procent. Al deze studies maakten gebruik van de brede definitie van dakloosheid. In het onderzoek van Niven en Stewart (2005) bleek daarnaast dat wie voor detentie een eigen huis had, een significant grotere kans had om bij vrijlating huisvesting geregeld te hebben. Van de gedetineer-

den die voor detentie dakloos waren, had een derde bij vrijlating wel de beschikking over huisvesting (Niven & Stewart, 2005). Wolff, Shi en Schumann (2012) onderzochten bijna 4.000 mannelijke gedetineerden in de Verenigde Staten. Van hen gaf iets meer dan driekwart aan (77 procent) dat ze een woonplek hadden om na vrijlating naartoe te gaan. Dit aandeel werd lager naarmate de detentieduur langer werd. Met deze cross-sectionele onderzoeken is het echter minder goed mogelijk om veranderingen in de woonsituatie toe te schrijven aan de detentiestraf. De woonsituatie na vrijlating wordt veelal gebaseerd op verwachtingen tijdens detentie en niet op de daadwerkelijke situatie (Dyb, 2009; Kirkwood & Richley, 2008; Williams e.a., 2012). Dit kan een over- of onderschatting van het aandeel daklozen geven.

Er zijn ook een aantal longitudinale studies gedaan naar het verband tussen detentie en dakloosheid. Uit deze onderzoeken komen verschillende resultaten naar voren. Sommige studies vinden een toename in het aandeel daklozen onder ex-gedetineerden (Baldry e.a., 2006; Metraux & Culhane, 2004), terwijl andere studies juist vinden dat dakloosheid afneemt (Visser e.a., 2004; More & Weijters, 2011). Het Amerikaanse *Returning Home* onderzoek (Visser e.a., 2004) bestaat uit meerdere metingen, zowel tijdens als na detentie, en is daarmee beter in staat een verandering in de woonsituatie te meten dan cross-sectionele studies. Visser en collega's (2004) vonden dat de woonsituatie van 268 ex-gedetineerden niet slechter was dan voorafgaand aan detentie. Het aandeel zonder vaste huisvesting (dakloos volgens de brede definitie) was afgenomen van twaalf procent voor detentie tot ongeveer zeven procent zes maanden na vrijlating (Visser e.a., 2004). Dakloosheid in de nauwe definitie was eveneens afgenomen. Voorafgaand aan detentie was dit 3,4 procent, terwijl dit na vrijlating twee procent was. Wel had 40 procent van de gedetineerden voorafgaand aan detentie een eigen huis, vergeleken met 20 procent na vrijlating. Familie bleek een erg belangrijke factor in het behouden of verkrijgen van huisvesting na detentie. Zo vonden Visser, Yahner en La Vigne (2010) in een ander deel van het *Returning Home* onderzoek dat zeven maanden na vrijlating 84 procent van de 652 mannelijke gedetineerden bij familie inwoonde.

Australisch onderzoek van Baldry en collega's (2006) bestond eveneens uit een meting tijdens detentie en drie metingen na vrijlating. Dit onderzoek liet zien dat het percentage daklozen, volgens de nauwe definitie, onder een groep van 238 Australische gedetineerden niet significant verschilde voor (18 procent) en na (21 procent) detentie. Wanneer werd uitgesplitst naar de twee onderzochte staten, bleek dat dakloosheid in de ene staat sterk was toegenomen (van 20 tot 38 procent), terwijl het in de andere staat juist was afgenomen (van 12 tot 8 procent). Metraux en Culhane (2004) volgden twee jaar lang alle gedetineerden in New York die tussen 1995 en 1998 werden vrijgelaten. Elf procent van alle ex-gedetineerden raakte binnen twee jaar na vrijlating dakloos. Dakloosheid voorafgaand aan detentie vergroot hierbij de kans op dakloosheid na vrijlating (Metraux & Culhane, 2004). Zij definieerden dakloos hierbij als

gebruikmakend van een opvangfaciliteit voor daklozen. Bovenstaande studies komen vrijwel allen uit Angelsaksische landen.

2.3.1 Nederlands onderzoek

Volgens Beyens, Dirkzwager en Korf (2014) blijkt ook uit Nederlands onderzoek dat ex-gedetineerden relatief vaak dakloos zijn. Zo onderzochten Van den Braak en collega's (2003) de woonsituatie van 464 Nederlandse gedetineerden voor en na detentie, op basis van verwachtingen. Zij vonden dat 72 procent aangaf na detentie zeker of waarschijnlijk onderdak te hebben. Voor detentie beschikte 77 procent over huisvesting en was dus 23 procent dakloos, volgens de brede definitie. Van alle gedetineerden verwachtte 28 procent na vrijlating dakloos te zijn. Dit resultaat duidt daarmee niet op een grote verslechtering van de woonsituatie tijdens detentie.

In het longitudinale onderzoek van Janssen (1999) werden 50 gedetineerden tweemaal tijdens detentie en vervolgens zes maanden na vrijlating geïnterviewd. Bijna 90 procent beschikte voor detentie over huisvesting (Janssen, 1999), terwijl twaalf procent, volgens de brede definitie, dakloos was. Zes maanden na vrijlating was 26 procent dakloos. Het aandeel daklozen is dus tijdens detentie sterk opgelopen. De geringe onderzoeksgroep maakt het wel lastig de resultaten te generaliseren. Hetzelfde geldt voor het onderzoek van Van Galen en collega's (1998). Ook zij laten een toename zien van tien procent dakloosheid voor detentie tot 25 procent na vrijlating. Dit is echter over 30 respondenten. Het recentere onderzoek van More & Weijters (2011) betrof 10.838 gedetineerden in Nederland. Van hen is door middel van dossieronderzoek informatie beschikbaar over de woonsituatie voor detentie en op het moment van ontslag. Hierbij is ook gebruik gemaakt van de brede definitie van dakloosheid. Vervolgens is voor de situatie zes maanden na vrijlating informatie opgevraagd bij zes verschillende gemeenten. Deze informatie was echter beschikbaar voor slechts elf procent van de onderzoeksgroep, waardoor deze wordt teruggebracht tot 1.232 respondenten. Voor detentie had het grootste deel huisvesting (80 procent). Na detentie was dit 86 procent. Een deel van de respondenten met huisvesting voorafgaand aan detentie is dit verloren (5,5 procent), terwijl 35,7 procent van de gedetineerden die voor detentie dakloos waren, na vrijlating wel huisvesting heeft, voornamelijk vanwege een plek in de opvang (More & Weijters, 2011). Noordhuizen en Weijters (2012) vinden ongeveer dezelfde resultaten onder 1.415 (ex-)gedetineerden. Ook hier is sprake van een afname in het aandeel daklozen, met name omdat vrij veel daklozen tijdens detentie wel huisvesting verkrijgen.

De Nederlandse studies laten over het algemeen een gunstiger beeld zien dan de studies uit de Angelsaksische landen, met een kleiner percentage gedetineerden dat tijdens detentie de vaste woonsituatie verliest of een groter aandeel dat tijdens detentie huisvesting weet te verkrijgen.

2.3.2 Verklarende factoren bij het verband tussen detentie en dakloosheid

Uit al deze studies blijkt dat gedetineerden relatief vaak hun huisvesting verliezen en bij vrijlating dakloos zijn, zowel volgens een nauwe als een bredere definitie van dakloosheid. Studies die gebruik maken van een nauwe definitie vinden een aandeel daklozen na vrijlating dat varieert van 2 tot 21 procent. Studies die de bredere definitie hanteren vinden percentages daklozen tussen 4 en 66 procent. Hantering van de brede definitie leidt logischerwijs tot een groter aandeel daklozen. Toch blijkt het ook vaak een deel van de gedetineerden wel te lukken om hun huisvesting tijdens detentie te behouden, of om een nieuwe vaste plek te vinden. De cross-sectionele studies laten veelal zeer negatieve verwachtingen zien van gedetineerden over hun woonsituatie na detentie, terwijl uit de longitudinale studies blijkt dat de werkelijke situatie minder slecht is. Vrijwel alle studies tonen een groter aandeel daklozen na vrijlating, maar dit aandeel is wel kleiner dan de geschatte verwachtingen uit de cross-sectionele studies. Om beter inzicht te krijgen in het verband tussen detentie en dakloosheid is het tevens van belang individuele kenmerken van de gedetineerden te betrekken in de analyses. Hieronder worden enkele factoren besproken, waarvan in eerdere studies bleek dat ze gerelateerd zijn aan dakloosheid na detentie.

Verschillende kenmerken van de gedetineerden spelen een rol bij dakloos zijn na een detentiestraf (zie Tabel 2.1). De eerste belangrijke factor is de woonsituatie voorafgaand aan detentie. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat beschikken over huisvesting voor detentie de kans op dakloosheid na vrijlating verkleint (Niven & Stewart, 2005; Williams e.a., 2012; Van den Braak e.a., 2003; Metraux & Culhane, 2004; Van Galen e.a., 1998). De verwachting voor het huidige onderzoek is eveneens dat gedetineerden die voor detentie huisvesting hebben na vrijlating vaker over huisvesting zullen beschikken dan gedetineerden die voor detentie dakloos waren. Detentiefactoren komen ook naar voren in eerdere studies als voorspellers van dakloosheid. Zo blijkt uit onderzoek van Dyb (2009) dat een kortere detentieduur de kans op huisvesting na vrijlating vergroot. Dit kwam eveneens naar voren in de studies van Wolff en collega's (2012), Baldry en collega's (2006), Van den Braak en collega's (2003) en More en Weijters (2011). Williams en collega's (2012) vonden daarentegen geen effect van detentieduur, terwijl Noordhuizen en Weijters (2012) concluderen dat een langere detentieduur de kans vergroot om huisvesting te verkrijgen tijdens detentie. Ook een zwaarder detentieverleden met eerdere detentiestrafen zou de kans op dakloosheid na vrijlating vergroten (Williams e.a., 2012; More & Weijters, 2011). Metraux en Culhane (2004) vonden daarentegen geen effect van eerdere detentiestrafen.

Met betrekking tot sociale kenmerken, vonden eerdere studies een effect van getrouwd zijn (Dyb, 2009), familie- en partnerbezoek tijdens detentie (Niven & Stewart, 2005), wonen bij familie (Visser e.a., 2010) en het hebben van een partner (More & Weijters, 2011). Al deze factoren verkleinen de kans

op dakloosheid na vrijlating. Daarnaast bleek uit enkele studies ook dat het hebben van werk deze kans verkleint (Dyb, 2009; Niven & Olagundoye, 2002; Baldry e.a., 2006; Van den Braak e.a., 2003; Van Galen e.a., 1998). Tot slot kwamen middelengebruik en leeftijd een aantal keer naar voren. Alcohol- en drugsgebruik leidt hierbij tot meer dakloosheid (Niven & Stewart, 2005; Williams e.a., 2012; Baldry e.a., 2006; Van den Braak e.a., 2003). In een aantal studies, tot slot, was een lagere leeftijd een beschermende factor tegen dakloosheid (Niven & Stewart, 2005; Williams e.a., 2012; Wolff e.a., 2012; Metraux & Culhane, 2004; More & Weijters, 2011). Uit bovenstaande studies blijkt dat het belangrijk is verschillende kenmerken van de gedetineerden mee te nemen in onderzoek naar dakloosheid en detentie.

2.3.3 Tekortkomingen eerder onderzoek

Een deel van de hierboven beschreven studies heeft een cross-sectionele onderzoeksopzet. Zij maakten geen gebruik van longitudinale gegevens en daarmee is het lastiger conclusies te trekken over een daadwerkelijke verandering in huisvesting voor en na detentie. De longitudinale studies die er zijn, komen voor het merendeel uit de Verenigde Staten en Australië, en zijn minder goed te vergelijken met de situatie in Nederland. Ook bestaan deze studies vaak uit een onderzoeksgroep van een paar honderd gedetineerden. De longitudinale studies in Nederland die gebruik maakten van interviews met gedetineerden zijn niet recent en bestonden uit een kleine onderzoeksgroep (Janssen, 1999; Van Galen e.a., 1998). De recentere studies maakten enkel gebruik van dossiergegevens (More & Weijters, 2011; Noordhuizen & Weijters, 2012). De huidige studie is recent, maakt gebruik van meerdere metingen en hanteert bovendien een combinatie van interviewdata en registratiedata. Hiermee is dit onderzoek beter in staat een accuraat beeld te geven van dakloosheid voor en na een detentiestraf en factoren die dit verband kunnen verklaren.

2.4 METHODE

2.4.1 Deelnemers

Deze studie gebruikt gegevens van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek naar de bedoelde en onbedoelde effecten van detentie (zie Dirkzwager e.a., 2018). Voor alle respondenten zijn zowel zelfrapportage als officieel geregistreerde gegevens beschikbaar. Tussen oktober 2010 en maart 2011 zijn 3.981 voorlopig gehechte gedetineerden ingestroomd in een huis van bewaring, die aan de inclusiecriteria (man, in Nederland geboren, tussen de 18 en 65 jaar oud) voldeden en in aanmerking kwamen voor deelname aan het onderzoek. Met 2.837 gedetineerden is contact gelegd. Getrainde inter-

viewers benaderden hen, waarna respondenten een *informed consent*-formulier tekenden voor instemming met deelname. Zij ontvingen hiervoor geen beloning. Er deden 1.904 gedetineerden mee met het onderzoek (67 procent). Hiervan vulden 1.748 ook een schriftelijke vragenlijst in. Tijdens de eerste meting tijdens detentie (D1), die ongeveer drie weken na instroom in het huis van bewaring plaatsvond, werd een *face-to-face*-interview (CAPI) afgenomen en een vragenlijst ingevuld, met als doel de situatie van gedetineerden voor detentie in kaart te brengen.

Elke respondent is vervolgens een halfjaar na zijn vrijlating opnieuw gezocht om hem te benaderen voor het follow-up interview. Aan het einde van de dataverzameling waren 1.799 gedetineerden uitgestroomd. Hiervan was 18 procent onvindbaar en kon dus niet opnieuw benaderd worden. Verder kon vijf procent van de wel gevonden respondenten niet benaderd worden, vanwege te zware psychologische problemen, emigratie of overlijden. De rest van de uitgestroomde gedetineerden is benaderd om deel te nemen aan het follow-up interview, waarvan 946 personen (67 procent) daadwerkelijk deelnamen. Dit interview na vrijlating werd gehouden bij de respondent thuis (50 procent), op een openbare locatie, zoals een café of bibliotheek (25 procent) of in een instituut, zoals detentie of een psychiatrische kliniek (25 procent). Respondenten kregen hiervoor een cadeaubon van tien euro. Deze R1-meting een halfjaar na vrijlating (bestaande uit een CAPI-interview) beoogde het eerste halfjaar na uitstroom uit detentie te meten.

Daarnaast is over de respondenten in het onderzoek uit verschillende bronnen officieel geregistreerde data verzameld, waaronder bijvoorbeeld detentieverleden en woongeschiedenis. Van de 946 deelnemende respondenten na vrijlating, hebben er 25 geen toestemming gegeven om geregistreerde data over hen te verzamelen. Daarnaast hebben 54 respondenten een of meerdere voor deze studie relevante variabelen uit het interview niet beantwoord. Hierdoor bestaat de uiteindelijke onderzoeksgroep uit 867 respondenten.

2.4.2 Data

Woonsituatie voor en na detentie

Van alle 867 respondenten zijn officieel geregistreerde woongegevens beschikbaar in de Basisregistratie Personen (BRP). Wanneer een respondent in deze data geen adres of alleen een briefadres heeft, geldt dat als dakloos. Wanneer een adres geregistreerd staat, heeft de respondent wel huisvesting. Tevens staan de begin- en einddatum van elk adres geregistreerd, waardoor voor elk meetmoment de exacte woonsituatie bepaald kan worden. Hierdoor is voor zowel voor detentie als één maand en zes maanden na vrijlating, bekend of een respondent dakloos was. Een verandering in woonsituatie, dus van dakloos naar huisvesting of andersom, wordt bepaald door naar de geregistreerde

situatie op elk meetmoment te kijken. Omdat de woonsituatie op drie meetmomenten beschikbaar is, voor detentie, direct na vrijlating en zes maanden later, is het ook mogelijk een woonpatroon te bepalen. Hierbij wordt gekeken of respondenten tijdens slechts één meetmoment dakloos zijn, of tijdens meerdere momenten en de periode van dakloosheid dus langer aanhoudt.

Bij de interviews is ook aan de respondenten wat hun woonsituatie op elk meetmomenten was. Voor ongeveer tien procent van de respondenten zat er een verschil tussen de informatie die zij zelf gaven over hun woonsituatie en de officieel geregistreerde woonsituatie. In dat geval had de respondent officieel wel een adres, maar gaf zelf aan dakloos te zijn, of andersom. Ook was het mogelijk dat een respondent volgens officiële gegevens op het adres van een Penitentiaire Inrichting geregistreerd stond, terwijl hij zelf aangaf in een huis te wonen. Naar elk van deze respondenten is apart gekeken om te bepalen wat de woonsituatie moest zijn. Voor het merendeel was sprake van een vertraagde registratie in de BRP, waarbij de respondent dus op een iets latere datum wel eenzelfde woonsituatie geregistreerd had als aangegeven in het interview. In Hoofdstuk 1 wordt uitgebreider beschreven op welke manier is omgegaan met verschillen tussen woonsituaties vanuit de interviews en officiële registratiedata.

Controlevariabelen

Omdat er sprake kan zijn van selectie-effecten en dezelfde factoren ervoor kunnen zorgen dat iemand dakloos raakt en delinquent gedrag vertoont (Gasper e.a., 2010), is het belangrijk andere kenmerken van de (ex-)gedetineerden mee te nemen in de analyses. De controlevariabelen zijn in de huidige studie onderverdeeld in drie categorieën: kenmerken gerelateerd aan de woonsituatie op het moment van arrestatie, detentiekkenmerken en persoonlijke kenmerken. De percentages en gemiddelden van deze kenmerken worden getoond in Tabel 2.2.

Woonkenmerken

Diverse kenmerken over de woonsituatie voor detentie worden meegenomen in de analyses. Er is ten eerste gekeken of respondenten voor detentie dakloos waren (tien procent) of over huisvesting beschikten (90 procent). Van de 755 respondenten die voor detentie over huisvesting beschikten, en daarbij niet in een inrichting verbleven, woonde 26 procent alleen, 28 procent woonde samen met een partner en/of kind, 30 procent samen met ouders en 11 procent samen met anderen.

Van de 782 respondenten met huisvesting is tevens bepaald of zij in een buurt met een hoge of lage buurtstatus woonden. Dit is gedaan aan de hand van gegevens die het Sociaal en Cultureel Planbureau beschikbaar stelt over de sociale status van bijna alle buurten in Nederland (Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), 2015). Deze buurtstatus wordt weergegeven door middel

van een statusscore, die is gebaseerd op het opleidingsniveau, het inkomen en de positie op de arbeidsmarkt van de bewoners van de buurt en geldt per viercijferig postcodegebied. Hierbij geldt dat hoe hoger de score is, hoe hoger de sociale status van de buurt. Voor dit onderzoek maakten we gebruik van de statusscores uit 2010, omdat de dataverzameling van het Prison Project in 2010 begon. Omdat het SCP gebieden met minder dan 100 inwoners geen statusscore toedeelt, ontbrak deze score voor vier respondenten. Deze hebben we de gemiddelde statusscore van de onderzoeksgroep toegekend. Tot slot hebben daklozen een score nul gekregen, omdat deze alleen relevant is voor de respondenten met huisvesting. Een statusscore kan een waarde hebben van -6.07 (lage sociale status) tot 2.81 (hoge sociale status). De gemiddelde statusscore voor heel Nederland is 0. Voor dit onderzoek is een variabele aangeemaakt die aangeeft of een respondent in een buurt met een lage (-6.07 tot 0) of hoge (0 tot 2.82) status woont. Van alle respondenten met huisvesting woont 62 procent in een buurt met een lage buurtstatus.

Vervolgens is voor respondenten die voor detentie over huisvesting beschikten, gekeken of zij op dat moment in één van de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag) woonden. Dit zijn de steden met de hoogste percentages dakloosheid in Nederland (CBS, 2016). Wanneer hun woonplaats een van deze steden betrof (dit geldt voor 20 procent van de respondenten), kregen zij op de variabele 'wonend in G4' een (1). Tot slot hebben alle respondenten aangegeven of zij, in het algemeen, een woning belangrijk vinden. Bijna 80 procent vond het hebben van een woning belangrijk.

Detentiekenmerken

Als detentiekenmerken zijn meegenomen in welke mate gedetineerden tijdens detentie hulp bij huisvesting hebben ontvangen door de medewerkers maatschappelijke dienstverlening (MMD), detentieduur, criminele geschiedenis en type gepleegd delict. Respondenten hebben aangegeven of zij tijdens hun detentie hulp nodig hadden van de MMD op het gebied van huisvesting. Voor 47 procent van alle gedetineerden (N=410) geldt dat zij aangaven hulp nodig te hebben. Echter hebben 363 respondenten (42 procent van het totaal aantal respondenten) gevraagde hulp niet ontvangen. De rest had geen hulp nodig of heeft de gevraagde hulp wel ontvangen. Informatie over de detentieduur is verkregen uit het registratiesysteem TULP van het Ministerie van Veiligheid en Justitie en gemeten in aantal dagen. De gemiddelde detentieduur is 229 dagen en 51 procent van de gedetineerden had een detentieduur van vier maanden of langer. Detentiegeschiedenis en type delict zijn verkregen uit het registratiesysteem OBJD (Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie) en geven weer of de respondent in de afgelopen vijf jaar al eerder in detentie heeft gezeten en of de respondent een vermogensdelict of een gewelds- of ander type delict heeft gepleegd. Iets minder dan de helft van de gedetineerden (44 procent) heeft al eerder een detentiestraf ondergaan, waarbij opvalt dat een groter deel van de daklozen (69 procent) eerder in detentie heeft gezeten

dan de respondenten met huisvesting (41 procent). Tot slot was 31 procent van de respondenten ingestroomd in voorlopige hechtenis vanwege een vermogensdelict. Onder de daklozen was vaker sprake van een vermogensdelict dan bij de gedetineerden met huisvesting (54 versus 29 procent).

Persoonlijke kenmerken

Als persoonlijke kenmerken zijn ten eerste een aantal kenmerken onderzocht, waarvan op basis van de literatuur bekend is dat deze vaak samenhangen met dakloosheid, namelijk psychische problemen en middelengebruik (Greenberg & Rosenheck, 2008). Het hebben van psychische problemen is weergegeven door de score van respondenten op de BSI, een lijst om de omvang van psychische klachten te meten (De Beurs, 2011). Een hoge score houdt in dat de respondent meer psychische klachten ondervindt. Een kwart van de gedetineerden had een erg hoge BSI-score en ondervond dus een hoge mate van psychische problemen. Overmatig alcohol- en drugsgebruik in de twaalf maanden voorafgaand aan detentie kwam voor bij respectievelijk 72 en 46 procent van de gedetineerden. Overmatig alcoholgebruik houdt in dat de respondent wel eens meer dan twaalf glazen per dag dronk, terwijl overmatig drugsgebruik betekent dat de respondent meer dan een keer per week drugs gebruikte in de twaalf maanden voor detentie. Daarnaast ondervond 18 procent problemen in het dagelijks leven door zijn alcoholgebruik, en 29 procent door zijn drugsgebruik.

Respondenten is tijdens detentie gevraagd of zij bij instroom een partner, kind(eren), werk en schulden hadden. Deze variabelen zijn dichotoom, waarbij een 0 staat voor het niet hebben van een partner, kind(eren), werk en schulden. Op het moment van instroom in detentie had 45 procent een partner, 45 procent een of meer kinderen, 39 procent beschikte over werk en 60 procent had schulden.

Etniciteit is gebaseerd op informatie uit de Basisregistratie Personen. Alle respondenten zijn zelf in Nederland geboren. Een respondent wordt als autochtoon beschouwd als beide ouders in Nederland zijn geboren (1), in overige gevallen wordt de respondent gezien als tweedegeneratieallochtoon (CBS, 2000). Van alle respondenten is 67 procent autochtoon. Leeftijd op het moment van instroom in detentie is samengesteld door de geboortedatum van de respondenten en de datum van instroom samen te nemen, en is gebaseerd op het registratiesysteem van de Penitentiaire Inrichting. De gemiddelde leeftijd was op het moment van instroom in detentie 31 jaar, waarbij 38 procent in de categorie 18-24 jaar valt, 39 procent tussen de 25 en 39 jaar is en 23 procent tussen de 40 en 65 jaar.

Tabel 2.2. Beschrijvende statistiek van kenmerken van gedetineerden voor detentie

Kenmerken voor detentie	Woonsituatie voor detentie					
	Dakloos		Huisvesting		Totaal	
	(N= 85)		(N=782)		(N=867)	
	%	N	%	N	%	N
Dakloos	100	85	nvt	nvt	10	85
Woning: alleen	nvt	nvt	26	201	23	201
Woning: met partner/kind	nvt	nvt	28	222	26	222
Woning: met ouders	nvt	nvt	30	235	27	235
Woning: met anderen	nvt	nvt	11	87	10	87
Buurtstatus: laag	nvt	nvt	62	486	56	486
G4	nvt	nvt	20	159	18	159
Woning belangrijk	77	65	79	617	79	682
<i>Detentiekenmerken</i>						
Hulp mmd bij woning: nodig	56	48	46	362	47	410
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	48	41	41	322	42	363
Eerdere detentie	69	59	41	319	44	378
Detentieduur: lang (4 maanden of langer)	51	43	51	400	51	443
Delicttype: vermogens	54	46	29	224	31	270
<i>Persoonskenmerken</i>						
BSI: hoog	25	21	26	200	25	221
Overmatig alcoholgebruik 12 mnd	71	60	72	565	72	625
Problemen door alcoholgebruik	22	19	17	135	18	154
Overmatig drugsgebruik 12 mnd	69	59	44	340	46	399
Problemen door drugsgebruik	47	40	27	211	29	251
Partner	26	22	47	371	45	393
Kind	54	46	45	348	45	394
Werk	8	7	43	332	39	339
Schulden	80	68	58	454	60	522
Etniciteit: autochtoon	73	62	67	520	67	582
Leeftijd: 18-24	24	20	40	312	38	332
Leeftijd: 25-39	49	42	38	293	39	335
Leeftijd: 40-65	27	23	23	177	23	200

Enkele opvallende verschillen bij deze persoonskenmerken tussen dakloze en niet-dakloze gedetineerden zijn dat onder daklozen vaker sprake is van overmatig drugsgebruik en problemen door drugsgebruik. Bovendien hebben daklozen minder vaak een partner, en juist vaker schulden. Ook valt op dat slechts acht procent van de dakloze gedetineerden voorafgaand aan detentie werk had, tegenover 43 procent van de gedetineerden met huisvesting.

2.5 RESULTATEN

2.5.1 Dakloosheid bij (ex-)gedetineerden

Het eerste doel van deze studie was in kaart brengen hoeveel gedetineerden voor en na hun detentie dakloos zijn in Nederland. In Tabel 2.3 is te zien dat voor detentie tien procent van de gedetineerden dakloos was. De rest beschikte over huisvesting. Eén maand na detentie was twaalf procent dakloos. Dit percentage is dus iets hoger dan voor detentie. Zes maanden na vrijlating was een kleiner percentage dakloos (6 procent), en een vrij groot deel van de ex-gedetineerden zat opnieuw in detentie (19 procent). Deze percentages geven echter geen inzicht in de veranderingen die binnen personen plaatsvinden in dakloosheid.

Tabel 2.3. Woonsituatie voor, een maand na en zes maanden na detentie (N=867)

	Voor detentie		Eén maand na detentie		Zes maanden na detentie	
	N	%	N	%	N	%
Woning	782	90	767	88	651	75
Dakloos	85	10	100	12	54	6
Detentie					162	19

De volgende onderzoeksvraag gaat daarom in op de vraag in hoeverre gedetineerden na vrijlating dakloos raken en in hoeverre dakloze gedetineerden na vrijlating wel over huisvesting beschikken. Tabel 2.4 toont de verandering van woonsituatie tussen de verschillende meetmomenten. In totaal is 32 procent van alle respondenten die voor detentie dakloos waren, één maand na vrijlating nog steeds dakloos. Van de respondenten die voor detentie dakloos waren, beschikken er 68 procent direct na vrijlating wel over huisvesting. Omgekeerd is, van de respondenten die voor detentie wel over huisvesting beschikten, negen procent direct na detentie dakloos geraakt. Van de gedetineerden met huisvesting voor detentie, beschikt 91 procent hier direct na detentie ook over.

Zes maanden na vrijlating is bijna twintig procent van de respondenten die voor detentie dakloos waren, nog steeds of opnieuw dakloos. Aan de andere kant heeft 43 procent van de daklozen zes maanden na detentie wel een woning. Ook bevinden relatief veel ex-gedetineerden zich opnieuw in detentie. Van de respondenten die voor detentie dakloos waren, is zes maanden na vrijlating meer dan een derde (39 procent) opnieuw gedetineerd. Respondenten die voor detentie over huisvesting beschikten, raken relatief weinig dakloos. Slechts vijf procent van hen is zes maanden na detentie dakloos. Bijna 80 procent heeft nog steeds, of opnieuw, een woning. Zestien procent zit weer in detentie.

Tabel 2.4. Verandering van woonsituatie tussen meetmomenten (N=867)

	Voor detentie -> Eén maand na detentie		Voor detentie -> Zes maanden na detentie		Eén maand na detentie -> Zes maanden na detentie	
	N	%	N	%	N	%
Dakloos -> Dakloos	27	32	15	18	23	23
Dakloos -> Woning	58	68	37	43	32	32
Dakloos -> Detentie			33	39	45	45
Totaal	85	100	85	100	100	100
Woning -> Dakloos	73	9	39	5	31	4
Woning -> Woning	709	91	614	79	619	81
Woning -> Detentie			129	16	117	15
Totaal	782	100	782	100	767	100

Ook tijdens het halfjaar na vrijlating vinden nog verschuivingen plaats. Hoewel bijna een kwart (23 procent) gedurende deze periode dakloos blijft, vindt ook 32 procent van de daklozen alsnog een woning. Daarnaast raakt bijna de helft van de daklozen (45 procent) opnieuw gedetineerd. Een klein aandeel (vier procent) verliest zijn woning in het halfjaar na detentie, terwijl 81 procent zowel direct na vrijlating als zes maanden later over huisvesting beschikt. Tot slot zit vijftien procent van de ex-gedeteneerden met huisvesting direct na vrijlating, zes maanden later opnieuw in detentie.

In Figuur 2.1 worden de verschillende woonpatronen over de drie meetmomenten nauwkeuriger getoond. Hierin is het woonpatroon te zien dat respondenten volgen vanaf het moment van arrestatie tot zes maanden na vrijlating. Er zijn slechts zes gedetineerden die op alle drie de meetmomenten dakloos waren. De overige daklozen beschikken op minstens een van de momenten wel over huisvesting. Een klein aantal van de daklozen die direct na detentie over huisvesting beschikten, is dit zes maanden later toch weer verloren (16 procent). Ook zijn er een aantal gedetineerden die direct na vrijlating hun huisvesting kwijt waren, maar zes maanden later wel weer een woonplek hebben (37 procent). Veruit de meeste respondenten (68 procent) beschikken op alle meetmomenten over huisvesting. Tegelijkertijd betekent dit dat 32 procent van alle respondenten op enig moment in de periode tussen instroom in detentie en zes maanden na vrijlating geen stabiele plek heeft om te wonen. Deze resultaten laten duidelijk zien dat veel respondenten baat zullen hebben bij hulp op het gebied van huisvesting, zowel tijdens als in de periode na detentie.

Voor detentie	Eén maand na detentie	N	%	Zes maanden na detentie	N	%
Dakloos: 85	Dakloos	27	3	Dakloos	6	1
				Detentie	16	2
				Woning	5	1
	Woning	58	7	Dakloos	9	1
				Detentie	17	2
				Woning	32	4
Woning: 782	Woning	709	82	Woning	587	68
				Dakloos	22	2
				Detentie	100	11
	Dakloos	73	8	Woning	27	3
				Dakloos	17	2
				Detentie	29	3
Totaal		867	100		867	100

Figuur 2.1. Woonpatronen alle gedetineerden (N=867)

2.5.2 Determinanten van dakloosheid

De volgende onderzoeksvraag betrof de vraag in hoeverre woonkenmerken, detentiekennmerken en persoonskenmerken van gedetineerden samenhangen met dakloosheid na detentie? Met andere woorden, zijn er bij deze groep respondenten factoren aan te wijzen aan het begin van detentie die samenhangen met dakloosheid na vrijlating? Tabel 2.5 toont onderlinge verbanden tussen alle kenmerken apart en de woonsituatie na vrijlating. Eerst zijn alle kenmerken gerelateerd aan de woonsituatie direct na vrijlating, waarbij een respondent dakloos kon zijn dan wel over huisvesting beschikte. Vervolgens is gekeken naar de woonsituatie zes maanden later. Hierbij is een derde optie, naast dakloos en over een woning beschikken, opnieuw gedetineerd zijn. Daarna zijn voor elke respondent de woonsituatie direct na detentie en zes maanden later samengenomen en is bepaald of de respondent in deze periode van zes maanden geen enkele keer dakloos was, op een van deze momenten dakloos of op beide momenten dakloos was. Deze verschillende uitkomsten (nul, een of twee keer dakloos) zijn eveneens gerelateerd aan alle kenmerken.

Tabel 2.5. Percentage daklozen en woning één en zes maanden na detentie, naar kenmerken voor detentie (N=867)

	Eén maand na detentie			Zes maanden na detentie						Eén en zes maanden na detentie					
	Percentage daklozen			Percentage daklozen			Percentage nul keer dakloos			Percentage één keer dakloos			Percentage twee keer dakloos		
	Kenmerken voor detentie			Kenmerken voor detentie			Kenmerken voor detentie			Kenmerken voor detentie			Kenmerken voor detentie		
	Ja	Nee	Chi²	Ja	Nee	Chi²	Ja	Nee	Chi²	Ja	Nee	Chi²	Ja	Nee	Chi²
<i>Voor detentie</i>															
<i>Woonkenmerken</i>															
Dakloos	32	9	***	18	5	44	79	***	38	75	55	23	7	2	***
Woning: alleen	7	14		8	5	76	77		75	71	21	28	4	3	
Woning: met partner/kind	8	14		5	6	80	75		77	70	22	27	4	3	
Woning: met ouders	6	14	***	3	6	84	74	***	82	68	17	29	1	4	***
Woning: met anderen	28	7	***	6	5	66	80	***	53	78	44	20	3	3	***
Buurtstatus: laag	14	6	***	7	4	73	78		69	76	28	22	3	2	
G4	6	10	***	6	5	74	80		71	76	28	21	1	3	***
Woning: belangrijk	11	11		6	7	77	68	*	73	75	25	22	2	4	*
<i>Detentikenmerken</i>															
Hulp mnd bij woning: nodig	16	7	***	10	3	72	78	**	67	76	29	23	4	1	**
Hulp mnd bij woning: hulp niet gekregen	18	7	***	10	4	71	78	**	66	76	30	23	5	1	***
Eerdere detentie	16	8	***	9	5	60	87	***	57	82	39	16	4	2	***
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	11	13		6	7	80	70		76	67	22	30	2	3	*
Delicttype: vermogens	20	8	***	9	5	56	84	***	51	80	44	18	4	2	***
<i>Persoonskenmerken</i>															
BSI: hoog	9	12	*	6	6	77	76		75	72	23	26	2	3	
Overmatig alcoholgebruik 12 mnd	12	10		7	4	75	75		71	71	25	27	3	1	
Problemen door alcoholgebruik	14	11		8	6	71	76		65	73	32	25	3	3	
Overmatig drugsgebruik 12 mnd	17	7	***	8	5	69	80	**	64	78	32	21	4	1	***
Problemen door drugsgebruik	16	10	*	7	6	68	78	**	63	75	34	23	4	2	**
Partner	9	14	*	5	7	76	74		73	70	25	27	2	3	
Kind	13	10		7	5	72	78		68	74	29	23	3	3	
Werk	7	15	***	4	8	84	69	***	81	66	19	31	1	4	***
Schulden	13	9		8	3	73	79	**	69	76	28	23	3	2	
Ernstig: autochtoon	12	11		8	4	74	77		71	72	26	27	3	2	
Leeftijd: 18-24	8	14	**	3	9	81	73		77	69	22	28	1	4	*
Leeftijd: 25-39	16	9	**	8	7	70	78	***	66	75	31	24	4	3	*
Leeftijd: 40-65	11	12		10	6	75	76		72	72	25	27	4	3	

*= $p < .05$; **= $p < .01$; ***= $p < .001$

In Tabel 2.5 is te zien dat veel van de kenmerken samenhangen met de woon-situatie op de verschillende meetmomenten, zowel apart als gecombineerd als woonpatroon. Dakloosheid voor detentie, voor detentie in een buurt met een lage status wonen, samenwonen met anderen, hulp nodig hebben bij huisvesting, geen hulp ontvangen tijdens detentie van de mmd, eerdere detentiestrafen, een vermogensdelict hebben gepleegd, overmatig drugsgebruik en hier problemen van ondervinden en een leeftijd tussen de 25 en 39 jaar hangen allen samen met een grotere kans op dakloosheid. Hier staat tegenover dat wonen in een van de vier grote steden, samenwonen met ouders, een hoge BSI-score, het hebben van een partner en werk, en een leeftijd tussen de 18 en 24 jaar de kans op dakloosheid verlagen.

Bij dakloosheid zes maanden na vrijlating spelen gedeeltelijk dezelfde kenmerken een rol als bij dakloosheid in de eerste maand na vrijlating. Verschillen met direct na vrijlating zijn buurtstatus en wonen in een van de vier grote steden, wat zes maanden na detentie niet gerelateerd is aan dakloosheid. Ook de BSI-score, het hebben van een partner en een lage leeftijd spelen geen rol meer. Daarentegen is aangegeven een woning belangrijk te vinden nu wel significant gerelateerd aan dakloosheid, en vergroot het de kans op het hebben van huisvesting. Ook hangt nu het hebben van schulden samen met een grotere kans op dakloosheid.

Met betrekking tot de woonpatronen, is te zien dat daklozen voor detentie vaker op beide momenten na vrijlating wederom dakloos zijn dan respondenten die voor detentie wel over huisvesting beschikten. Ook wonen in een buurt met een lage status of in een van de vier grote steden geeft een grotere kans om een keer dakloos te zijn. Samenwonen met ouders vergroot de kans op geen enkele keer dakloos, en wonen bij anderen geeft juist meer kans op een of twee keer dakloosheid. Respondenten die hulp vroegen tijdens detentie bij huisvesting, zijn vaker een of meerdere keren dakloos. Ook het niet ontvangen van deze hulp vergroot de kans op dakloosheid. Een eerdere detentiestraf en een vermogensdelict vergroten eveneens de kans op dakloosheid, terwijl een langere detentieduur deze kans verkleint. Verder hangt het hebben van werk samen met een grotere kans op huisvesting, terwijl overmatig drugsgebruik, problemen door alcohol- en drugsgebruik, het hebben van schulden en een leeftijd tussen 25 en 39 jaar de kans hierop juist verkleinen.

Vervolgens zijn regressieanalyses gedaan, waarin deze kenmerken wederom zijn gerelateerd aan de woonsituatie zowel direct na vrijlating en zes maanden later apart van elkaar, als ook de woonpatronen. Alcohol- en drugsgebruik zijn hierbij weggelaten, omdat deze sterk samenhangen met het ervaren van problemen door alcohol- en drugsgebruik. De resultaten van de regressieanalyses zijn te zien in Tabel 2.6.

Tabel 2.6. Regressieanalyses van woonsituaties één en zes maanden na detentie (N=867)

	maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie		maand na detentie	
	B	SE	Dakloos (1) vs woning (0)	B	SE	In detentie (2) vs woning (0)	B	SE	Eén of twee keer dakloos (1) vs nul keer dakloos (0)	B	SE	Eén keer dakloos (1) vs nul keer dakloos (0)	B	SE	Twee keer dakloos (1) vs nul keer dakloos (0)	
Woonkenmerken																
Dakloos	0.01	0.37	1.78	0.59	**	0.86	0.37	*	0.76	0.33	*	0.72	0.33	*	1.25	0.81
Woning: alleen	-1.10	0.38	**	0.84	0.56	-0.22	0.32		-0.48	0.27		-0.62	0.28	*	0.83	0.74
Woning: met partner/kind	-1.00	0.42	*	0.18	0.65	-0.53	0.36		-0.75	0.31	*	-0.79	0.32	*	-0.37	0.96
Woning: met ouders	-1.22	0.39	**	0.46	0.63	-0.62	0.33		-0.86	0.28	**	-0.90	0.28	**	-0.28	0.88
Woning: met anderen	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref
Buurtstatus: hoog	-0.54	0.30	-0.24	0.38	0.37	0.23	0.23		0.14	0.19		0.14	0.20		0.18	0.55
G4	-0.67	0.40	0.39	0.43	0.19	0.27	0.24		0.24	0.23		0.33	0.23		-1.40	1.08
Woning belangrijk	-0.05	0.37	-0.05	0.46	-0.32	0.31	-0.05		-0.05	0.27		0.00	0.28		-0.39	0.63
Detentikenmerken																
Hulp mmd bij woning: nodig	-0.92	0.78	0.73	0.64	-0.36	0.49	-0.11		-0.11	0.41		-0.01	0.41		-17.46	0.52
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	1.74	0.77	*	0.31	0.60	0.40	0.49		0.54	0.41		0.36	0.41		18.77	0.00
Eerdere detentie	0.13	0.27	0.42	0.35	1.11	0.23	***		0.64	0.19	**	0.64	0.20	**	0.66	0.53
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	0.03	0.24	-0.13	0.32	-0.45	0.20	*		-0.29	0.18		-0.32	0.18		-0.02	0.46
Delicttype: vermogens	0.58	0.27	*	0.50	0.35	0.93	0.22	***	0.80	0.19	***	0.83	0.20	***	0.50	0.52
Persoonskenmerken																
BSI: hoog	0.35	0.58	-0.60	0.37	-0.26	0.25	-0.51		-0.51	0.21	*	-0.49	0.22	*	-0.75	0.57
Problemen door alcoholgebruik	0.07	0.30	0.11	0.38	-0.05	0.26	0.17		0.17	0.22		0.21	0.23		-0.21	0.62
Problemen door drugsgebruik	0.24	0.27	-0.11	0.36	0.23	0.23	0.24		0.24	0.20		0.24	0.21		0.09	0.50
Partner	-0.20	0.29	0.09	0.37	0.26	0.24	0.21		0.20	0.20		0.23	0.21		0.12	0.58
Kind	0.35	0.27	0.09	0.34	0.38	0.24	0.30		0.30	0.20		0.35	0.21		-0.12	0.51
Werk	-0.40	0.29	-0.54	0.37	-0.40	0.23	-0.34		-0.34	0.19		-0.26	0.20		-1.47	0.68
Schulden	-0.18	0.26	0.51	0.38	-0.29	0.22	-0.10		-0.10	0.19		-0.11	0.19		-0.07	0.54
Eerichtheid: autochtoon	-0.09	0.28	0.65	0.41	-0.10	0.24	-0.07		-0.07	0.20		-0.10	0.21		0.22	0.58
Leeftijd: 18-24	-0.63	0.32	*	-0.79	0.46	-0.05	0.26		-0.21	0.23		-0.15	0.23		-1.02	0.69
Leeftijd: 25-39	ref	ref	ref	ref	ref	ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref
Leeftijd: 40-65	-0.51	0.32	0.33	0.36	-0.42	0.28	-0.20		-0.20	0.23		-0.21	0.24		-0.09	0.55
Pseudo R ²		23		29		25		27								

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tabel 2.6 laat zien dat voor detentie wonen in een buurt met een hoge buurt-status de kans op dakloosheid na vrijlating verkleint. Daarnaast is voor dakloosheid in de eerste maand na vrijlating van alle woonkenmerken het met name belangrijk met wie een gedetineerde samenwoont. Wanneer enkel dakloosheid voor detentie wordt meegenomen, leidt tot dit een significant grotere kans op dakloosheid na vrijlating. Als echter ook wordt gekeken naar de meer specifieke woonsituatie, speelt dat een grotere rol dan enkel wel of niet over huisvesting beschikken. Respondenten die voor detentie een woning hadden en hierin alleen, samen met partner en/of kinderen of samen met ouders woonden, hebben allen een kleinere kans op dakloosheid dan respondenten die samen met anderen (zowel familie als niet-familie) in hun woning woonden. Dit lijkt er aan de ene kant op te duiden dat het economische theoretische perspectief een verklaring kan geven voor dakloosheid na detentie. Respondenten die zich voor detentie een eigen woning konden veroorloven, zullen een betere economische positie hebben en vaker na vrijlating ook in staat zijn een woning te behouden verkrijgen. Aan de andere kant duidt dit resultaat op een verklaring door de sociale controletheorie. De binding met ouders en partner zal immers vaak sterker zijn dan met anderen die verder van de respondent af staan. Inwonen bij anderen kan ook inhouden dat gedetineerden bijvoorbeeld met een tijdelijk huurcontract inwoonden dat ontbonden wordt bij een detentiestraf, waardoor ze hun huisvesting verliezen.

Gedetineerden die tijdens hun detentie hulp vroegen aan medewerkers bij hun huisvestingsproblemen, maar dit niet kregen, hebben een significant grotere kans op dakloosheid direct na vrijlating dan gedetineerden die wel hulp ontvingen. Daarnaast hebben respondenten die vastzaten vanwege een vermogensdelict een grotere kans op dakloosheid dan respondenten die een gewelds- of ander type delict hadden gepleegd. Dit komt overeen met literatuur waaruit blijkt dat daklozen vaker vastzitten voor vermogensdelicten dan voor geweldsdelicten (Greenberg & Rosenheck, 2008). Hoewel drugsgebruik en het ervaren van problemen hierdoor voorafgaand aan detentie vaak voorkwam bij de daklozen, speelt dit geen rol bij dakloosheid na detentie. Wellicht kan dit verklaard worden door een afname van het drugsgebruik tijdens de detentieperiode. Het hebben van een partner en werk zijn in deze regressieanalyse niet meer significant gerelateerd aan dakloosheid, waar dit eerst wel het geval was. Beiden hangen echter ook sterk samen met de woonsituatie voor detentie, en dan met name het wonen met partner en/of kind. Dit kan het wegvallen van het verband met dakloosheid in de regressieanalyse verklaren. Tot slot hebben jongere respondenten tussen de 18 en 24 jaar minder kans om dakloos te raken dan iets oudere respondenten tussen de 25 en 39 jaar, wat kan samenhangen met het inwonen bij de ouders. Het zijn vooral de jongere respondenten die bij hun ouders wonen, wat een beschermende factor voor dakloosheid blijkt te zijn.

Zes maanden na vrijlating vergroot dakloosheid voor detentie wel de kans op dakloos raken of blijven. Op deze langere termijn speelt geen rol meer met

wie de gedetineerde voor detentie samenwoonde. De in Tabel 2.5 significante verbanden tussen de detentiekenmerken 'eerdere detentie', 'detentieduur' en 'delicttype' blijken vooral van belang bij het opnieuw in detentie komen, waarbij een eerder detentieverleden en een vermogensdelict de kans hierop vergroten, en een lange detentieduur de kans op dakloosheid juist verkleint. Geen van de kenmerken van de gedetineerden speelt een rol bij dakloosheid zes maanden na detentie. Wellicht is dit omdat alle kenmerken gemeten zijn over de periode voor instroom in detentie, en op deze langere termijn andere factoren een rol spelen.

Vervolgens is gekeken naar de rol die de kenmerken van de gedetineerden spelen bij het woonpatroon gedurende het halfjaar na vrijlating (Tabel 2.6). Hierbij bestond de afhankelijke variabele uit de twee categorieën 'geen enkele keer dakloos' en 'een of twee keer dakloos'. Een respondent kan dan op een moment dakloos zijn geweest en op het andere moment een woning hebben gehad of gedetineerd zijn, of de respondent was op beide momenten dakloos. Opnieuw in detentie zitten, is hier dus onderdeel van de afhankelijke variabele en niet meegenomen als dakloos. Het is van belang om in gedachten te houden dat dit een onderschatting van het aantal daklozen met zich mee kan brengen, aangezien respondenten die opnieuw vast zitten wellicht buiten detentie geen woning hebben.

Gedeeltelijk dezelfde kenmerken als in de voorgaande tabel zijn hierbij van belang. Dakloos zijn voor detentie hangt samen met minstens een keer dakloos zijn na detentie. Net als bij de vorige analyse, geven samen met partner en/of kind wonen en bij ouders wonen, een kleinere kans op dakloosheid dan met anderen wonen. Eerdere detentiestrafen en een vermogensdelict vergroten ook hier de kans op dakloosheid. Detentieduur speelt geen rol meer. Tot slot verkleint een hoge BSI-score de kans op dakloosheid. Dit kan erop duiden dat de gedetineerden die vanwege psychische klachten hulp nodig hebben, dit ook krijgen en bijvoorbeeld in een instelling wonen. Correlatieanalyse laat inderdaad zien dat een hoge BSI-score gerelateerd is aan het wonen in een instantie, zowel een als zes maanden na vrijlating, maar niet in de periode voor detentie. Dit wijst erop dat deze respondenten tijdens detentie verwezen worden naar een instantie.

Deze analyse is, tot slot, ook nog uitgesplitst naar een keer dakloos zijn na detentie of twee keer dakloos zijn. Bij een keer dakloos zijn in het halfjaar na detentie, is van belang met wie een gedetineerde in zijn woning voor detentie woonde. Alleen wonen, met partner en/of kind wonen en met ouders wonen, verkleinen de kans op dakloosheid tegenover samen met anderen wonen. Dit verband is niet te zien bij twee keer dakloos zijn na detentie. De effecten van eerdere detentiestrafen, type delict en BSI-score zijn hetzelfde als in de vorige analyse. Bij tweemaal dakloos spelen vooral het vragen van hulp bij huisvesting en het hebben van werk een rol. Beiden verkleinen de kans op twee keer dakloos zijn.

2.6 DISCUSSIE

De huidige studie onderzocht voor een grote groep Nederlandse gedetineerden in welke mate dakloosheid voor en na detentie voorkomt. De resultaten toonden aan dat voorafgaand aan detentie tien procent van de gedetineerden dakloos was (dat wil zeggen dat zij op straat leefden, in een opvanginstantie verbleven of wisselend bij verschillende familie, vrienden, kennissen woonden). Kort na detentie is het aandeel daklozen wat groter, terwijl het zes maanden na vrijlating juist kleiner is dan voor detentie. Slecht een enkeling is gedurende de hele onderzoeksperiode stabiel dakloos, hoewel 32 procent van de totale onderzoeksgroep op enig moment dakloos is. Verder is er sprake van een grote verscheidenheid aan woonpatronen. Sommige dakloze gedetineerden hebben direct na vrijlating wel huisvesting en behouden dit, terwijl anderen geen huisvesting konden verkrijgen of hun nieuwe huisvesting al snel daarna weer verliezen. Daartegenover staat dat gedetineerden met huisvesting voorafgaand aan detentie dit in sommige gevallen direct na vrijlating of in de periode daarna kwijtraken. Deze resultaten tonen aan dat dakloosheid een duidelijk aandachtspunt is voor deze doelgroep, en huisvesting een belangrijk speerpunt moet zijn voor de inspanningen ex-gedetineerden te helpen re-integreren.

Uit aanvullende analyses bleek verder dat verschillende kenmerken van de gedetineerden een rol spelen bij eventuele dakloosheid na detentie. Op basis van verschillende theorieën werd verwacht dat bepaalde factoren zouden samenhangen met de kans op dakloosheid. Aan de hand van de sociale bindingtheorie werd bijvoorbeeld verwacht dat gedetineerden met goede sociale bindingen, met bijvoorbeeld partner of ouders, minder dakloos zouden zijn. Het enkel hebben van een partner of kind hangt niet samen met een kleinere kans op dakloosheid, maar voorafgaand aan detentie wonen met partner en/of kind en wonen met ouders verkleint inderdaad de kans op dakloosheid. Voor detentie alleen in een eigen huis wonen en wonen bij ouders of partner vergroot de kans om ook na vrijlating huisvesting te hebben. Het eerste wijst erop dat het hebben van een goede economische positie, de gedetineerde was immers voor detentie in staat een eigen woning te hebben, een grotere kans geeft op huisvesting na vrijlating. Het tweede komt overeen met onderzoek van Niven & Stewart (2005), waarbij eveneens samenwonen met een partner voor detentie de kans op huisvesting bij vrijlating vergroot. Samenwonen met anderen voor detentie hangt daarentegen samen met een grotere kans op dakloosheid. Dit lijkt erop te duiden dat samenwonen met anderen, niet zijnde ouders of partner, een vrij instabiele woonsituatie is. Sociale bindingen met zulke anderen zullen over het algemeen ook minder sterk zijn dan de binding met de ouders (Steiner e.a., 2015) of partner.

Op basis van de labelingtheorieën werd verwacht dat factoren die leiden tot een groter stigma voor de ex-gedetineerde de kans op huisvesting verkleinen. Dit zijn factoren als een langere detentieduur, een eerder detentieverleden en zwaardere delicten, zoals geweldsdelicten. Met betrekking tot detentieduur

werd eveneens, op basis van de economische theorieën, verwacht dat een langere detentieduur zou leiden tot meer dakloosheid, omdat dit het economisch profiel van de gedetineerden verder kan verslechteren dan bij een korte detentieduur, met name door verlies van baan en inkomsten. Detentieduur lijkt echter vooral een rol te spelen bij opnieuw gedetineerd raken, waarbij een langere detentieduur samenhangt met een kleinere kans hierop. Ook de overige detentiekenmerken hangen met name samen met opnieuw in detentie komen. Van extra stigma lijkt dan ook niet zozeer sprake te zijn. Het hebben van werk verkleint wel de kans op tweemaal dakloos zijn na vrijlating, wat de economische perspectieven ondersteunt.

Uit de resultaten komt daarnaast naar voren dat respondenten die geen hulp bij huisvesting hebben ontvangen tijdens detentie, hoewel ze hier wel om vroegen, vaker dakloos zijn direct na vrijlating. Het ontbreken van hulpverlening lijkt dus een belangrijke rol te spelen. Dit resultaat komt niet overeen met Niven & Stewart (2005), die juist geen verband tussen hulpverlening tijdens detentie en dakloosheid na vrijlating vonden. Wellicht is de groep die aangeeft gevraagde hulp niet te hebben ontvangen, toch al de groep gedetineerden met de slechtste uitgangspositie en dus de grootste kans op dakloosheid. Correlaties laten zien dat het ontbreken van gevraagde hulp samenhangt met voor detentie bij anderen wonen, wat gezien kan worden als een onzekere woonsituatie, die zelf ook de kans op dakloosheid vergroot.

Het resultaat, tot slot, dat een hoge BSI-score de kans op dakloosheid verkleint, is aan de ene kant tegengesteld aan de verwachting. Psychische problemen, evenals problemen met middelengebruik, worden vaak geassocieerd met dakloosheid (Greenberg & Rosenheck, 2008; Niven & Stewart, 2005). Aan de andere kant kan dit resultaat erop duiden dat hulpverleningsinstanties goed in staat zijn om de gedetineerden met zulke problemen te bereiken en te helpen bij onder andere huisvesting, bijvoorbeeld met een plek in een instelling. Uit aanvullende analyses bleek inderdaad dat de gedetineerden met een hoge BSI-score veelal in een instantie terechtkomen na detentie.

De resultaten van deze studie komen voor een deel overeen met die van eerdere Nederlandse onderzoeken, maar verschillen ook op belangrijke punten. Overeenkomstig met de bevindingen van Noordhuizen en Weijters (2012) bleken er bijvoorbeeld een halfjaar na vrijlating minder daklozen te zijn dan voor detentie. Ook lukt het, overeenkomstig het onderzoek van Noordhuizen en Weijters (2012) een deel van de dakloze gedetineerden om tijdens detentie wel huisvesting te vinden. Andere, minder recente, onderzoeken (Van Galen e.a., 1998; Janssen, 1999) lieten echter juist zien dat het aandeel daklozen na vrijlating veel hoger was. Wellicht wordt er tegenwoordig, nu één van de pijlers van het DJI-beleid is (Modernisering gevangeniswezen, 2008) om middels een zogenoemde levensloopbenadering tijdens detentie al aandacht te besteden aan resocialisatie, meer gedaan tijdens detentie om gedetineerden aan huisvesting te helpen, hoewel nog bijna de helft van de gedetineerden (42 procent) aangaf gevraagde hulp bij huisvesting niet te ontvangen.

De belangrijke bevinding dat er een grote mate van verscheidenheid is binnen de woonpatronen van (ex-)gedetineerden, wijst erop dat huisvestingsproblematiek onder gedetineerden en ex-gedetineerden aandacht verdient. Een stabiele woonsituatie is van groot belang voor een voorspoedige resocialisatie (Petersilia, 2003), en de huidige studie toont aan dat een stabiele situatie voor veel gedetineerden ontbreekt. Bovendien is het belangrijk om bij het beoordelen van de woonsituatie van ex-gedetineerden naar meerdere momenten te kijken. Wanneer slechts één moment bekeken wordt, kan ten onrechte geoordeeld worden dat een ex-gedetineerde met, op dat moment, huisvesting, zich in een goede situatie bevindt. Uit de huidige studie blijkt namelijk dat er sprake is van grillige woonpatronen en dat veel ex-gedetineerden met huisvesting één of zes maanden na vrijlating, hier op het andere meetmoment na vrijlating niet over beschikken. Volgend onderzoek zou meerdere meetmomenten na detentie, zowel op de korte als lange termijn, mee moeten nemen. Daarnaast kan volgend onderzoek meer factoren meenemen met betrekking tot de detentieperiode. Nog meer inzicht in wat er tijdens detentie gebeurt, op het gebied van bijvoorbeeld hulpverlening met huisvesting, is nodig om meer kennis te krijgen over de rol van een detentieperiode bij een eventuele dakloosheid. Uiteraard hebben de (ex-)gedetineerden zelf een belangrijke rol in het zoeken naar nieuwe woonmogelijkheden. Ook werken medewerkers van penitentiaire inrichtingen, gemeenten en de reclassering tijdens en ook na detentie samen om de kans op (vast) onderdak na vrijlating te vergroten (VNG, 2009). Tijdens detentie zijn er gesprekken met medewerkers van de maatschappelijke dienstverlening (MMD'ers) en andere medewerkers. Verder worden afspraken gemaakt met woningcorporaties om een aantal woningen beschikbaar te houden voor deze bijzondere doelgroep of wordt gezorgd voor een plek in de maatschappelijke opvang. De huidige vorm van hulpverlening en samenwerking tussen verschillende ketenpartners op het gebied van huisvesting (en vier andere voorwaarden voor succesvolle re-integratie) was relatief nieuw tijdens de onderzoeksperiode van deze studie en is verder geïmplementeerd in recente jaren (DJI, 2014). Kortom, vervolgonderzoek zal inzicht moeten geven in de precieze rol van (veranderingen in) beleid in de woonsituatie van ex-gedetineerden en of deze tot het gewenste resultaat van een stabielere woonsituatie leidt. De beleidsveranderingen en eventueel daaraan gerelateerde veranderingen in de woonsituaties kunnen vervolgens worden meegenomen in onderzoek naar woonsituaties en recidive.

Een ander aspect dat van belang kan zijn voor ex-gedetineerden bij het vinden van een woning, is de status van de woningmarkt. Ten tijde van het huidige onderzoek zat de Nederlandse huizenmarkt redelijk op slot (Elsinga, De Jong-Tennekes & Van der Heijden, 2011). Dit kan het vinden van een woning verder bemoeilijken. De status van de woningmarkt kan daarom samenhangen met de mate waarin (ex-)gedetineerden dakloosheid ondervinden. Volgend onderzoek kan de specifieke status van de woningmarkt meenemen en relateren aan dakloosheid onder (ex-)gedetineerden.

Meer onderzoek is ook nodig om vast te stellen in hoeverre de resultaten van onderhavige studie te generaliseren zijn naar bredere populaties. In dit onderzoek zijn de woonsituaties van voorlopig gehechte gedetineerden geanalyseerd. Dit zijn gedetineerden die al in detentie verblijven voorafgaand aan hun rechtszaak. Voorlopige hechtenis wordt alleen opgelegd wanneer de verwachting is dat de verdachte daadwerkelijk een gevangenisstraf opgelegd gaat krijgen (Wermink, 2014). Het gaat dus om een groep gedetineerden die relatief zware delicten heeft gepleegd. Toch is dit bijna de helft van de Nederlandse gevangenen (Linckens & De Looff, 2013). Gemiddeld hebben onze voorlopig gehechte gedetineerden een detentieduur van een halfjaar. Dit is iets langer dan in de gehele gedetineerdenpopulatie, waar de meerderheid niet langer dan een paar maanden vastzit (Linckens & De Looff, 2013). Van detentieduur werd verwacht dat een langere detentieduur kon leiden tot noodgedwongen veranderingen in woonpatronen. Uit de resultaten bleek dit echter niet. In het algemeen kan voor deze groep respondenten gesteld worden dat resultaten mogelijk een ernstiger beeld laten zien dan voor de hele detentiepopulatie geldt. Vervolgonderzoek moet ook inzicht geven in hoeverre de bevindingen geldig blijven als gedetineerden over een langere periode gevolgd worden. In dit onderzoek is de woonsituatie van gedetineerden onderzocht tot en met zes maanden na vrijlating. Wellicht zijn deze eerste maanden na detentie voor veel ex-gedetineerden nog onrustig en hebben zij langer nodig om (weer) hun eigen plek te vinden. Zo vinden Fontaine & Biess (2012) dat de huisvesting van ex-gedetineerden direct na vrijlating vaak van tijdelijke aard is en regelmatig ook niet geschikt als langdurige huisvesting, vanwege bijvoorbeeld de onderlinge relatie met de personen waar de ex-gedetineerde tijdelijk verblijft. Ook de huidige studie vindt dat het aantal daklozen zes maanden na vrijlating kleiner is dan een maand na vrijlating. Interessant is om te zien of deze trend zich voortzet wanneer gedetineerden over nog langere tijd gevolgd zouden worden.

Een ander punt van aandacht is het feit dat respondenten die zes maanden na vrijlating opnieuw vastzaten bij het woonpatroon niet gecodeerd konden worden als dakloos. Van hen was immers niet bekend of zij buiten de detentie over huisvesting zouden beschikken. Uit bijvoorbeeld Tabel 2.4 kwam echter wel naar voren dat een groot deel van de respondenten die voor detentie dakloos waren, zes maanden na vrijlating opnieuw vast zat. Van de respondenten die voor detentie wel huisvesting hadden, zit een veel kleiner deel later opnieuw vast. Het is dus aannemelijk dat een deel van de respondenten die opnieuw vastzitten zes maanden na vrijlating, eigenlijk dakloos zouden zijn. De huidige resultaten geven daarmee een onderschatting van dakloosheid, en de verwachting is dat de gevonden significante verschillen in de regressieanalyses nog sterker naar voren zouden komen wanneer van deze respondenten de daadwerkelijke woonsituatie bekend was.

Tot slot, gerelateerd aan het vorige punt, is het tevens aannemelijk dat de resultaten een onderschatting laten zien van het aantal daklozen vanwege het

feit dat een deel van de oorspronkelijke respondenten tijdens detentie na vrijlating niet meer gevonden is. Achttien procent van de gedetineerden die tijdens detentie zijn geïnterviewd, bleek na vrijlating niet te traceren. Het is denkbaar dat met name de daklozen moeilijk op te sporen zijn en bij deze achttien procent dus veel daklozen zitten. Dit kan dus wederom een onderschatting van het aantal daklozen inhouden.

Het huidige onderzoek richtte zich op dakloosheid onder (ex-)gedetineerden. Het merendeel van de gedetineerden beschikt echter zowel voor als na detentie over huisvesting. Het is interessant meer onderzoek te doen naar deze laatste groep. Zijn dit gedetineerden met een stabiele woonsituatie, of is ook onder deze groep sprake van grillige woonpatronen? Op deze vraag wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan.

Ondanks de beperkingen levert het huidige onderzoek een belangrijke bijdrage aan de literatuur over dakloosheid voor en na detentie. Dit was mogelijk door gebruik te maken van unieke en gedetailleerde longitudinale data over de huisvesting van een grote groep (ex-)gedetineerden. Een woning is voor gedetineerden een van de eerste behoeften na vrijlating en goede huisvesting is een voorwaarde voor een succesvolle resocialisatie. Dit onderzoek heeft laten zien dat een deel van de ex-gedetineerden, eventueel met hulp, erin slaagt in deze behoefte te voorzien. Anderen raken echter hun vaste woonsituatie kwijt of keren terug naar een zwervend bestaan. Mogelijk leidt dit weer tot een terugval in de criminaliteit. Dat is een vraag die in hoofdstuk 5 onderzocht wordt. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de gedetineerdenpopulatie die zowel voor als na detentie over huisvesting beschikt en bekijken verschillende verhuispatronen binnen deze groep.

3 | Detentie en verhuisgedrag¹

3.1 INLEIDING

Ondanks het veronderstelde belang van huisvesting bij de resocialisatie na een detentiestraf (Bradley e.a., 2001; Petersilia, 2003; Baldry e.a., 2006), en de hulpverlening op het gebied van huisvesting tijdens detentie (VNG, 2009), raken gedetineerden toch regelmatig hun huisvesting kwijt tijdens een gevangenisstraf (Dyb, 2009; Metraux & Culhane, 2004). In het voorgaande hoofdstuk werd duidelijk dat 32 procent van de onderzochte gedetineerden op enig moment in de periode vlak voorafgaand aan detentie tot zes maanden na vrijlating dakloos is geweest. Toch beschikt het merendeel van de gedetineerden wel over huisvesting, zowel voor als na detentie. Dit hoeft echter niet te betekenen dat deze groep een stabiele woonsituatie heeft. Wat eveneens voorkomt, is dat een gedetineerde nieuwe huisvesting betreft bij vrijlating of tijdens de eerste periode na detentie, en er dus sprake is van een verhuizing. Dit hoofdstuk heeft als doel het verhuisgedrag van gedetineerden en ex-gedetineerden in kaart te brengen.

Verhuizen is een veelvoorkomend fenomeen binnen een samenleving. De gemiddelde verhuisfrequentie in Nederland is één verhuizing per acht à tien jaar (Gruis e.a., 2015). In 2010 is ongeveer negen procent van de Nederlandse bevolking verhuisd (CBS, 2017). Mensen verhuizen om diverse redenen, die enerzijds positief zijn zoals verhuizen voor werk of een opleiding (Oishi, 2010), het stichten van een gezin (Smits & Mulder, 2008) of vanwege de woonomgeving en de buurt (Feijten & Visser, 2005). Daarnaast verhuizen mensen vanuit meer negatieve motieven en onvrijwillige redenen, zoals een uitzetting of als gevolg van een scheiding of een detentiestraf (Warner, 2015).

Verhuizen kan van grote invloed zijn op emoties, gedachten en gedrag van individuen. Zo vond Oishi (2010) dat verhuizen gerelateerd kan worden aan een lager niveau van persoonlijk welzijn en tevens aan minder sterke sociale bindingen tussen individuen. Onder gedetineerden heeft eerder onderzoek aangetoond dat verhuizen na een detentiestraf in verband kan worden gebracht met een grotere kans opnieuw crimineel gedrag te vertonen en een detentiestraf te krijgen (Gasper e.a., 2010; Steiner e.a., 2015). Tevens kan het

¹ Een aangepaste versie van dit hoofdstuk is in voorbereiding als artikel: Wensveen, M., Palmen, J.M.H., Dirkzwager, A. & Nieuwbeerta, P. *Detentie en verhuisgedrag*.

van invloed zijn op andere aspecten in het leven van de ex-gedetineerde, zoals werk en sociale relaties (Makarios e.a., 2010; Kubrin & Stewart, 2006). Een stabiele woonsituatie, zonder verhuizingen, wordt bovendien gerelateerd aan het stoppen met crimineel gedrag (Harding e.a., 2013).

Vanwege de grote impact die verhuizen kan hebben op iemands leven, en in het bijzonder het leven van ex-gedetineerden, is het van belang inzicht te krijgen in verhuizen als gevolg van detentie. Over de mate waarin verhuizingen voorkomen tijdens en na een detentiestraf is echter nog weinig bekend (Warner, 2015; Harding e.a., 2013). Het merendeel van het onderzoek naar huisvesting en detentie richt zich uitsluitend op dakloosheid. Bovendien blijft vaak door de beschrijvende aard van de studie onduidelijk of het verhuizen daadwerkelijk een gevolg is van de ondergane detentie (Warner, 2015).

Als in kaart gebracht kan worden wat het verband is tussen detentie en verhuizen kunnen interventies gericht worden ingezet om bepaalde verhuispatronen te doorbreken, wat de re-integratie van ex-gedetineerden in de samenleving kan bevorderen. Om deze reden worden de volgende onderzoeksvragen in dit hoofdstuk onderzocht:

1. *Hoeveel gedetineerden wonen bij vrijlating op een ander adres dan voorafgaand aan detentie?*
2. *Hoe zien de verhuispatronen van gedetineerden eruit in de periode van voor detentie naar één maand na vrijlating tot zes maanden na detentie?*
3. *In hoeverre hangen woonkenmerken, detentiekenmerken, life events en persoonlijke kenmerken van gedetineerden samen met hun verhuizingen en verhuispatronen?*

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, wordt gebruik gemaakt van zelfrapportage en officieel geregistreerde data. De data komen uit het longitudinale Prison Project. Hiervoor zijn 867 gedetineerden geïnterviewd op meerdere momenten tijdens en na detentie, over hun levens voor, tijdens en na hun detentiestraf. Ook zijn van alle respondenten de geregistreerde woongegevens verzameld. Op basis hiervan zijn verhuispatronen te bepalen. De combinatie van interviewdata en officieel geregistreerde data is een belangrijke toevoeging op eerder onderzoek.

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat 68 procent van de onderzochten zowel voor detentie, vlak na vrijlating, als zes maanden daarna huisvesting had. Onduidelijk bleef nog in hoeverre dit voor en na detentie dezelfde huisvesting betrof. In het huidige hoofdstuk wordt getracht een exactere weergave van verhuispatronen en aantal verhuizingen te geven, door de woonsituaties van de (ex-)gedetineerden te baseren op de exacte, geregistreerde adressen van de respondenten. Dit stelt ons in staat alle verhuizingen bij (ex-)gedetineerden in kaart te brengen.

3.2 THEORIE

3.2.1 Algemene verhuistheorieën

Mensen hebben verschillende redenen om te verhuizen. Veel literatuur geeft bepaalde *life events* aan als reden voor een verhuizing (Kley & Mulder, 2010). Deze *life events* zijn bijvoorbeeld gaan samenwonen, een verbroken relatie, het ouderlijk huis verlaten, een kind krijgen of een nieuwe baan krijgen (Kley & Mulder, 2010; Feijten & Mulder, 2002; De Groot e.a., 2011). Economische motieven, zoals inkomen (Feijten & Mulder, 2002), worden daarnaast als een van de belangrijkste redenen voor een verhuizing gezien (Elshof e.a., 2017). *Life events* kunnen ook de aanleiding zijn voor een verhuizing bij mensen die voordat het *life event* plaatsvond, niet de wens hadden om te verhuizen (De Groot e.a., 2011). Naast *life events*, is ook de sociale en economische context van belang bij verhuizen (Clark, 2016), bijvoorbeeld ontevredenheid met de buurt (Rossi, 1980). Wagner en Mulder (2015) stellen bovendien dat verhuizen niet alleen bepaald wordt door *life events* van een bepaald moment, maar ook door de gehele levensloop tot dan toe en door voorziene toekomstige gebeurtenissen. Iemand kan bijvoorbeeld met het oog op een toekomstige gezinsuitbreiding besluiten alvast te gaan verhuizen naar een groter huis.

Bovendien is verhuizen niet een enkele gebeurtenis, maar een proces van wensen, overwegen en besluiten nemen (Kley & Mulder, 2010). Dit geldt in ieder geval voor de vrijwillige verhuizingen, welke processen altijd starten met de wens of gedachte om te verhuizen. De wens wordt weer gedreven door *life events*. Een vrijwillige verhuizing bestaat uit de fases wens/overweging, planning, realisatie (Kley & Mulder, 2010). Aan de andere kant zijn er ook onvrijwillige verhuizingen, waarbij deze wens om te verhuizen ontbreekt, maar de reden voor de verhuizing van buitenaf komt, bijvoorbeeld een huissuitzetting, scheiding of detentiestraf (Warner, 2015). Hier ontbreekt in ieder geval de eerste fase, die van de wens om te verhuizen.

Een aantal theorieën wordt in de literatuur gebruikt om verhuizingen te verklaren. De eerste is het *adjustment perspective* (Rossi, 1955). Dit houdt in dat individuen verhuizen om hun huisvestingssituatie aan te passen aan onder andere (veranderingen in) de samenstelling van het huishouden, of de opleidings- of werksituatie (Wagner & Mulder, 2015). De verhuizing is in dit geval het gevolg van bijvoorbeeld de verandering in de samenstelling van het huishouden. De tweede theorie is het *interdependency perspective* (Wagner & Mulder, 2015), welke ervan uitgaat dat er wederkerige verbanden bestaan tussen verhuizen en bijvoorbeeld veranderingen binnen de familie- of werksituatie. Dit laatste kan dus tevens gevolg zijn van een verhuizing in plaats van oorzaak. Binnen dit perspectief wordt aan de ene kant gesteld dat de levensloop van individuen en gebeurtenissen binnen de levensloop die vaak afhankelijk zijn van leeftijd, zoals trouwen en kinderen krijgen, de reden zijn voor een verhuizing (*life course approach*). Dit wordt gebruikt als verklaring voor

het verband tussen leeftijd en verhuisgedrag (Wagner & Mulder, 2015). Vervolgens stelt de *behavioral approach* dat de daadwerkelijke verhuizing ook een gevolg is van het maken van de beslissing om te gaan verhuizen (Wagner & Mulder, 2015). Naast bepaalde levensloopgebeurtenissen moet het individu zelf nog rationeel de keuze maken om daadwerkelijk te verhuizen. Verhuizen bestaat uit het eerder beschreven proces van overweging, planning en realisatie. Voorop staat dat vrijwillig verhuizen een rationele keuze is (Lu, 1998). Dit is anders voor onvrijwillig verhuizen, waar de eigen keuze, de wens om te verhuizen, ontbreekt.

In bovenstaand theorieën wordt vaak gesproken over *life events* als aanleiding voor verhuizen. Een detentiestraf kan ook gezien worden als een *life event*, een gebeurtenis die van invloed is op de levensloop. Detentie kan daarmee eveneens aanleiding geven voor een verhuizing, bijvoorbeeld wanneer iemand door de periode in detentie zijn vorige huis kwijtraakt. Aan de andere kant kan de detentie ook bepaalde *life events* veroorzaken. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een gedetineerde zijn baan of partner verliest als gevolg van zijn detentiestraf en vervolgens daardoor niet meer in zijn oude huis kan terugkeren. Een detentie kan dus zowel op een directe manier als op een indirecte manier bijdragen aan verhuizingen onder gedetineerden.

3.2.2 Vrijwillige en onvrijwillige verhuizingen

Gedetineerden die tijdens of na hun detentiestraf verhuizen kunnen dit zowel vanuit eigen keus doen als vanwege onvrijwillige redenen. Dit laatste is bijvoorbeeld het geval, wanneer iemand tijdens detentie zijn woning kwijtraakt en niet anders kan dan op zoek gaan naar een andere woning. Aan de andere kant kan iemand ook vrijwillig de keuze maken om niet te verhuizen. Daar staat weer tegenover dat niet verhuizen ook onvrijwillig kan zijn (Wagner & Mulder, 2015). Dit is het geval wanneer iemand wil verhuizen, omdat hij of zij meent dat een nieuwe huisvestingssituatie beter past bij het leven van dat moment, maar deze persoon niet de mogelijkheden heeft om daadwerkelijk te verhuizen (Lu, 1998). Zowel een onvrijwillige verhuizing als onvrijwillig niet verhuizen kan een negatieve invloed hebben op iemands leven (Wagner & Mulder, 2015).

Vrijwillige verhuizingen, ook bij (ex-)gedetineerden, zijn het resultaat van een rationeel proces, waarin een afweging wordt gemaakt al dan niet te verhuizen en vervolgens de beslissing wordt genomen. Bij gedetineerden zal echter ook vaak sprake zijn van onvrijwillige verhuizingen, omdat de gedetineerde als gevolg van de detentie zijn vorige woning kwijtraakt. Het kan ook voorkomen dat de gedetineerde wel vrijwillig verhuist. Een terugkeer naar dezelfde woonplek als voor detentie kan bijvoorbeeld betekenen dat de gedetineerde terugkeert naar dezelfde criminogene omgeving als waar hij of zij vandaan kwam. De sociale bindingen die de gedetineerde in deze omgeving

heeft, hoeven niet altijd een positieve invloed op zijn leven te hebben (Abrams & Tam, 2018). Sommige gedetineerden zullen hierom zelf besluiten niet meer terug te willen keren naar deze omgeving, om de kans op een terugval te verkleinen. Tijdens detentie kan hierop ook aangestuurd worden door de penitentiaire medewerkers. Een verhuizing is, in zo'n geval, een bewuste keuze van de gedetineerde om in een nieuwe omgeving een nieuwe start te maken.

In veel gevallen zal echter voor gedetineerden sprake zijn van onvrijwillig verhuizen, omdat zij vanwege hun detentie niet kunnen terugkeren naar hun oude woonplek. Hieronder zal verder worden ingegaan op het specifieke verband tussen, met name onvrijwillig, verhuizen en detentie en verschillende theoretische perspectieven die hiervoor een verklaring kunnen geven.

3.2.3 Verklaringen voor het verband tussen detentie en verhuizen

Een aantal verklaringen kan worden gegeven voor het verband tussen detentie en verhuizen. Als eerste volgt uit het economisch perspectief van Saunders (1978; Elsinga, 1994) dat het veranderen van huisvesting een gevolg kan zijn van de economische situatie van gedetineerden. Gedetineerden zonder werk en inkomen of met schulden zullen minder in staat zijn om zich een woning te kunnen veroorloven (Vos, 2008) of om een woning te blijven aanhouden tijdens een tijd in detentie waarin geen inkomen wordt verdiend. Dit komt ook overeen met literatuur over verhuizen binnen de algemene bevolking, waarin geldt dat inkomen en andere economische factoren een van de belangrijkste redenen voor een verhuizing zijn. De kans op een verhuizing vanwege economische redenen geldt in grotere mate voor gedetineerden die langer in detentie verblijven. Een langere detentieduur zal de kans op behoud van werk en inkomen doen afnemen. Detentie draagt hiermee dus zowel indirect, via het hebben van werk, als direct, door middel van een langere detentieduur, bij aan verhuizen.

Het verband tussen detentie en verhuizen kan daarnaast verklaard worden door sociale bindingen en sociale steun. Sociale bindingen zijn van groot belang bij de overgang vanuit detentie terug naar de samenleving (Cochran & Mears, 2013). Ze kunnen een bron zijn van steun en hulp voor ex-gedetineerden (Cochran & Mears, 2013; Colvin e.a., 2002), waarbij deze mogelijk zelfs via hen aan huisvesting kan komen (Wolff & Draine, 2004). Een verblijf in detentie kan sociale bindingen met anderen verzwakken (Mears e.a., 2012). Het is mogelijk dat de binding met anderen dusdanig verzwakt dat terugkeer naar dezelfde woonplek als voor detentie niet meer mogelijk is. Een gedetineerde die bijvoorbeeld voor detentie bij zijn ouders of bij vrienden inwoonde, kan hier wellicht niet meer terecht. De kans is daarbij groter dat een ex-gedetineerde nog wel bij zijn ouders kan blijven dan bij anderen. Onderzoek van Casagrande en collega's (2015), bijvoorbeeld, liet zien dat wanneer individuen anderen nodig hebben voor het hebben van huisvesting, zij hierbij in veel

grotere mate terecht kunnen bij ouders dan bij vrienden. Ook Li en collega's (2014) stellen dat de mate van ontvangen sociale steun groter zal zijn van mensen die dicht bij het individu staan, zoals ouders en partner, dan van mensen die wat verder staan, zoals vrienden en anderen. Daarnaast kan de relatie met een partner worden verbroken, wat gezien wordt als een *life event* dat een verhuizing kan veroorzaken, hoewel deze verhuizing niet gewenst was (De Groot e.a., 2011). Het is daarbij aannemelijk dat een langere detentieduur en het hebben van een eerder detentieverleden de sociale bindingen meer verzwakt, en dus de kans op een verhuizing vergroot. Ook in de periode na vrijlating kunnen zwakke sociale bindingen ervoor zorgen dat een ex-gedetineerde moet verhuizen. Met hun veelal sociaaleconomisch zwakke positie (Petersilia, 2005) is het van belang om steun uit de omgeving te ontvangen. Zonder deze steun is het denkbaar dat ex-gedetineerden vaak zullen wisselen van woonplek, omdat het niet lukt zich ergens goed te vestigen en ze telkens weer op zoek moeten naar een nieuwe plek of naar andere mensen waar zij tijdelijk bij kunnen verblijven.

Tot slot kunnen theorieën omtrent stigma het verband tussen detentie en onvrijwillig verhuizen verklaren (Warner, 2015). Een stigma als 'ex-gedetineerde' kan invloed hebben op de woonsituatie (Becker, 1963). Een direct gevolg kan zijn dat ex-gedetineerden moeite hebben met het aangaan van een huurcontract of het afsluiten van een hypotheek (Dirkzwager e.a., 2015; Clark, 2007). Maar een stigma kan ook indirect zijn uitwerking hebben op de woonsituatie van ex-gedetineerden. Sommige werkgevers willen of mogen geen ex-gedetineerden in dienst nemen (Pager e.a., 2009), waardoor deze hun baan kwijtrafen of geen nieuw werk kunnen bemachtigen. Dit heeft als gevolg dat deze sociale exclusie of het gebrek aan inkomen ertoe leidt dat de gedetineerde zijn huis kwijtraakt of moet verhuizen vanwege een nieuwe baan. Bepaalde detentiekenmerken, zoals een geweldsdelict gepleegd hebben (Levenson e.a., 2007) en een langere detentieduur, zullen waarschijnlijk leiden tot een sterker stigma. Deze kenmerken zouden daarmee de kans op een verhuizing verder kunnen vergroten.

De hierboven beschreven algemene verhuistheorieën kunnen gebruikt worden bij het verklaren van het directe verband tussen detentie en verhuizen, door detentie als *life event* te beschouwen. De overige economische, sociale binding- en stigmatheorieën kunnen een verklaring geven voor het indirecte verband tussen een detentiestraf en een verhuizing. Volgens deze theorieën kunnen bepaalde kenmerken van de gedetineerden, die samenhangen met hun detentie, een eventuele verhuizing verklaren. De kenmerken waarvan op basis van bovenstaande theorieën verwacht wordt dat ze samenhangen met een verhuizing tijdens of na detentie zijn werkkenmerken, sociale kenmerken waaronder inwonen bij ouders en het hebben van een partner en kenmerken die het stigma vergroten, zoals detentieduur, type delict en een zwaarder detentieverleden.

3.3 EERDER ONDERZOEK

3.3.1 Verhuizen van voor naar na detentie

Weinig studies kijken naar verhuizen tijdens detentie, d.w.z. dat iemand direct na detentie op een ander adres woont dan op het moment van instroom in detentie (zie Tabel 3.1 voor een beschrijving van studies naar verhuizingen tijdens en na detentie).

Tabel 3.1. Overzicht van studies naar verhuizen tijdens en na een detentiestraf

<i>Auteurs(s)</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Land</i>	<i>Studie</i>	<i>Cross-sectional of longitudinal</i>	<i>Zelfrapportage of registratiedata</i>	<i>N</i>	<i>Follow-up periode</i>	<i>Afmetelijke variabele</i>	<i>Kennetken die samenhangen met verhuiscgedrag</i>	<i>Conclusies</i>
<i>Tijdens detentie</i>										
Niven & Olagundoye	2002	Verenigd Koninkrijk	NFO System 3 Social Research	Cross-sectioneel	Zelfrapportage	2011	nvt	Wel/niet verhuisd	nvt	Een derde van de gedetineerden verwachtte tijdens detentie te verhuizen.
Baldry	2006	Australië	Australian ex-prisoners in NSW and Victoria	Longitudinaal	Zelfrapportage	238	Negen maanden	Aantal verhuizingen	Eerdere detentiestrafen	De helft van de gedetineerden is minstens één keer verhuisd tijdens en na detentie.
Visher, Yahner en La Vigne	2010	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	652	Zeven maanden	Aantal verhuizingen	nvt	Tijdens detentie is 16 procent verhuisd. Zeven maanden na vrijlating was 10 procent minstens twee keer verhuisd.
Janssen	1999	Nederland	Onderzoek voor dissertatie, Universiteit Groningen	Longitudinaal	Zelfrapportage	50	Zes maanden	Wel/niet verhuisd	nvt	Iets meer dan een derde is tijdens detentie verhuisd.
<i>Na detentie</i>										
Harding, Morenoff & Herbert	2013	Verenigde Staten	Michigan Department of Corrections (MDOC) dataset	Longitudinaal	Registratiedata	3221	Twee jaar	Aantal verhuizingen	Lagere leeftijd	Er is sprake van een hoge mate van verhuizingen onder ex-gedetineerden.
La Vigne & Parthasarathy	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Twee jaar	Aantal verhuizingen	Slechtere bindingen met familie	Geen sprake van veel verhuizingen na detentie; 72 procent is tijdens twee jaar na vrijlating geen enkele keer verhuisd.
La Vigne, Shollenberger & Dobus	2009	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	210	Tien maanden	Verhuisspatronen	nvt	Er is sprake van een hoge mate van verhuizingen onder ex-gedetineerden.
Visher & Courtney	2007	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	300	Twaalf maanden	Aantal verhuizingen	nvt	Er is sprake van een hoge mate van verhuizingen onder ex-gedetineerden.
Warner	2015	Verenigde Staten	1979 National Longitudinal Survey of Youth (NLSY79)	Longitudinaal	Registratiedata	591	29 jaar	Aantal verhuizingen	Langere detentieduur en hogere leeftijd	Tijdens detentie is eenderde verhuisd, in de periode daarna verhuist ongeveer 20 procent nogmaals, en 13 procent zelfs nog vaker.

Vaak wordt onderzocht of gedetineerden dakloos raken of na detentie over huisvesting beschikken, maar is niet bekend of dit dezelfde woonplek is als waar de gedetineerde voor zijn detentie ook verbleef. Enkele onderzoeken geven wel cijfers over verhuizingen tijdens detentie. In cross-sectioneel onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk onder 2.011 gedetineerden vonden Niven en Olagundoye (2002) dat van alle respondenten die zowel voor als na detentie huisvesting zouden hebben, 67 procent verwachtte na vrijlating naar hetzelfde adres terug te keren als voor detentie. De overige 33 procent verwachtte te verhuizen naar een nieuw adres. Vanwege de cross-sectionele opzet van deze studie is de woonsituatie na vrijlating gebaseerd op verwachtingen van de gedetineerden, welke kunnen verschillen van de daadwerkelijke situatie (Van den Braak e.a., 2003). Longitudinale studies met metingen zowel tijdens als na detentie zijn daarom beter in staat om daadwerkelijk verhuisgedrag te meten. Het Amerikaanse *Returning Home* onderzoek bestaat uit meerdere metingen tijdens en na detentie en gaat onder andere in op verhuizingen. Visher en collega's (2010) vinden bij een deelonderzoek onder 652 respondenten dat binnen twee maanden na vrijlating 16 procent van de ex-gedetineerden op een ander adres woont dan voorafgaand aan detentie. Na zeven maanden was dit zelfs 35 procent. Warner (2015) vond dat ongeveer een derde van 591 respondenten verhuisd was tijdens detentie. Baldry en collega's (2006) in Australië vonden dat zelfs meer dan de helft van 238 ex-gedetineerden tijdens detentie verhuisd was. In Nederland heeft Janssen (1999) 50 gedetineerden geïnterviewd, zowel tijdens als na detentie. Van de respondenten die zowel voor als na detentie over huisvesting beschikte, woonde 61 procent na vrijlating nog op hetzelfde adres als voor detentie. De overige 39 procent was verhuisd. Respondenten noemden als reden voor de verhuizing onder andere niet meer welkom zijn in de eerdere gemeenschappelijke woning, verbroken of nieuwe relaties, een betere woning kunnen vinden en weg willen uit de vroegere criminogene omgeving.

Bovenstaande studies zijn echter vrijwel allemaal beschrijvend van aard. Baldry en collega's (2006) zijn de enige die ook naar verklarende factoren kijken. Zij vinden hierbij dat een eerdere detentiestraf de kans op een verhuizing tijdens de huidige detentie vergroot. In andere studies worden wel redenen beschreven die de respondenten zelf opgeven voor een eventuele verhuizing, maar wordt dit niet getoetst. Concluderend geven eerdere studies naar verhuizen tijdens detentie wel het beeld dat sprake is van een hoge mate van verhuizingen.

3.3.2 Verhuizen na detentie: beschrijvende studies

Naast verhuizingen die tijdens de detentieperiode plaatsvinden, blijkt uit onderzoek ook dat de woonsituatie in de periode na vrijlating onstabiel kan zijn. Ook in deze periode kan sprake zijn van verhuizingen. Studies die kijken

naar verhuisgedrag na detentie vonden over het algemeen een hoge mate van verhuizen onder de ex-gedetineerden (Warner, 2015; Harding e.a., 2013; La Vigne e.a., 2009; Visser & Courtney, 2007). Van de 210 gedetineerden in het onderzoek van La Vigne en collega's (2009) was een kwart minstens één keer verhuisd tijdens de eerste twee maanden na vrijlating. Tien maanden na vrijlating was dit al meer dan een derde (39 procent). Ook Visser en Courtney (2007) lieten een hoge mate van verhuizen zien. Een jaar na vrijlating is slechts iets meer dan een derde (37 procent) van de 300 ex-gedetineerden niet verhuisd. Een derde is één keer verhuisd, en de rest zelfs vaker dan één keer. La Vigne en Parthasarathy (2005) vinden dat in hun onderzoeksgroep bestaande uit 145 respondenten die tot twee jaar na detentie zijn gevolgd, binnen twee maanden na vrijlating twaalf procent van de ex-gedetineerden een keer was verhuisd. Twee jaar na vrijlating woonde bijna driekwart (72 procent) op hetzelfde adres als direct na vrijlating, terwijl 17 procent een keer en 11 procent meer dan één keer was verhuisd (La Vigne & Parthasarathy, 2005). Zij concluderen dat binnen hun onderzoeksgroep sprake is van weinig verhuizingen, ondanks dat het aantal verhuizingen een stuk hoger ligt dan in de algemene bevolking. Onderzoek van Harding en collega's (2013) onder 3.221 gedetineerden die zijn gevolgd tot twee jaar na hun detentie, liet eveneens een hoge mate van verhuizen zien. Gemiddeld verhuisde elke ex-gedeteneerde één keer per 4,5 maanden, terwijl in de algemene bevolking één verhuizing per jaar al geldt als een hoge mate van verhuizen (Harding e.a., 2013). De studie van Warner (2015) bestond uit 591 respondenten in de Verenigde Staten die over langere tijd gevolgd zijn, waarbij een gedeelte tijdens de studieperiode een detentiestraf onderging. Tijdens de onderzoeksperiode kent de groep respondenten met een detentiestraf een verhuispercentage van 40 procent, terwijl de respondenten die nooit vastzaten een verhuispercentage van 25 procent kennen. De kans op een verhuizing is voor de eerste groep bovendien groter na detentie dan voor detentie en verhuizingen komen vaker voor kort na vrijlating dan langere tijd daarna. Wanneer alleen gekeken wordt naar de periode na een detentiestraf, loopt het verhuispercentage op naar 46 procent. Ongeveer 20 procent verhuist na detentie één keer, en 13 procent zelfs nog vaker (Warner, 2015). Bovenstaande studies lijken allen te wijzen op een hoge mate van verhuizingen na een detentiestraf.

3.3.3 Verhuizen na detentie: verklarende studies

Van bovenstaande studies die ingaan op verhuizingen na detentie, behandelt een aantal ook verklarende factoren. La Vigne en Parthasarathy (2005) vinden dat verhuizen na detentie met name samenhangt met factoren. Ex-gedetineerden die minder steun van hun familie ontvangen en minder goede bindingen met familie hebben, verhuizen significant vaker dan ex-gedetineerden met betere familierelaties. De werk- en partnersituatie van ex-gedetineer-

den waren niet gerelateerd aan de kans op verhuizen. Voor de ex-gedetineerden in de studie van Harding en collega's (2013) hing enkel leeftijd samen met de kans om te verhuizen. Respondenten met een lagere leeftijd verhuisden vaker dan respondenten die ouder waren. Warner (2015) vond daarentegen dat een hogere leeftijd de kans op een verhuizing vergroot, evenals een langere detentieduur. Respondenten die zelf eigenaar waren van hun woning, verhuisden juist minder vaak. De overige studies zijn enkel beschrijvend van aard.

3.3.4 Huidige studie

De beschrijvende aard van het merendeel van bovenstaande studies maakt het lastig om verhuispatronen te duiden. Om meer inzicht te krijgen in het verband tussen een detentiestraf en een verhuizing, is het noodzakelijk ook andere kenmerken in de studie te betrekken (Warner, 2015). De huidige studie is hiermee een toevoeging op eerder onderzoek, omdat veel extra kenmerken van de gedetineerden worden meegenomen, zowel detentiekkenmerken, als woonkenmerken, *life events* en persoonlijke kenmerken. Uit algemene literatuur over verhuizen blijken *life events*, zoals het verkrijgen of verliezen van werk, van grote invloed op verhuizen. Bekend is dat een detentiestraf dit soort *life events* kan veroorzaken. Toch worden deze zelden meegenomen in onderzoek naar het verband tussen detentie en verhuizen. De huidige studie bekijkt wel *life events* met betrekking tot werk en partner, evenals andere kenmerken, en is hiermee beter in staat een beeld te krijgen van het verband tussen detentie en verhuizen.

Bovendien kan de huidige studie een meer accuraat verhuispatroon weergeven dan veel andere studies, vanwege het gebruik van zowel zelfrapportage als registratiedata voor het bepalen van de woonsituatie. Het gebruik van enkel zelfrapportage data kan een vertekend woonbeeld tot gevolg hebben, omdat ex-gedetineerden, en dan met name degene die veelvuldig verhuizen, zich hun woon- of verhuispatroon in de maanden na detentie niet meer exact herinneren. Ook in registratiedata kunnen fouten zitten, door bijvoorbeeld een verlate registratie of wanneer een ex-gedetineerde zich niet (tijdig) op zijn nieuwe adres inschrijft. Door het combineren van de twee methodes kan de meest accurate woonsituatie bepaald worden.

Tot slot gaat de huidige studie niet enkel in op verhuizingen tussen twee meetmomenten, maar ook op verhuispatronen. Deze patronen worden in kaart gebracht over de gehele onderzoeksperiode van voor detentie tot zes maanden na vrijlating. Hiermee wordt duidelijk of respondenten niet verhuizen, slechts eenmaal verhuizen of frequenter verhuizen. Dit laatste kan gevolgen hebben voor de verdere resocialisatie. Hiervoor is sociale steun uit de omgeving van belang, terwijl een verhuizing juist kan leiden tot minder contact met anderen en verbroken relaties (South & Haynie, 2004; Neyer & Lang, 2003), wat de terugkeer in de samenleving lastiger kan maken. Vaker verhuizen zal het

onderhouden van sociale relaties nog moeilijker maken. Dit onderstreept het belang van kennis over verhuispatronen. Bovendien kan de huidige studie onderscheid maken tussen directe verhuizers (gedetineerden die direct na vrijlating op een ander adres wonen dan voor detentie) en uitgestelde verhuizers (gedetineerden die bij vrijlating nog op hetzelfde adres wonen als voor detentie, maar op een later moment alsnog verhuizen). Eerder onderzoek gaat vaak niet in op bijvoorbeeld dit verschil tussen een eerste tijdelijk onrustige periode waarna stabiliteit volgt of het hebben van een blijvend onrustig woonpatroon. Kennis hierover kan inzicht geven in de noodzaak van begeleiding bij huisvesting zowel tijdens als na detentie. Om deze drie redenen is de huidige studie een toevoeging op eerder onderzoek naar de relatie tussen detentie en verhuisgedrag.

3.4 METHODEN

Voor de huidige studie is gebruikt gemaakt van een onderzoeksgroep bestaande uit 867 (ex-)gedetineerden, die onderdeel waren van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek naar de bedoelde en onbedoelde gevolgen van detentie in Nederland (Dirkzwager e.a., 2018). Alle in Nederland geboren mannen tussen de 18 en 65 jaar, die tussen oktober 2010 en maart 2011 instroomden in een Huis van Bewaring, zijn gevraagd mee te werken aan het onderzoek. Zij hadden geen zware psychologische problemen die deelname konden verhinderen. In totaal zijn 2.841 gedetineerden benaderd om deel te nemen aan een interview en vragenlijst. Hiervan werkten er 1.904 mee (67 procent). De interviews zijn individueel gehouden, ongeveer drie weken na instroom. De respondenten hebben allen een *informed consent*-formulier ondertekend en ontvingen geen beloning voor hun deelname.

Een halfjaar na vrijlating zijn de respondenten opnieuw gezocht om te kunnen benaderen voor het follow-up interview. Van de 1.799 uitgestroomde gedetineerden aan het einde van de dataverzameling, was 18 procent onvindbaar en kon nog eens vijf procent van de gevonden respondenten niet benaderd worden, vanwege te zware psychologische problemen, emigratie of overlijden. Van de overige uitgestroomde en benaderde gedetineerden namen er 946 (67 procent) deel aan het follow-up interview, dat bij de respondent thuis (50 procent), op een openbare locatie (25 procent) of in een instituut, zoals detentie of een psychiatrische kliniek (25 procent) werd afgenomen. Hiervoor ontvingen de respondenten een cadeaubon van tien euro.

Enkele van de 946 deelnemende respondenten na vrijlating, worden niet verder meegenomen in het onderzoek, omdat zij geen toestemming gaven om geregistreerde data over hen te verzamelen ($N=25$) of een of meerdere relevante vragen uit het interview niet hebben beantwoord ($N=54$). Van de resterende 867 respondenten in het onderzoek hadden er 587 tijdens alle drie de meetmomenten huisvesting. Omdat dit huidige hoofdstuk ingaat op verhuizingen,

zijn alleen deze 587 respondenten met huisvesting tijdens de hele onderzoeksperiode, meegenomen in de analyses.

Verhuizingen voor, tijdens en na detentie

Uit de gemeentelijke Basisregistratie Personen (BRP) zijn voor alle 587 respondenten officieel geregistreerde woongegevens verzameld. Hierdoor kon voor elke respondent op de verschillende meetmomenten bepaald worden wat zijn adres was. Een verhuizing van voor naar na detentie of tijdens het halfjaar na vrijlating wordt gemeten door na te gaan of het geregistreerde adres van een gedetineerde op een meetmoment anders is dan op het andere meetmoment. Het woonadres op de datum van instroom in detentie wordt bijvoorbeeld vergeleken met het adres in de eerste maand na uitstroom. Wanneer dit van elkaar verschilt, geldt dit als verhuizing. Ditzelfde is gedaan voor zes maanden na detentie. Tevens zijn de verhuispatronen in kaart gebracht. Vier patronen zijn mogelijk: 1. Geen enkele keer verhuisd zijn in de onderzoeksperiode (de niet-verhuizers); 2. Eén keer verhuisd zijn, tijdens detentie, en daarna niet meer (de directe verhuizers); 3. Eén keer verhuisd zijn, in de periode na vrijlating (de uitgestelde verhuizers); 4. Twee of meer keer verhuisd zijn, zowel tijdens detentie als in de periode na vrijlating (de frequente verhuizers).

Bij de interviews is de respondenten ook gevraagd naar hun woonsituatie voor en na detentie. Respondenten gaven aan of zij bijvoorbeeld in een eigen huis of bij hun ouders woonden. De antwoordcategorieën liepen van eigen huis tot dakloos zijn. Tijdens de interviews is niet naar de exacte adressen gevraagd. Om nauwkeurig verhuizingen te meten, is gebruik gemaakt van de officieel geregistreerde adresgegevens. In een aantal gevallen (ongeveer tien procent) verschilden de door de respondent opgegeven woonsituatie met de geregistreerde data. Een respondent gaf bijvoorbeeld aan dakloos te zijn, terwijl hij officieel wel op een adres stond geregistreerd. Deze respondenten zijn handmatig nagelopen om de meest aannemelijke situatie te kiezen (zie ook Hoofdstuk 1). Vervolgens is voor de 587 respondenten die op alle drie de meetmomenten huisvesting hadden, verhuisgedrag gemeten door de officieel geregistreerde adressen te gebruiken.

Controlevariabelen

Omdat het mogelijk is dat bepaalde individuele kenmerken zowel gerelateerd zijn aan verhuisgedrag als aan delinquent gedrag (Gasper e.a., 2010), is het van belang rekening te houden met deze kenmerken. Drie categorieën kenmerken worden meegenomen in de huidige studie: kenmerken gerelateerd aan de woonsituatie op het moment van arrestatie, detentiekennmerken, *life events* en persoonlijke kenmerken (zie Tabel 3.2 voor percentages en gemiddelden van deze kenmerken).

Tabel 3.2. *Kenmerken van gedetineerden die op alle meetmomenten huisvesting hadden (N=587)*

	%	N
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>		
Woning: alleen	26	150
Woning: met partner/kind	29	171
Woning: met ouders	33	192
Woning: met anderen	8	46
Eigenaar woning: respondent	45	263
Tevreden met woning	74	437
Buurtstatus: laag	62	363
G4	19	113
<i>Detentiekenmerken</i>		
Hulp mmd bij woning: nodig	43	252
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	37	219
Eerdere detentie	34	198
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	53	314
Delicttype: vermogens	21	123
<i>Life events</i>		
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	44	257
Werk: werk verloren tijdens detentie	22	132
Werk: werk verkregen tijdens detentie	10	58
Werk: werkend voor en direct na detentie	23	137
Partner: geen partner voor en direct na detentie	41	240
Partner: partner verloren tijdens detentie	9	55
Partner: partner verkregen tijdens detentie	9	51
Partner: partner voor en direct na detentie	35	208
Schulden: schulden voor en na detentie	45	263
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	13	75
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	12	68
Schulden: geen schulden voor en na detentie	30	178
<i>Persoonlijke kenmerken</i>		
Kind	57	334
Problemen door alcoholgebruik	16	94
Problemen door drugsgebruik	24	140
Etniciteit: autochtoon	67	393
Leeftijd: 18-24	41	243
Leeftijd: 25-39	35	207
Leeftijd: 40-65	23	137

Woonkenmerken

Een aantal kenmerken met betrekking tot de woonsituatie voorafgaand aan detentie wordt meegenomen als controlevariabelen. Bij het interview tijdens detentie is aan respondenten gevraagd of zij, wanneer zij niet in een instelling verbleven, alleen woonden (26 procent), samenwoonden met partner en/of kind (29 procent), samenwoonden met hun ouders (33 procent) of met anderen samenwoonden (8 procent). Daarnaast is aan deze respondenten gevraagd wie de eigenaar was van de woning waar zij voor detentie woonden. Bijna de helft van de gedetineerden (45 procent) was zelf eigenaar van zijn woning. Ook was bijna driekwart (74 procent) tevreden met zijn woning voor detentie.

Ook is de buurtstatus bepaald van de buurt waar de respondent volgens de officieel geregistreerde gegevens woonde. Dit is gedaan aan de hand van de sociale status die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP, 2015) van elke buurt in Nederland bepaald, op basis van opleidingsniveau, het inkomen en de positie op de arbeidsmarkt van de bewoners. Een hogere statusscore duidt op een hogere sociale status van de buurt. Respondenten die in een postcodegebied met minder dan 100 inwoners woonden, waarvoor geen statusscore beschikbaar is, kregen de gemiddelde score van de onderzoeksgroep. De statusscores lopen van -6.07 tot 2.81, waarbij de gemiddelden voor het moment van instroom, een en zes maanden na detentie -0.67, -0.59 en -0.65 zijn. De respondenten woonden dus gemiddeld in buurten met een relatief lage buurtstatus. Voor de analyses zijn variabelen gemaakt die aangeven of de respondent in een buurt met een lage of hoge status woont. Het gemiddelde in heel Nederland is nul, dus respondenten met een score lager dan nul, worden gecodeerd als 0 (lage buurtstatus) en respondenten met een score hoger dan nul, worden gecodeerd als 1 (hoge buurtstatus). Meer dan de helft van de respondenten (62 procent) met huisvesting op alle meetmomenten woonde voor detentie in een buurt met een lage status.

Voor elk meetmoment is tevens gekeken of respondenten op dat moment in een van de vier grote steden woonden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag). Voor detentie woonde 19 procent is een van deze steden.

Detentiekkenmerken

Ten eerste zijn twee kenmerken meegenomen die inzicht geven in eventuele hulp die gedetineerden tijdens hun detentie ontvingen. De eerste gaat in op specifieke hulp bij huisvesting en geeft aan of respondenten dit nodig hadden. Van de gedetineerden gaf 43 procent aan deze hulp bij huisvesting nodig te hebben. Vervolgens is gekeken of deze gedetineerden de hulp ook ontvingen. Van de groep gedetineerden die aangaf hulp nodig te hebben, heeft 87 procent deze hulp niet ontvangen. Dit is 37 procent van de totale groep.

Daarnaast zijn drie variabelen meegenomen, die informatie geven over het eerdere detentieverleden van de respondenten, detentieduur en het type gepleegd delict. De detentieduur is bepaald aan de hand van informatie uit het registratiesysteem TULP van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Iets

meer dan de helft van de gedetineerden (53 procent) had een detentieduur van vier maanden of langer. Vier maanden is hierbij gekozen als grens, omdat ongeveer de helft van de groep een kortere straf had en de andere helft een langere straf. Het registratiesysteem OBJD (Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie) gaf informatie over de detentiegeschiedenis en het type delict. Detentiegeschiedenis geeft aan of de respondent in de afgelopen vijf jaar al eerder in detentie heeft gezeten (34 procent) en welk type delict de respondent heeft gepleegd. Een vijfde (21 procent) was in voorlopige hechtenis vanwege een vermogensdelict.

Life events

Er wordt een aantal variabelen meegenomen, waarvan bekend is dat deze kunnen samenhangen met verhuisgedrag. Ten eerste is gekeken of respondenten voor detentie werk, een partner, en schulden hadden. Respondenten hebben dit bij het interview tijdens detentie aangegeven. Bij het interview een halfjaar na vrijlating hebben respondenten aangegeven of zij direct na vrijlating werk en een partner hadden en zes maanden na vrijlating schulden. Op basis hiervan is een variabele geconstrueerd die aangeeft of de respondent tijdens detentie zijn werk of partner is verloren of juist heeft verkregen. Ook kan de respondent op beide momenten wel of juist geen werk en partner hebben. Voor schulden is eenzelfde variabele gemaakt. Bijna de helft (44 procent) van de gedetineerden was zowel voor als na detentie werkloos, 41 procent had op beide momenten geen partner, en 45 procent had op beide momenten schulden. Het verliezen van werk komt het vaakst voor met 22 procent, terwijl negen procent zijn partner tijdens detentie verliest en 13 procent voor detentie geen schulden heeft, maar na vrijlating wel.

Persoonlijke kenmerken

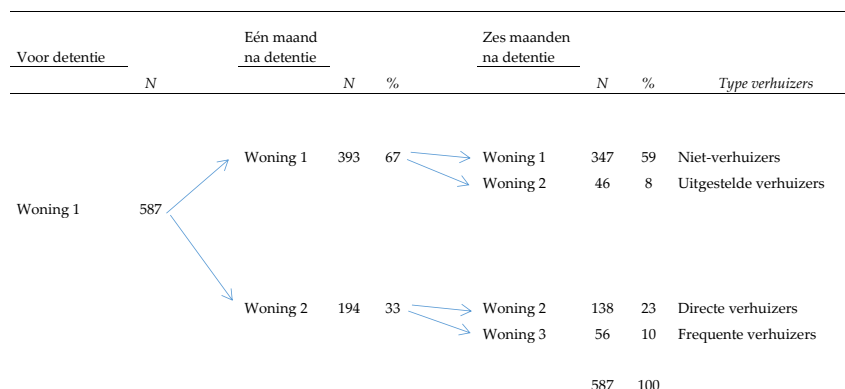
Tot slot worden een aantal persoonlijke kenmerken meegenomen. Respondenten hebben tijdens detentie aangegeven of zij op het moment van instroom een of meer kinderen hadden. Iets meer dan de helft van de gedetineerden (57 procent) had kinderen. Ook wordt gekeken naar middelengebruik, omdat dit in eerdere studies door respondenten werd genoemd als reden om te verhuizen (Niven & Olagundoye, 2002). Aan respondenten is gevraagd of zij in het jaar voor detentie problemen ondervonden van hun alcohol- of drugsgebruik. Vrij veel respondenten, respectievelijk 16 en 24 procent, gaven aan problemen te ondervinden. Leeftijd op het moment van instroom in detentie is gebaseerd op geregistreerde data van de Penitentiaire Inrichting en wordt bepaald door middel van geboortedatum van de respondenten en de datum van instroom in detentie. De gemiddelde leeftijd op het moment van instroom in detentie was voor de 587 gedetineerden die op alle meetmomenten een woning hadden, 31 jaar. In de Basisregistratie Personen is tot slot de etnische afkomst van de respondenten bekeken. Een respondent is gecodeerd als

autochtoon wanneer beide ouders in Nederland zijn geboren (1) (CBS, 2000). Er is sprake van een autochtone afkomst bij 67 procent van de gedetineerden.

3.5 RESULTATEN

3.5.1 Verhuizen en verhuispatronen

De eerste twee beschrijvende onderzoeksvragen hadden als doel in kaart te brengen hoeveel gedetineerden na vrijlating op een ander adres wonen dan voor detentie en hoe de verhuispatronen van de (ex-)gedetineerden eruit zien tijdens de periode van voor detentie naar één maand na vrijlating tot zes maanden na detentie. Het gaat hierbij dus om de mate waarin verhuizingen voorkomen tijdens deze periodes. Figuur 3.1 toont de verhuispatronen over de gehele periode. Als eerste worden de verhuizingen tussen twee meetmomenten beschreven. Te zien is dat 33 procent van de respondenten tussen voor detentie en direct na vrijlating verhuisd is. Van alle gedetineerden blijft 67 procent in dezelfde woning wonen. Tijdens het halfjaar na vrijlating, dus tussen één maand en zes maanden na detentie, is nog eens 18 procent van de ex-gedetineerden verhuisd. In de periode na vrijlating is er dus relatief minder sprake van verhuizingen dan tijdens detentie. In vergelijking met getallen uit de algemene bevolking is de verhuisfrequentie heel hoog. Cijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek laten zien dat binnen de gehele bevolking ongeveer negen procent in een heel jaar verhuisd (CBS, 2017). In onze onderzoeksgroep is tussen het moment van instroom in detentie en zes maanden na vrijlating is maar liefst 41 procent van alle respondenten verhuisd.

Figuur 3.1. Verhuispatronen tussen de meetmomenten (N=587)

In Figuur 3.1 zijn vervolgens de verhuispatronen van de respondenten te zien van het moment van arrestatie tot zes maanden na vrijlating. Hier wordt duidelijk dat 59 procent van de respondenten op alle drie de meetmomenten dezelfde woning had en dus geen enkele keer verhuisd is. Dit houdt in dat

41 procent van alle gedetineerden te maken had met een onstabiel huisvestingspatroon. Daarnaast heeft tien procent van de respondenten op elk meetmoment een ander adres, en is dus minstens twee keer verhuisd. Verder verhuisde acht procent niet tijdens detentie, maar wel in het halfjaar daarna en 23 procent verhuisde juist tijdens detentie maar bleef gedurende de zes maanden na vrijlating stabiel op hetzelfde adres wonen. Binnen de onderzoeksgroep is dus, tussen de meetmomenten, sprake van hoge verhuisfrequenties.

Tabel 3.3. *Percentage verhuisden naar kenmerken voor detentie (N=587)*

Kenmerken:	Percentage verhuisd								
	Voor detentie -> één maand na detentie			Voor detentie -> zes maanden na detentie			Eén maand -> zes maanden na detentie		
	Ja	Nee	Chi ²	Ja	Nee	Chi ²	Ja	Nee	Chi ²
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>									
Woning: alleen	38	41		45	46		15	22	
Woning: met partner/kind	32	43		42	47		19	20	
Woning: met ouders	18	47	***	23	53	***	13	22	*
Woning: met anderen	72	29	***	72	37	***	33	16	*
Eigenaar woning: respondent	33	31		40	38		14	20	
Tevreden met woning	30	41	*	35	50	***	15	23	
Buurtstatus: laag	34	32		39	42		15	21	*
G4	27	35		30	42	*	10	19	*
<i>Detentiekkenmerken</i>									
Hulp mmd bij woning: nodig	51	20	***	60	25	***	26	11	***
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	50	55	***	59	29	***	26	12	***
Eerdere detentie	38	30	*	45	37	*	21	15	
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	43	22	***	48	30	***	18	17	
Delicttype: vermogens	37	32		41	40		20	17	
<i>Life events</i>									
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	35	32		42	39		20	15	
Werk: werk verloren tijdens detentie	36	31		45	38		21	15	
Werk: werk verkregen tijdens detentie	33	32		40	39		14	17	
Werk: werkend voor en direct na detentie	26	35		31	42		10	18	*
Partner: geen partner voor en direct na detentie	40	33		46	40		18	19	
Partner: partner verloren tijdens detentie	40	33		45	40		22	18	
Partner: partner verkregen tijdens detentie	35	35		45	40		22	18	
Partner: partner voor en direct na detentie	24	38	**	31	45	*	14	19	
Schulden: schulden voor en na detentie	40	32		47	38		23	14	*
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	40	32		47	38		17	16	
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	32	35		37	41		13	17	
Schulden: geen schulden voor en na detentie	25	37	*	29	44	**	11	18	*
<i>Persoonlijke kenmerken</i>									
Kind	35	32		43	38		17	18	
Problemen door alcoholgebruik	41	31	*	47	39		19	17	
Problemen door drugsgebruik	41	30	*	48	38	*	21	16	
Etniciteit: autochtoon	35	29		43	35	*	19	13	*
Leeftijd: 18-24	29	36		34	44	*	16	18	
Leeftijd: 25-39	37	32		46	38	*	19	17	
Leeftijd: 40-65	34	33		42	40		17	18	

*= p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

3.5.2 Determinanten van verhuizen en verhuispatronen

De derde onderzoeksvraag gaat vervolgens in op de vraag welke kenmerken van de gedetineerden samenhangen met eventuele verhuizingen en verhuispatronen. Kenmerken van gedetineerden zijn daarom eerst apart, bivariaat, gerelateerd aan zowel verhuizingen tussen de meetmomenten als aan de verhuispatronen over de gehele onderzoeksperiode. Vervolgens zijn regressieanalyses gedaan voor verhuizingen en verhuispatronen. Hieronder zal per categorie kenmerken (woonkenmerken, detentiekenmerken, *life events* en persoonlijke kenmerken) worden beschreven hoe deze samenhangen met verhuizen en verhuispatronen. Resultaten van de analyses zijn tevens te zien in de Tabellen 3.3 en 3.4 voor verhuizingen tussen twee meetmomenten en Tabellen 3.5 en 3.6 voor de verhuispatronen over de gehele onderzoeksperiode.

3.5.2.1 Woonkenmerken voor detentie

Als eerste woonkenmerk is gekeken naar alleen of samen met anderen wonen voorafgaand aan detentie. In Tabel 3.3 zijn de resultaten te zien. Hierbij dient opgemerkt te worden dat enkel de percentages verhuisden getoond worden. In de Tabel is af te lezen welk percentage van de respondenten die voorafgaand aan detentie over een bepaald kenmerken beschikten (bijvoorbeeld alleen wonen), verhuisd is en welk percentage van degenen die niet over dit kenmerken beschikten, verhuisd is. Te zien is bijvoorbeeld dat bij elke verhuistap (ex-)gedetineerden die voor detentie bij hun ouders woonden significant minder verhuisden dan respondenten die niet bij hun ouders woonden (van voor tot één maand na detentie: 18 vs. 47 procent), terwijl wonen bij anderen juist gerelateerd is aan meer verhuizingen. Zelf eigenaar zijn van de woning leidt niet tot meer of minder verhuizingen. Respondenten die aangaven tevreden te zijn met hun woning voor detentie, verhuisden significant minder vaak, maar alleen tijdens detentie. Bij verhuizingen na detentie speelde tevredenheid geen rol meer. De status van de buurt is juist alleen gerelateerd aan een verhuizing na detentie, waarbij respondenten die in een buurt met hoge status woonden, vaker verhuisden. Het wonen in een van de vier grote steden is, tot slot, gerelateerd aan minder verhuizingen op de langere termijn en na detentie.

In de regressieanalyse voor de verhuizingen (Tabel 3.4) blijft het verband tussen wonen bij de ouders en verhuizen significant. Bij een verhuizing tijdens detentie leiden zowel alleen wonen, als wonen bij partner en ouders tot een kleinere kans op verhuizen in vergelijking met wonen bij anderen. Bij verhuizingen op de langere termijn en in de periode na vrijlating, geeft alleen bij ouders wonen een kleinere kans op een verhuizing ten opzichte van wonen met anderen. Over het algemeen blijkt dus ook uit deze regressieanalyses dat wonen bij ouders zorgt voor de meest stabiele woonsituatie en wonen bij anderen juist voor de meest onstabiele situatie.

Tabel 3.4. Regressieanalyse van de verschillende verhuizingen (N=587)

	Voor detentie -> één maand na detentie			Voor detentie -> zes maanden na detentie			Eén maand na detentie -> zes maanden na detentie		
	B	SE		B	SE		B	SE	
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>									
Woning: alleen	-1,33	0,46	**	-0,79	0,45		-0,44	0,47	
Woning: met partner/kind	-1,54	0,47	**	-0,75	0,47		-0,11	0,48	
Woning: met ouders	-2,75	0,44	***	-2,46	0,43	***	-1,20	0,44	**
Woning: met anderen	ref	ref		ref	ref		ref	ref	
Eigenaar woning: respondent	-0,50	0,31		-0,75	0,30	*	-0,85	0,33	*
Tevreden met woning	-0,06	0,26		-0,27	0,25		-0,25	0,28	
Buurtstatus: hoog	0,06	0,22		0,33	0,22		0,62	0,26	*
G4	-0,40	0,29		-0,50	0,28		-0,74	0,37	*
<i>Detentiekkenmerken</i>									
Hulp mmd bij woning: nodig	1,28	0,43	**	1,09	0,43	*	0,52	0,50	
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	-0,04	0,42		0,19	0,43		0,34	0,49	
Eerdere detentie	0,21	0,24		0,24	0,24		0,24	0,27	
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	1,20	0,23	***	0,77	0,21	***	-0,22	0,25	
Delicttype: vermogens	0,12	0,28		-0,23	0,27		-0,10	0,31	
<i>Life events</i>									
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	ref	ref		ref	ref		ref	ref	
Werk: werk verloren tijdens detentie	0,41	0,27		0,46	0,26		0,23	0,30	
Werk: werk verkregen tijdens detentie	0,42	0,37		0,44	0,36		-0,47	0,45	
Werk: werkend voor en direct na detentie	0,11	0,29		-0,03	0,28		-0,52	0,36	
Partner: geen partner voor en direct na detentie	ref	ref		ref	ref		ref	ref	
Partner: partner verloren tijdens detentie	-0,13	0,38		-0,17	0,37		0,44	0,44	
Partner: partner verkregen tijdens detentie	0,02	0,38		0,23	0,37		0,57	0,42	
Partner: partner voor en direct na detentie	-0,62	0,29	*	-0,63	0,28	*	-0,01	0,34	
Schulden: schulden voor en na detentie	ref	ref		ref	ref		ref	ref	
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	0,50	0,32		0,18	0,31		-0,41	0,37	
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	0,11	0,35		-0,22	0,34		-0,72	0,43	
Schulden: geen schulden voor en na detentie	-0,04	0,27		-0,30	0,25		-0,73	0,32	*
<i>Persoonlijke kenmerken</i>									
Kind	0,20	0,25		0,06	0,25		-0,28	0,29	
Problemen door alcoholgebruik	0,16	0,28		0,00	0,28		-0,04	0,32	
Problemen door drugsgebruik	0,28	0,26		0,17	0,26		-0,13	0,29	
Etniciteit: autochtoon	0,04	0,26		0,11	0,25		0,39	0,29	
Leeftijd: 18-24	-0,24	0,28		-0,26	0,27		0,01	0,31	
Leeftijd: 25-39	ref	ref		ref	ref		ref	ref	
Leeftijd: 40-65	-0,21	0,28		-0,28	0,27		-0,10	0,34	
<i>Pseudo R²</i>	.34			.34			.19		

* = p<.05; ** = p<.01; *** = p<.001

In de regressieanalyse voor verhuizen tijdens detentie, d.w.z. van voor detentie naar direct na vrijlating, spelen verder geen andere woonkenmerken een rol. Op de langere termijn verhuisden respondenten die zelf eigenaar waren van de eigen woning voor detentie minder vaak. Dit is ook het geval voor een

verhuizing in de periode na vrijlating. Tevens zijn hier buurtstatus en wonen in een van de vier grote steden significant gerelateerd aan verhuizen, waarbij een hogere buurtstatus voorafgaand aan detentie leidt tot een grotere kans op een verhuizing, evenals wonen buiten een van de vier grote steden. Voor gedetineerden die woonden in een buurt met een hoge status, kan het moeilijker zijn om hun woning aan te houden vanwege de wellicht hogere kosten die daarmee gepaard gaan en het stigma dat in een buurt met een hoge status zwaarder zal wegen dan in een buurt met een lage status. Het is ook mogelijk dat, wanneer sprake is van vrijwillig verhuizen, gedetineerden die het zich voorafgaand aan detentie konden veroorloven in een buurt met een hogere status te wonen, meer mogelijkheden hebben om te verhuizen dan gedetineerden die voor detentie in een buurt met een lagere status woonden. Tevredenheid met de woning, wat bivariaat in Tabel 3.3 nog significant gerelateerd was aan de enkele verhuizingen, is dat in de regressieanalyse niet meer. Wellicht omdat dit samenhangt met een aantal andere kenmerken, waaronder wonen bij ouders. Gedetineerden die bij hun ouders woonden voor detentie, geven vaker aan tevreden te zijn met hun woning.

Vervolgens zijn deze woonkenmerken bekeken in hun relatie tot de verhuispatronen (niet-verhuizers, directe verhuizers, uitgestelde verhuizers en frequente verhuizers; Tabel 3.5 en 3.6). In Tabel 3.5 is te zien dat ook met betrekking tot deze verhuispatronen de gedetineerden die voorafgaand aan detentie inwoonden bij hun ouders het vaakst een stabiele woonsituatie hebben, waarbij ze geen enkele keer verhuisden. Ook verhuisden zij het minst vaak tijdens detentie, vergeleken met respondenten die niet bij hun ouders inwoonden. Gedetineerden die inwoonden bij anderen hebben het minst vaak een stabiele situatie, en verhuisden juist het vaakst twee of meer keer. De overige woonkenmerken spelen bij de verhuispatronen geen rol. Voor de uitgestelde verhuizers, dus niet verhuizen tijdens detentie, maar wel in de periode daarna, speelt geen enkel woonkenmerk een rol. Wellicht ontbreekt deze samenhang, omdat de onderzochte kenmerken allen kenmerken uit de periode voor detentie zijn, en in het halfjaar na vrijlating kenmerken van een later moment een rol spelen. Tabel 3.6 toont, tot slot, de resultaten van de multinominale regressieanalyse van de verhuispatronen. De verhuispatronen zijn alle drie bekeken ten opzichte van het stabiele patroon waarin de respondent geen enkele keer is verhuisd gedurende de onderzoeksperiode. Het alleen wonen, wonen met partner en wonen bij ouders voor detentie verkleinen allen de kans op een verhuizing tijdens detentie en op minstens twee verhuizingen ten opzichte van wonen bij anderen. Bij enkel een verhuizing na vrijlating speelt dit geen rol. Eigenaar zijn van de eigen woning verkleint de kans op een verhuizing na detentie en de kans op frequent verhuizen.

Tabel 3.5. Percentage gedetineerden per verhuispatroon naar kenmerken voor detentie (N=587)

Kenmerken:	% niet-verhuizers			% directe verhuizers			% uitgestelde verhuizers			% frequente verhuizers		
	Ja	Nee	Chi ²	Ja	Nee	Chi ²	Ja	Nee	Chi ²	Ja	Nee	Chi ²
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>												
Woning: alleen	55	52		30	26		7	7		8	15	
Woning: met partner/kind	57	52		23	28		11	6		9	14	
Woning: met ouders	76	45	***	11	32	***	6	7		7	15	
Woning: met anderen	24	63	***	43	21	***	4	8		28	8	***
Eigenaar woning: respondent	60	61		26	20		6	8		8	11	
Tevreden met woning	64	49		21	28		7	10		9	13	
Buurtstatus: laag	60	58		25	21		6	11		9	11	
G4	69	57		21	24		4	9		5	10	
<i>Detentiekkenmerken</i>												
Hulp mmd bij woning: nodig	40	74	***	35	15	***	10	7		16	4	***
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	40	70	***	34	17	***	10	7		16	5	***
Eerdere detentie	53	62		26	22		9	7		13	8	
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	51	68	***	32	14	***	6	10		11	7	
Delicttype: vermogens	57	60		24	23		7	8		13	9	
<i>Life events</i>												
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	56	60		23	24		8	8		12	7	
Werk: werk verloren tijdens detentie	54	61		25	23		10	7		11	8	
Werk: werk verkregen tijdens detentie	60	59		26	23		7	8		7	9	
Werk: werkend voor en direct na detentie	67	57		21	25		6	8		4	10	*
Partner: geen partner voor en direct na detentie	53	58		38	23		7	9		11	10	
Partner: partner verloren tijdens detentie	51	58		27	27		9	9		13	9	
Partner: partner verkregen tijdens detentie	53	58		25	27		12	8		10	10	
Partner: partner voor en direct na detentie	69	52		17	30	*	7	9		7	11	
Schulden: schulden voor en na detentie	52	61		24	25		11	6		13	8	
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	52	61		31	23		7	7		11	9	
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	62	58		25	25		6	7		7	10	
Schulden: geen schulden voor en na detentie	70	55	*	19	27		5	8		6	10	
<i>Persoonlijke kenmerken</i>												
Kind	57	61		26	21		9	7		8	10	
Problemen door alcoholgebruik	51	61		30	22		7	8		12	9	
Problemen door drugsgebruik	51	62		30	22		7	8		14	8	
Etniciteit: autochtoon	56	65		24	22		9	6		10	8	
Leeftijd: 18-24	65	56		19	27		7	9		10	10	
Leeftijd: 25-39	54	62		28	23		9	8		10	10	
Leeftijd: 40-65	58	60		26	24		8	8		9	10	

* = p < .05; ** = p < .01; *** = p < .001

Buurtstatus hangt enkel samen met een verhuizing na detentie, waarbij respondenten die in een buurt met een hoge status woonden wederom vaker verhuisden. Tevredenheid met de woning hangt, net als in de voorgaande analyse, niet samen met verhuizen.

Over het algemeen lijkt bij verhuizen tijdens en na detentie het met name van belang te zijn bij wie gedetineerden voorafgaand aan detentie woonden. Inwonen bij ouders is de meest stabiele situatie, waarbij gedetineerden en ex-gedetineerden het minst verhuizen, terwijl inwonen bij anderen, niet zijnde ouders of partner, juist leidt tot de minst stabiele verhuispatronen met de meeste verhuizingen.

3.5.2.2 Detentiekenmerken

De verschillende detentiekenmerken zijn eveneens bekeken met betrekking tot hun relatie aan zowel de verhuizingen als de verhuispatronen. Tabel 3.3 toont dat bijna alle detentiekenmerken samenhangen met de diverse verhuizingen. Respondenten die tijdens detentie aangaven hulp nodig te hebben bij huisvesting, verhuisden significant vaker dan respondenten die geen hulp nodig hebben. Dit is zo voor elke verhuistap. Wanneer zij vervolgens deze hulp niet hebben gekregen, verhuisden ze tijdens detentie minder vaak, maar op de langere termijn en na vrijlating juist vaker. Het hebben van een detentieverleden met eerdere detentiestrafen en een langere detentieduur hangen eveneens samen met meer verhuizingen, maar alleen tijdens detentie, niet na vrijlating. Het type delict is niet gerelateerd aan verhuisgedrag. In de regressieanalyse van de verhuizingen tussen twee meetmomenten (Tabel 3.4) blijkt vervolgens dat geen van de detentiekenmerken meer een rol speelt bij een verhuizing na vrijlating. Bij verhuizingen tijdens detentie speelt het willen ontvangen van hulp wel een rol. Gedetineerden die aangaven hulp bij huisvesting nodig te hebben, hebben een significant grotere kans om te verhuizen dan gedetineerden die geen hulp nodig hadden. Dit reflecteert waarschijnlijk de groep gedetineerden in de minder zekere woonsituaties voor detentie, die tijdens detentie al wisten dat zij daar wellicht niet zouden kunnen blijven. Of de gevraagde hulp vervolgens daadwerkelijk wordt ontvangen, speelt geen rol meer. Een langere detentie vergroot, net als in de vorige tabel, de kans om te verhuizen. Dit lijkt logisch, omdat een langere detentieduur het moeilijker zal maken om de voorgaande woning aan te houden vanwege een langere periode zonder inkomen.

Met betrekking tot de verhuispatronen zijn grotendeels dezelfde onderlinge verbanden te zien. Aangeven hulp nodig te hebben bij huisvesting vergroot biviaat de kans om tijdens detentie te verhuizen en om een frequente verhuizer te zijn, terwijl het de kans op een stabiel woonpatroon verkleint (Tabel 3.5). Het niet ontvangen van deze hulp zorgt eveneens voor een grotere kans op een verhuizing tijdens detentie en vaker verhuizen, terwijl het de kans om geen enkele keer te verhuizen verkleint. Het hebben van eerdere detentiestrafen speelt geen rol bij de verhuispatronen, evenals het type delict. Een langere detentieduur, tot slot, verkleint de kans op geen enkele verhuizing en vergroot de kans om tijdens detentie te verhuizen. Net als de woonkenmerken, speelt geen van de detentiekenmerken een rol bij de uitgestelde verhuizers.

Tabel 3.6. Multinomiale regressieanalyse van verhuispatronen, ref: niet verhuizen (N=587)

	Verhuizen tijdens detentie			Verhuizen na detentie		Frequent verhuizen			
	B	SE		B	SE	B	SE		
Woonkenmerken voor detentie									
Woning: alleen	-1,10	0,52	*	0,38	0,94	-1,58	0,64	*	
Woning: met partner/kind	-1,27	0,55	*	0,89	0,93	-1,63	0,67	*	
Woning: met ouders	-3,04	0,52	***	-1,20	0,90	-2,86	0,59	***	
Woning: met anderen	ref	ref		ref	ref	ref	ref		
Eigenaar woning: respondent	-0,68	0,35		-1,37	0,49	**	-1,04	0,46	*
Tevreden met woning	-0,11	0,30		-0,47	0,41		-0,21	0,39	
Buurtstatus: hoog	0,07	0,25		0,85	0,37	*	0,50	0,35	
G4	-0,30	0,32		-0,65	0,54		-0,99	0,51	
Detentiekenmerken									
Hulp mmd bij woning: nodig	1,37	0,49	**	0,65	0,76	1,35	0,67	*	
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	-0,14	0,48		0,20	0,76	0,32	0,64		
Eerdere detentie	0,23	0,28		0,23	0,40	0,36	0,38		
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	1,26	0,26	***	-0,52	0,37	0,92	0,36	*	
Delicttype: vermogens	-0,13	0,32		-0,67	0,49	0,30	0,42		
Life events									
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	ref	ref		ref	ref	ref	ref		
Werk: werk verloren tijdens detentie	0,42	0,32		0,31	0,43	0,47	0,40		
Werk: werk verkregen tijdens detentie	0,72	0,42		-0,15	0,65	-0,32	0,63		
Werk: werkend voor en direct na detentie	0,21	0,33		-0,47	0,50	-0,48	0,53		
Partner: geen partner voor en direct na detentie	ref	ref		ref	ref	ref	ref		
Partner: partner verloren tijdens detentie	-0,23	0,43		0,39	0,65	0,41	0,58		
Partner: partner verkregen tijdens detentie	0,15	0,44		0,91	0,58	0,36	0,60		
Partner: partner voor en direct na detentie	-0,84	0,33	*	-0,33	0,49	-0,23	0,46		
Schulden: schulden voor en na detentie	ref	ref		ref	ref	ref	ref		
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	0,56	0,36		-0,50	0,56	0,06	0,49		
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	0,24	0,39		-0,78	0,62	-0,57	0,58		
Schulden: geen schulden voor en na detentie	0,05	0,30		-0,81	0,45	-0,66	0,44		
Persoonlijke kenmerken									
Kind	0,31	0,29		-0,19	0,41	-0,23	0,41		
Problemen door alcoholgebruik	0,19	0,31		-0,11	0,49	0,09	0,43		
Problemen door drugsgebruik	0,21	0,30		-0,35	0,44	0,23	0,38		
Etniciteit: autochtoon	0,01	0,29		0,49	0,42	0,33	0,41		
Leeftijd: 18-24	-0,36	0,32		-0,22	0,45	-0,10	0,43		
Leeftijd: 25-39	ref	ref		ref	ref	ref	ref		
Leeftijd: 40-65	-0,29	0,32		-0,24	0,47	-0,11	0,47		
Pseudo R ²	.39								
*= p<.05; **=p<.01; ***=p<.001									

* = p<.05; ** = p<.01; *** = p<.001

In de regressieanalyse van verhuispatronen (Tabel 3.6) zijn, tot slot, dezelfde effecten te zien als bij de enkele verhuizingen. Gedetineerden die aangaven hulp bij huisvesting nodig te hebben, verhuisden significant vaker tijdens detentie dan gedetineerden die geen hulp nodig hadden. Ook waren zij vaker

frequente verhuizers. Een langere detentieduur vergrootte eveneens de kans om tijdens detentie te verhuizen en om frequent te verhuizen. Deze detentiekenmerken hangen niet samen met een verhuizing na vrijlating.

Detentiekenmerken zijn dus met name van belang bij de verhuizingen tijdens detentie. Wanneer de gedetineerden weer vrij zijn, spelen deze kenmerken minder een rol. Vooral belangrijk voor verhuizen tijdens detentie, zijn de detentieduur en het aangeven hulp nodig te hebben. Een langere detentieduur zal het moeilijker maken om dezelfde woonplek als voor detentie aan te houden, waardoor de gedetineerden eerder zal moeten verhuizen. Tot slot zijn de gedetineerden die aangeven hulp nodig te hebben, waarschijnlijk degenen die al verwachtten niet meer terug te kunnen keren naar hun vorige woonplek. Deze twee kenmerken houden het meest verband met een verhuizing tijdens detentie.

3.5.2.3 *Life events*

Vervolgens is de eventuele samenhang met verhuizen bekeken van de verschillende kenmerken die gezien kunnen worden als *life events*. Volgens algemene verhuistheorieën zouden met name het verliezen of verkrijgen van werk of een partner samenhangen met verhuizen. Dit is niet terug te zien in onze resultaten. In Tabel 3.3 met de onderlinge verbanden blijkt dat enkel de stabiele, positieve situaties, d.w.z. op beide meetmoment voor en na detentie werk hebben, een partner hebben en geen schulden hebben, samenhangen met verhuisgedrag. Op beide momenten werk hebben zorgt voor minder verhuizingen na detentie dan op enig moment werkloos zijn. Bij verhuizingen tijdens detentie speelt het hebben van werk geen rol. Het hebben van een partner hangt juist samen met verhuizen tijdens detentie, waarbij respondenten die op beide momenten een partner hadden, minder vaak verhuisden. Respondenten zonder schulden verhuisden eveneens minder vaak. Dit geldt voor alle verhuizingen, terwijl op beide momenten schulden hebben de kans op een verhuizing na detentie juist vergroot. Geen van de veranderingen, dus het verkrijgen of verliezen van werk, partner en schulden, de daadwerkelijke *life events*, hangen samen met verhuizen.

In de regressieanalyse voor de enkele verhuizingen (Tabel 3.4) is het effect van de werksituatie niet meer significant. Wellicht kan dit verklaard worden door de samenhang met het aangeven hulp nodig te hebben bij huisvesting. Respondenten die op beide momenten werk hebben, geven significant minder vaak aan hulp nodig te hebben bij huisvesting. Dit duidt op een stabielere woonsituatie. Het hebben van een partner op beide meetmomenten leidt, evenals in voorgaande tabel, tot een kleinere kans om te verhuizen tijdens de detentie, zowel op de korte als op de lange termijn. Het ontbreken van schulden op beide meetmomenten hangt in deze analyse enkel samen met een kleinere kans op een verhuizing na vrijlating.

In Tabel 3.5 zijn de onderlinge verbanden tussen de *life events* en de verhuispatronen te zien, welke eenzelfde beeld weergeven als voor de verhuizingen. Enkel de stabiele, positieve werk-, partner- en schuldensituaties zijn gerelateerd aan verhuispatronen. Hierbij geldt dat respondenten met een positieve werksituatie minder vaak frequente verhuizers zijn, met een positieve partnersituatie minder vaak tijdens detentie verhuizen en respondenten met een positieve schuldensituatie vaker geen enkele keer verhuizen.

In de regressieanalyse is vervolgens enkel het effect van de partnersituatie nog significant. Het hebben van een partner op beide meetmomenten verkleint de kans op een verhuizing tijdens detentie. Een partner lijkt hiermee te kunnen zorgen voor een stabielere woonsituatie voor de gedetineerden.

3.5.2.4 Persoonlijke kenmerken

Als laatste zijn enkele persoonlijke kenmerken van de gedetineerden bekeken in hun samenhang met verhuizen en verhuispatronen. Enkel bij de onderlinge verbanden tussen de kenmerken en de verhuizingen is een aantal van de persoonlijke kenmerken gerelateerd aan verhuizen. Zo lijken problemen door alcohol- en drugsgebruik de kans op een verhuizing tijdens detentie te vergroten. Ook etniciteit en leeftijd hangen in Tabel 3.3 significant samen met verhuizen, waarbij autochtone respondenten vaker verhuisden tijdens detentie op de langere termijn en na vrijlating, jongere respondenten minder vaak verhuisden tijdens detentie en respondenten tussen de 25 en 39 jaar juist vaker. Geen van deze verbanden is echter nog significant gerelateerd aan de kans op een verhuizing in de regressieanalyse (Tabel 3.4). Het onderlinge verband tussen leeftijd en verhuizen zal waarschijnlijk weggevallen zijn door de sterke samenhang tussen leeftijd en inwonen bij ouders. Het zijn vooral de jongere respondenten die bij hun ouders wonen. Problemen door middelengebruik hangt ook samen met een aantal andere kenmerken. Problemen met drugsgebruik is bijvoorbeeld significant gerelateerd aan wonen bij anderen en het niet hebben van werk en een partner op beide meetmomenten, wat het ontbreken van een verband met verhuizen in de regressieanalyse kan verklaren.

Geen van de onderzochte persoonlijke kenmerken is gerelateerd aan de verhuispatronen, zowel onderling in Tabel 3.5 als in de regressieanalyse in Tabel 3.6. Het zijn vooral de woonkenmerken, detentiekennmerken en partnersituatie die een rol spelen in de verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden.

3.6 DISCUSSIE

In dit hoofdstuk zijn verhuizingen en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden onderzocht, evenals het verband tussen verhuisgedrag en kenmerken van de gedetineerden. Er is gekeken naar de mate waarin verhui-

zingen voorkomen tijdens en na detentie. Vervolgens is in kaart gebracht welke kenmerken van de gedetineerden samenhangen met verhuizen. Dit hebben we gedaan voor verschillende periodes, namelijk tijdens detentie (direct verhuizen), op de langere termijn (uitgesteld verhuizen), en beiden periodes samen (frequent verhuizen). Inzicht in verhuizingen en verhuispatronen is van belang, vanwege de grote impact die verhuizen kan hebben op het leven van gedetineerden met betrekking tot bijvoorbeeld hun sociale relaties, werksituatie en recidive (Harding e.a., 2013; Makarios e.a., 2010). Verhuispatronen brengen daarbij beter in kaart wat voor type verhuizer een respondent is, bijvoorbeeld een frequente verhuizer, wat weer van invloed kan zijn op latere recidive.

Er is sprake van een verscheidenheid aan verhuispatronen en van een grote mate aan verhuizingen over het algemeen binnen de onderzochte groep (ex-) gedetineerden. Van alle ex-gedetineerden is 41 procent minstens één keer verhuisd tussen de periode voor detentie en zes maanden na vrijlating. Wanneer dit vergeleken wordt met de gehele Nederlandse bevolking, waarbinnen ongeveer tien procent in heel 2010 is verhuisd (CBS, 2017), is het aantal verhuizingen binnen onze onderzoeksgroep zeer hoog. Verder is er sprake van grillige verhuispatronen, met soms wel twee of meer verhuizingen binnen de onderzoeksperiode. Dit is het geval bij tien procent van alle ex-gedetineerden. Zij zijn zowel tijdens detentie als minstens één keer na vrijlating verhuisd. Bijna een kwart heeft direct na vrijlating een andere woning dan voor detentie, maar weet deze in het halfjaar daarna wel te behouden. Deze hoge verhuisfrequentie onder gedetineerden en ex-gedetineerden kan invloed hebben op hun resocialisatie en moet daarom een punt van aandacht zijn bij hulp tijdens detentie en bij de nazorg aan ex-gedetineerden.

Verskillende factoren van de gedetineerden hangen samen met verhuizen en verhuispatronen, waaronder enkele factoren die gerelateerd zijn aan de woonsituatie voor instroom in detentie. Voorafgaand aan detentie inwonen bij anderen vergroot de kans op een verhuizing tijdens en na detentie en blijkt veruit de minst stabiele woonsituatie, terwijl inwonen bij ouders de meest stabiele situatie is en tot de minste verhuizingen leidt. Dit zou verklaard kunnen worden door de sociale-bindingtheorie. Ouders zijn waarschijnlijk personen met wie de sociale binding sterker is dan met anderen, bijvoorbeeld kennissen of andere familieleden (Li e.a., 2014). Een periode in detentie zal de binding met anderen meer verzwakken dan met personen waarmee de binding al sterker was. De kans is dan groter dat de ex-gedetineerde kan blijven wonen bij deze personen met wie hij of zij een sterke binding heeft en weg moet bij degenen met wie de binding zwakker is. Dit komt overeen met onderzoek van David en collega's (2010), die concluderen dat een lagere mate van sociale steun gerelateerd is aan een grotere kans om te verhuizen. Ook zal een label als ex-gedetineerde, volgens de labelingtheorie, waarschijnlijk minder zwaar wegen voor ouders dan voor anderen. Een andere verklaring kan zijn dat de ex-gedetineerde zelf niet terug wil naar de anderen met wie hij of zij eerder samenwoonde, vanwege de slechte invloed die zij kunnen

hebben op het gedrag. De sterke samenhang tussen bijvoorbeeld ondervonden problemen door drugsgebruik en wonen bij anderen ondersteunt deze verklaring.

Hoewel de exacte redenen van een verhuizing in dit onderzoek niet onderzocht zijn, is wel bekend welke andere factoren de kans op een verhuizing verkleinen. Zelf eigenaar zijn van de woning voor detentie verkleint de kans op een verhuizing op de langere termijn en na vrijlating. Dit duidt ook op een stabielere situatie dan ergens inwonen. Respondenten die tijdens detentie aangaven dat ze hulp nodig hadden bij huisvesting, verhuisden vaker dan respondenten die geen hulp nodig hadden. Deze laatsten zijn waarschijnlijk de gedetineerden met al een stabielere woonsituatie, die er zelf voor konden zorgen deze niet kwijt te raken. Een langere detentieduur vergroot eveneens de kans op een verhuizing, maar alleen tijdens detentie. Dit is logisch, omdat een lange tijd in detentie het aannemelijker maakt dat de huisvesting van voor detentie verloren raakt.

Eerder in dit hoofdstuk is beschreven dat een verhuizing vaak het gevolg is van bepaalde *life events*, zoals een veranderde werk- of partnersituatie (Kley & Mulder, 2010). Dit komt niet terug in de resultaten. Enkel de stabiele, positieve werk- en partnersituaties hangen samen met minder verhuizen. In de eerder beschreven theorieën over verhuisgedrag komt echter ook duidelijk naar voren dat onderdeel van een vrijwillige verhuizing de wens om te verhuizen is. Deze zal vaak het gevolg zijn van bijvoorbeeld een veranderde werksituatie. Uit de resultaten van deze studie komt echter naar voren dat belangrijke factoren in het wel of niet verhuizen bij (ex-)gedetineerden de voorgaande woonsituatie en hulp nodig hebben tijdens detentie zijn. Dit duidt erop dat vaak sprake zal zijn van onvrijwillige verhuizingen onder gedetineerden. De grote invloed van inwonen bij ouders of anderen lijkt erop te duiden dat de gedetineerde veelal van deze anderen afhankelijk is voor het wel of niet terugkeren naar zijn oude woning. De resultaten wijzen er over het algemeen op dat inwonen bij de ouders een van de meest stabiele woonsituaties is. Het is ook aannemelijk dat dit een woonsituatie is die de gedetineerde zelf wil behouden. Het zijn voornamelijk de jongere respondenten die bij hun ouders inwonen. Zij zijn waarschijnlijk over het algemeen nog niet zover om een eigen woning te betrekken. Het ontbreken van een significant verband tussen tevredenheid met de woning en verhuizen duidt er eveneens op dat er veelal sprake zal zijn van onvrijwillige verhuizingen (Warner, 2015). Het zijn immers niet enkel degenen die ontevreden met hun woonsituatie zijn, die verhuizen.

Bij deze onvrijwillige verhuizingen kunnen dan de sociale controletheorie en labelingtheorie een verklaring bieden. Sociale bindingen zijn van belang en zorgen voor steun aan de ex-gedetineerde bij de terugkeer naar de samenleving (Cochran & Mears, 2013). Goede sociale bindingen kunnen er dus voor zorgen dat de woonsituatie niet verslechtert, of dat deze stabiel blijft. Dit is in de resultaten terug te zien aan het feit dat met name respondenten die bij hun ouders inwoonden, maar ook degenen die samenwoonden met een partner

en respondenten die een partner hadden, minder verhuisden. Volgens de labelingtheorie werd verwacht dat een groter stigma kan leiden tot een verslechterde woonsituatie en dat bepaalde detentietekenen, zoals een langere detentieduur, dit stigma kunnen vergroten. Dit blijkt ook uit de resultaten. Gedetineerden met een langere detentieduur verhuisden vaker tijdens detentie. Dit kan verder ook samenhangen met het minder makkelijk werk en inkomen behouden tijdens een langere detentie.

De resultaten van de huidige studie komen voor een deel overeen met eerdere studies die keken naar verhuizingen tijdens detentie. Ook Niven en Olagundoye (2002) en Janssen (1999) vonden dat ongeveer een derde van de gedetineerden bij vrijlating een ander adres had dan voor detentie, terwijl in de studie van Visher en collega's (2010) minder dan een vijfde was verhuisd. Baldry en collega's (2006) vonden binnen hun onderzoeksgroep juist een nog grotere mate van verhuizingen tijdens detentie. Met betrekking tot verhuizen na detentie vonden de meeste eerdere onderzoeken ook dat sprake was van een hoge mate van verhuizen onder ex-gedetineerden (Harding e.a., 2013; Visher & Courtney, 2007). Het huidige onderzoek is echter nog beter in staat om de verschillende verhuispatronen van voor detentie, naar direct na vrijlating tot zes maanden later in kaart te brengen en deze te relateren aan kenmerken van de gedetineerden.

Dit hoofdstuk geeft veel inzicht in verhuispatronen onder (ex-)gedetineerden. Met deze kennis kunnen interventies gericht worden ingezet om op bepaalde verhuispatronen in te spelen. Gedetineerden met een langere detentieduur zouden bijvoorbeeld tijdens detentie meer aandacht kunnen krijgen met betrekking tot hun woonsituatie. Deze gedetineerden hebben namelijk een grotere kans om te verhuizen en daarmee een minder stabiel woonpatroon. Deze extra aandacht zou de re-integratie van ex-gedetineerden in de samenleving kunnen bevorderen.

Bovendien is het mogelijk dat er in deze studie sprake is van een kleine onderschatting van het aantal verhuizingen. Wanneer een respondent direct na detentie op adres A woont, drie maanden later op adres B, en zes maanden na detentie wederom op adres A, wordt dit in de huidige studie niet meegeteld als verhuizing. De respondent woont immers zowel direct na detentie als zes maanden daarna op hetzelfde adres. In dit geval is er in feite sprake van twee verhuizingen, die ongezien blijven. Bovendien is het waarschijnlijk dat niet alle respondenten zich bij elke verhuizing op het nieuwe adres hebben geregistreerd bij de gemeente, waardoor verhuizingen gemist kunnen worden. De gevonden hoge verhuysfrequentie kan dus in werkelijkheid zelfs nog wat hoger uitvallen.

Een verdere onderschatting van de verhuysfrequentie kan het gevolg zijn van het niet lokaliseren van een deel van de respondenten van het onderzoek. Achttien procent van de gedetineerden kon na vrijlating niet meer gevonden worden voor deelname aan het vervolginterview. Het is aannemelijk dat dit veelal respondenten zijn met een onstabiel woonpatroon. Een deel ervan zullen

daklozen zijn, terwijl een ander deel de verhuizers zijn. De respondenten werden immers niet op hun voorgaande adres aangetroffen. De daadwerkelijke verhuisfrequentie zal daarmee nog hoger liggen dan uit de resultaten van dit hoofdstuk naar voren kwam.

Gezien de zeer grote mate van verhuizen in vergelijking met de algemene bevolking en de factoren die met de verhuizingen samenhangen, is het daarnaast aannemelijk dat deze verhuizingen vaak onvrijwillig zijn. Onvrijwillige verhuizingen kunnen een nog grotere negatieve invloed hebben op iemands leven dan vrijwillige verhuizingen (Clark, 2016; Wagner & Mulder, 2015). Verder onderzoek zou gedetineerden en ex-gedetineerden specifiek moeten vragen naar de reden om wel of niet te verhuizen. Dit zou bijvoorbeeld ook kunnen bevestigen dat gedetineerden die voor detentie bij anderen inwoonden hier vrijwillig niet terugkeren om niet naar dit wellicht criminele milieu terug te gaan. Ook is in deze studie niet duidelijk of deze anderen conventioneel zijn of deel uitmaken van het criminele milieu van de gedetineerde. Wanneer dit laatste het geval is, wordt een verhuizing op eigen initiatief aannemelijker en een verklaring aan de hand van theorieën omtrent stigma minder waarschijnlijk.

De vraag blijft daarom ook of geprobeerd moet worden een verhuizing te voorkomen of dat dit juist moet worden aangemoedigd. Nog onbekend is in hoeverre verhuizingen altijd slecht zijn voor de resocialisatie van ex-gedetineerden. Een verhuizing kan immers ook een start in een nieuwe niet-criminogene omgeving betekenen. In een later hoofdstuk bekijken we daarom de verhuispatronen van (ex-)gedetineerden in samenhang met recidive. Voorafgaand daaraan zullen we echter eerst, in het volgende hoofdstuk, nog verder inzoomen op de verhuispatronen. Clark (2016) stelt namelijk dat, met name, onvrijwillige verhuizingen veelal een verhuizing omlaag op de sociale ladder zullen betekenen. Er zijn in dat geval minder mogelijkheden de verhuizing vorm te geven naar de eigen wensen, waardoor de nieuwe omgeving vaak bijvoorbeeld van een lagere sociale status zal zijn. Dit kan weer gevolgen hebben voor recidivepatronen. Het volgende hoofdstuk zal daarom de verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden nog specifiek in kaart brengen door te kijken naar specifieke kenmerken van verhuizingen. Er wordt ingegaan op de afstand waarover gedetineerden en ex-gedetineerden verhuizen en op de vraag of zij bij een verhuizing naar een sociaaleconomisch slechtere, gelijke of betere buurt gaan.

4 | Kenmerken van verhuizingen nader bekeken¹

4.1 INLEIDING

Een belangrijk doel van deze studie is meer inzicht te verkrijgen in de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en de invloed hiervan op hun latere recidive. In de vorige hoofdstukken werd duidelijk dat binnen de onderzoeksgroep van gedetineerden en ex-gedetineerden sprake is van relatief veel dakloosheid en van een relatief hoge verhuisfrequentie.

Naast deze algemene woon- en verhuispatronen, zijn er echter ook specifieke aspecten van woonsituaties en verhuizingen die van belang kunnen zijn voor (ex-)gedetineerden en hun recidive. Enkele eerdere criminologische studies suggereren bijvoorbeeld dat de sociaaleconomische status van de buurt waarin ex-gedetineerden wonen, mogelijk een belangrijke rol speelt bij hun resocialisatie (Harding e.a., 2013; Morenoff & Harding, 2014; Hipp, Petersilia & Turner, 2010; Kubrin & Stewart, 2006). Lee, Harding en Morenoff (2017) stellen bijvoorbeeld dat na vrijlating uit detentie terugkeren naar buurten met een slechte status de kans op werk verkleint en de kans op recidive juist vergroot. Ook ander onderzoek naar het verband tussen buurten en delinquent gedrag in het algemeen, benadrukt het belang van de buurt bij het voorkomen crimineel gedrag (Sharkey & Sampson, 2010). Slechtere buurten zijn bovendien minder in staat om te zorgen voor sociale controle tussen de inwoners van de buurt (Morenoff & Harding, 2014; Hipp e.a., 2010). Omdat slechtere buurten tevens de kans op recidive kunnen vergroten (Hipp e.a., 2010; Kubrin & Stewart 2006; La Vigne e.a., 2004), is het van belang in kaart te brengen of ex-gedetineerden vaak in sociaaleconomisch betere of slechtere buurten terechtkomen en welke kenmerken van de gedetineerden hier een rol bij spelen.

Naast de sociaaleconomische status van de buurt waarnaartoe wordt verhuisd, is het eveneens van belang te kijken naar de afstand die bij een verhuizing afgelegd wordt. Een belangrijke vraag daarbij is of gedetineerden bij vrijlating veelal terugkeren naar hun oude buurt of dat zij juist in nieuwe buurten gaan wonen. Aan de ene kant kan verondersteld worden dat een terugkeer naar de oude buurt recidive kan bevorderen, vanwege de nabijheid van criminogene sociale contacten en daarmee mogelijkheden om in hetzelfde

¹ Een aangepaste versie van dit hoofdstuk is in voorbereiding als artikel: Wensveen, M., Palmen, J.M.H., Dirkzwager, A. & Nieuwbeerta, P. *Kenmerken van verhuizingen onder ex-gedetineerden: afstand en sociaal-economische buurtstatus*.

criminele gedrag terug te vallen (Harding e.a., 2013). In de studie van Kirk (2009) bijvoorbeeld bleken ex-gedetineerden die naar hun eigen buurt terugkeerden na vrijlating vaker te recidiveren dan degenen die naar een andere buurt waren verhuisd. Daarbij gold bovendien dat hoe verder de ex-gedetineerden verhuisd was van zijn oude woonplek, hoe kleiner de kans op recidive (Kirk, 2009). Ook Vogel en collega's (2017) lieten zien dat verder weg verhuizen voor bepaalde groepen jongeren de kans op crimineel gedrag verkleinde vergeleken met dichtbij verhuizen. Aan de andere kant zou de sociale controle waarvan in de oude buurt sprake is, juist beschermend kunnen werken (Harding e.a., 2013). Verhuizen over een lange afstand kan ertoe leiden dat men nog verder verwijderd raakt uit de sociale omgeving, wat de sociale controle en sociale steun kan doen afnemen, en meer recidive als gevolg heeft.

Beide kenmerken van een verhuizing – dus de verandering in buurtstatus en afstand – kunnen daarmee van invloed zijn op de samenhang tussen de verhuizing en later gedrag. Het is dus van belang inzicht te krijgen in deze meer gedetailleerde kenmerken van verhuizingen. Hoewel het belang van de buurt algemeen verondersteld wordt, is nog weinig bekend over de verhuizingen en verhuispatronen van ex-gedetineerden naar verschillende soorten buurten, en met name andere sociale, individuele en detentiefactoren die hier een rol bij spelen (Lee e.a., 2017; Hipp e.a., 2010). Nog minder eerdere studies gaan in op de afstand waarover verhuisd wordt, ondanks de potentieel grote invloed hiervan op het sociale contact met anderen en recidive (Lee e.a., 2017; Morenoff & Harding, 2014). De huidige studie probeert daarom deze kenmerken van de verhuizingen in kaart te brengen en zal de volgende onderzoeksvragen beantwoorden:

1. *Hoe zien de specifieke kenmerken van verhuizingen: afstand en buurtstatus, eruit in de periode vlak voor binnenkomst in detentie tot direct na detentie?*
2. *Hoe zien de specifieke kenmerken van verhuizingen: afstand en buurtstatus, gedurende het halfjaar na uitstroom uit detentie eruit?*
3. *Welke woonkenmerken voorafgaand aan detentie, detentiekkenmerken en persoonlijke kenmerken van de gedetineerden spelen een rol bij de afstand waarover wordt verhuisd en een eventuele verandering van buurtstatus bij een verhuizing?*

Deze vragen worden beantwoord aan de hand van zelfrapportage en officieel geregistreerde data uit het longitudinale Prison Project. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van 240 gedetineerden en ex-gedetineerden die zijn geïnterviewd tijdens en na detentie, en die tijdens de onderzoeksperiode ten minste een keer zijn verhuisd. Op basis van de geregistreerde adressen zijn exacte verhuispatronen te bepalen en met behulp van data van het Sociaal en Cultureel Planbureau wordt de sociaaleconomische status van de buurt waar de respondenten woonden bepaald en kan tevens worden gekeken of zij naar slechtere, gelijke, of betere buurten verhuisden. Bovendien kan aan

de hand van postcodes de exacte afstand berekend worden, waarover respondenten verhuisden. Hiermee geeft dit hoofdstuk meer inzicht in de verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden.

4.2 THEORIE

4.2.1 Verhuizingen: buurtstatus

Veel literatuur over verhuizen beschrijft redenen voor een verhuizing in het algemeen, zoals een veranderde samenstelling van het huishouden of werkgerelateerde factoren (South & Crowder, 1997b). Minder studies gaan daarbij in op specifieke kenmerken van een verhuizing, zoals de afstand waarbinnen deze plaatsvindt of de kenmerken van de vorige en nieuwe buurt. South en Crowder (1997a) stellen ook dat er veel kennis is over welke factoren tot een verhuizing kunnen leiden, maar dat veel minder bekend is hoe deze factoren vervolgens een rol spelen in de keuze voor de bestemming van de verhuizing.

Over het algemeen worden twee theoretische perspectieven gebruikt om een verhuizing naar een buurt met een andere status dan de vorige buurt te verklaren (South & Crowder, 1997a). Het eerste perspectief, het *human capital* model, stelt dat individuen met gelijke sociale klassen veelal bij elkaar in de buurt gaan wonen. Mensen matchen hun eigen sociale klasse aan dat van de buurt en verhuizen naar een buurt met een status die bij hun eigen sociale status past. Een verhuizing naar een buurt met een betere status is dan het gevolg van bijvoorbeeld een stap naar boven op de carrière ladder (South & Crowder, 1997a). Mensen die verhuizen willen dat doen naar de best mogelijke buurt binnen de financiële grenzen die zij hebben, en bepalen door middel van hun sociaaleconomische positie, hun *human capital*, waar zij naartoe gaan.

Het tweede perspectief is het *place stratification* model, en houdt in dat groepen mensen, met bijvoorbeeld een bepaalde afkomst, minder makkelijk naar sommige buurten kunnen verhuizen door ervaren discriminatie en hierdoor als groep veelal samen in andere buurten gaan wonen. Dit perspectief stelt bijvoorbeeld dat, onafhankelijk van sociaaleconomische factoren, allochtonen minder vaak naar een betere buurt verhuizen dan autochtonen en vaker in slechtere buurten blijven wonen (South & Crowder, 1997a). In een studie van Logan & Alba (1993) bleken sociaaleconomische kenmerken minder bepalend voor de nieuwe buurt bij minderheidsgroepen dan bij de autochtone meerderheid.

Deze verklaringen voor het verhuizen naar een bepaalde bestemming kunnen eveneens toegepast worden op een gedetineerdenpopulatie. Onder gedetineerden en ex-gedetineerden is vaak sprake van weinig *human capital* (Lee e.a., 2017), zoals lage opleidingsniveaus en veel werkloosheid. Bovendien verslechtert een periode in detentie het *human capital* verder, omdat er geen werkervaring wordt opgedaan of de gedetineerde zijn baan kwijtraakt. Ex-

gedetineerden hebben het na vrijlating op verschillende vlakken, waaronder werk en inkomen, vaak slechter dan voor detentie (Harding e.a., 2013). Omdat het *human capital* model stelt dat mensen met meer *human capital* in staat zijn naar de betere buurten te verhuizen, en andersom, mensen met minder *human capital* in de slechtere buurten terechtkomen, is het aannemelijk dat veel gedetineerden niet in staat zijn in een betere buurt te gaan wonen. Er zal eerder sprake zijn van een verhuizing naar een sociaaleconomisch slechtere buurt. Dit geldt zowel voor vrijwillige als onvrijwillige verhuizingen. In beide gevallen moet de (ex-)gedetineerde een keuze maken voor een nieuwe locatie om zich te vestigen, die zal afhangen van zijn eigen mogelijkheden.

Naast *human capital* kan ook het *social capital* van gedetineerden en ex-gedetineerden een rol spelen bij hun verhuispatronen. *Social capital* behelst alle sociale bindingen aan anderen, die emotionele steun, zorg, connecties aan anderen en directe toegang tot bijvoorbeeld huisvesting kunnen opleveren (Wolff & Draine, 2004). Wolff en Draine (2004) noemen *social capital* voor gedetineerden wel de brug tussen detentie en de samenleving. Sociale bindingen zijn voor gedetineerden vaak van groot belang bij het vinden van een woonplek na detentie (Visher & Travis, 2003). Juist omdat ex-gedetineerden vaak weinig *human capital* hebben, zijn zij afhankelijk van sociale steun uit hun omgeving bij het behouden en verkrijgen van huisvesting (Lee e.a., 2017). Een periode in detentie kan echter sociale bindingen verzwakken (Wolff & Draine, 2004). Iemand kan bijvoorbeeld door een verbroken relatie niet terugkeren naar zijn oude woning (Massoglia e.a., 2013). Minder *social capital* betekent minder sociale steun bij het behouden of verkrijgen van huisvesting. Omdat iemand met minder hulp vanuit de omgeving huisvesting moet verkrijgen, is de kans groter op een verhuizing naar een slechtere buurt. Bij een verhuizing naar een nieuwe buurt zal ook vaak sprake zijn van een verwijdering van het sociale netwerk, en hiermee ook van de sociale steun, wat de kans op een slechtere buurt vergroot. Aan de andere kant geldt dat getrouwd zijn de kans op een betere buurt vergroot (Lee e.a., 2017), evenals het hebben van kinderen (South & Crowder, 1997a).

Daarbovenop zijn er redenen aan te nemen dat een detentiestraf zelf ook invloed kan hebben op de buurt waar iemand vervolgens terecht komt (Massoglia e.a., 2013). Voor gedetineerden die tijdens detentie hun woning kwijtraken, is het vaak lastig nieuwe huisvesting te vinden. Zij kunnen hier allerlei obstakels bij ervaren, waaronder bijvoorbeeld gebrek aan inkomen. Eerdere literatuur laat zien dat ex-gedetineerden vaak in buurten met een lage sociaaleconomische status wonen (Lee, Harding & Morenoff, 2017; Visher & Travis 2003; Solomon e.a., 2004). Massoglia en collega's (2013) stellen ook dat ex-gedetineerden als groep veelal in slechtere buurten wonen dan mensen die niet in detentie hebben gezeten, maar dat er nog weinig bekend is over welke processen en factoren ertoe leiden dat ex-gedetineerden vaak in deze slechtere buurten terechtkomen.

Specifiek voor de gedetineerdenpopulatie kan de labelingtheorie een verklaring geven voor het wonen in slechte buurten na detentie. Volgens deze theorie kan het label 'ex-gedetineerde' ervoor zorgen dat ex-gedetineerden werkloos (Pager e.a., 2009) of sociaal geïsoleerd raken (Warner, 2015). Dit verlies aan *human* en *social capital* kan oorzaak zijn van een verhuizing naar een buurt met een slechtere status. Bovendien zal in een betere buurt waarschijnlijk meer sprake zijn van een stigmatiserend label dan in een slechtere buurt, waar al meer ex-gedetineerden wonen (Harding e.a., 2013). Factoren zoals een langere detentieduur en een zwaardere detentieverleden kunnen eveneens het stigma en dus de kans op een slechtere buurt vergroten (Hipp e.a., 2010).

Uit bovenstaande theorieën is een aantal factoren te halen die zouden samenhangen met de buurtstatus bij een verhuizing. De belangrijkste zijn opleiding, werk en inkomen, en sociale factoren, zoals het hebben van een partner en kinderen. Voorgaande leidt tot de hypothese dat binnen de groep verhuizers degenen met bepaalde *human capital* en *social capital* kenmerken, zoals werkloosheid, schulden, een laag opleidingsniveau, en het niet hebben van een partner en kinderen, vaker naar een slechte buurt verhuizen dan de verhuizers die deze kenmerken niet hebben. Deze kenmerken zullen de kans op een verhuizing naar een slechte buurt vergroten ten opzichte van de kans op een verhuizing naar een gelijke of betere buurt. Daarnaast zullen zwaardere detentiekennmerken, zoals een langere detentieduur en een detentieverleden, door middel van een groter stigma, de kans vergroten om in een slechtere buurt terecht te komen.

4.2.2 Verhuizingen: afstand

Naast een eventuele verandering van buurtstatus, kan bij een verhuizing ook worden gekeken naar de verhuisde afstand. Individuen kunnen over korte of langere afstand verhuizen. Specifiek met betrekking tot de verhuisde afstand, wordt gesteld dat verschillende *push*- en *pull*-factoren samenhangen met verhuizen over korte afstand en over langere afstand (Wagner & Mulder, 2015; Pendakur & Young, 2013; Feijten & Visser, 2005). *Push*-factoren zijn factoren die een reden zijn om weg te gaan uit de huidige omgeving, terwijl *pull*-factoren positieve factoren van een bepaalde bestemming zijn (Van der Voordt e.a., 2012). Verhuizingen over grote afstand zijn vaker het gevolg van *pull*-factoren in de nieuwe regio, zoals werk (Pendakur & Young, 2013), opleiding (Feijten & Visser, 2005) of het weggaan uit een landelijk gebied naar grotere steden (Wagner & Mulder, 2015) en minder van *push*-factoren. Verhuizen over korte afstand is meestal het gevolg van factoren die gerelateerd zijn aan familie- en woonomstandigheden. Bovendien zijn mensen die over lange afstand verhuizen vaker hoogopgeleid dan mensen die over korte afstand verhuizen, en zijn de lange-afstandsverhuizers met name mensen tussen de

25 en 44 jaar en minder de jongeren of ouderen (Feijten & Visser, 2005). Jongeren die verhuizen omdat zij het ouderlijk huis verlaten doen dit in de meeste gevallen over vrij korte afstand, met een gemiddelde van 9,5 kilometer (Leopold e.a., 2011). Verhuizen over korte afstand is vaak een gevolg van bepaalde levensloopgebeurtenissen, zoals trouwen of kinderen krijgen, als gevolg waarvan het individu zijn huisvestingsomstandigheden daaraan wil aanpassen (Pendakur & Young, 2013). Mensen die getrouwd zijn en kinderen hebben, verhuizen bovendien het minst vaak over lange afstand (Pendakur & Young, 2013). Daarnaast blijven over het algemeen de meeste mensen bij een verhuizing binnen hun eigen gemeente wonen. Slechts een derde verhuist naar een andere gemeente (Feijten & Visser, 2005).

Bovenstaande factoren voor verhuizen over korte of lange afstand kunnen ook toepasbaar zijn op gedetineerden en ex-gedetineerden. Bij een verhuizing heeft de (ex-)gedetineerde een keuze voor de bestemming. De persoon zal hierbij, volgens de rationele keuzetheorie (Cornish & Clarke, 1987), een afweging maken tussen voor- en nadelen van dichtbij of verder weg verhuizen. *Push*- en *pull*-factoren zullen hierbij een rol spelen. Goede sociale bindingen kunnen een *pull*-factor van de huidige omgeving zijn. Wanneer er sprake is van goede sociale bindingen in de omgeving van de ex-gedetineerde, is het aannemelijk dat deze bij een verhuizing ervoor kiest om redelijk in de buurt te blijven, om op deze manier gebruik te kunnen maken van de steun vanuit die omgeving (Lee e.a., 2017). Een *push*-factor kan zijn dat de huidige omgeving als criminogeen wordt gezien. Gedetineerden hebben daar hun niet-conventionele sociale contacten en kunnen er wellicht gemakkelijk aan drugs komen (Morenoff & Harding, 2014). Een deel van de gedetineerden zal zelf het besluit nemen om te stoppen met crimineel gedrag (Farrall e.a., 2010). Een rationeel gevolg van deze keuze is ervoor kiezen te vertrekken uit de eerdere criminogene omgeving (Farrall e.a., 2010) en verder weg verhuizen, omdat dit minder kans geeft om nog met deze omgeving in aanraking te komen. Een andere *push*-factor kan het ervaren stigma in de oude buurt zijn. Zoals eerder beschreven kan dit stigma leiden tot uitsluiting van werkmogelijkheden en positieve sociale contacten, wat voor de ex-gedetineerde een reden kan zijn om te verhuizen naar een omgeving verder weg van de huidige omgeving. Als het ervaren stigma minder zwaar is, zal de ex-gedetineerde waarschijnlijk dichter in de buurt kunnen en willen blijven. Naast dit stigma kan de ex-gedetineerde ook schaamte ervaren over zijn eigen status (Mobley, 2014) en om die reden zelf niet willen terugkeren naar zijn vorige omgeving.

Uit bovenstaande theorieën kunnen wederom een aantal factoren afgeleid worden die samenhangen met de afstand bij een verhuizing, waaronder werk en het hebben van partner en kinderen. De hypothese met betrekking tot afstand is dat binnen de groep verhuizers ex-gedetineerden over relatief grote afstand zullen verhuizen. Verhuizers die over goede sociale bindingen beschikken met bijvoorbeeld partner en ouders zullen over kortere afstand verhuizen dan degenen die zulke bindingen niet hebben. Ook zullen verhuizers met

bepaalde detentiekenmerken, zoals een langere detentiestraf en een zwaarder detentieverleden, een zwaarder stigma ervaren en verder weg verhuizen om aan dit stigma te ontkomen.

4.3 EERDER ONDERZOEK

4.3.1 Buurtstatus

Een aantal studies naar het verband tussen detentie en huisvesting focust op de buurt waar de gedetineerden en ex-gedetineerden bij een verhuizing terechtkomen (zie Tabel 4.1a). Opvallend is dat deze studies voor een groot deel gebruik maken van dezelfde vier datasets, die allen afkomstig zijn uit de Verenigde Staten. Massoglia en collega's (2013) stellen dat ex-gedetineerden over het algemeen in slechtere buurten wonen dan de algemene bevolking. Dit blijkt met name uit de studies van het *Returning Home* onderzoek (Solomon e.a., 2004; Visher & Farrell, 2005), waar een groot deel van de ex-gedetineerden in slechts zeven van de 77 buurten van Chicago terecht kwamen. Dit waren alle zeven buurten met een lage sociaaleconomische status (Visher & Farrell, 2005). Ook andere studies vonden dat een groot deel van de ex-gedetineerden in de sociaaleconomisch slechtere buurten woont. Ex-gedetineerden lijken geconcentreerd te zijn in de paar buurten met de laagste sociaaleconomische status (La Vigne e.a., 2004). Dit kwam eveneens naar voren in onderzoek van Hipp en collega's (2010) die gebruik maken van de *California Department of Corrections and Rehabilitation* (CDCR) dataset. Deze ex-gedetineerden kwamen zowel bij een verhuizing direct na detentie als in de periode daarna veelal terecht in buurten met een slechte status.

Bij een aantal studies wordt specifiek naar een eventuele verandering van buurtstatus gekeken. Harding en collega's (2013) toonden met behulp van de *Michigan Department of Corrections* (MDCO) data aan dat ex-gedetineerden bij een verhuizing naar een andere buurt vaak in eenzelfde soort buurt terechtkomen. De meerderheid van de ex-gedetineerden woonde na vrijlating in een andere buurt. Toch hadden deze nieuwe buurten voor de meerderheid van de verhuizers eenzelfde sociale status als de buurt voor detentie. Deze ex-gedetineerden ervaren dus geen verbetering of verslechtering van buurtstatus. Ditzelfde blijkt uit de andere studie die van deze dataset gebruik maakt (Lee e.a., 2017). Slechts negen procent van de 3.689 gedetineerden verhuisde naar een buurt met een lagere of hogere status dan de buurt waar ze vandaan kwamen. De rest ging naar een buurt met een gelijke status. (Lee e.a., 2017). Dit komt overeen met het *Returning Home* onderzoek van La Vigne en Parthasarathy (2005) onder 145 ex-gedetineerden, die zij gedurende twee jaar na hun detentie volgden.

Tabel 4.1a. *Eerdere studies naar buurtsituatie bij een verhuizing tijdens of na detentie*

<i>Auteur(s)</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Land</i>	<i>Studie</i>	<i>Cross-sectional of longitudinal</i>	<i>Zelfrapportage of registratiedata</i>	<i>N</i>	<i>Follow-up periode</i>	<i>Resultaten verhuisingstrag</i>	<i>Verklarende factoren voor verhuisingstrag</i>	<i>Conclusie</i>
Harding, Morenoff & Herbert	2013	Verenigde Staten	Michigan Department of Corrections (MDOC) dataset	Longitudinaal	Registratiedata	3221	Twee jaar	Nieuwe buurten hadden voor 60 procent van de verhuizers dezelfde sociale status als de buurt voor detentie.	Etnische afkomst	De meerderheid van de verhuizers ging naar een buurt met een gelijke sociaal economische status als de oude buurt.
Lee, Harding & Morenoff	2017	Verenigde Staten	Michigan Department of Corrections (MDOC) dataset	Longitudinaal	Registratiedata	3689	Twee jaar	Veruit de meeste ex-gedetineerden die verhuisden, doen dit naar een buurt met een gelijke sociaal economische status.	De buurt voor detentie, wonen in een grote stad voor detentie, alcohol- en druggebruik, detentieduur, eerdere detentiestrafen en delicttype.	De meerderheid van de verhuizers ging naar een buurt met een gelijke sociaal economische status als de oude buurt.
Hipp, Turner & Jannetta	2010	Verenigde Staten	California Department of Corrections and Rehabilitation (CDCR) dataset	Longitudinaal	Registratiedata	11039	Twee jaar	Ex-gedetineerden kwamen veelal in buurten met een lage sociaal economische status.	Delicttype en detentieduur	Ex-gedetineerden, ook de verhuizers, komen meestal terecht in buurten met een lage sociaal economische status.
La Vigne & Parthasarathy	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Twee jaar	Bijna alle gedetineerden die minstens één keer zijn verhuisd, zijn daarbij naar een andere buurt met een gelijke buurtsituatie verhuisd.	nvt	De meerderheid van de verhuizers ging naar een buurt met een gelijke sociaal economische status als de oude buurt.
La Vigne, Visser & Castro	2004	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	205	Acht maanden	De meerderheid van de ex-gedetineerden woonde in een van de buurten in Chicago met een lage sociaal economische status.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden woonde in een buurt met een lage sociaal economische status.
Solomon, Thomson & Keegan	2004	Verenigde Staten	Returning Home	Cross-sectioneel	Registratiedata	10771	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden (63 procent) kon na vrijlating terecht in zes van de 83 buurten met een lagere sociale status dan gemiddeld.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden woonde in een buurt met een lage sociaal economische status.
Visser & Farrell	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	400	Achttien maanden	Meer dan de helft (54 procent) kwam bij vrijlating terecht in 7 van de 77 buurten met een relatief lage sociaal economische status.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden woonde in een buurt met een lage sociaal economische status.
Masseglia, Firebaugh & Warner	2013	Verenigde Staten	1979 National Longitudinal Survey of Youth (NLSY79)	Longitudinaal	Zelfrapportage & registratiedata	558	Dertig jaar	Autochtone ex-gedetineerden woonden na detentie in een slechtere buurt. Allochtonen ex-gedetineerden woonden in eenzelfde soort buurt als voor detentie.	Etniciteit	De meerderheid van de verhuizers ging naar een buurt met een gelijke sociaal economische status als de oude buurt.
Warner	2016	Verenigde Staten	1979 National Longitudinal Survey of Youth (NLSY79)	Longitudinaal	Registratiedata	12686	30 jaar	Een periode in detentie vergroot de kans op een verhuizing naar een slechtere buurt in vergelijking met een groep respondenten zonder detentieverleden met 60 procent.	Werk-, opleidings- en partnersituatie, etniciteit	Ex-gedetineerden die verhuisden, deden dit vaker naar een slechtere buurt, dan verhuizers binnen de algemene bevolking.

Aan de andere kant laat Warner (2016) met de NLSY79 data zien dat een periode in detentie de kans op een verhuizing naar een slechtere buurt wel vergroot. Hij vergeleek personen die in detentie hadden gezeten met personen zonder detentieverleden en de eerste groep had bij een verhuizing een 60 procent grotere kans om in een slechtere buurt terecht te komen.

Over het algemeen lijken deze studies erop te wijzen dat er sprake is van weinig variatie in buurtstatus bij een verhuizing. Gedetineerden en ex-gedetineerden komen bij een verhuizing naar een andere buurt, vaak terecht in een buurt met een gelijke sociaaleconomische status als de buurt waar ze vandaan kwamen.

Veranderingen in buurtstatus bij een verhuizing kunnen samenhangen met bepaalde kenmerken van de gedetineerden. Geen van de *Returning Home*-studies bekeek de samenhang met gedetineerdenkenmerken. De andere studies toonden aan dat bepaalde kenmerken wel gerelateerd kunnen zijn aan buurtstatus bij een verhuizing. Met name detentieverleden en etniciteit zijn onderzocht in hun samenhang met buurtstatus. Detentienkenmerken lijken daarbij weinig invloed te hebben op de buurt waar een ex-gedetineerde terecht komt. Volgens Hipp en collega's (2010) houdt zowel detentieduur als type gepleegd delict (met uitzondering van zedenmisdrijven; voor zedendelinquenten gelden vaak bepaalde buurtrestricties) geen of weinig verband met de sociaaleconomische status van de buurt na vrijlating.

Massoglia en collega's (2013) stellen dat etnische herkomst belangrijk is bij een eventuele verandering van buurtstatus. Zij vonden een verschil tussen eerdere en latere buurtstatus voor autochtone ex-gedetineerden. Binnen hun gehele onderzoeksgroep van 558 ex-gedetineerden vonden zij bij een verhuizing geen significant verschil tussen de buurtstatussen. Autochtone ex-gedetineerden, echter, verhuisden significant vaker naar een buurt met een lagere sociaaleconomische status. Ex-gedetineerden met een etnische afkomst woonden na vrijlating in eenzelfde soort (slechte) buurt als voor detentie. Deze resultaten lijken erop te wijzen dat autochtone ex-gedetineerden meer te verliezen hebben bij een detentiestraf. Dit wordt ook ondersteund door onderzoek van Harding en collega's (2013), die met andere data eveneens vonden dat autochtone gedetineerden na vrijlating vaker in een buurt met een lagere status wonen, en gedetineerden van etnische afkomst vaker in een buurt met eenzelfde (lage) status als voorafgaand aan detentie.

Ook Warner (2016) toonde aan dat andere kenmerken van de gedetineerden van belang zijn bij de buurtstatus van de nieuwe buurt. Wanneer geen andere kenmerken werden meegenomen in de analyses, hadden respondenten die eerder in detentie hadden gezeten vier keer zoveel kans om naar een slechtere buurt te verhuizen dan respondenten zonder detentieverleden. Als wel gekeken wordt naar de samenhang met andere kenmerken, zoals werk-, opleiding- en partnersituatie, wordt het effect van detentie kleiner, maar blijft bestaan. Daarnaast laten de resultaten van Warner (2016) een vergelijkbaar patroon zien als de studie van Massoglia en collega's (2013), waarbij autochtone ex-

gedetineerden een grotere kans hebben om met een verslechtering van de buurt te maken te krijgen dan ex-gedetineerden met een andere afkomst.

Over het algemeen is er nog weinig kennis over kenmerken van de gedetineerden die een rol kunnen spelen bij hun gedetailleerde verhuispatronen met betrekking tot afstand en buurtstatus. De paar studies die dit wel onderzochten, laten zien dat met name etniciteit een belangrijke rol lijkt te spelen bij het bepalen van het type buurt waar een (ex-)gedetineerde na een verhuizing terecht komt. Het is van belang ook de samenhang van andere kenmerken (zoals kenmerken over de eerdere woonsituatie, detentiekenmerken en persoonlijke kenmerken als het beschikken over werk) te onderzoeken, omdat deze vanuit de eerder beschreven theorieën relevant lijken bij het bepalen van de nieuwe buurt.

4.3.2 Afstand

Naast de onderzoeken naar buurtstatus, bestaat een aantal studies naar het verband tussen detentie en verhuisafstand, waarbij vaak wordt onderzocht of de gedetineerde na vrijlating terugkeert naar dezelfde buurt (dus zeer korte afstand) of niet (zie Tabel 4.1b). Het merendeel van de studies maakt gebruik van de Amerikaanse *Returning Home* data. Weinig onderzoek kijkt specifiek naar de afgelegde afstand in kilometers. Over het algemeen wordt er in de literatuur wel vanuit gegaan dat de meeste gedetineerden bij vrijlating terugkeren naar dezelfde buurt waar ze ook voor detentie woonden (Hipp e.a., 2010; Kirk, 2009; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Toch laten veel studies zien dat een substantieel deel van de ex-gedetineerden in een andere buurt terecht komt dan waar ze voorafgaand aan detentie woonden. In meerdere *Returning Home* studies woonde een derde tot meer dan de helft van de gedetineerden na vrijlating in een andere buurt dan voor detentie (La Vigne e.a., 2009; Visher & Farrell, 2005; La Vigne en collega's, 2004; Visher & Courtney, 2007). Redenen hiervoor waren dat ze bijvoorbeeld hun oude huis waren kwijtgeraakt. Een ander deel maakte weloverwogen de beslissing om niet terug te keren naar de oude criminogene omgeving waar ze vandaag kwamen, om op die manier uit de criminaliteit te kunnen blijven (La Vigne e.a., 2009).

In onderzoek van Warner (2015), die gebruik maakte van de NLSY79 data, bleken zelfs de meeste ex-gedetineerden naar een andere buurt te zijn verhuisd. Slechts een derde ging terug naar dezelfde buurt. Ook Harding en collega's (2013) stellen op basis van de MDCO dataset dat resultaten van hun studie tegengesteld zijn aan de verwachting dat de meeste ex-gedetineerden terugkeren naar hun oude buurt. Het merendeel van de 3.221 respondenten in hun onderzoek is naar een andere buurt verhuisd en minder dan een derde keert terug naar een adres op minder dan 0,8 kilometer van zijn oude adres. Voorafgaande onderzoeken zijn allen gedaan in de Verenigde Staten.

Tabel 4.1b. *Eerdere studies naar afstand bij een verhuizing tijdens of na detentie*

<i>Auteur(s)</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Land</i>	<i>Studie</i>	<i>Cross-sectional of longitudinal</i>	<i>Zelfrapportage of registratiedata</i>	<i>N</i>	<i>Follow-up periode</i>	<i>Resultaten verhuisingdng</i>	<i>Verklarende factoren voor verhuisingdng</i>	<i>Conclusie</i>
Harding, Morenoff & Herbert	2013	Verenigde Staten	Michigan Department of Corrections (MDOC) dataset	Longitudinaal	Registratiedata	3221	Twee jaar	Slechts een kwart van de ex-gedetineerden woonde na twee jaar nog binnen ongeveer een kilometer van zijn adres voor detentie.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
La Vigne & Parhasarathy	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Twee jaar	Driekwart van de ex-gedetineerden die minstens één keer zijn verhuisd, zijn hierbij verhuisd naar een andere buurt.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
La Vigne, Shollenberger & Debus	2009	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	210	Tien maanden	De meerderheid (66 procent) keerde bij vrijlating terug naar dezelfde buurt als voor detentie.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden die verhuisden, bleven hierbij in dezelfde buurt.
La Vigne, Visher & Castro	2004	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	205	Acht maanden	Bijna de helft (45 procent) van de ex-gedetineerden woonde bij vrijlating in een andere buurt dan voor detentie.	nvt	Een groot deel van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
Visher & Courtney	2007	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	300	Twaalf maanden	Twaalf maanden na detentie woonde bijna de helft (46 procent) nog in dezelfde buurt als voor detentie.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
Visher & Farrell	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	400	Achttien maanden	Iets meer dan de helft (54 procent) woonde bij vrijlating in dezelfde buurt als voorafgaand aan detentie.	nvt	Een groot deel van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
Niven & Olagundoye	2002	Verenigd Koninkrijk	NFO System 3 Social Research	Cross-sectional	Zelfrapportage	2011	nvt	Van alle gedetineerden die aangaven na vrijlating te zijn verhuisd, zou bijna de helft (46 procent) in een andere buurt gaan wonen.	nvt	Een groot deel van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.
Wamer	2015	Verenigde Staten	1979 National Longitudinal Survey of Youth (NLSY79)	Longitudinaal	Registratiedata	591	29 jaar	Slechts een derde van de gedetineerden keerde na vrijlating terug naar dezelfde buurt als voorafgaand aan detentie.	nvt	De meerderheid van de ex-gedetineerden die verhuisden, gingen hierbij naar een andere buurt.

Eén studie uit het Verenigd Koninkrijk toont aan dat bijna de helft van de gedetineerden (46 procent) bij vrijlating niet terug zou keren naar dezelfde buurt als voor detentie (Niven & Olagundoye, 2002). Dit onderzoek is echter cross-sectioneel van aard, waardoor dit percentage is gebaseerd op verwachtingen van gedetineerden tijdens detentie.

Weinig onderzoek kijkt daarnaast naar de specifieke afstand in kilometers die een gedetineerde aflegt bij een verhuizing. Enkele onderzoeken geven wel het beeld dat een verhuizing naar een andere buurt vaak over niet al te grote afstand gebeurt. In het onderzoek van Harding en collega's (2013) woonde meer dan de helft van de 3.221 ex-gedetineerden na vrijlating ruim drie kilometer van hun adres voorafgaand aan detentie en meer dan eenderde woonde ruim acht kilometer verder (Harding e.a., 2013). La Vigne en Parthasarathy (2005) vonden dat driekwart van de 145 ex-gedetineerden in hun onderzoek naar een andere buurt was verhuisd. De gemiddelde afstand tussen het eerste en laatste adres was hierbij ongeveer 4,5 km.

Voorgaande onderzoeken tonen wisselende resultaten en geven nog geen eenduidig beeld van deze kenmerken van verhuizingen bij ex-gedetineerden. Toch laten de resultaten wel zien dat er niet vanuit gegaan kan worden dat gedetineerden na vrijlating meestal terugkeren naar dezelfde buurt als waar zij vandaan kwamen. Daarnaast zijn alle onderzoekend beschrijvend van aard en wordt niet gekeken naar andere factoren die de kans op een verhuizing over een bepaalde afstand kunnen beïnvloeden. In het huidige onderzoek zal wel samenhang met andere kenmerken, die op basis van de theoretische verklaringen relevant zijn, worden bekeken. Specifiek gaat het dan om factoren als het hebben van werk, kinderen of een partner.

Tot slot zijn bijna alle eerdere studies naar afstand en buurtstatus afkomstig uit de Verenigde Staten. De woningmarkt daar, buurten en afstanden waarover verhuisd wordt, verschillen van de Nederlandse huizenmarkt en de bijvoorbeeld relatief kleinere afstanden waar Nederland mee te maken heeft. Dit maakt het extra van belang dat ook onderzoek in Nederland wordt verricht naar deze aspecten, zodat de resultaten beter toepasbaar zijn in de Nederlandse situatie.

4.4 METHODEN

Voor dit onderzoek is gebruikt gemaakt van alle respondenten binnen het Prison Project, een landelijke en longitudinale studie naar de bedoelde en onbedoelde gevolgen van detentie (Dirkzwager e.a., 2018), die minstens één keer zijn verhuisd. Dit is een groep van 240 (ex-)gedetineerden. Voor het Prison Project zijn tussen oktober 2010 en maart 2011 in een Huis van Bewaring ingestroomde mannen gevraagd te participeren aan het onderzoek. Voorwaarden daarbij waren dat zij in Nederland waren geboren, tussen de 18 en 65 jaar oud waren, en geen zware psychologische problemen hadden. Dit leidde

tot 2.841 gedetineerden, die zijn gevraagd mee te werken, waarvan er 1.904 (67 procent) daadwerkelijk meededen aan een individueel interview en een vragenlijst invulden. De interviews zijn gehouden drie weken na instroom in detentie. Daaraan voorafgaand hebben de gedetineerden een *informed consent*-formulier ondertekend. Zij ontvingen voor deelname geen beloning.

Met de gedetineerden is zes maanden na hun vrijlating getracht opnieuw in contact te komen voor het follow-up interview. Achttien procent van de 1.799 gedetineerden die inmiddels vrij waren, was echter onvindbaar en van de wel gevonden personen kon vijf procent niet gevraagd worden om opnieuw te participeren vanwege zware psychologische problemen, emigratie of overlijden. De resterende 1.407 ex-gedeteneerden zijn benaderd met de vraag om deel te nemen aan het follow-up interview. Hiervan participeerde 946 (67 procent). Zij ontvingen hiervoor een cadeaubon van tien euro.

Van de 946 respondenten die ook zes maanden na vrijlating aan het interview deelnamen, gaven er 25 geen toestemming om geregistreerde data over hen te verzamelen. Daarnaast hadden 54 respondent een of meerdere relevante vragen uit het interview niet beantwoord. Deze respondenten konden daarom niet verder worden meegenomen in de analyses. In de huidige studie gaat het bovendien om het in kaart brengen van verhuispatronen van de gedetineerden en ex-gedeteneerden. Daarom worden alleen die respondenten meegenomen die op alle meetmomenten over huisvesting beschikten en minstens één keer tijdens de onderzoeksperiode zijn verhuisd. De uiteindelijke onderzoeksgroep bestaat daarom uit 240 respondenten.

4.4.1 Verhuizen

Voor alle respondenten zijn de officieel geregistreerde adressen uit de gemeentelijke Basisregistratie Personen (BRP) verzameld. Op deze manier is voor elke respondent op de verschillende meetmomenten, voor detentie, één maand en zes maanden na vrijlating, zijn adres bekend en kan worden bekeken of hij tussen deze meetmomenten wel of niet is verhuisd.

Respondenten hebben zelf tijdens de interviews ook aangegeven wat hun woonsituatie was op de verschillende meetmomenten, bijvoorbeeld dakloos, wonend in een eigen huis of inwonend bij ouders (Zie hoofdstuk 1). Naar de exacte adressen is niet gevraagd. Deze zijn daarom uit de geregistreerde data gehaald. Vervolgens is voor de respondenten die op alle drie de meetmomenten huisvesting hadden ($N=587$), verhuisgedrag gemeten door de officieel geregistreerde adressen op de meetmomenten met elkaar te vergelijken. Van deze groep zijn 240 respondenten minstens één keer verhuisd tijdens de onderzoeksperiode.

Afstand

Daarnaast wordt bekeken of gedetineerden die verhuisd zijn, in dezelfde buurt blijven wonen na vrijlating. Dit is bepaald aan de hand van de geregistreerde postcodes. Een verhuizing binnen hetzelfde postcodegebied van vier cijfers geldt als een verhuizing binnen dezelfde buurt. Daarnaast is nog de exacte afstand tussen twee adressen bij een verhuizing bepaald. Dit is eveneens gedaan aan de hand van de postcodes en het aantal kilometer tussen deze twee postcodegebieden. Vervolgens zijn de verhuizingen onderverdeeld in twee categorieën, dichtbij en ver weg. Verhuizingen die plaatsvinden over een afstand van maximaal 15 kilometer gelden als verhuizingen dichtbij. Verhuizingen over een afstand van meer dan 15 kilometer vallen in de categorie ver weg. Er is gekozen voor de grens van 15 kilometer, omdat dit in het midden ligt van de gemiddelde verhuisafstand in Nederland (17 kilometer, zie Van Rooyen, 2018) en de afstand waarbinnen de meerderheid van de verhuizingen in Nederland plaatsvindt (tot 15 kilometer, zie Feijten & Visser, 2005).

Buurtstatus

Voor respondenten die naar een andere buurt zijn verhuisd, is vervolgens ook gekeken of zij naar een sociaaleconomisch betere, gelijke of slechtere buurt verhuisden. De sociaaleconomische status van de buurt wordt afgeleid van de statusscores die het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) toekent aan alle buurten in Nederland. Deze score is gebaseerd op het opleidingsniveau, het inkomen en de positie op de arbeidsmarkt van de bewoners. Hierbij geldt dat hoe hoger de score is, hoe hoger de sociale status van de buurt. Postcodegebied met minder dan 100 inwoners krijgen geen statusscore toebedeeld. De vier respondenten die in zo'n gebied woonden, kregen de gemiddelde score van de onderzoeksgroep. De statusscores lopen van -6.07 tot 2.81, met -0.67, -0.59 en -0.65 als gemiddelde score van respectievelijk de woonsituatie voor detentie, en één en zes maanden na vrijlating. Het gemiddelde voor Nederland is nul, dus respondenten die in een buurt woonden met een status lager dan nul, woonden in een buurt met een lage status (0). Respondenten die in een buurt woonden met een status hoger dan nul, woonden in een buurt met een hoge status (1). Ruim de helft van de gedetineerden (60 procent) woonde voorafgaand aan detentie in een buurt met een lage status. De statusscores voor en na een verhuizing worden met elkaar vergeleken om te bepalen of een respondent in een betere, gelijke of slechtere buurt terecht is gekomen. Wanneer de statusscore van de nieuwe buurt meer dan één punt lager is dan van de oude buurt, is sprake van een verslechtering. Andersom geldt dat er een verbetering van buurtstatus is, als de status van de nieuwe buurt meer dan één punt hoger is dan van de oude buurt. De oude en nieuwe buurt hebben een gelijke sociaaleconomische status als deze minder dan één punt van elkaar verschillen.

4.4.2 Controlevariabelen

Verschillen in de kenmerken van een verhuizing kunnen mede ontstaan door verschillen in individuele kenmerken van de gedetineerden. Ex-gedetineerden die na vrijlating weer teruggaan naar hun eigen buurt kunnen bijvoorbeeld verschillende kenmerken hebben dan ex-gedetineerden die naar een andere buurt verhuizen (Kirk, 2009). Ook Massoglia en collega's (2013) benadrukken het belang van het meenemen van kenmerken voorafgaand aan detentie bij het onderzoek naar woonsituaties na vrijlating.

Tabel 4.2. Beschrijvende statistiek voor de respondenten die minstens één keer zijn verhuisd (N=240)

	Minstens één keer verhuisd tussen de drie meetmomenten
	%
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>	
Woning: alleen	28
Woning: met partner/kind	30
Woning: met ouders	19
Woning: met anderen	15
Eigenaar woning: respondent	44
Tevreden met woning	66
Buurtstatus: laag	60
G4	15
Verhuisd naar instelling	25
<i>Detentiekenmerken</i>	
Hulp mmd bij woning: nodig	63
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	55
Eerdere detentie	39
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	64
Delicttype: vermogens	22
<i>Persoonlijke kenmerken</i>	
Partner	39
Kind	46
Werk	44
Schulden	63
Opleidingsniveau: hoog	38
Problemen door alcoholgebruik	19
Problemen door drugsgebruik	28
Etniciteit: autochtoon	72
Leeftijd: 18-24	36
Leeftijd: 25-39	40
Leeftijd: 40-65	24

Daarom worden drie categorieën kenmerken meegenomen in de huidige studie: kenmerken gerelateerd aan de woonsituatie voor detentie, detentiekkenmerken, en persoonlijke kenmerken (zie Tabel 4.2 voor percentages en gemiddelden van deze kenmerken).

Woonkenmerken

Als kenmerk van de woonsituatie voor detentie wordt als eerste gekeken met wie de respondent samenwoonde. Respondenten hebben bij het interview tijdens detentie aangegeven of zij alleen woonden, samenwoonden met partner en/of kind, samenwoonden met hun ouders of met anderen samenwoonden. Ook gaven zij aan of zijzelf de eigenaar van hun woning waren, en of zij tevreden waren met hun woning. Als controlevariabele wordt tevens de buurtstatus van de buurt waar de respondenten voorafgaand aan detentie woonden, meegenomen. Ook is gekeken of respondenten voor detentie in een van de vier grote steden woonden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag). Tot slot is een variabele meegenomen die aangeeft of de respondent bij een verhuizing naar een instelling is gegaan, omdat de keuze van de nieuwe locatie dan niet helemaal bij de respondent zal liggen. Respondenten die opnieuw gedetineerd zijn geraakt, zijn in deze analyses niet meegenomen.

Detentiekkenmerken

Ten eerste gaan twee kenmerken in op geboden hulp tijdens detentie bij huisvesting. Gedetineerden hebben aangegeven of zij hulp wensten te ontvangen en vervolgens of zij deze hulp ook daadwerkelijk hebben gekregen. Vervolgens is uit het registratiesysteem OBJD (Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie) informatie verkregen over het detentieverleden van de respondenten. Deze variabele geeft aan of de respondenten gedurende de laatste vijf jaar eerder in detentie heeft gezeten. Met behulp van het registratiesysteem TULP van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is de detentieduur bepaald. De helft van de gedetineerden had een straf korter dan vier maanden en de andere helft een straf langer dan vier maanden. Tot slot is er een variabele die aangeeft of de gedetineerde tijdens het onderzoek in detentie zat voor een vermogensdelict of een gewelds- of ander type delict. Deze informatie is eveneens gehaald uit de OBJD.

Persoonlijke kenmerken

Ook bepaalde persoonlijke kenmerken kunnen van invloed zijn op verhuispatronen. Daarom wordt informatie meegenomen over partner, kinderen, werk, schulden en opleidingsniveau van de respondenten. Zij hebben tijdens detentie aangegeven of zij op het moment van instroom een partner en een of meer kinderen hadden. Daarnaast gaven zij informatie over hun werk- en schulden-situatie en opleidingsniveau. Middelengebruik wordt eveneens meegenomen, omdat dit een reden voor een verhuizing kan geven (Niven & Olagundoye, 2002). In de huidige studie is aan de respondenten gevraagd of zij gedurende

twalf maanden voor instroom in detentie problemen ondervonden van hun alcohol- of drugsgebruik. Tot slot wordt gekeken naar etniciteit en leeftijd. Als beide ouders van de respondent in Nederland zijn geboren, wordt hij gezien als autochtoon (CBS, 2000). De informatie over geboorteland van de ouders komt uit de Basisregistratie Personen. Leeftijd, tot slot, geeft de leeftijd van de respondenten weer op het moment van instroom in detentie en wordt berekend met de geboortedatum en de datum van instroom in detentie.

Tabel 4.3. Kenmerken 'afstand' en 'buurtstatus' bij verhuizingen tussen de meetmomenten (N=240)

	Voor detentie -> één maand na detentie		Eén maand -> zes maanden na detentie		Voor detentie -> zes maanden na detentie	
	N	%	N	%	N	%
<u>Afstand</u>						
Zelfde buurt	16	8	13	13	24	10
Andere buurt, korte afstand (15 km of minder)	73	38	49	48	94	39
Andere buurt, lange afstand (>15 km)	105	54	40	39	122	51
Totaal = iedereen die is verhuisd	194	100	102	100	240	100
<u>Buurt</u>						
Lagere status	33	19	20	22	45	20
Gelijke status	93	52	53	60	117	54
Hogere status	52	29	16	18	54	26
Totaal = iedereen die naar een andere buurt is verhuisd	178	100	89	100	216	100

4.5 RESULTATEN

4.5.1 Kenmerken van verhuizingen, afstand en buurtstatus, in kaart gebracht

De eerste twee onderzoeksvragen van deze studie beogen antwoord te geven op de vragen hoe de verhuisspatronen met betrekking tot buurtstatus en afstand van de 240 gedetineerden en ex-gedetineerden die minstens één keer zijn verhuisd tijdens de onderzoeksperiode eruit zien van voor tot direct na detentie en gedurende het halfjaar na vrijlating. In Tabel 4.3 wordt als eerste voor de verschillende periodes tijdens en na detentie beschreven over welke afstand (ex-)gedetineerden verhuisden. Tijdens detentie zijn 194 respondenten verhuisd en in de periode na vrijlating zijn dit er 102. Gecombineerd over de gehele onderzoeksperiode zijn 240 respondenten verhuisd. Wat als eerst opvalt is dat tijdens de eerste periode van voor tot direct na detentie slechts acht procent van de verhuizers terugkeert naar dezelfde buurt als voorafgaand aan detentie. Het overgrote deel verhuisde naar een andere buurt, waarbij iets meer dan een derde (38 procent) dit over korte afstand van 15 kilometer of minder doet.

Meer dan de helft van alle verhuizers (54 procent) is over lange afstand verhuisd, dus over meer dan 15 kilometer van hun eerdere woonplaats. Gedurende het halfjaar na vrijlating blijft van alle verhuizers dertien procent in hun eigen buurt wonen. Verder verhuizen relatief meer ex-gedetineerden (48 procent) over een afstand van maximaal 15 kilometer, terwijl juist relatief minder (39 procent) over lange afstand verhuizen.

Voor detentie		Eén maand na detentie				Zes maanden na detentie			
	N			Gemiddelde verandering buurtstatus	Gemiddeld aantal kilometer verhuisd			Gemiddelde verandering buurtstatus	Gemiddeld aantal kilometer verhuisd
Woning 1	587	Woning 1	393	67	nvt	Woning 1	347	59	nvt
					nvt	Woning 2	46	8	0,03
		Woning 2	194	33	0,15	Woning 2	138	23	nvt
					44	Woning 3	56	10	-0,19
									27

Figuur 4.1. Verhuispatronen 'afstand' en 'buurtstatus'

Over de gehele periode van voor detentie tot zes maanden na vrijlating blijft slechts tien procent van de verhuizers in dezelfde buurt. Dit spreekt eerdere literatuur tegen, waar ervan uitgegaan wordt dat de meeste gedetineerden na vrijlating in dezelfde buurt blijven (Hipp e.a., 2010; Kirk, 2009; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Verder verhuisde 39 procent over korte afstand, terwijl de helft (52 procent) over langere afstand van meer dan 15 kilometer verhuisde.

Daarnaast ging ongeveer de helft van de gedetineerden die in de eerste periode naar een andere buurt verhuisden naar een buurt met een sociaaleconomische status die gelijk was aan de buurt waar zij vandaan kwamen (dus een nieuwe status die minder dan één punt verschilde, zowel naar boven als naar beneden, van de oude status). De andere helft verhuisde naar een buurt met een lagere of juist hogere status. Negentien procent kwam bij een verhuizing terecht in een sociaaleconomisch slechtere buurt, terwijl bijna een derde (29 procent) in een betere buurt ging wonen. In het halfjaar na vrijlating is het aandeel dat in een buurt met een gelijke status gaat wonen iets groter (60 procent), terwijl relatief meer ex-gedetineerden (22 procent) naar een slechtere buurt verhuizen dan in de periode tijdens detentie. Aan de andere kant is het aandeel dat naar een betere buurt gaat (18 procent) juist kleiner dan in de periode tijdens detentie. Over de gehele periode van voor detentie naar zes maanden na vrijlating gaat ook ruim de helft (54 procent) naar een gelijksoortige buurt, terwijl respectievelijk 20 en 26 procent naar een slechtere of betere buurt gaan. In alle drie de periodes gaat de helft of ruim de helft van de (ex-)gedetineerden bij een verhuizing naar een andere buurt in een buurt wonen met een gelijke sociaaleconomische status.

Figuur 4.1 toont vervolgens de verhuispatronen over de gehele onderzoeksperiode gecombineerd. Daaruit blijkt dat de respondenten die tijdens detentie verhuizen, gemiddeld 44 kilometer van hun oude woonplek vandaan gaan wonen. De gemiddelde verandering van buurtstatus is hierbij 0,15. Er is dus sprake van buurten met overwegend gelijke sociale statussen, met een lichte verbetering. Dit komt overeen met de vorige tabel, waar duidelijk werd dat meer dan de helft van de verhuizers naar een buurt gaat die vergelijkbaar is met de oude buurt op sociaaleconomische status. Ex-gedetineerden die tijdens detentie niet zijn verhuisd, maar in het halfjaar na vrijlating wel, bleven bij een verhuizing ook in een relatief gelijke buurt. Zij legden hierbij gemiddeld 28 kilometer af, dus een stuk minder dan bij de verhuizingen tijdens detentie. De respondenten die zowel tijdens als na detentie zijn verhuisd, gingen er bij de verhuizing na vrijlating gemiddeld iets op achteruit in buurtstatus (-0,19) en verhuisden over een gemiddelde afstand van 27 kilometer. Met name de respondenten die meerdere keren verhuizen, komen zes maanden na vrijlating in de slechtere buurten terecht. In Bijlagen 4a en 4b zijn de verhuispatronen in nog meer detail weergegeven. In Bijlage 4b is bijvoorbeeld te zien dat respondenten die tijdens detentie over lange afstand zijn verhuisd, het vaakst tijdens het halfjaar na vrijlating weer verhuizen, en dan wederom het vaakst over een afstand van meer dan 15 kilometer.²

4.5.2 Samenhang buurtstatus bij een verhuizing en kenmerken van gedetineerden

De derde onderzoeksvraag gaat vervolgens in op de kenmerken van de gedetineerden die mogelijk een rol spelen bij hun gedetailleerde verhuispatronen. Met de verandering in buurtstatus als afhankelijke variabele zijn meerdere multinominale regressieanalyses gedaan voor de verschillende meetperioden, waarbij telkens de groep respondenten die binnen hun eigen buurt zijn verhuisd of zijn verhuisd naar een buurt met een gelijke sociaaleconomische status als de oude buurt als referentiecategorie zijn meegenomen. Tabel 4.4 laat de resultaten zien van de regressieanalyse naar het verhuispatroon 'buurtstatus' bij een verhuizing tussen de woonsituatie voor detentie en direct na vrijlating, tussen één en zes maanden na vrijlating en over de gehele periode van voor detentie tot zes maanden na vrijlating. Hierbij is gekeken welke kenmerken van de verhuizers een rol spelen bij een verhuizing naar een buurt met een lagere of hogere sociaaleconomische status.

Enkele van de woonkenmerken voorafgaand aan detentie zijn significant gerelateerd aan de nieuwe buurt bij een verhuizing. Met name de status van de buurt waar de respondent voorafgaand aan detentie woonde, is bepalend

2 Er zijn vijf gedetineerden die (minstens) twee keer zijn verhuisd, maar daarbij bij de laatste verhuizing terug zijn gegaan naar hun adres van voor detentie.

voor de latere buurt. Wanneer een respondent voor detentie in een buurt met een hoge status woonde, heeft hij juist een grotere kans om te verhuizen naar een slechtere buurt en een kleinere kans om erop vooruit te gaan in buurtstatus. Dit komt overeen met eerder onderzoek dat liet zien dat degenen die voor detentie in de betere buurten woonden, het meest te verliezen hebben en er het vaakst op achteruit gaan in buurtstatus (Warner, 2016; Harding e.a., 2013). Wanneer iemand al voor detentie in een goede buurt woonde, is het uiteraard moeilijker om er verder op vooruit te gaan dan wanneer de gedetineerde eerst in een slechtere buurt woonde.

Tabel 4.4. Regressieanalyse buurtstatus bij een verhuizing (ref = verhuisd binnen dezelfde buurt of naar een buurt met een gelijk status)

	Voor detentie -> één maand na detentie (N=194)						Eén maand na detentie -> zes maanden na detentie (N=102)						Voor detentie -> zes maanden na detentie (N=240)								
	Verhuisd naar buurt met lagere status			Verhuisd naar buurt met hogere status			Verhuisd naar buurt met lagere status			Verhuisd naar buurt met hogere status			Verhuisd naar buurt met lagere status			Verhuisd naar buurt met hogere status					
	B	SE		B	SE		B	SE		B	SE		B	SE		B	SE				
<i>Woonkenmerken</i>																					
Woning: alleen	1,56	0,89		0,63	0,67		-0,90	1,38		-0,47	1,98		0,97	0,72		0,96	0,63				
Woning met partner/kind	-1,33	1,00		-0,69	0,77		-0,27	1,24		-2,73	2,23		0,24	0,82		-0,23	0,72				
Woning met ouders	-0,21	0,82		-0,82	0,70		-1,08	1,11		-0,68	1,81		0,10	0,67		-0,92	0,76				
Woning met anderen	ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref				
Eigenaar woning: respondent	-0,57	0,66		-0,42	0,55		0,83	1,00		1,68	1,50		-0,42	0,54		-0,43	0,52				
Tevreden met woning	0,52	0,63		0,60	0,49		2,00	0,90	*	4,11	1,80	*	0,48	0,48		0,47	0,47				
Buurtstatus: hoog	1,53	0,60	*	-2,58	0,69	***	1,59	0,81	*	-1,04	1,61		1,84	0,47	***	-2,26	0,61	***			
G4	1,57	0,67	*	0,96	0,61		0,49	1,21		0,63	1,59		1,77	0,58	**	0,84	0,56				
Verhuisd naar instelling	0,03	0,63		0,40	0,48		2,03	0,98	*	3,11	1,43	*	1,28	0,51	*	0,90	0,49				
<i>Detentikenmerken</i>																					
Hulp mind bij woning: nodig	0,80	1,18		-0,62	0,84		2,12	1,59		2,99	2,46		1,38	0,79		-0,99	0,82				
Hulp mind bij woning: hulp niet gekregen	0,43	1,08		-0,13	0,81		0,40	1,47		-3,71	2,49		0,00	0,72		-0,44	0,81				
Eerdere detentie	-0,60	0,63		0,04	0,47		-0,08	0,79		2,83	1,32	*	-0,31	0,47		-0,13	0,44				
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	-1,21	0,59	*	0,33	0,50		-1,65	0,89		0,22	1,13		-0,81	0,47		0,63	0,46				
Delicttype: vermogens	1,83	0,67	**	0,60	0,54		-0,23	0,97		3,13	1,46	*	1,16	0,54	*	1,16	0,50	*			
<i>Personlijke kenmerken</i>																					
Partner	0,99	0,69		0,55	0,57		-0,18	0,92		3,01	1,57		0,57	0,56		0,83	0,53				
Kind	0,51	0,68		0,28	0,52		-0,27	0,95		0,61	1,50		-0,57	0,52		0,18	0,47				
Werk	1,24	0,58	*	0,52	0,44		1,02	0,80		2,68	1,22	*	0,37	0,46		0,48	0,42				
Schulden	1,06	0,58		0,59	0,47		-1,26	0,92		3,64	1,85		0,45	0,46		1,13	0,46	*			
Opleidingsniveau: hoog	1,30	0,56	*	0,43	0,45		-0,51	0,89		3,18	1,55	*	0,22	0,44		0,16	0,41				
Problemen door alcoholgebruik	-0,44	0,77		0,14	0,49		1,13	1,01		3,43	1,40	*	-0,22	0,58		0,49	0,47				
Problemen door drugsgebruik	0,23	0,65		0,51	0,50		0,26	0,79		-1,46	1,54		-0,11	0,51		0,10	0,48				
Emiciteit: autochtoon	-0,33	0,62		-0,04	0,51		-1,22	0,83		-2,54	1,59		-0,69	0,50		-0,24	0,47				
Leeftijd: 18-24	0,70	0,70		-0,23	0,53		0,50	0,91		4,25	1,65	*	-0,30	0,54		-0,29	0,49				
Leeftijd: 25-39	ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref		ref	ref				
Leeftijd: 40-65	-0,48	0,69		-1,26	0,65		-0,42	1,07		1,59	1,91		0,01	0,54		-0,57	0,57				
Pseudo R ²	49			63			47														
																			***p<.001, **p<.01, *p<.05		

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Tevredenheid met de woning voor detentie vergroot tegen de verwachting in de kans op een buurt met een andere status dan de eerdere buurt. Voorafgaand aan detentie in een van de vier grote steden wonen, leidt tot een grotere kans om naar een slechtere buurt te verhuizen tijdens detentie en over de gehele periode van voor detentie tot zes maanden na vrijlating. Verhuisd zijn naar een instelling vergroot na vrijlating eveneens de kans om in een buurt terecht te komen met een andere (zowel lager als hoger) status dan de buurt waar de ex-gedetineerde vandaan kwam. Dit is logisch, omdat bij een verhuizing naar een instelling de ex-gedetineerde minder keus zal hebben voor een specifieke buurt. Over de gehele periode hangt een verhuizing naar een instelling samen met het terechtkomen in een slechtere buurt.

Drie van de onderzochte detentiekenmerken hangen in de verschillende perioden samen met het verhuispatroon 'buurtstatus' van de (ex-)gedetineerden. Respondenten met een langere detentieduur verhuizen tijdens detentie minder vaak naar een slechtere buurt. Wellicht omdat de gedetineerden tijdens detentie worden geholpen of geadviseerd door medewerkers van de Penitentiare Inrichting. Het type delict dat de respondent heeft gepleegd hangt op verschillende manieren samen met de buurtstatus. Bij een verhuizing tijdens detentie hebben daders van een vermogensdelict meer kans op een verhuizing naar een buurt met een lagere status, terwijl zij bij een verhuizing na vrijlating juist meer kans hebben naar een betere buurt te gaan. Over de gehele periode verhuisden respondenten die een vermogensdelict hebben gepleegd vaker naar een buurt met een andere status dan de buurt waar zij vandaan kwamen. Het hebben van een detentieverleden geeft, tot slot, tegen de verwachting in na vrijlating een grotere kans op een betere buurt. Hier kan wellicht meespelen dat deze respondenten door hun detentieverleden al in een slechte buurt woonden voorafgaand aan de huidige detentieperiode, en daarom juist meer kans hebben om naar een relatief betere buurt te gaan.

Van de persoonlijke kenmerken hangen de factoren die samenhangen met sociale bindingen, namelijk het hebben van een partner of een kind, niet samen met een verandering in buurtstatus. Respondenten die voorafgaand aan detentie werk hadden en gedetineerden met een hoog opleidingsniveau, verhuizen tijdens detentie vaker naar een slechtere buurt dan naar een gelijke buurt. Dit zou kunnen samenhangen met verlies van *human capital* tijdens detentie. Deze respondenten woonden voorafgaand aan detentie in betere buurt, maar kunnen hier niet blijven vanwege bijvoorbeeld verlies van werk. Bij een verhuizing na vrijlating gaan zij juist weer vaker naar een betere buurt.

Tabel 4.5. Regressieanalyse afstand bij een verhuizing (ref = verhuisd over 15 km of minder)

	Voor detentie -> één maand na detentie (N=194)		Eén maand na detentie -> zes maanden na detentie (N=102)		Voor detentie -> zes maanden na detentie (N=240)				
	Verhuisd over een afstand van meer dan 15 km		Verhuisd over een afstand van meer dan 15 km		Verhuisd over een afstand van meer dan 15 km				
	B	SE	B	SE	B	SE			
<i>Woonkenmerken</i>									
Woning: alleen	-0,53	0,57	0,28	1,00	-0,12	0,49			
Woning: met partner/kind	-0,56	0,64	1,59	1,05	0,16	0,54			
Woning: met ouders	-1,40	0,60	*	0,53	0,89	-0,23	0,49		
Woning: met anderen	ref	ref	ref	ref	ref	ref			
Eigenaar woning: respondent	-0,59	0,45	-0,21	0,77	-0,55	0,38			
Tevreden met woning	0,79	0,41	-0,66	0,65	0,15	0,34			
Buurtstatus: hoog	-0,15	0,37	-0,31	0,63	-0,09	0,31			
G4	-0,26	0,49	0,86	0,81	0,28	0,42			
Verhuisd naar instelling	1,68	0,45	***	1,64	0,68	*	1,33	0,39	**
<i>Detentiekenmerken</i>									
Hulp mmd bij woning: nodig	-0,98	0,66	-2,61	1,59	-1,03	0,59			
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	0,74	0,61	3,10	1,61	0,97	0,56			
Eerdere detentie	0,35	0,40	0,05	0,61	0,50	0,34			
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	0,16	0,40	-1,07	0,64	0,01	0,32			
Delicttype: vermogens	0,13	0,46	1,07	0,70	0,03	0,39			
<i>Persoonlijke kenmerken</i>									
Partner	-0,12	0,48	-1,45	0,76	-0,32	0,39			
Kind	0,48	0,42	-0,99	0,77	0,37	0,35			
Werk	1,04	0,38	**	0,88	0,61	0,55	0,32		
Schulden	0,67	0,38	-1,09	0,70	0,32	0,32			
Opleidingsniveau: hoog	0,33	0,37	-0,33	0,61	0,14	0,31			
Problemen door alcoholgebruik	0,57	0,45	1,16	0,78	0,01	0,38			
Problemen door drugsgebruik	0,04	0,44	0,96	0,64	0,14	0,36			
Etniciteit: autochtoon	0,90	0,42	*	0,58	0,64	0,96	0,36	**	
Leeftijd: 18-24	0,07	0,45	1,02	0,72	0,27	0,38			
Leeftijd: 25-39	ref	ref	ref	ref	ref	ref			
Leeftijd: 40-65	-0,41	0,46	1,15	0,79	-0,16	0,39			
Pseudo R ²	.30		.40		.21				

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Gedetineerden met schulden voor detentie verhuizen ook vaker, over de gehele periode, naar een betere buurt. Problemen met alcoholgebruik voor detentie vergroot na vrijlating ook de kans op een verhuizing naar een betere buurt. Deze laatste twee resultaten zijn eveneens tegengesteld aan de verwachting, met name het hebben van schulden omdat dit duidt op minder *human capital*. Tot slot geeft een lagere leeftijd voor degenen die na vrijlating verhuizen een grotere kans op een verhuizing naar een betere buurt, wat kan samenhangen met het inwonen bij ouders.

Wanneer verhuizingen tijdens detentie vergeleken worden met verhuizingen na vrijlating valt op dat de buurtstatus voorafgaand aan detentie het enige kenmerk is dat in beide periodes op dezelfde manier samenhangt met een verandering in buurtstatus. Een hoge buurtstatus voor detentie vergroot zowel bij een verhuizing tijdens als na detentie de kans om in een buurt met een

lagere status terecht te komen. Bij een verhuizing tijdens detentie verkleint een hoge buurtstatus voor detentie bovendien de kans op een hogere buurtstatus na vrijlating. De resultaten van de overige kenmerken verschillen per periode, tijdens of na detentie. Zo is tevredenheid met de woning voor detentie wel gerelateerd aan een verandering in buurtstatus bij een verhuizing na vrijlating, maar niet bij een verhuizing tijdens detentie. Verhuizing naar een instelling geeft na vrijlating meer kans om een verandering van buurtstatus mee te maken, dan tijdens detentie. Ook de detentiekenmerken en persoonlijke kenmerken hangen op verschillende manieren samen met veranderingen in buurtstatus tijdens en na detentie. Dit onderstreept het belang van inzicht in verhuizingen tijdens deze verschillende periodes.

4.5.3 Samenhang afstand bij een verhuizing en kenmerken van gedetineerden

Vervolgens zijn logistische regressieanalyse gedaan met betrekking tot de verhuisde afstand. De afhankelijke categorie bestaat hierbij uit twee categorieën, 'verhuisd over een afstand van 15 kilometer of minder' en 'verhuisd over een afstand van meer dan 15 kilometer'. De resultaten voor de verschillende periodes zijn te zien in Tabel 4.5.

In de tabel is te zien dat gedetineerden die voorafgaand aan detentie bij hun ouders inwoonden minder vaak ver weg verhuisden. Gedetineerden die bij hun ouders woonden, verhuisden vaker over korte dan over lange afstand. Daarnaast speelt het verhuizen naar een instelling een grote rol bij de verhuisde afstand. In alle drie de periodes zijn de respondenten die naar een instelling zijn verhuisd over grotere afstand verhuisd dan degenen die niet naar een instelling zijn gegaan. Dit lijkt logisch omdat zulke instellingen veelal niet direct in de buurt zullen zijn waar de respondent al woont.

Geen van de detentiekenmerken speelt een rol bij dichtbij of ver weg verhuizen. Van de persoonlijke kenmerken, tot slot, spelen ook hier de kenmerken die gerelateerd zijn aan sociale bindingen, het hebben van een partner en kind, geen rol bij de verhuisde afstand. Wel verhuisden gedetineerden die voor detentie over werk beschikten, vaker over een afstand van meer dan 15 kilometer. Autochtone respondenten verhuisden daarnaast ook vaker verder weg dan allochtone respondenten, zowel bij een verhuizing tijdens detentie als in de gehele periode van voor detentie tot zes maanden na vrijlating. Tijdens het halfjaar na vrijlating is verhuizen naar een instelling het enige kenmerk dat significant gerelateerd is aan de verhuisde afstand.

4.6 DISCUSSIE

Dit hoofdstuk heeft de verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden in meer detail in kaart gebracht. De focus lag hierbij op de kenmerken afstand

en buurtstatus. Daarnaast is gekeken welke kenmerken van de gedetineerden hiermee samenhangen. Dit verdere inzicht in de verhuispatronen van (ex-) gedetineerden is van belang vanwege de rol die de buurtstatus en afstand kunnen spelen bij de resocialisatie van ex-gedetineerden (Harding e.a., 2013). Zowel de status van de nieuwe buurt als de verhuisde afstand kan van invloed zijn op een goede terugkeer in de maatschappij. Sociale bindingen aan anderen kunnen bijvoorbeeld veranderen afhankelijk van een verhuizing dicht bij of verder weg. Deze kenmerken buurtstatus en afstand zijn daarmee potentieel ook van belang bij latere recidive.

Opmerkelijk was allereerst dat slechts een zeer klein deel van de gedetineerden en ex-gedetineerden die verhuizen, dit doen binnen hun eigen buurt. Het merendeel verhuist naar een andere buurt dan waar ze vandaan komen. Bovendien gaat een relatief groot deel van de verhuizers naar een nieuw adres op meer dan 15 kilometer afstand van de oude woonplek, terwijl het merendeel van de mensen binnen de algemene bevolking die verhuizen, dit over maximaal tien kilometer doen. In het halfjaar na vrijlating verhuisden de ex-gedetineerden relatief minder over lange afstand, maar bleven iets vaker binnen 15 kilometer van hun oude adres wonen. Tijdens detentie wordt er gemiddeld over grotere afstand verhuisd dan in het halfjaar na vrijlating.

Deze gevonden verhuispatronen binnen een Nederlandse gedetineerdenpopulatie verschillen op een aantal punten met resultaten uit eerdere, met name Amerikaanse, studies. In een aantal eerdere studies blijft ongeveer de helft of zelfs meer dan de helft van de ex-gedetineerden die verhuizen in dezelfde buurt wonen (La Vigne, Shollenberger & Debus, 2009; La Vigne, Visher & Castro, 2004; Niven & Olagundoye, 2002). Andere studies vonden net als de huidige studie dat een meerderheid bij een verhuizing naar een andere buurt gaat (Warner, 2015; Harding e.a., 2013; La Vigne & Parthasarathy, 2005), maar in de huidige studie is het een relatief nog veel kleiner aantal dat in dezelfde buurt blijft. Over de gehele onderzoeksperiode blijft slechts tien procent van de verhuizers in dezelfde buurt wonen. Bovendien is iets meer dan de helft zelfs over een afstand van meer dan 15 kilometer verhuisd. Eerdere studies hebben vaak niet naar de specifieke afstand gekeken, maar bijvoorbeeld Harding en collega's (2013) noemen verhuizingen van minstens acht kilometer verder weg, wat bijna de helft is van de 15 kilometer in deze studie. De Nederlandse (ex-)gedetineerden blijken dus relatief vaker uit hun oude omgeving weg te gaan dan de Amerikaanse.

Daarnaast ging ruim de helft van de verhuizers naar een buurt met een gelijke sociaaleconomische status als hun voorgaande buurt. Er is dus voor de meerderheid geen sprake van een verbetering of verslechtering van de woonbuurt. Toch verhuisde in elke periode ongeveer een vijfde van alle verhuizers naar een betere buurt en nog eens een vijfde naar een slechtere buurt. Er vindt dus wel enige verschuiving plaats. Gemiddeld genomen over de hele onderzoeksgroep blijven de buurtstatussen echter vrijwel gelijk bij een verhuizing naar een andere buurt. Dit komt ook overeen met enkele eerdere

studies, waarbij ook de meerderheid van de verhuizers naar een buurt met een gelijke status ging (Lee e.a., 2017; Harding e.a., 2013; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Aan de hand van theoretische verklaringen op basis van *human capital* en *social capital* perspectieven en de labelingtheorie was verwacht dat de verhuizers binnen de (ex-)gedetineerdenpopulatie relatief vaak naar een slechtere buurt zouden gaan. Dit komt echter niet uit de resultaten naar voren. Wel is het zo dat respondenten die voor detentie in een buurt met een hogere status woonden een grotere kans hebben om naar een slechtere buurt te gaan. Zij gaan er dus wel op achteruit. Dit komt overeen met eerdere studies die vonden dat gedetineerden die het meest te verliezen hadden, die voor detentie in goede buurten woonden, wel significant vaker naar slechtere buurten verhuisden in tegenstelling tot gedetineerden die al voor detentie in buurten met een lagere status woonden (Warner, 2016; Massoglia e.a., 2013). Wellicht weegt het stigma van een detentiestraf zwaarder voor gedetineerden die voor detentie in betere buurten woonden en zijn zij daarom na vrijlating niet meer in staat om in zulke buurten te blijven (Warner, 2016). Dit beeld kwam ook naar voren in het vorige hoofdstuk, waar te zien was dat gedetineerden die voorafgaand aan detentie in een buurt met een hoge status woonden een grotere kans hadden om te verhuizen dan degenen die in een buurt met een lage status woonden.

Vervolgens werd op basis van de beschreven theorieën verwacht dat bepaalde kenmerken van de gedetineerden zouden samenhangen met een eventuele verandering in buurtstatus bij een verhuizing en met de afstand die wordt afgelegd bij een verhuizing. Met betrekking tot buurtstatus was de verwachting dat enkele *human capital* en *social capital* factoren de kans op een verslechtering van buurtstatus zouden vergroten, waaronder werkloosheid, schulden, een laag opleidingsniveau en het ontbreken van sociale bindingen met bijvoorbeeld partner, ouders en kinderen. Een andere verwachting was dat een groter stigma, door bijvoorbeeld een langere detentieduur en een detentieverleden, de kans zou vergroten om in een slechtere buurt te gaan wonen. Geen van de *social capital* factoren speelt echter een rol bij een verandering van buurtstatus. Met betrekking tot *human capital* factoren geven het hebben van werk voor detentie en een hoger opleidingsniveau wel een grotere kans op een verhuizing naar een betere buurt in het halfjaar na detentie. De detentiekennmerken, d.w.z. de factoren die tot een groter stigma kunnen leiden, zijn niet in de verwachte richting gerelateerd aan de verandering in buurtstatus. Dit laatste komt overeen met Hipp en collega's (2010) die ook geen effect vonden van detentieduur en delicttype op een verandering in buurtstatus.

Ook voor de afstand was verwacht dat bepaalde kenmerken van de gedetineerden de kans op een verhuizing verder weg zouden vergroten, met name het niet hebben van sociale bindingen die iemand in zijn oude buurt zouden houden. Dit is alleen terug te zien bij een verhuizing tijdens detentie, waarbij gedetineerden die voor detentie bij hun ouders woonden minder vaak verder

weg gaan dan gedetineerden die bij anderen inwoonden. De binding met de ouders zal deze gedetineerden dichter in de buurt houden. Verder speelt vooral het verhuizen naar een instelling een grote rol bij de afstand. Over de gehele periode vergroot een verhuizing naar een instelling de kans op een verhuizing verder weg. Dit is logisch, omdat instanties waar ex-gedetineerden terecht kunnen alleen op bepaalde locaties zitten en de ex-gedetineerden hiervoor veelal niet in of dichtbij hun eigen buurt terecht kunnen. Vanwege de grote rol die verhuizen naar een instelling speelt, is de analyse ook gedaan zonder dit kenmerk mee te nemen. De overige resultaten veranderen daardoor echter niet. Detentiekenmerken, die kans op een groter stigma geven, spelen geen rol bij de verhuisde afstand. Er lijkt dus geen sprake te zijn van het weg verhuizen uit een bepaalde omgeving vanwege een label als 'ex-gedetineerde'. Het hebben van werk vergroot de kans op een verhuizing verder weg, wat overeenkomt met algemene literatuur waarin werk vaak als reden wordt genoemd voor een verhuizing over langere afstand (Pendakur & Young, 2013).

Implicaties van de gevonden resultaten zijn nog onduidelijk. Zo kan verder weg verhuizen betekenen dat veel ex-gedetineerden verwijderd raken van hun sociale netwerk en daarmee een kleinere kans hebben om goed te resocialiseren (Harding e.a., 2013). Aan de andere kant kan een verhuizing verder weg ook inhouden dat iemand meer afstand neemt van zijn oude criminogene omgeving, en daarmee de kans op een positieve resocialisatie juist vergroten (Kirk, 2009). Het feit dat veel ex-gedetineerden in eerder onderzoek als reden voor hun verhuizing aangaven 'weg willen uit het oude criminele milieu' ondersteunt dit laatste (La Vigne, Visser & Castro, 2004; Niven & Olagundoye, 2002). Ook bijvoorbeeld de studie van Vogel en collega's (2017) liet zien dat verder weg verhuizen de kans op criminele recidive verkleint. In het huidige onderzoek is de (ex-)gedetineerden niet gevraagd naar hun reden om te verhuizen. Daarom is niet duidelijk of zij dit inderdaad deden om uit de oude omgeving weg te gaan (*push*-factor) of juist vanwege een aantrekkelijke nieuwe omgeving (*pull*-factor). Het zou interessant zijn in een volgend onderzoek de hier onderzochte verhuispatronen te combineren met een analyse van verhuisredenen, om zo meer inzicht te krijgen in de aard van de verhuizing.

Ondanks het resultaat dat de meeste (ex-)gedetineerde verhuizers naar een buurt gaan met een sociaaleconomische status gelijk aan de oude buurt, is wel de buurtstatus van de buurt waar de gedetineerde voorafgaand aan detentie woonde erg bepalend voor de latere buurtstatus bij een verhuizing. Ex-gedetineerden die voor detentie in een betere buurt woonden, hebben bij een verhuizing een grote kans om in een slechtere buurt te komen. Dit wijst erop dat een periode in detentie invloed heeft op de buurt waar iemand terecht komt. Deze buurt kan vervolgens weer een rol spelen in de resocialisatie (Morenoff & Harding, 2014). Wonen in sociaaleconomisch slechtere buurten wordt geassocieerd met het hebben van minder sterke sociale bindingen en minder sociale contacten met anderen (Cornwell & Behler, 2015). Er wordt

ervan uitgegaan dat wonen in sociaaleconomisch slechtere buurten de kans op recidive vergroot (Lee e.a., 2017).

Een punt van aandacht is het feit dat een deel van de respondenten zes maanden na vrijlating opnieuw gedetineerd was. Deze respondenten werden dus niet meegenomen in de analyses, omdat hun woonsituatie op dat moment onbekend was. Het is echter denkbaar dat een deel van hen verhuizers zouden zijn. Het weglaten van deze respondenten kan de resultaten dus enigszins beïnvloed hebben, en wellicht tot een onderschatting hebben geleid van bijvoorbeeld ex-gedetineerden die naar een slechtere buurt zijn verhuisd.

Dit hoofdstuk heeft de verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden in meer detail in kaart gebracht. Duidelijk is dat deze populatie relatief vaak verder weg verhuist, maar gemiddeld genomen wel in buurten van vergelijkbare status gaat wonen. De implicaties hiervan zijn nog onduidelijk. Daarom worden de uitgebreide woon- en verhuispatronen die in het huidige en in de voorgaande hoofdstukken zijn beschreven in het volgende hoofdstuk gerelateerd aan latere recidive. Op die manier kan meer inzicht worden verkregen in de rol die zulke woon- en verhuispatronen spelen bij recidivepatronen en in hoeverre gedetineerden bij hun woonsituatie geholpen of gestuurd moeten worden.

Bijlage 4.a. Kenmerken van een verhuizingen, 'afstand' en 'buurtstatus', in meer detail (N=587)

	Voor detentie -> één maand na detentie				Voor detentie -> zes maanden na detentie				Eén maand -> zes maanden na detentie			
	N	%	Afstand in km	Gem.	Vershil in buurtstatus	Gem.	N	%	Afstand in km	Gem.	Vershil in buurtstatus	Gem.
Niet verhuisd	393	67	0	0	0	0	347	59	0	0	0	0
Naar woning in zelfde buurt	16	3	0	0	0	0	24	4	0	0	0	0
Naar andere buurt (15 km of minder)	73	12	6	-0,08	-0,08	-0,08	94	16	6	-0,08	-0,08	0,21
Naar buurt met hogere SES	16	3	5	2,2	2,2	2,2	21	4	5	2,22	2,22	1,93
Naar buurt met gelijke SES	39	7	7	-0,06	-0,06	-0,06	50	9	6	-0,03	-0,03	0
Naar buurt met slechtere SES	18	3	6	-2,16	-2,16	-2,16	23	4	7	-2,28	-2,28	-1,81
Naar andere buurt (>15 km)	105	18	77	0,34	0,34	0,34	122	21	76	0,2	0,2	-0,49
Naar buurt met hogere SES	36	6	79	1,86	1,86	1,86	33	6	84	1,94	1,94	2,15
Naar buurt met gelijke SES	54	9	68	-0,02	-0,02	-0,02	67	11	67	0,04	0,04	0,02
Naar buurt met slechtere SES	15	3	102	-2,02	-2,02	-2,02	22	4	89	-1,94	-1,94	-2,19
Totaal	587	100%	48	0,16	0,16	0,08	587	100%	45	0,08	0,08	-0,1

Bijlage 4.b. Verhuispatronen 'afstand' en 'buurtstatus' na vrijlating naar de verschillende verhuispatronen tijdens detentie (N=587)

	Eén maand -> zes maanden na detentie				
	Verhuisd:				
Voor detentie -> één maand na detentie:	Niet	binnen dezelfde buurt	naar betere buurt	naar gelijke buurt	naar slechtere buurt
Niet verhuisd	88	2	2	6	2
Verhuisd: binnen dezelfde buurt	81	6	0	13	0
Verhuisd: naar betere buurt	77	2	4	6	12
Verhuisd: naar gelijke buurt	66	2	1	23	9
Verhuisd: naar slechtere buurt	73	3	15	9	0
Totaal					100

	Eén maand -> zes maanden na detentie				
	Verhuisd:				
Voor detentie -> één maand na detentie:	Niet	binnen dezelfde buurt	Verhuisd: andere buurt, korte afstand (15 km of minder)	Verhuisd: andere buurt, lange afstand (>15 km)	Totaal
Niet verhuisd	88	2	5	5	100
Verhuisd: binnen dezelfde buurt	81	6	0	13	100
Verhuisd: andere buurt, korte afstand (15 km of minder)	73	3	23	1	100
Verhuisd: andere buurt, lange afstand (>15 km)	69	2	11	18	100

5 | Woon- en verhuispatronen en recidive¹

5.1 INLEIDING

In Nederland recidiveert bijna de helft van alle ex-gedetineerden binnen twee jaar (Wartna e.a., 2012). Ex-gedetineerden hebben bij hun resocialisatie te maken met grote uitdagingen. Het meeste onderzoek naar resocialisatie heeft zich, vanwege het feit dat recidivecijfers universeel hoog zijn (Wartna e.a., 2012; Visser e.a., 2010; Nilsson, 2003; Dominion, 2002), vooral gericht op voorspellers van recidive, (Petersilia, 2003; Travis e.a., 2001) waarbij tot dusver familiefactoren (Bahr e.a., 2010; Marti & Cid, 2015; Martinez & Christian, 2009) en werkgerelateerde factoren met name veel onderzoeks aandacht hebben gekregen (Bahr e.a., 2010; Uggen & Wakefield, 2008). Gezien het maatschappelijk belang van het terugdringen van recidive (bijvoorbeeld het verminderen van slachtofferschap en de kosten die met criminaliteit gepaard gaan) is het van belang zo goed mogelijk in kaart te brengen welke factoren ervoor zorgen dat de ene ex-gedetineerde recidiveert en de ander niet.

Eén van de factoren die, naast familie en werk, een rol speelt bij een succesvolle resocialisatie, maar desalniettemin weinig onderzoeks aandacht heeft gekregen, is de woonsituatie. Ex-gedetineerden zelf geven aan dat huisvesting één van de meest basale behoeften is na vrijlating (Visser e.a., 2004). Zonder onderdak zijn zij immers veel minder goed in staat om bijvoorbeeld een baan te vinden of een behandeling voor een verslaving af te ronden (Bradley e.a., 2001; Fontaine & Biess, 2012). Ook in de beleidspraktijk wordt het belang van het hebben van huisvesting benadrukt. Huisvesting werd in 2014 door het Ministerie van Veiligheid en Justitie en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten benoemd als een van de vijf basisvoorwaarden, ter bevordering van een succesvolle resocialisatie (Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) 2014), naast het hebben van een identiteitsbewijs, inkomen uit werk of een uitkering, vaststellen van zorgbehoeften, en inzicht in schuldenproblematiek. Het Gevangeniswezen en de gemeenten zijn sindsdien verplicht samen te werken om ervoor te zorgen dat iedere gedetineerde bij ontslag uit detentie onderdak heeft (DJI, 2014).

1 Een aangepaste versie van dit hoofdstuk is in voorbereiding als artikel: Wensveen, M., Palmen, J.M.H., Dirkzwager, A. & Nieuwbeerta, P. *Woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en hun latere recidive*.

Niet enkel het wel of niet beschikken over huisvesting is echter van belang bij mogelijk recidiveren. Gedetineerden en ex-gedetineerden die wel huisvesting hebben, kunnen ook een onstabiele huisvestingssituatie hebben, en dus verhuizingen ondergaan. Er is nog relatief weinig bekend over de relatie van deze patronen met latere recidive. In vorige hoofdstukken werd bijvoorbeeld duidelijk dat 41 procent van de gedetineerden en ex-gedetineerden minstens één keer is verhuisd tijdens de onderzoeksperiode. Dit verhuisgedrag kan ook samenhangen met recidive. Nog onbekend is of deze verhuizingen altijd ongunstig zijn voor ex-gedetineerden. Verhuizen, en dat geldt nog meer voor onvrijwillig verhuizen, is vaak een ingrijpende gebeurtenis (Oishi, 2010). Het kan ervoor zorgen dat positieve sociale contacten verbroken worden, met als resultaat verlies of vermindering van sociaal kapitaal. Verhuizen kan aan de andere kant juist gunstig zijn, en dus een conventionele levensstijl stimuleren, in het geval dat ex-gedetineerden niet terugkeren naar hun oude omgeving en 'foute' vrienden. Het is dus nog onduidelijk of gedetineerden en ex-gedetineerden die verhuizen een grotere of juist kleinere kans hebben om te recidiveren dan degenen die niet verhuizen.

Naast dakloosheid en verhuizen, kan het ook uitmaken waar de ex-gedetineerde na een verhuizing terecht komt. Als specifieke kenmerken van verhuizingen kunnen daarom de verhuisde afstand en de status van de nieuwe buurt een rol spelen bij eventuele recidive (Vogel e.a., 2017). De locatie van een woning kan van belang zijn voor het slagen van de re-integratie. Zo kan de sociaaleconomische status van een buurt samenhangen met meer of minder recidive (Clark, 2016; Mears e.a., 2008). Tot slot is het denkbaar dat bij een verhuizing over korte afstand het sociale netwerk van de ex-gedetineerde intact blijft, terwijl deze sociale bindingen bij een verhuizing over langere afstand eerder verzwakken (Harding e.a., 2013). In het vorige hoofdstuk bleek bijvoorbeeld dat van de gedetineerden die tijdens detentie verhuisden, slechts acht procent in dezelfde buurt als voor detentie bleef wonen. Het merendeel verhuisde zelfs over lange afstand van meer dan vijftien kilometer. De vraag is in hoeverre dit van invloed is op recidivekansen.

Ondanks het belang van goede huisvesting voor ex-gedetineerden, is er maar weinig *empirische* kennis over de samenhang tussen de woonsituatie en verhuisgedrag en recidive van ex-gedetineerden. In Nederland beperkt het enkele onderzoek dat er is gedaan onder ex-gedetineerden zich met name tot de relatie tussen dakloosheid en recidive (Weijters, Rokven & Verweij, 2018). Ook internationaal is de rol van huisvesting bij resocialisatie en recidive nog onderbelicht (Fontaine & Biess, 2012; Makarios e.a., 2010). De studies die naar de woonsituatie gedaan zijn, richten zich ook vaak alleen op het hebben van huisvesting tegenover dakloosheid en missen daarom verdere nuancering van de verschillende woon- en verhuispatronen die er bestaan (Yahner & Visser, 2008; Metraux & Culhane, 2004). Met name de rol van de meer specifieke kenmerken van verhuizingen is nog onderbelicht in recidiveonderzoek.

De woonsituatie in het algemeen en deze belangrijke aspecten van verhuisgedrag bij ex-gedetineerden in het bijzonder, zijn nog nooit binnen één onderzoeksgroep, en dus in verhouding tot elkaar, onderzocht. Dit artikel combineert al deze factoren en vergroot daarmee het inzicht in het verband tussen de woonsituatie en recidive. Er wordt hierbij ingegaan op een aantal onderzoeksvragen, die de verschillende aspecten van het woon- en verhuispatroon belichten. Als eerste wordt onderzocht in hoeverre recidive onder ex-gedetineerden samenhangt met (periodes van) dakloosheid. Er wordt hierbij gekeken naar recidive op zowel korte (half jaar na detentie) als lange termijn (twee jaar na detentie). Vervolgens wordt ingegaan op de vraag in hoeverre verhuizen samenhangt met het recidiveren, op korte en lange termijn. Tot slot wordt gekeken naar specifieke kenmerken van verhuizingen bij de verhuizers en wordt onderzocht wat de samenhang is van verhuisde afstand en het verhuizen naar een slechtere of betere buurt met recidive.

Bij het verband tussen woon- en verhuispatronen en recidive kan sprake zijn van selectie (Vogel e.a., 2017; Porter & Vogel, 2014). Porter en Vogel (2014) vonden in hun onderzoek naar verhuizen en delinquent gedrag onder adolescenten namelijk in eerste instantie met regressieanalyses dat verhuizen de kans op delinquent gedrag vergroot. Na uitvoering van een *propensity score* analyse-methode, waarbij de verhuizers en niet-verhuizers aan elkaar gelijk waren gemaakt op basis van hun achtergrondkenmerken, was geen samenhang meer aanwezig tussen verhuisgedrag en delinquentie. Ook in het huidige onderzoek kunnen diverse kenmerken van de gedetineerden gerelateerd zijn aan zowel hun woon- en verhuispatronen als hun recidivepatronen. In de vorige hoofdstukken werd namelijk duidelijk dat verschillende kenmerken van de ex-gedetineerden gerelateerd zijn aan bijvoorbeeld de kans op dakloosheid of de kans om te verhuizen. Zo verschillen de groepen verhuizers en niet-verhuizers van elkaar op enkele belangrijke kenmerken (zie ook hoofdstuk 3). Om hiermee rekening te houden, wordt in dit hoofdstuk eveneens gebruik gemaakt van deze *propensity score* analysemethode. Deze wordt later in dit hoofdstuk verder beschreven.

Bij het beantwoorden van deze vragen wordt gebruikt gemaakt van unieke data van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek naar de gevolgen van detentie. Om de invloed van woon- en verhuispatronen op recidive te kunnen meten, is het noodzakelijk de respondenten over langere tijd te volgen, om zowel hun woon- en verhuispatronen door de tijd heen als de eventuele daaropvolgende recidive in kaart te kunnen brengen. Binnen het Prison Project zijn 867 (ex-)gedetineerden van voor detentie tot twee jaar na vrijlating gevolgd en zijn van elke respondent officiële en zelf-gerapporteerde gegevens over huisvesting op meerdere meetmomenten beschikbaar, evenals officieel geregistreerde data over recidive op meerdere meetmomenten.

5.2 THEORIEËN

Een aantal criminologische theorieën kan gebruikt worden bij het verklaren van het verband tussen de woonsituatie, verhuisgedrag en recidive. De straintheorie kan een relatie tussen dakloosheid, verhuisgedrag en recidive verklaren, evenals de sociale controletheorie. De sociale desorganisatietheorie richt zich voornamelijk op de invloed van buurten op recidive. Hieronder worden de verschillende theorieën uitgelegd.

5.2.1 Straintheorie

Bij het verklaren van de relatie tussen de verschillende aspecten van huisvesting en recidive wordt in de criminologische literatuur vaak gebruik gemaakt van een aantal theorieën. De straintheorie stelt als eerste dat positief gewaardeerde doelen en iemands mogelijkheden om deze doelen legaal te bereiken van elkaar af kunnen wijken (Merton, 1938; Merton, 1968; Agnew, 1992). Dit leidt tot omstandigheden die fysiek of psychisch belastend zijn, wat zorgt voor gevoelens van *strain*, spanning (Listwan e.a., 2013). Dit kan er vervolgens voor zorgen dat personen hun doelen op andere, illegale manieren gaan proberen te bereiken (Skardhamar, 2003). *Strains* van grote omvang, die als oneerlijk worden gezien, waarover individuen weinig controle hebben, of die aanleiding geven tot het gebruik van crimineel gedrag, leiden tot de hoogste kans op crimineel gedrag. Eén van de omstandigheden die aan deze aspecten voldoet, is dakloosheid (Listwan e.a., 2013).

Dakloze ex-gedetineerden zullen meer *strain* ervaren dan ex-gedetineerden met huisvesting, wat zou kunnen leiden tot meer criminaliteit als manier om hun situatie te verbeteren. Omgekeerd kunnen mensen die zelfstandig een eigen huis bewonen worden gezien als mensen met een zekere, stabiele woonsituatie, die naar alle waarschijnlijkheid ook samenhangt met een betere financiële situatie (Clark, 2016). Mensen in zo'n woonsituatie zullen minder *strain* ervaren, wat een dempende werking op hun criminele gedrag zou moeten hebben. Volgens deze theorie zullen daklozen meer recidiveren dan ex-gedetineerden die wel over huisvesting beschikken.

Met betrekking tot verhuizen beargumenteren Fontaine en Biess (2012) enerzijds, in lijn met de straintheorie, dat een verandering van woonsituatie positief kan zijn. Vlak na vrijlating is vaak sprake van een tijdelijke woonsituatie, waarna de ex-gedetineerde overstapt naar een meer permanente plek, die ook kan duiden op een verbeterde financiële situatie (Fontaine & Biess, 2012). Een verhuizing kan op deze manier een indicator zijn van een verbeterde situatie en dus van minder *strain*. Aan de andere kant kan verhuizen het gevolg zijn van het verliezen van de eerdere woning tijdens detentie. De ex-gedetineerde kon hier bijvoorbeeld niet meer terecht door verlies van inkomen of een verbroken relatie (De Groot e.a., 2011). Bij zo'n onvrijwillige verhuizing

kan juist sprake zijn van een grotere mate van *strain* en daarmee een grotere kans op recidive.

Daarnaast kan wonen in een slechtere buurt, met een lagere status, leiden tot meer gevoelens van *strain* bij de ex-gedetineerde dan wonen in een buurt met een hogere status (Vogel e.a., 2017). Zo merkten Stahler en collega's (2013) op dat de locatie waar ex-gedetineerden wonen van grote invloed kan zijn op de beschikbaarheid en toegankelijkheid van bepaalde hulpbronnen, die de gedetineerde kunnen helpen hun leven op te bouwen. Aan de andere kant suggereren Vogel en collega's (2017) dat verhuizen naar een betere buurt juist kan leiden tot meer gevoelens van *strain*. Zij stellen dat een verhuizing naar een betere buurt ertoe leidt dat het individu zichzelf omringt ziet door anderen die het in veel gevallen beter hebben dan hij- of zijzelf, en hierdoor *strain* voelt. Het gaat hierbij dus om relatieve deprivatie (Vogel e.a., 2017). De straintheorie kan zo voor de verschillende aspecten van huisvesting een verklaring geven voor een eventuele samenhang met recidive.

5.2.2 Sociale controletheorie

Volgens de sociale controletheorie (Hirschi, 1969), vervolgens, zal een grotere mate van sociale controle crimineel gedrag voorkomen (Laub & Sampson, 1993). Sociale controle komt voort uit goede bindingen met conventionele anderen. Immers, personen met een sterke binding aan anderen hebben meer te verliezen (Hirschi, 1969), wat hen ervan weerhoudt crimineel gedrag te vertonen (Skardhamar, 2003). Als eerste kan op basis van deze theorie verwacht worden dat dakloosheid tot meer recidive leidt. Huisvesting, zo stellen Huebner en Pleggenkuhle (2015), is fundamenteel voor goede sociale relaties met anderen. Daarentegen wordt dakloosheid gezien als een vorm van sociale exclusie (Geller & Curtis, 2011; Dyb, 2009; Somerville, 1998) en kan het ex-gedetineerden belemmeren in het ontwikkelen en behouden van sociale relaties. Zij ervaren dus minder sociale controle van conventionele anderen dan degenen in de betere woonsituaties (Dyb, 2009). Volgens de sociale-controletheorie kan dus verwacht worden dat dakloze ex-gedetineerden de minste sociale controle ervaren, waardoor zij grotere recidivekansen hebben dan ex-gedetineerden met huisvesting.

Met betrekking tot verhuizen kan aan de ene kant gesteld worden dat dit kan leiden tot verlies van conventionele sociale relaties (Vogel e.a., 2017). Volgens Huebner en Pleggenkuhle (2015) wordt een verhuizing vaak gelinkt aan een slechtere sociale situatie. Verhuizen, en dit geldt in grotere mate voor frequent verhuizen, gaat gepaard met een kleinere mate van sociale controle (Steiner e.a., 2015; Morenoff & Harding, 2014), kan bestaande netwerken verstoren (Sharkey & Sampson, 2010) en zelfs leiden tot sociale isolatie (Huebner & Pleggenkuhle, 2015; Lutze, 2014). De sociale controle die iemand ervaart

op zijn oude woonplek, kan beschermend werken tegen recidive (Harding e.a., 2013). Een verhuizing zou op deze manier de kans op recidive vergroten.

Hier staat tegenover dat het verlies van onconventionele sociale contacten juist het risico op criminaliteit kan verminderen. Zo kunnen gedetineerden door middel van een verhuizing weggaan uit hun oude criminogene omgeving en hun sociale relaties die daarbij hoorden, verliezen (Harding e.a., 2013). Een terugkeer naar het oude adres houdt in dat iemand in dezelfde criminogene omgeving blijft als voorafgaand aan detentie, met criminogene sociale contacten en mogelijkheden om gemakkelijk aan alcohol of drugs te komen (Harding e.a., 2013). Op deze manier kan een verhuizing ervoor zorgen dat de ex-gedetineerde zijn verkeerde sociale contacten kwijtraakt. *Desistance* theorieën gaan ervan uit dat sommige gedetineerden zelf besluiten te stoppen met crimineel gedrag (Farrall e.a., 2010), en als gevolg hiervan kunnen zij besluiten te breken met hun criminele sociale contacten door middel van bijvoorbeeld een verhuizing. Op deze manier kan de sociale controletheorie een verklaring geven voor minder recidive na een verhuizing.

Met betrekking tot de specifieke kenmerken van een verhuizing, buurtstatus en afstand, geldt dat in slechtere buurten vaak sprake is van minder goede onderlinge sociale banden, en minder sociale controle op elkaar (Hipp e.a., 2010; Tolsma e.a., 2009), wat de kans op recidive vergroot. Bovendien zal een verhuizing over grotere afstand de (ex-)gedetineerden meer van hun oude netwerk verwijderen dan een verhuizing over korte afstand. Wanneer over korte afstand wordt verhuisd en ex-gedetineerden in of dicht bij de vorige buurt blijven wonen, komen zij weer in dezelfde sociale omgeving terecht (Vogel e.a., 2017). Sociale banden met deze oude criminogene omgeving kunnen ertoe leiden dat de ex-gedetineerde weer gemotiveerd wordt crimineel gedrag te vertonen en hier bovendien wederom de mogelijkheden voor ziet (Kirk, 2009; Morenoff & Harding, 2014). Morenoff en Harding (2014) stellen dat dit met name negatief kan zijn voor ex-gedetineerden met problemen met middelenmisbruik, omdat zij in hun oude omgeving gemakkelijk opnieuw aan deze middelen kunnen komen. Volgens deze redenering zou een verhuizing over grotere afstand tot minder recidive leiden. Aan de andere kant is het voor ex-gedetineerden bij een verhuizing over korte afstand gemakkelijker om hun conventionele sociale netwerk te behouden (Harding e.a., 2013). Ze kunnen hieruit steun ontvangen bij het opnieuw opbouwen van hun leven, en bijvoorbeeld bij het verkrijgen van huisvesting (Cochran & Mears, 2013; Wolff & Draine, 2004). Bij een verhuizing over grotere afstand, raken ze wellicht deze steun en conventionele sociale controle ook kwijt. Dit zou dan juist de kans op recidive kunnen vergroten.

5.2.3 Sociale desorganisatietheorie

Tot slot zouden volgens de sociale desorganisatietheorie (Shaw & McKay, 1942) buurten met een lage sociaaleconomische status ervoor zorgen dat er sprake is van minder sterke sociale banden tussen de bewoners, minder sterke buurt-netwerken en minder vertrouwen tussen bewoners onderling (Vogel e.a., 2017; Morenoff & Harding, 2014). Wanneer gedetineerden en ex-gedetineerden verhuizen naar een slechtere buurt, waar dit in sterkere mate geldt, ondervinden ze waarschijnlijk minder gevolgen van eventueel crimineel gedrag en ervaren juist meer mogelijkheden om dit soort gedrag te vertonen (Morenoff & Harding, 2014). Volgens deze theorie zouden (ex-)gedetineerden die naar een slechtere buurt verhuizen een grotere kans hebben te recidiveren.

Tabel 5.1a. *Overzicht internationale studies naar voor- en verhuispatronen van ex-gedetineerden en hun recidive*

<i>Auteurs</i>	<i>Jaartal</i>	<i>Land</i>	<i>Studie</i>	<i>Cross-sectional of longitudinal</i>	<i>Zelfrapportage of registratiedata</i>	<i>N</i>	<i>Follow-up periode</i>	<i>Resultaten recidive</i>	<i>Samenhang andere kenmerken</i>	<i>Conclusie</i>
Dakloosheid en recidive										
Visher & Courtney	2007	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	300	Twaalf maanden	Het hebben van vaste huisvesting in de eerste maand na vrijlating, was een van de factoren die de kans op recidive het meest verkleinde.	Een langere detentieduur, een relatie met een partner en frequent drugsgebruik voor detentie verkleinen ook de kans op recidive.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Steiner, Makarios & Travis III	2015	Verenigde Staten	Statewide sample of offenders released in Ohio	Longitudinaal	Registratiedata	1984	Twaalf maanden	Dakloze ex-gedetineerden hadden een significant grotere kans om te recidiveren dan ex-gedetineerden met huisvesting.	Een eerdere veroordeling vergrootte eveneens de kans op recidive.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Yahner & Visher	2008	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Drie jaar	Drie jaar na detentie was de kans op recidive 35 procent voor degenen die eigen huisvesting hadden, en 62 procent voor wie dit niet had.	Andere factoren die de kans op recidive vergrootten, waren leeftijd, criminele geschiedenis, wersituatie en buurtkenmerken.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Métraux & Culhane	2004	Verenigde Staten	Department of Homeless Services and Department of Correctional Services databases (NY)	Longitudinaal	Registratiedata	48424	Twee jaar	Zowel voor als na vrijlating in een daklozenopvang verblijven vergrootte de kans op recidive.	Een detentieverleden vergrootte eveneens de kans op recidive, evenals een allochtone afkomst en een lagere leeftijd.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Lutze, Rosky & Hamilton	2014	Verenigde Staten	Washington State databases	Longitudinaal	Registratiedata	416	Drie jaar	Dakloze ex-gedetineerden hadden meer dan twee keer zoveel kans op een nieuwe veroordeling dan niet-daklozen.	Een allochtone afkomst en een jongere leeftijd vergrootten eveneens de kans op recidive.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Clark	2016	Verenigde Staten	Released offenders in Minnesota 2009	Longitudinaal	Registratiedata	4357	Twaalf maanden	Direct na vrijlating dakloos zijn, vergroot de kans op recidive met 34 procent ten opzichte van vaste huisvesting hebben.	Een allochtone afkomst en meer eerdere veroordelingen vergroten eveneens de kans op recidive. Een hogere leeftijd en langere detentieduur verkleinen de kans op recidive.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.
Baldry, McDonnell, Maplestone & Petters	2006	Australië	Australian ex-prisoners in NSW and Victoria	Longitudinaal	Zelfrapportage	238	Negen maanden	Van de daklozen na detentie was 61 procent gescandeerd, van degenen met huisvesting was dit 35 procent.	Verhuysgedrag, het hebben van schulden, werkloosheid, problemen met drugsgebruik.	Dakloosheid leidt tot meer recidive.

Tabel 5.1a. Overzicht internationale studies naar woon- en verhuispatronen van ex-gedetineerden en hun recidive (vervolg)

Auteur(s)	Jaartal	Land	Studie	Cross-sectioneel of longitudinaal	Zelfrapportage of registratiedata	N	Follow-up periode	Resultaten recidive	Samenhang andere kenmerken	Conclusie
Verhuizen en recidive										
Bailey, McDonnell, Maplesone & Pesters	2006	Australië	Australian ex-prisoners in NSW and Victoria	Longitudinaal	Zelfrapportage	238	Negen maanden	Van de respondenten die niet of slechts één keer verhuisd waren, was 22 procent gerecidiveerd. Van de respondenten die vaker waren verhuisd, was 59 procent gerecidiveerd.	Andere factoren die samenhangen met recidive waren dakloosheid, het hebben van schulden, werkloosheid, problemen met drugsgebruik.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
Broner, Lang & Behler	2009	Verenigde Staten	Bronx Mental Health Court	Longitudinaal	Zelfrapportage	381	Twaalf maanden	Vaker verhuizen vergrootte de kans op recidive.	Dakloosheid en sociale steun uit de omgeving hingen niet samen met recidive.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
Huebner & Pleggenkuhle	2015	Verenigde Staten	Missouri Department of Corrections	Longitudinaal	Registratiedata	3861	Vier jaar	Respondenten die niet of minder vaak verhuisden, recidiveerden meer dan respondenten die vaker verhuisden.	Een slechte buurtstatus, sociale bindingen met ouders en partner, het hebben van kinderen, werk en leeftijd.	Verhuizen leidt tot minder recidive.
Steiner, Makarios & Travis III	2015	Verenigde Staten	Statewide sample of offenders released in Ohio	Longitudinaal	Registratiedata	1984	Twaalf maanden	Elke verhuizing na detentie vergrootte de kans op recidive met 125 procent.	Een eerdere veroordeling vergrootte eveneens de kans op recidive.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
Meredith, Speir, Johnson & Hull	2003	Verenigde Staten	OTIS and FLOID data	Longitudinaal	Registratiedata	6327	Twee jaar	Elke extra verhuizing vergrootte de kans op recidive met 25 procent.	Andere factoren die samenhangen met recidive waren leeftijd, criminele geschiedenis, werksituatie en drugsgebruik.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
Steiner, Makarios, Travis III & Meade	2012	Verenigde Staten	Releasees in Ohio	Longitudinaal	Registratiedata	995	Twaalf maanden	Ex-gedetineerden die vaker verhuisden, hadden een grotere kans om te recidiveren en recidiveerden bovendien sneller.	Vermogens- en drugsdelicten. Werk en leeftijd.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
Makarios, Steiner & Travis III	2010	Verenigde Staten	Releasees in Ohio	Longitudinaal	Registratiedata	1965	Twaalf maanden	Elke verhuizing vergrootte de kans op recidive met 70 procent.	Ook gerelateerd aan recidive waren delicttype, leeftijd, opleidingsniveau en werk.	Verhuizen leidt tot meer recidive.
La Vigne & Parthasarathy	2005	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Twee jaar	Geen significant verschil in recidiveren tussen verhuizers en niet-verhuizers.	nvt	Verhuizen is niet gerelateerd aan recidive.

Tabel 5.1a. Overzicht internationale studies naar woon- en verhuispatronen van ex-gedetineerden en hun recidive (vervolg)

Autair(s)	Jaartal	Land	Studie	Cross-section of longitudinal	Registratiedata	N	Follow-up periode	Resultaten recidive	Samenvatting andere kenmerken	Conclusie
Buurtstatus en recidive										
Tillyer & Vose	2011	Verenigde Staten	Iowa Department of Corrections	Longitudinaal	Registratiedata	5027	Drie jaar	Een slechte buurtstatus hing niet samen met een groter risico op recidive.	Factoren die gerelateerd waren aan recidive: zijn etniciteit en leeftijd.	Buurtstatus is niet gerelateerd aan recidive.
Stahler, e.a.	2013	Verenigde Staten	Pennsylvania state releases	Longitudinaal	Registratiedata	5354	Drie jaar	Verscheidene buurtkenmerken die samen zorgen voor een slechte of goede buurtstatus, bleken niet gerelateerd aan recidive.	Factoren die wel samenhangen met recidive: waren leeftijd, etniciteit en delicttype.	Buurtstatus is niet gerelateerd aan recidive.
Hipp, Petersilia & Turner	2010	Verenigde Staten	California state releases	Longitudinaal	Registratiedata	28021	Twee jaar	Ex-gedetineerden die in buurten met een slechtere buurtstatus woonden, recidiveerden vaker dan degenen die in de betere buurten woonden.	Leeftijd, etniciteit en delicttype hangen eveneens samen met recidive.	Een slechtere buurtstatus leidt tot meer recidive.
Kuhm & Stewart	2006	Verenigde Staten	Oregon Department of Corrections data	Longitudinaal	Registratiedata	502	Zes maanden	Een slechtere buurtstatus vergroot significant de kans op recidive. Een punt lager op de buurtstatus-schaal vergroot de kans op recidive met 12 procent.	Ook etniciteit, leeftijd, delicttype en criminele geschiedenis hangen samen met recidive.	Een slechtere buurtstatus leidt tot meer recidive.
Grunwald, Lockwood, Harris & Morris	2010	Verenigde Staten	Program Development and Evaluation System database	Longitudinaal	Registratiedata	422	Zes maanden	Een lage buurtstatus is niet significant gerelateerd aan meer recidive in het algemeen, maar wel aan meer druggerelateerde recidive.	Andere aan recidive gerelateerde factoren zijn criminele ouders, criminele geschiedenis en delicttype.	Buurtstatus is niet gerelateerd aan recidive.
Mears, Wang, Hay & Bates	2008	Verenigde Staten	Florida state releases	Longitudinaal	Registratiedata	49420	Twee jaar	Een lage buurtstatus is gerelateerd aan significant meer geweldsrecidive, maar aan minder druggerelateerde recidive en is niet gerelateerd aan vermogensrecidive.	Criminele geschiedenis, etniciteit en opleidingsniveau zijn ook significant gerelateerd aan recidive.	Buurtstatus is niet gerelateerd aan vermogensrecidive. Wel leidt een slechtere buurtstatus tot meer geweldsrecidive en minder druggerelateerde recidive.
Huebner & Priggenkuhle	2015	Verenigde Staten	Missouri Department of Corrections dataset	Longitudinaal	Registratiedata	3861	Vier jaar	Respondenten die in een slechtere buurt woonden, recidiveerden meer dan respondenten die in een betere buurt woonden.	Andere factoren die samenhangen met recidive, waren verhuiscyclus, sociale bindingen met ouders en partner, het hebben van kinderen, werk en leeftijd.	Een slechtere buurtstatus leidt tot meer recidive.
Clark	2016	Verenigde Staten	Released offenders in Minnesota 2009	Longitudinaal	Registratiedata	4357	Twaalf maanden	Een slechtere sociaal economische status van de buurt vergrootte de kans op recidive, maar de invloed hiervan nam af wanneer voor individuele kenmerken gecontroleerd werd.	Een allochtone afkomst en meer eerdere veroordelingen vergrooten eveneens de kans op recidive. Een hogere leeftijd en langere detentieduur verklenden de kans op recidive.	Een slechtere buurtstatus leidt tot meer recidive.

Tabel 5.1a. Overzicht internationale studies naar woon- en verhuispatronen van ex-gedetineerden en hun recidive (vervolg)

Auteurs	Jaartal	Land	Studie	Cross-sectionnel of longitudinaal	Zelfrapportage of registratiedata	N	Follow-up periode	Resultaten recidive	Samenhang andere kenmerken	Conclusie
Afstand en recidive										
Yahner & Visser	2008	Verenigde Staten	Returning Home	Longitudinaal	Zelfrapportage	145	Zestien maanden	Van de respondenten die na vrijlating in een andere buurt waren gaan wonen dan voor detentie recidiveerden 42 procent na drie jaar, vergeleken met 69 procent van de ex- gedetineerden die naar dezelfde buurt waren teruggekeerd als voorafgaand aan detentie.	Andere factoren die de kans op recidive vergroten, waren leeftijd, criminele geschiedenis en werksituatie.	Verhuizen over grotere afstand leidt tot minder recidive.
Kirk	2009	Verenigde Staten	Louisiana correctional facilities releases	Longitudinaal	Registratiedata	1538	Twaalf maanden	Ex-gedetineerden die na vrijlating naar een andere buurt verhuisden, recidiveerden significant minder dan degenen die dichtbij bleven. Bovendien gold hoe verder hoe verder de verhuizing, hoe kleiner de kans op recidive.	Andere factoren gerelateerd aan recidiverisico waren bijvoorbeeld geslacht, of respondent getrouwd was, leeftijd en detentieduur.	Verhuizen over grotere afstand leidt tot minder recidive.

5.2.4 Hypothesen

Op basis van de hiervoor beschreven theorieën kan een aantal hypothesen worden opgesteld. Volgens zowel de straintheorie als de sociale controletheorie zou dakloosheid leiden tot meer recidive. Hypothese 1 is dus dat dakloze ex-gedetineerden meer recidiveren dan ex-gedetineerden die wel over huisvesting beschikken.

Deze twee theorieën leiden voor verhuizen tot twee tegengestelde hypothesen: verhuizen kan aan de ene kant een teken zijn van een verbeterde woon-situatie en daarmee van minder *strain* en een kleinere kans op recidive. Volgens de sociale-controletheorie kan een verhuizing daarnaast leiden tot minder verkeerde sociale contacten en daarmee minder recidive. Hypothese 2a is dan: ex-gedetineerden die zijn verhuisd recidiveren minder dan degenen die niet zijn verhuisd. Omgekeerd kan een verhuizing ook onvrijwillig zijn, waarbij de nieuwe woonsituatie niet direct beter is dan de oude en juist tot meer *strain* en een groter recidiverisico leidt. Daarnaast kan een verhuizing, volgens de sociale-controletheorie, minder conventionele sociale controle tot gevolg hebben en daarmee meer recidive. Hypothese 2b is daarom: ex-gedetineerden die zijn verhuisd recidiveren meer dan degenen die niet zijn verhuisd.

Op basis van de drie voorgaande theorieën is hypothese 3a dat verhuizen naar een slechtere buurt samenhangt met meer recidive. Wonen in een slechtere buurt zou namelijk leiden tot meer *strain* en minder sociale controle. Tegengesteld hieraan lieten Vogel en collega's (2017) bij onderzoek onder adolescenten zien dat verhuizen naar een betere buurt juist meer *strain* kan opleveren, omdat de buurt niet past bij de status van de persoon en deze om zich heen enkel mensen ziet die het beter hebben. Deze extra *strain* zou dan weer leiden tot meer crimineel gedrag. Hypothese 3b is daarom dat verhuizen naar een betere buurt samenhangt met meer recidive.

Met betrekking tot afstand, tot slot, zijn er ook twee tegengestelde hypothesen. Net als bij verhuizen geldt aan de ene kant dat een verhuizing over een grote afstand tot meer verwijdering van het oude sociale netwerk leidt. Wanneer dit oude netwerk conventioneel was, kan de verhuizing over grotere afstand leiden tot meer recidive. Als dit netwerk echter zelf criminogeen was, kan een verhuizing over grote afstand juist leiden tot minder recidive. Hypothese 4a is daarom dat een verhuizing over grote afstand samenhangt met meer recidive. Hypothese 4b is dat een verhuizing over grote afstand samenhangt met minder recidive.

5.3 EERDER ONDERZOEK

Hieronder worden eerst enkele studies beschreven die ingaan op het verband tussen dakloosheid bij gedetineerden en ex-gedetineerden en hun latere recidive (zie ook Tabel 5.1a en 5.1b voor respectievelijk een overzicht van de

internationale en Nederlandse studies over dakloosheid bij ex-gedetineerden en recidivekansen). Studies die enkel keken naar het effect van het hebben van huisvesting en dakloosheid vonden over het algemeen dat het hebben van huisvesting voor ex-gedetineerden een belangrijke factor is in het al dan niet recidiveren (Visser & Courtney, 2007; Steiner e.a., 2015; Yahner & Visser, 2008; Metraux & Culhane, 2004; Lutze e.a., 2014; Metraux & Culhane, 2004). Zo onderzochten Visser en Courtney (2007) onder 300 ex-gedetineerden het effect van diverse zelf gerapporteerde leefgebieden op recidive en vonden dat het niet hebben van huisvesting in de eerste maand na detentie een van de sterkste voorspellers was voor recidive binnen een jaar na vrijlating. Steiner en collega's (2015) deden onderzoek onder 1.984 daders en vonden aan de hand van registratiedata dat daklozen bijna 350 procent meer kans hadden om binnen een jaar te recidiveren dan degenen met een eigen huis. Omgekeerd lieten Yahner en Visser (2008) zien dat het hebben van een eigen huis juist een voorspeller was voor succesvolle resocialisatie na een detentiestraf en minder recidive. De groep ex-gedetineerden die in dit onderzoek geïnterviewd werd en aangaf een eigen huis te hebben, had 12 procent kans om 16 maanden na vrijlating opnieuw in detentie te zitten, terwijl dit voor de groep zonder eigen huis 37 procent was. Clark (2016) onderzocht officiële data van 4.357 ex-gedetineerden, en concludeerde dat een verblijf in een tehuis voor daklozen binnen een jaar na vrijlating de kans op recidive vergrootte, wat zij verklaarde door een gebrek aan sociale controle. Bovenstaande onderzoeken zijn allen gedaan in de Verenigde Staten. Ook in Nederland vonden Weijters en collega's (2018), in de vijfde meting van de Monitor nazorg (ex-)gedetineerden onder 11.830 ex-gedetineerden, dat 62 procent van degenen zonder vaste huisvesting voor detentie twee jaar na vrijlating had gerecidiveerd tegenover 48 procent van degenen die voor detentie wel over huisvesting beschikten. Verder toonden Wartna en collega's (2009), in hun onderzoek onder 1.241 verdachten, aan dat daders zonder vaste huisvesting een 3,75 keer grotere kans hadden om binnen vier jaar te recidiveren dan daders met vaste huisvesting. Wartna en collega's (2009) hebben eveneens gekeken naar de rol die verschillende type woonsituaties spelen bij recidive, maar alleen wonen en samenwonen met anderen verschilden niet van elkaar in hun samenhang met recidive. Enkel dakloos zijn vergrootte de recidivekans (Wartna e.a., 2009). Samenvattend lijkt dakloosheid onder ex-gedetineerden de kans op recidive te vergroten ten opzichte van het beschikken over huisvesting.

Onderzoek naar de relatie tussen verhuisgedrag van (ex-)gedetineerden en recidive laat een minder duidelijk beeld zien. De meerderheid van de onderzoeken naar verhuisgedrag tijdens en na een detentiestraf laat wel zien dat verhuizen in de periode na vrijlating leidt tot meer recidive (Broner e.a., 2009; Steiner e.a., 2015; Meredith e.a., 2003; Steiner e.a., 2012; Baldry e.a., 2006). Uit onderzoek van Meredith en collega's (2003) bleek bijvoorbeeld dat elke extra verhuizing de kans op recidive met 25 procent vergrootte. Makarios en collega's (2010) vonden een 70 procent grotere kans op recidive binnen een

jaar, en Steiner en collega's (2015) lieten zelfs een toename van 125 procent zien in de kans op recidive binnen een jaar na vrijlating, en voor de zware misdrijven nam de kans op recidive toe met 196 procent met elke verhuizing. Daarentegen vonden Huebner en Pleggenkuhle (2015) een negatief verband tussen verhuizen en recidive. Een verhuizing verkleinde in dit onderzoek de kans op recidive. Een onderzoek van La Vigne en Parthasarathy (2005) die gebruik maakten van interviewdata, liet zien dat verhuizen geen invloed had op de kans op recidive. Beide onderzoekers stelden naar aanleiding van hun resultaten dat een verhuizing ook juist positief kan zijn en daarom tot minder recidive kan leiden (Huebner & Pleggenkuhle, 2015). Zij redeneerden dat een verhuizing een teken kan zijn van meer onafhankelijkheid, een betere financiële situatie en vertrek uit een slechte, tijdelijke woonsituatie naar een meer permanente situatie. Concluderend laten de meeste studies zien dat verhuizen leidt tot meer recidive, hoewel er ook enkele studies zijn die een ander beeld laten zien.

In onderzoek onder de algemene bevolking naar het verband tussen verhuisgedrag en delinquentie, wordt ervan uitgegaan dat verhuizen de kans op delinquent gedrag vergroot (Vogel e.a., 2017; Haynie & South, 2005). Porter en Vogel (2014) vonden echter in hun onderzoek onder adolescenten, dat er geen verschil zat in delinquentie tussen verhuizers en niet-verhuizers. De reden daarvoor was dat verhuizers en niet-verhuizers als groep te veel van elkaar verschillen, en dat eventuele verschillen in delinquent gedrag toe te schrijven zijn aan deze verschillen in achtergrondkenmerken (Porter & Vogel, 2014). Ook Vogel en collega's (2017) stellen dat, hoewel theorie en eerder onderzoek erop duidt dat verhuizen moet leiden tot meer delinquent gedrag, er ook sprake kan zijn van selectie. Sommigen hebben een grotere kans op zowel een verhuizing als delinquentie, als gevolg van bepaalde kenmerken (Vogel e.a., 2017). Om de kans op selectie uit te sluiten, maakt de huidige studie ook gebruik van een *propensity score* analyse methode.

Tot slot bekeken een aantal eerdere onderzoeken het verband tussen de kenmerken buurtstatus of afstand en recidive. Vogel en collega's (2017) onderzochten de invloed van afstand en buurtstatus bij een verhuizing op delinquent gedrag onder een groep adolescenten. Zij vonden dat verhuizen naar een sociaaleconomisch betere buurt leidt tot meer delinquent gedrag en wijten dit aan een toename van ondervonden relatieve deprivatie ten opzichte van jongeren in de nieuwe buurt (Vogel e.a., 2017). Daarnaast was een verhuizing over langere afstand gerelateerd aan minder delinquentie, voor de jongeren die eerder al delinquent gedrag vertoonden. De verklaring die zij hiervoor gaven, was dat een verhuizing over langere afstand eerdere relaties met criminogene anderen verbreekt en de jongeren in een nieuwe, niet-criminogene omgeving opnieuw kunnen beginnen (Vogel e.a., 2017). Onderzoek van Scian-dra en collega's (2013) binnen de algemene bevolking keek naar effecten van het uitdelen van vouchers om te verhuizen aan arme gezinnen. Deze gezinnen kregen een voucher die het mogelijk maakte naar een andere, betere buurt

te verhuizen. De vouchers werden willekeurig uitgedeeld. Resultaten lieten zien dat verhuisde personen in hun nieuwe buurt minder vaak geweldsdelicten pleegden, maar juist vaker vermogensdelicten. Dit toont het belang van het in kaart brengen van de buurten bij een verhuizing. Onderzoek van Sharkey en Sampson (2010) onder adolescenten vond dat de nieuwe buurt bij een verhuizing een belangrijke rol speelt bij het al dan niet vertonen van delinquent gedrag. Zij vonden dat jongeren die verder weg verhuisden significant minder geweld pleegden, en schreven dit toe aan buurtkenmerken van de nieuwe buurt, waaronder de sociaaleconomische status van deze buurt (Sharkey & Sampson, 2010). Hier kan echter ook meespelen dat de onderzoeksgroep bestond uit adolescenten, voor wie leeftijdsgenoten een grotere invloed hebben dan bij volwassenen (Gardner & Steinberg, 2005).

Er bestaan ook enkele onderzoeken met specifiek ex-gedetineerden als doelgroep. Zo volgden Stahler en collega's (2013) 5.354 ex-gedetineerden in Philadelphia drie jaar na hun vrijlating en keken hierbij naar het sociaal kapitaal in een buurt. Zij betrokken hierbij ook individuele kenmerken, zoals demografische en detentiekenmerken, maar geen andere woonkenmerken. De buurtkenmerken bleken niet gerelateerd aan recidive (Stahler e.a., 2013). Ook Tillyer en Vose (2011) vonden dat een slechte buurtstatus niet samenhangt met een groter recidiverisico. Hipp en collega's (2010) vonden daarentegen onder 118.288 ex-gedetineerden, dat wonen in een sociaaleconomisch slechte buurt wel samenging met meer recidive. Ook Clark vond dit met onderzoek onder 4.357 respondenten in Minnesota. Kubrin en Stewart (2006) onderzochten 4.630 ex-gedetineerden in Oregon, en gebruikten voor buurtstatus kenmerken als inkomen en werkstatus in de buurt. Zij vonden dat naarmate de buurtstatus lager was, de kans op recidive groter was (Kubrin & Stewart, 2006). Grunwald en collega's (2010) relateerden buurtstatus aan recidive onder ruim 7.000 jongeren. Zij maten buurtstatus op vrijwel dezelfde manier als in het huidige onderzoek, namelijk door een combinatie te nemen van werkstatus en inkomen in een buurt. Deze buurtstatus bleek niet gerelateerd aan gewelds- en vermogensdelicten, maar een lagere status bleek wel de kans op drugsdelicten te vergroten (Grunwald e.a., 2010). Mears en collega's (2008) vonden, tot slot, juist dat een lage buurtstatus leidde tot meer geweldsdelicten binnen een groep ex-gedetineerden, tot minder drugsdelicten en dat een lage buurtstatus niet gerelateerd was aan vermogensdelicten. Ook studies naar het verband tussen recidive en de buurt laten, kortom, verschillende resultaten zien.

Tabel 5.1b. Overzicht Nederlandse studies naar woonpatronen van ex-gedetineerden en hun recidive

Auteur(s)	Jaar	Land	Studie	Zelfopporthe of of longitudinaal		N	Follow-up periode	Resultaten recidive	Samenhang andere kenmerken	Conclusie
				Cross-sectioneel	Longitudinaal					
Dakloosheid en recidive Weljers, Bokven & Verweij	2018	Nederland	Vijfde meting Monitor Nazorg (ex-)gedetineerden	Longitudinaal	Longitudinaal	11820	Twaalf maanden	Van de respondenten zonder vaste huisvesting voor detentie, had 62 procent twee jaar na vrijlating genciddiwerd tegenover 48 procent van degenen die voor detentie wel over huisvesting beschikten.	Het hebben van een geldig identiteitsbewijs, werk of opleiding verkleinen de kans op recidive.	Dakloze ex-gedetineerden hebben een grotere kans op recidive dan ex-gedetineerden met huisvesting.
Warma, Tollenaar & Bogaerts	2009	Nederland	Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitie/ Documentatie (OBD)	Longitudinaal	Longitudinaal	1241	Vier jaar	Daklozen hadden een veel grotere kans te recidiveren dan niet-dakloze respondenten.	Ook werkloosheid vergroot de kans op recidive.	Dakloze ex-gedetineerden hebben een grotere kans op recidive dan ex-gedetineerden met huisvesting.

Uit het experimentele onderzoek van Kirk (2009) bleek dat ex-gedetineerden die naar hun eigen buurt terugkeerden na vrijlating en dus niet ver weg verhuisden vaker recidiveerden dan ex-gedetineerden die verder weg waren verhuisd. Hij vond zelfs dat hoe verder de ex-gedetineerden verhuisd was van zijn oude adres, hoe kleiner de kans was op recidive (Kirk, 2009). Ook Yahner en Visser (2008) vonden dat ex-gedetineerden die verder weg waren gaan wonen, die niet meer naar hun vorige buurt terugkeerden, minder vaak recidiveerden. Van deze ex-gedetineerden recidiveerden na drie jaar 42 procent, terwijl 69 procent van degenen die dichtbij hun vorige adres waren gebleven, recidiveerden. In onderzoek naar adolescenten vonden Vogel en collega's (2017) eveneens dat verder weg verhuizen de kans op delinquent gedrag verkleint. Zij noemen hierbij het principe van 'een nieuwe start maken'.

Bovenstaande studies naar de verschillende aspecten van woon- en verhuispatronen en hun invloed op recidive tonen diverse resultaten. De huidige studie beoogt een bijdrage te leveren aan de kennis over de samenhang tussen deze woon- en verhuispatronen en recidive, onder andere door dit te onderzoeken binnen eenzelfde populatie. Dit is op deze manier niet eerder in Nederland onderzocht. Bovendien wordt gebruikt gemaakt van een *propensity score* analyse methode, om mogelijke selectie op basis van andere kenmerken uit te sluiten.

5.4 METHODEN

5.4.1 Participanten

Voor dit artikel is gebruikt gemaakt van data uit het Prison Project, een groot-schalig, longitudinaal onderzoek naar de bedoelde en onbedoelde gevolgen van detentie in Nederland (Dirkzwager e.a., 2018). In totaal zijn 2.841 mannen, die tussen oktober 2010 en maart 2011 instroomden in een Huis van Bewaring en die voldeden aan de selectiecriteria (in Nederland geboren, zonder zware psychologische problemen die deelnamen kunnen verhinderen, tussen de 18 en 65 jaar en minstens drie weken in een Huis van Bewaring vastzitten), gevraagd mee te werken aan een interview en vragenlijst. Van de benaderde mannen werkte 67 procent mee aan het onderzoek, waardoor in totaal 1.904 CAPI (*Computer Assisted Personalized*) interviews ongeveer drie weken na instroom in detentie zijn afgenomen. Voorafgaand aan hun deelname hebben de respondenten een *informed consent*-formulier ondertekend. Het was de onderzoekers niet toegestaan de respondenten tijdens hun verblijf in detentie te belonen voor deelname aan het onderzoek.

Zes maanden na vrijlating zijn de respondenten opnieuw benaderd voor een follow-up interview. Van alle uitgestroomde gedetineerden (1.799) kon 18 procent niet opnieuw benaderd worden, omdat ze niet gelokaliseerd werden. Van alle andere respondenten kon 5 procent niet benaderd worden, omdat ze te zware psychologische problemen hadden, naar het buitenland waren

verhuisd of waren overleden. Ruim drie kwart van de uitgestroomde gedetineerden (78 procent) is gevraagd mee te werken aan het interview zes maanden na detentie, en hiervan participeerden er 946 (67 procent). Follow-up interviews werden gehouden bij de respondent thuis (50 procent), op een openbare locatie, zoals een café of bibliotheek (25 procent) of in een instelling, zoals detentie of een psychiatrische kliniek (25 procent). Respondenten ontvingen een cadeaubon van tien euro voor hun deelname aan de follow-up meting.

Een aantal respondenten gaven geen toestemming om geregistreerde data over hen te verzamelen ($N=25$) of hadden een of meerdere relevante vragen uit het interview niet beantwoord ($N=54$). Bovendien zijn de respondenten die zes maanden na vrijlating opnieuw gedetineerd waren ($N=162$), niet meegenomen in de analyses. Van hen was immers geen woonsituatie bekend voor het derde meetmoment en daarmee tevens geen woon- of verhuispatroon. De uiteindelijke groep waarmee de eerste analyses over dakloosheid zijn gedaan, bestaat daarom uit 705 respondenten. Voor de analyses over het effect van verhuizen op recidive zijn alleen respondenten meegenomen die op alle meetmomenten over huisvesting beschikten ($N=587$) en voor de analyses over het effect van verhuisde afstand en buurtstatus zijn enkel respondenten meegenomen die minstens één keer zijn verhuisd tijdens de onderzoeksperiode ($N=240$).

5.4.2 Data

Huisvesting

Dakloosheid

De informatie over het beschikken over huisvesting en dakloos zijn, is verkregen uit officieel geregistreerde data gecombineerd met interviewdata (Zie Hoofdstuk 1 voor meer informatie over het combineren van deze databronnen). Voor alle ex-gedetineerden was informatie over hun woonsituatie beschikbaar uit de Basisregistratie Personen (BRP). In de BRP is geregistreerd of een persoon over huisvesting beschikt. Tevens is van alle adressen de begin- en einddatum bekend. We konden dus exact bepalen voor elk moment na vrijlating of een respondent geregistreerd was op een woonadres. In dat geval beschikte de respondent over huisvesting. In het geval van een briefadres of geen enkel adres, is een respondent gecodeerd als dakloos. Van alle respondenten waren er 118 tijdens minstens één meetmoment dakloos.

Verhuizen

Een verhuizing is vastgesteld door adressen geregistreerd in de Basisregistratie Personen op verschillende meetmomenten met elkaar te vergelijken. Er is nagegaan of het adres van een respondent op twee opeenvolgende meetmomenten van elkaar verschilde. Als dit het geval was, was de respondent verhuisd. Wanneer het adres nog gelijk was aan het adres op het voorgaande

meetmoment, is de respondent niet verhuisd. In totaal zijn 240 respondenten minstens één keer verhuisd tijdens de onderzoeksperiode.

Verhuisde afstand

Voor respondenten die verhuisd zijn, is bepaald over welke afstand zij zijn verhuisd door middel van de geregistreerde postcodes. Het aantal kilometer tussen het nieuwe en oude postcodegebied van vier cijfers bepaalt de verhuisde afstand. Vervolgens zijn hier twee categorieën van gemaakt, dichtbij en ver weg verhuisd. Verhuizingen dichtbij vonden plaats over een afstand van maximaal 15 kilometer, meer dan 15 kilometer geldt als ver weg.

Buurtstatus

Van alle woonplekken van de respondenten is bekend wat de status van de buurt is. Deze is afgeleid van scores die het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) toekent aan alle buurten in Nederland. De statusscore van een buurt wordt bepaald door het opleidingsniveau, het inkomen en de positie op de arbeidsmarkt van de bewoners. Hierbij geldt dat hoe hoger de score is, hoe hoger de sociale status van de buurt. Voor respondenten die naar een andere buurt zijn verhuisd, is gekeken of de statusscore van hun nieuwe buurt beter, gelijk aan, of slechter is dan de score van de oude buurt. Bij een verschil van meer dan één punt, lager of hoger, is sprake van respectievelijk een verslechtering of verbetering van de buurt.

Tabel 5.2. Recidivecijfers voor de verschillende te onderzoeken groepen

	Alle respondenten met huisvesting of dakloos (Hoofdstuk 2) (N=705)		Alle respondenten met huisvesting op alle meetmomenten (Hoofdstuk 3) (N=587)		Respondenten die minstens één keer zijn verhuisd (Hoofdstuk 4) (N=240)	
	%	Gemiddeld aantal veroordelingen	%	Gemiddeld aantal veroordelingen	%	Gemiddeld aantal veroordelingen
<i>Recidive</i>						
Veroordeling tussen 0-6 maanden	22	0.28	18	0.24	18	0.25
Veroordeling tussen 7-24 maanden	43	0.92	40	0.80	36	0.78
Veroordeling tussen 0-24 maanden	51	1.21	47	1.04	43	1.02

Recidive

Recidive werd gemeten voor de eerste zes en 24 maanden na vrijlating en is gebaseerd op registratiedata verstrekt door de Justitiële Documentatiedienst van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Voor recidive werd een dichotome variabele gebruikt die aangeeft of de ex-gedetineerde een nieuwe veroordeling heeft gekregen in de periode sinds vrijlating (1) of niet (0) en het aantal nieuwe veroordelingen. We hanteren voor de analyses in dit artikel drie afhankelijke

recidivevariabelen. De eerste meet de recidive gedurende de zes maanden na vrijlating, de tweede de recidive tijdens de periode tussen zeven maanden en twee jaar na detentie en de derde meet de recidive over de gehele periode van twee jaar na detentie. Er wordt zowel gekeken naar het percentage ex-gedetineerden dat recidiveert als hun gemiddeld aantal nieuwe veroordelingen. Een follow-up periode van ten eerste zes maanden wordt gehanteerd, omdat de meerderheid van de ex-gedetineerden die recidiveren dit binnen de eerste zes maanden na vrijlating doen (Lutze e.a., 2014). Vervolgens wordt tevens gekeken naar een follow-up periode van twee jaar om de lange-termijn relatie tussen huisvesting en recidive in kaart te brengen.

In Tabel 5.2 zijn de recidivecijfers weergegeven voor de drie verschillende groepen die in dit hoofdstuk onderzocht worden. Zo heeft bijvoorbeeld bijna de helft (47 procent) van de respondenten met huisvesting tijdens alle drie de meetmomenten opnieuw een veroordeling gekregen over de gehele recidiveperiode van twee jaar.

Controlevariabelen

Het is belangrijk bij de relatie tussen huisvesting en recidive rekening te houden met een aantal andere kenmerken van de (ex-)gedetineerden (Steiner e.a., 2015). Het hebben van een baan, bijvoorbeeld, kan een indicatie zijn voor meer sociale controle en daarmee minder recidive. Aan de andere kant stelt een baan iemand ook in staat om een eigen huis te huren. Op die manier verklaart de baan zowel de woonsituatie als de recidive (Steiner e.a., 2015). Ook bepaalde detentiekennmerken zouden een indirect verband tussen huisvesting en recidive kunnen verklaren. Criminele geschiedenis is aan de ene kant bijvoorbeeld een voorspeller voor recidive (Fisher e.a., 2014; Nilsson, 2003), terwijl dit aan de andere kant het hebben van vaste huisvesting na vrijlating lastiger maakt, omdat bijvoorbeeld een verhuurder iemand met een langer strafblad minder snel in huis zal nemen (Evans & Porter, 2015). Een verband tussen dakloos zijn en recidiveren, kan daarmee verklaard worden door de criminele geschiedenis die iemand heeft. Om deze reden wordt rekening gehouden met verschillende kenmerken van de gedetineerden bij het verband tussen huisvesting en recidive, onderverdeeld in drie categorieën: woonkenmerken, detentiekennmerken en persoonlijke kenmerken.

Woonkenmerken

Als eerste worden enkele kenmerken over de woonsituatie voorafgaand aan detentie meegenomen. Er wordt gekeken of respondenten, die over huisvesting beschikten, alleen woonden, of samen met partner, kind, ouders of anderen. Daarnaast is bekend of deze respondenten in een van de vier grote steden woonden, en wat de buurtstatus was van de buurt waar ze woonden (Zie ook hoofdstuk 2). Tot slot zijn er drie variabelen meegenomen die aangeven of

de respondent zelf eigenaar van zijn woning was, of hij tevreden met zijn woning was en of hij het hebben van een woning belangrijk vindt.

Detentiekenmerken

Informatie over de *detentieduur* is verkregen uit het registratiesysteem van het Ministerie van Justitie en gemeten in aantal dagen. *Criminele geschiedenis* en *type delict* zijn tevens verkregen uit officiële registratiedata, namelijk uit de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD), en meten of de respondent in de afgelopen vijf jaar eerder in detentie heeft gezeten (1) en of respondent een vermogensdelict of een gewelds- of ander type delict heeft gepleegd. De gemiddelde detentieduur was 231 dagen (7,5 maand), en bijna een derde pleegde een vermogensdelict. Iets minder dan de helft (43 procent) had al eerder een detentiestraf ondergaan. Tot slot hebben respondenten tijdens detentie aangegeven of zij hulp nodig hadden van de medewerker in de Penitentiaire Inrichting bij hun huisvestingssituatie.

Persoonlijke kenmerken

Het hebben van een *partner*, beschikken over *werk* en het hebben van *kinderen* is verkregen uit zelf-rapportage data (interview bij instroom in detentie). De informatie over kinderen is gecombineerd met informatie uit de Basisregistratie Personen. Het hebben van *schulden* is gemeten op moment van instroom. Deze vier variabelen zijn allen dichotoom, waarbij een 1 staat voor het hebben van een partner, kinderen, werk of schulden. Bij het interview tijdens detentie is ook gevraagd naar het *opleidingsniveau* van de respondenten. Het opleidingsniveau werd onderverdeeld in laag (geen opleiding tot VMBO/Mavo) versus gemiddeld of hoog (MBO, Havo, VWO tot HBO en WO). Mensen met een hoog opleidingsniveau kregen een score 1. Daarnaast wordt een variabele meegenomen die aangeeft of de respondent een hoge BSI-score heeft, gebaseerd op De Beurs (2011), wat duidt op de aanwezigheid van psychische problemen. Ook worden twee variabelen meegenomen die aangeven of de respondent problemen ondervond door overmatig alcohol- of drugsgebruik in de twaalf maanden voorafgaand aan detentie. Als *leeftijd* werd de leeftijd ten tijde van uitstroom uit detentie meegenomen (in jaren). Deze variabele is gebaseerd op het registratiesysteem van de Penitentiaire Inrichting. De gemiddelde leeftijd was op het moment van uitstroom uit detentie 32 jaar. De *etniciteit* van een ex-gedeteneerde is, tot slot, gebaseerd op informatie uit de Basisregistratie Personen. Een respondent is autochtoon als beide ouders in Nederland zijn geboren (1), in overige gevallen werd de respondent gezien als tweedegeneratieallochtoon (CBS, 2000), aangezien alle deelnemers aan het Prison Project in Nederland geboren zijn. Van alle respondenten is 67 procent autochtoon.

5.5 RESULTATEN

5.5.1 Recidivepatronen en woon- en verhuispatronen

Het doel van deze studie is te onderzoeken in hoeverre patronen van recidive beïnvloed worden door periodes van dakloosheid, verhuizen en kenmerken van verhuizingen (afstand en buurtstatus). Tabel 5.3 laat de verschillen in recidive zien tussen respondenten die nooit dakloos zijn geweest tijdens de onderzoeksperiode en respondenten die wel een of meerdere keren dakloos waren.

Tabel 5.3. Recidivepatronen naar ongevoegen patronen dakloosheid

Woonpatroon	N	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Ooit dakloos	118	42% ***	58% ***	69% ***	0.52 ***	1.51 ***	2.03 ***
Vaker dakloos	37	46% ***	62% **	78% ***	0.54 **	1.76 ***	2.30 ***
Eenmalig dakloos	81	40% ***	56% **	64% **	0.51 ***	1.40 ***	1.90 ***
Nooit dakloos (ref)	587	18%	40%	47%	0.24	0.80	1.04

Het valt op dat de groepen daklozen (ooit-dakloos, eenmalig-dakloos en vaker-dakloos) in alle gevallen een hoger recidivepercentage hebben dan de nooit-daklozen en tevens een hoger gemiddeld aantal veroordelingen. Dit geldt bovendien voor elk van de onderzochte recidiveperiodes, zowel op de korte als op de lange termijn. Waar bijvoorbeeld tijdens het eerste halfjaar na vrijlating achttien procent van de nooit-daklozen heeft gerecidiveerd, en dus een nieuwe veroordeling heeft gekregen, heeft 40 procent van de eenmalig-daklozen gerecidiveerd en bijna de helft van de vaker-daklozen. De groep ex-gedetineerden die vaker dakloos is geweest, heeft telkens een hoger recidivepercentage dan de groep die slechts een keer dakloos was. Samenvattend geeft de Tabel weer dat daklozen meer en vaker recidiveren dan ex-gedetineerden die niet te maken hebben met dakloosheid.

Vervolgens zijn in Tabel 5.4 recidivepatronen voor verhuizers en niet-verhuizers te zien, evenals voor de verschillende typen verhuizers (directe verhuizers, uitgestelde verhuizers en frequente verhuizers). De groep verhuizers en de verschillende typen verhuizers zijn vergeleken met de niet-verhuizers. Wanneer als eerste de groep verhuizers als geheel wordt vergeleken met de groep niet-verhuizers, valt op dat de groepen slechts in een geval van elkaar verschillen. Het recidivepercentage op de langere termijn, tussen de zeven en 24 maanden na vrijlating, is namelijk significant lager voor de verhuizers dan voor de niet-verhuizers. Dit houdt in dat ex-gedetineerden die op enig moment tijdens de onderzoeksperiode zijn verhuisd, tijdens of na detentie, gemiddeld genomen minder vaak recidiveren dan ex-gedetineerden die niet zijn verhuisd. Dit duidt erop dat een verhuizing positieve gevolgen kan hebben voor de resocialisatie. De recidivepercentages op de korte termijn en over de gehele periode van twee jaar na detentie, evenals het gemiddelde aantal veroordelingen, verschilden echter niet tussen de verhuizers en niet-verhuizers.

Als vervolgens wordt gekeken naar de verschillende typen verhuizers, wordt duidelijk dat het met name de directe verhuizers zijn, die minder recidiveren. Zowel op de langer termijn als over de gehele periode na detentie recidiveerden directe verhuizers (dus respondenten die direct na vrijlating op een ander adres woonden dan voor detentie) minder dan de niet-verhuizers. Over de gehele periode recidiveerde 37 procent van de directe verhuizers, tegenover de helft van de niet-verhuizers. De overige typen verhuizers (uitgestelde en frequente verhuizers) verschilden in hun recidivepatronen niet van de niet-verhuizers. Dit wijst op het positieve effect van het maken van een nieuwe start in een andere omgeving direct na vrijlating.

Tabel 5.5a. Recidivepatronen naar ongetuogen kenmerk van verhuizing: afstand

Voor detentie	N	Eén maand na detentie	Zes maanden na detentie	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Woning 1	240		Verhuisd: afstand 15 km of minder tov woning 1	16%	36%	41%	0.21	0.72	0.93
			Verhuisd: afstand meer dan 15 km tov woning 1	20%	36%	45%	0.29	0.83	1.11
	240			18%	36%	43%	0.25	0.78	1.02

Tabel 5.5b. Recidivepatronen naar ongetuogen kenmerk van verhuizing: buurtstatus

Voor detentie	N	Eén maand na detentie	Zes maanden na detentie	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Woning 1	240		Verhuisd: buurtstatus slechter tov woning 1	18%	36%	42%	0.20	0.89	1.09
			Verhuisd: buurtstatus gelijk aan woning 1 (ref)	17%	38%	43%	0.26	0.79	1.05
			Verhuisd: buurtstatus beter tov woning 1	20%	32%	43%	0.26	0.63	0.89
	240			18%	36%	43%	0.25	0.78	1.02

Tabel 5.5a laat daarna de recidivepatronen voor enkel de verhuizers zien, uitgesplitst naar respondenten die ver weg zijn verhuisd en respondenten die dichtbij zijn gebleven. Deze twee groepen verschillen echter niet significant van elkaar met betrekking tot hun recidivepatronen. Waar de vorige Tabel liet zien dat verhuizen een gunstig effect kan hebben op het recidiveren, lijkt het daarbij niet uit te maken of de ex-gedetineerden ver van zijn oude omgeving gaat wonen, of hier dichtbij blijft.

In Tabel 5.5b zijn, tot slot, recidivepatronen weergegeven voor het laatste kenmerk van een verhuizing, de buurtstatus. Twee groepen verhuizers, respondenten die naar een betere buurt zijn verhuisd en respondenten die naar een slechtere buurt zijn verhuisd, zijn met betrekking tot hun recidivepatronen, vergeleken met respondenten die zijn verhuisd naar een buurt met een sociaal-economisch gelijke status als hun voorgaande buurt. Ook hier komen geen significante verschillen naar voren tussen de drie groepen. De buurtstatus van de nieuwe buurt na een verhuizing lijkt dus niet samen te hangen met het recidivepatroon van ex-gedetineerden. De specifieke kenmerken van verhuizingen, afstand en buurtstatus, lijken kortom minder van invloed te zijn op de recidivepatronen.

5.5.2 *Propensity score analyse*

Het doel van deze studie is te onderzoeken in hoeverre patronen van recidive beïnvloed worden door periodes van dakloosheid, verhuizen en kenmerken van verhuizingen (afstand en buurtstatus). Hierboven zijn daarom de verschillen in veroordelingen tussen daklozen en niet-daklozen, verhuizers en niet-verhuizers, respondenten die ver weg of juist dichtbij zijn verhuisd en respondenten die naar een betere of juist slechtere buurt zijn verhuisd, onderzocht.

Het is daarbij uiteraard de vraag of de geconstateerde verschillen in recidivepatronen daadwerkelijk voortkomen uit verschillen in woon- en/of verhuispatronen, of dat gevonden verschillen mede veroorzaakt worden door andere kenmerken. Van sommige kenmerken van de gedetineerden is namelijk theoretisch aannemelijk – en is in eerdere hoofdstukken van deze dissertatie ook empirisch aangetoond – dat deze significant samenhangen met de kans om dakloos te raken, te verhuizen of verhuizingen met bepaalde kenmerken te ondergaan (zie Hoofdstuk 2, 3 en 4).

Om de recidivecijfers van de verschillende groepen adequaat met elkaar te kunnen vergelijken, is het daarom nodig de recidivepatronen te vergelijken nadat deze groepen vergelijkbaar zijn gemaakt voor deze kenmerken. Alleen als dat gebeurd is, kan worden verondersteld dat gevonden verschillen in recidivecijfers daadwerkelijk het gevolg zijn van een bepaald woon- of verhuispatroon en niet van verschillen in de diverse andere kenmerken (Porter & Vogel, 2014).

Tabel 5.6. Kenmerken van ooit-daklozen (N=118), eenmalig-daklozen (N=81) en vaker-daklozen (N=37), vergeleken met niet-daklozen (N=587)

	Nooit-daklozen		Ongewogen gemiddelden ooit-daklozen		Gewogen gemiddelden ooit-daklozen		Ongewogen gemiddelden eenmalig-daklozen		Gewogen gemiddelden eenmalig-daklozen		Ongewogen gemiddelden vaker-daklozen		Gewogen gemiddelden vaker-daklozen	
	M		M	p	M	p	M	p	M	p	M	p	M	p
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>														
Woning: alleen	0,26		0,15	*	0,22		0,12	**	0,25		0,22		0,38	
Woning: met partner/kind	0,29		0,14	***	0,33		0,16	*	0,31		0,08	**	0,22	
Woning: met ouders	0,33		0,11	***	0,33		0,12	***	0,26		0,08	**	0,22	
Woning: met anderen	0,08		0,14	*	0,05		0,16	*	0,07		0,08		0,10	
Eigenaar woning: respondent	0,45		0,23	***	0,46		0,23	***	0,47		0,22	**	0,52	
Tevreden met woning	0,74		0,37	***	0,76		0,42	***	0,72		0,27	***	0,60	*
Woning belangrijk	0,79		0,82		0,83		0,84		0,86		0,78		0,81	
Buurtstatus: laag	0,38		0,17	***	0,35		0,17	***	0,29		0,16	**	0,37	
G4	0,19		0,12		0,18		0,16		0,22		0,03	*	0,07	
<i>Detentiekenmerken</i>														
Hulp mmd bij woning: nodig	0,43		0,69	***	0,64	***	0,68	***	0,65	***	0,73	***	0,83	***
Eerdere detentie	0,34		0,53	***	0,35		0,48	*	0,38		0,62	***	0,48	
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	0,53		0,55		0,62		0,60		0,61		0,43		0,63	
Delicttype: vermogens	0,21		0,43	***	0,21		0,40	***	0,26		0,51	***	0,33	
<i>Persoonlijke kenmerken</i>														
BSI: hoog	0,26		0,25		0,27		0,25		0,23		0,24		0,38	
Partner	0,47		0,36	*	0,46		0,38		0,44		0,30	*	0,32	
Kind	0,43		0,49		0,45		0,49		0,51		0,49		0,44	
Werk	0,46		0,23	***	0,37		0,27	**	0,43		0,14	***	0,22	**
Schulden	0,56		0,77	***	0,60		0,78	***	0,66		0,76	*	0,68	
Opleidingsniveau: hoog	0,39		0,36		0,42		0,35		0,40		0,38		0,55	
Problemen door alcoholgebruik	0,16		0,24	*	0,17		0,22		0,18		0,27		0,28	
Problemen door drugsgebruik	0,24		0,42	***	0,28		0,42	***	0,32		0,41	*	0,43	*
Etniciteit: autochtoon	0,67		0,71		0,69		0,72		0,74		0,70		0,67	
Leeftijd: 18-24	0,41		0,30	*	0,40		0,35		0,37		0,19	**	0,31	
Leeftijd: 25-39	0,35		0,43		0,39		0,40		0,42		0,51	*	0,44	
Leeftijd: 40-65	0,23		0,27		0,21		0,24		0,20		0,30		0,25	
Predicted probability	0,12		0,41	***	0,13		0,34	***	0,11		0,36	***	0,05	

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Om deze reden wordt in het huidige onderzoek gebruik gemaakt van een zogenoemde *propensity score weighting by strata methode*. Met deze methode worden telkens daklozen en niet-daklozen, verhuizers en niet-verhuizers en groepen voor verhuizingen met verschillende kenmerken met elkaar vergelijkbaar gemaakt m.b.t. de achtergrondkenmerken waarover in de Prison Project data gegevens beschikbaar zijn. Met deze methode wordt voorkomen dat de resultaten worden beïnvloed door andere kenmerken van de respondenten (Austin, 2011; Posner & Ash, 2012).

Bij deze methode zijn voor elke groep logistische regressieanalyses uitgevoerd, waarbij de afhankelijke variabele steeds een dummy is, met de waarden 0 en 1 voor de twee verschillende groepen. Na het doen van de verschillende regressieanalyses zijn de *predicted probabilities* bewaard. Op basis van deze *predicted probabilities* heeft elke respondent een *propensity score* gekregen en is hiermee ingedeeld in één van de tien strata waarin de data is verdeeld. Vervolgens is het aantal respondenten in elk van de strata berekend en aan elk van hen een gewicht toegekend. Deze strata zijn zo geordend dat de gewogen strata gelijk waren aan het totaal van de groep.

Tabel 5.7. Kenmerken van verhuizers (n = 240) en niet-verhuizers (n = 347)

	Niet-verhuizers	Ongewogen gemiddelden verhuizers		Gewogen gemiddelden verhuizers	
	M	M	p	M	p
<i>Woonkenmerken voor detentie</i>					
Woning: alleen	0,24	0,28		0,24	
Woning: met partner/kind	0,28	0,30		0,26	
Woning: met ouders	0,42	0,19	***	0,40	
Woning: met anderen	0,03	0,15	***	0,08	
Eigenaar woning: respondent	0,46	0,44	**	0,42	
Tevreden met woning	0,80	0,66	***	0,80	
Buurtstatus: laag	0,37	0,40		0,39	
G4	0,22	0,15	*	0,13	**
<i>Detentiekenmerken</i>					
Hulp mmd bij woning: nodig	0,29	0,63	***	0,33	
Hulp mmd bij woning: hulp niet gekregen	0,25	0,55	***	0,29	
Eerdere detentie	0,30	0,39	*	0,33	
Detentieduur: lang (4 maanden en langer)	0,46	0,64	***	0,49	
Delicttype: vermogens	0,20	0,22		0,24	
<i>Life events</i>					
Werk: niet-werkend voor en direct na detentie	0,42	0,47		0,47	
Werk: werk verloren tijdens detentie	0,20	0,25		0,20	
Werk: werk verkregen tijdens detentie	0,10	0,10		0,11	
Werk: werkend voor en direct na detentie	0,27	0,18	*	0,22	
Partner: geen partner voor en direct na detentie	0,37	0,47	*	0,36	
Partner: partner verloren tijdens detentie	0,08	0,11		0,10	
Partner: partner verkregen tijdens detentie	0,08	0,10		0,05	
Partner: partner voor en direct na detentie	0,41	0,27	***	0,43	
Schulden: schulden voor en na detentie	0,40	0,52	**	0,39	
Schulden: geen schulden voor, wel na detentie	0,11	0,15		0,17	*
Schulden: schulden voor, maar niet na detentie	0,12	0,11		0,15	
Schulden: geen schulden voor en na detentie	0,36	0,22	***	0,28	*
<i>Persoonlijke kenmerken</i>					
Kind	0,41	0,46		0,43	
Problemen door alcoholgebruik	0,14	0,19		0,17	
Problemen door drugsgebruik	0,21	0,28	*	0,24	
Etniciteit: autochtoon	0,64	0,72	*	0,65	
Leeftijd: 18-24	0,45	0,36	*	0,46	
Leeftijd: 25-39	0,32	0,40	*	0,36	
Leeftijd: 40-65	0,23	0,24		0,19	
Predicted probability	0,3	0,57	***	0,31	

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Nadat de *propensity score weighting by strata methode* is toegepast, zouden in principe de verdelingen van de kenmerken van de personen in de twee groepen (bijv. dakloos en niet-dakloos) identiek aan elkaar zijn. In Tabel 5.6 is te zien dat inderdaad de vele verschillen die bestonden tussen de groepen (d.w.z. in de ongewogen gemiddelden) zijn verdwenen na weging (zie de gewogen gemiddelden). Tabel 5.6 laat zien dat van de 13-16 kenmerken waarop er voor weging verschillen waren (bij meerdere groepen daklozen vergeleken met de nooit-daklozen), was dat na weging nog maar voor 1-4 kenmerken het geval. Dit betekent dat gemiddeld genomen de kenmerken van personen die nooit dakloos zijn geweest, vergelijkbaar zijn met personen die wel een of meerdere keren dakloos zijn geweest. Tabel 5.7 laat een vergelijkbaar resultaat zien voor de verhuizers en niet-verhuizers. Voor de verschillende typen verhuizers (direct, uitgesteld en frequent) en de kenmerken buurtstatus en afstand bij een verhuizing laten de uitkomsten (niet in tabellen weergegeven) ook een vergelijkbaar resultaat zien. Van de gemiddeld 16 kenmerken waarop er voor weging verschillen waren, was dat na weging nog maar voor twee kenmerken het geval. Dit duidt erop dat de groepen over het algemeen aan elkaar gelijk zijn.

Opgemerkt moet worden dat na weging (dus na het toepassen van de *propensity score weighting by strata methode*) er nog wel een klein aantal verschillen zijn tussen de groepen. Zo verschilt de groep vaker-daklozen bijvoorbeeld nog van de nooit-daklozen groep op het hebben van werk. Deze verschillen zijn echter gering en beïnvloeden de resultaten van de recidiveanalyses niet relevant.² Om die reden is er voldoende vertrouwen dat – na weging op de *propensity scores* – de vergelijking van recidivepatronen niet meer wordt vertekend door verschillen in andere kenmerken. Bovendien wordt door de grote hoeveelheid meegenomen kenmerken tevens gecontroleerd voor niet-geobserveerde kenmerken die met de wel geobserveerde kenmerken kunnen samenhangen.

2 Dit is onderzocht door extra logistische regressieanalyses te doen waarbij naast de woon- en/of verhuispatronen en verhuiskenmerken ook de variabelen meegenomen zijn waarbij eerder na weging nog significante verschillen bestonden tussen de groepen. Deze extra analyses laten zien dat de verschillen in recidivepatronen tussen de onderzochte groepen niet aan die extra kenmerken toe te schrijven zijn.

5.5.3 Recidivepatronen naar woon- en verhuispatronen, en kenmerken van een verhuizing (gewogen naar propensity scores)

Dakloosheid en recidive

Met de hierboven uitgelegde *propensity score* analyse methode zijn als eerste de verschillende dakloos-groepen vergeleken met de controlegroep ‘nooit dakloos’ met betrekking tot hun recidivepatronen (Tabel 5.8).

Tabel 5.8. Recidivepatronen naar gevoegen patronen dakloosheid

	N	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Woenspatron							
Ooit dakloos	118	37%	47%	57%	0.40	1.04	1.44 *
Minstens twee keer dakloos	37	57%	60%	76%	0.56	1.27 *	1.83 **
Eén keer dakloos	81	35%	49%	57%	0.40	1.19 *	1.59 **
Nooit dakloos (ref)	587	18%	40%	47%	0.24	0.80	1.04

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Veel van de eerder gevonden significante verschillen in recidivepatronen tussen de groepen daklozen en de nooit-daklozen zijn ook aanwezig nadat deze groepen aan elkaar vergelijkbaar zijn gemaakt op hun achtergrondkenmerken. Respondenten die ooit dakloos zijn geweest, recidiveerden binnen zes maanden na vrijlating twee keer zoveel als respondenten die nooit dakloos waren. Tijdens de anderhalf jaar daarna is het verschil een stuk kleiner en niet meer significant, maar over de gehele follow-upperiode van twee jaar recidiveerden de daklozen meer dan de nooit-daklozen. Daarnaast hebben ze, in het eerste halfjaar na vrijlating en in de gehele follow-upperiode, een hoger gemiddeld aantal veroordelingen.

In Tabel 5.8 zijn vervolgens respondenten die slechts één keer dakloos waren tijdens de onderzoeksperiode en respondenten die tijdens minstens twee meetmomenten dakloos waren vergeleken met de nooit-daklozen. Ook hier is te zien dat de daklozen vaker en meer recidiveerden dan de nooit-daklozen. Hierbij geldt bovendien dat, in lijn met de verwachting, ex-gedetineerden die vaker periodes van dakloosheid hebben ervaren, ook vaker recidiveerden dan degenen die slechts één keer dakloos waren. Tijdens het eerste halfjaar na vrijlating recidiveerden zowel de respondenten die slechts eenmaal dakloos waren als de respondenten die vaker dakloos waren significant meer dan de nooit-daklozen. In de anderhalf jaar daarna en over de gehele periode recidiveerden enkel degenen die vaker dakloos waren meer dan de nooit-daklozen. Over de gehele periode heeft driekwart van de respondenten die vaker dakloos waren, gerecidiveerd, tegenover bijna de helft van de nooit-daklozen. Het verschil in recidivepercentage tussen de groep die één keer dakloos was en de nooit-daklozen is dan niet meer significant. In alle recidiveperioden hebben zowel de eenmalig-daklozen als de vaker-daklozen een significant hoger gemiddeld aantal veroordelingen dan de nooit-daklozen. Dit is volgens de verwachting op basis van de eerder beschreven theorieën.

Deze resultaten laten zien dat dakloosheid daadwerkelijk leidt tot een groter risico op recidive, en dat dit niet te verklaren valt door andere kenmerken die zowel zorgen voor dakloosheid als voor recidive. De gevonden verschillen in recidive blijven bestaan, ook nadat de groepen wat betreft andere kenmerken aan elkaar gelijk zijn gemaakt. Met name het stabiel beschikken over huisvesting hangt samen met minder recidive. Op enig moment dakloos zijn, is gerelateerd aan vaker en meer recidiveren, ongeacht of deze dakloosheid voor of na detentie, of op beide momenten, plaatsvond. Ex-gedetineerden die vaker dakloos waren, hebben daarbij het grootste recidiverisico.

Tabel 5.9. Recidivepatronen naar gevogen verhuispatronen

Voor detentie		Eén maand na detentie		Zes maanden na detentie		N	Type	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd		Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd		Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd		Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd		Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd		Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd	
N		N		N															
Woning 1	587	→	Woning 1	393	→	Woning 1	347	18%	44%	50%	0.23	0.82	1.05						
		→	Woning 2		→	Woning 2	46	28%	44%	54%	0.34	0.77	1.12						
		→	Woning 2	194	→	Woning 2	138	17%	28%	38%	0.21	0.62	0.83						
		→	Woning 3		→	Woning 3	56	23%	34%	43%	0.23	0.75	0.98						
		→	Woning 2 of 3		→	Woning 2 of 3	240	25%	43%	50%	0.32	0.89	1.21						
Totaal						587													

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Verhuizen en recidive

Vervolgens is gekeken naar de samenhang tussen recidivepatronen en verhuispatronen, voor de 587 respondenten die op elk meetmoment huisvesting hadden. Als eerste zijn in Tabel 5.9 de gewogen cijfers van alle respondenten die minstens één keer zijn verhuisd (de verhuizers, N=240) vergeleken met degenen die nooit zijn verhuisd (de niet-verhuizers, N=347). Het enige significante verschil tussen verhuizers en niet-verhuizers bestaat in het halfjaar direct na vrijlating. Waar de eerdere ongewogen recidivepatronen lieten zien dat verhuizers op de langere termijn minder recidiveerden dan de niet-verhuizers, is dit verschil nu niet meer significant, wat inhoudt dat dit verschil te verklaren viel door andere kenmerken van de respondenten. Na gebruikmaking van de propensity score methode is te zien dat verhuizers in het eerste halfjaar na vrijlating een significant hoger recidivepercentage hebben dan de niet-verhuizers. Een kwart van de verhuizers recidiveerde in die periode tegenover achttien procent van de niet-verhuizers. In de anderhalf jaar daarna en over de gehele periode van twee jaar verschillen verhuizers en niet-verhuizers niet significant van elkaar. In geen van de periodes hebben zij een significant verschillend gemiddeld aantal veroordelingen.

Vervolgens zijn deze respondenten onder verdeeld in vier groepen: niet-verhuizers, uitgestelde verhuizers, directe verhuizers en frequente verhuizers. Uitgestelde verhuizers recidiveerden niet significant meer of minder dan de niet-verhuizers. Wellicht vindt de verhuizing voor deze groep op een te laat moment plaats om veel invloed te hebben op de recidive in deze eerste periode na vrijlating. De frequente verhuizers hadden daarentegen in het eerste halfjaar juist een significant hoger recidivepercentage dan de niet-verhuizers. Bijna een kwart van de frequente verhuizers recidiveerden tijdens dit eerste halfjaar na vrijlating, tegenover achttien procent van de niet-verhuizers. Op de langere termijn recidiveerden de frequente verhuizers niet significant meer dan de niet-verhuizers. Ook in gemiddeld aantal veroordelingen verschillen deze groepen niet van elkaar. Het eerder gevonden significant verschil in recidive tussen de niet-verhuizers en de directe verhuizers, blijft ook na weging van de groepen bestaan. De directe verhuizers recidiveerden over de gehele follow-upperiode en tijdens de zeven maanden tot twee jaar na vrijlating significant minder dan de niet-verhuizers. Over de gehele periode recidiveerde bijvoorbeeld 38 procent van de directe verhuizers en de helft van de niet-verhuizers. Dit wijst wederom in de richting van de verwachting dat verhuizen een nieuwe start voor de ex-gedetineerde kan betekenen, waarbij deze loskomt van zijn oude, foute sociale netwerk. Een verhuizing kan, kortom, positief zijn voor de ex-gedetineerde en zijn recidiverisico verkleinen.

Tabel 5.10a. Recidivepatronen naar gevoogen kenmerk van verhuizing: afstand

Voor detentie	N	Zes maanden na detentie	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Woning 1	240	Verhuisd: afstand 15 km of minder tov woning 1 (ref)	16%	36%	41%	0.21	0.72	0.93
		Verhuisd: afstand meer dan 15 km tov woning 1	19%	36%	43%	0.22	0.81	1.03

Tabel 5.10b. Recidivepatronen naar gevoogen kenmerk van verhuizing: buurtstatus

Voor detentie	N	Zes maanden na detentie	Gemiddeld recidivepercentage 0-6 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 7-24 mnd	Gemiddeld recidivepercentage 0-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-6 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 7-24 mnd	Gemiddeld aantal veroordelingen 0-24 mnd
Woning 1	240	Verhuisd: buurtstatus slechter tov woning 1	9%	36%	40%	0.11	1.50	1.61
		Verhuisd: buurtstatus gelijk aan woning 1 (ref)	17%	38%	43%	0.26	0.79	1.05
		Verhuisd: buurtstatus beter tov woning 1	7%	29%	35%	0.09	0.52	0.61

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Kenmerken van verhuizingen en recidive

Tot slot zijn kenmerken van de verhuizingen in meer detail onderzocht door te kijken naar de verhuisde afstand en de verandering in buurtstatus bij een verhuizing. De resultaten van de gewogen analyses van de groepen die ver weg en dichtbij zijn verhuisd, zijn te zien in Tabel 5.10a. Hieruit blijkt, net als eerder in de ongewogen analyses, dat de verhuisde afstand weinig invloed heeft op de recidivepercentages. In de drie recidiveperiodes zijn voor beide groepen de percentages vrijwel gelijk. Op de korte termijn van een half jaar verschilt ook het gemiddeld aantal veroordelingen niet tussen de dichtbij en ver weg verhuizers. In de andere onderzochte recidiveperiodes hadden de respondenten die ver weg verhuisden een iets hoger gemiddeld aantal veroordelingen dan de verhuizers die dichtbij bleven. Dit verschil was echter niet significant. De afstand waarover wordt verhuisd heeft dus geen invloed op de recidivepatronen van de ex-gedetineerden.

De gewogen resultaten voor de vergelijking van de recidivepatronen tussen respondenten die verhuisden naar een betere, gelijke of slechtere buurt, worden weergegeven in Tabel 5.10b. Enkel voor het gemiddeld aantal veroordelingen in de periode van zeven maanden tot twee jaar na vrijlating is een verschil in recidive te zien tussen respondenten die naar een slechtere buurt zijn verhuisd en respondenten die naar een betere buurt zijn verhuisd. De groep die naar een slechtere buurt ging, had een significant hoger gemiddeld aantal veroordelingen. Aan de andere kant hadden in deze periode, en over de gehele periode van twee jaar, de respondenten die naar een betere buurt juist een significant lager gemiddeld aantal veroordelingen dan de respondenten die naar een buurt met een gelijke status gingen. Een verhuizing naar een betere buurt hangt hier dus samen met minder recidive. In de eerdere ongewogen analyses hing de buurtstatus niet samen met de recidivepatronen, en ook bij het interpreteren van deze gewogen resultaten moet enige voorzichtigheid in acht worden genomen, aangezien de resultaten gebaseerd zijn op zeer kleine aantallen respondenten. Bovendien heeft verder, evenals in de eerdere ongewogen analyses, de buurtstatus van de nieuwe buurt bij een verhuizing in geen van de overige recidiveperiodes invloed op het recidivepercentage. Respondenten die naar een betere of slechtere buurt verhuisden, recidiveerden niet significant meer of minder dan respondenten die naar een sociaaleconomisch gelijke buurt gingen.

Samenvattend kan gesteld worden dat afstand, als kenmerk van de verhuizing, geen invloed heeft op latere recidive van ex-gedetineerden. Een verandering van buurtstatus bij een verhuizing kan, wanneer de ex-gedetineerde naar een betere buurt verhuist, het recidiverisico verkleinen. Verhuizen naar een slechtere buurt vergroot daarentegen juist dit risico. De buurtstatus van de buurt waar een ex-gedetineerde terecht komt na een verhuizing speelt daarmee wel een rol bij latere recidivepatronen.

5.6 DISCUSSIE

In dit hoofdstuk is de recidive onder ex-gedetineerden onderzocht in samenhang met verschillende woon- en verhuispatronen. Er is door middel van een *propensity score* analysemethode gekeken wat de invloed is van dakloosheid, verhuizen en verschillende verhuispatronen op recidive. Onderzoek naar woon- en verhuispatronen en recidive is van belang omdat over het algemeen wordt aangenomen dat een stabiele woonsituatie het beste is voor ex-gedetineerden terwijl nog niet duidelijk is of dit bijvoorbeeld altijd te prefereren is boven verhuizen.

Als eerste is gekeken naar dakloosheid en verhuizen. Op basis van de straintheorie en sociale controle theorie werd verwacht dat ex-gedetineerden die dakloos zijn of zijn geweest meer *strain* en juist minder sociale controle ervaren en daarom meer recidiveren dan niet dakloze ex-gedetineerden. Inderdaad blijkt uit de resultaten dat ex-gedetineerden die dakloos zijn of zijn geweest meer en vaker recidiveren dan degenen die altijd over huisvesting beschikten. Bovendien geldt dat het ervaren van meerdere periodes van dakloosheid leidt tot meer recidive dan slechts één enkele keer dakloos zijn geweest tijdens de onderzoeksperiode. Het is dus van belang om dakloosheid onder ex-gedetineerden zoveel mogelijk te voorkomen. Deze resultaten komen bovendien overeen met eerdere studies naar detentie, dakloosheid en recidive, die ook vonden dat het ervaren van (periodes van) dakloosheid de kans op recidive significant vergroot (Clark, 2016; Steiner e.a., 2015; Lutze e.a., 2014; Visher & Courtney, 2007). Het toetsen van de theorieën kan echter enkel bij benadering gebeuren. Er zijn bijvoorbeeld geen variabelen meegenomen die ingaan op de exacte mate van binding aan anderen. In dit geval worden daar proxies voor gebruikt, zoals het samenwonen met bijvoorbeeld ouders en wordt verondersteld dat de mate van binding aan ouders over het algemeen groter zal zijn dan de binding aan anderen die verder weg staan (Li e.a., 2014). Daklozen worden daarom verondersteld minder sociale binding te ervaren dan bijvoorbeeld ex-gedetineerden die samenwonen met hun ouders.

Vervolgens is de invloed van verhuizen op recidive onderzocht. Op basis van de theorieën waren tegengestelde hypothesen opgesteld. Aan de ene kant werd verwacht dat verhuizen leidt tot minder recidive, vanwege een veelal verbeterde woonsituatie en daarmee minder *strain*. Bovendien kan een verhuizing betekenen dat de gedetineerden zijn oude, criminogene omgeving verlaat waardoor zijn binding met 'foute' sociale contacten minder sterk wordt of verdwijnt (Harding e.a., 2013). Aan de andere kant kan een verhuizing ook leiden tot minder goede bindingen met conventionele anderen, waarvan de ex-gedetineerde juist steun kan ontvangen. Bovendien kan sprake zijn van een onvrijwillige verhuizing, wat onder gedetineerden vaak het geval zal zijn vanwege het niet in staat zijn de vorige woning te behouden, waardoor de nieuwe woonsituatie wellicht juist slechter is dan de vorige en zorgt voor meer *strain*. Op deze manier zou een verhuizing juist tot meer recidive kunnen

leiden. Uit de eerste vergelijking tussen verhuizers en niet-verhuizers blijkt dat enkel in de eerste periode verschil bestaat in recidivepercentage, en dat verhuizers dan meer recidiveerden dan niet-verhuizers. Dit resultaat lijkt steun te geven aan de verwachting dat een verhuizing voor meer *strain* kan zorgen en een verzwakte binding met het goede netwerk. Het merendeel van de eerdere studies naar detentie, verhuizen en recidive laat eveneens zien dat verhuizen de kans op recidive vergroot (Steiner e.a., 2015; Broner e.a., 2009; Baldry e.a., 2006). Dit komt overeen met de resultaten van de huidige studie voor recidive op de korte termijn. Op de lange termijn vindt de huidige studie echter geen verschil tussen verhuizers en niet-verhuizers, evenals La Vigne en Parthasarathy (2005). Dit is wellicht het gevolg van het feit dat hier nog geen onderscheid is gemaakt naar verschillende type verhuizers, zoals directe of frequente verhuizers. Dit onderscheid wordt ook door eerdere studies niet gemaakt.

Deze uitsplitsing naar verschillende soorten verhuizers laat echter wel zien dat de directe verhuizers minder recidiveerden dan de niet-verhuizers. Directe verhuizers zijn degenen die tijdens detentie verhuizen. Dit kan dus betekenen dat deze respondenten tijdens hun detentie de keus hebben gemaakt weg te willen uit hun oude, criminogene omgeving en er daarom zelf voor hebben gekozen te verhuizen. Zij recidiveerden dan ook minder dan de niet-verhuizers. Dit komt overeen met de studie van Huebner en Pleggenkuhle (2015), die eveneens vinden dat verhuizers minder vaak recidiveren dan niet-verhuizers en concluderen dat verhuizen het gevolg kan zijn van positieve veranderingen in iemands leven. Tot slot recidiveerden de frequente verhuizers in het eerste halfjaar na vrijlating juist meer dan de niet-verhuizers, wat steun geeft aan hypothese 2b, namelijk dat verhuizen leidt tot meer recidive. Deze groep ondervindt wellicht nog meer *strain* dan respondenten die minder vaak verhuizen.

Tot slot is naar specifieke kenmerken van verhuizingen gekeken. Respondenten die dichtbij verhuisden zijn vergeleken met respondenten die ver weg verhuisden. Aan de ene kant werd op basis van de sociale controle theorie verwacht dat verder weg verhuizen leidt tot zwakkere sociale bindingen en daarmee meer recidive. Aan de andere kant kon verwacht worden dat verder weg verhuizen leidt tot een nog grotere verwijdering uit de oude criminogene omgeving en dus minder recidive. In de resultaten is te zien dat er weinig verschil zit tussen de recidivepercentages van de respondenten die dichtbij of ver weg zijn verhuisd. Ze recidiveerden vrijwel even vaak en hadden ook een gelijk gemiddeld aantal veroordelingen. Het ontbreken van verschillen kan te wijten zijn aan de grens van vijftien kilometer, die is gehanteerd om te bepalen of een respondent dichtbij of ver weg is verhuisd. Extra analyses met als grens een kleinere of juist grotere afstand lieten echter dezelfde resultaten zien.

Daarnaast werd verwacht dat verhuizen naar een slechtere buurt zou leiden tot meer recidive dan verhuizen naar een gelijke of betere buurt, omdat dit

eerste gepaard kan gaan met meer gevoelens van *strain* (Vogel e.a., 2017) en minder sociale controle (Hipp e.a., 2010) voor de respondent en in de buurt als geheel (Morenoff & Harding, 2014). Dit komt inderdaad naar voren uit de resultaten, maar alleen voor het gemiddeld aantal veroordelingen op de langere termijn. In die periode recidiveerden inderdaad de ex-gedetineerden die naar een slechtere buurt waren gegaan, het vaakst. Bovendien recidiveerden in die periode en over de gehele follow-upperiode respondenten die naar een betere buurt verhuisden, juist het minst vaak. In tegenstelling tot enkele eerdere onderzoeken (Stahler e.a., 2013; Tillyer & Vose, 2011), vindt de huidige studie dus wel een effect van buurtstatus op recidive. De invloed van een slechte buurtstatus op recidive komt overeen met bijvoorbeeld Kubrin en Stewart (2006) en Hipp en collega's (2010). Het feit dat een slechtere buurtstatus alleen op de langere termijn tot meer recidive leidt, en een betere buurt tot minder recidive, is wellicht het gevolg van de nog tijdelijke situatie direct na detentie en de tijd die het kost om een nieuw (criminogeen) netwerk op te bouwen.

De resultaten uit dit hoofdstuk tonen allereerst het belang van het tegengaan van dakloosheid. Ex-gedetineerden die op enig moment tijdens de onderzoeksperiode dakloos zijn geweest, recidiveerden meer en vaker dan degenen die altijd over huisvesting beschikten, ongeacht of de respondenten slechts één keer of vaker dakloos was en of deze dakloosheid voor detentie, direct na of op een later moment na vrijlating plaatsvond. Naast het feit dat dakloosheid de kans op recidive vergroot, veroorzaken daklozen op zich al in de maatschappij gevoelens van onveiligheid (De Boye, Fijnaut & Goethals, 1999).

In hoofdstuk 2 werd duidelijk dat het aantal daklozen zes maanden na vrijlating kleiner is dan direct in de eerste maand na detentie. Dit wijst erop dat het een deel van de ex-gedetineerden pas na vrijlating lukt om huisvesting te vinden. Toch is een half jaar na vrijlating nog zes procent van de ex-gedetineerden dakloos, en blijft een kwart van degenen die direct na detentie dakloos waren dit gedurende het halfjaar daarna. Het is zaak om de hulpverlening tijdens detentie erop in te stellen te zorgen dat elke gedetineerde bij vrijlating onderdak heeft. Huisvesting is dan ook benoemd als een van de vijf basisvoorwaarden voor een succesvolle resocialisatie door het Ministerie van Veiligheid en Justitie en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) 2014). Het Gevangeniswezen en de gemeenten zijn verplicht om ervoor te zorgen dat iedere gedetineerde bij ontslag uit detentie onderdak heeft (DJI, 2014). Uit de huidige studie blijkt echter dat er toch nog dakloosheid voorkomt na vrijlating, en dat dit de kans op recidive significant vergroot, wat het belang van het beschikken over huisvesting nog extra benadrukt. Onduidelijk blijft in de huidige studie wat er tijdens detentie gedaan is om ervoor te zorgen dat de gedetineerden bij vrijlating over huisvesting beschikken. Volgend onderzoek zou meer moeten ingaan op de detentieperiode zelf om te achterhalen wat er gedaan kan worden om dakloosheid en daarmee recidive verder terug te dringen. De huidige manier van samenwerken door de verschillende ketenpartners bij de hulpverlening aan gedetineerden bij

huisvesting was echter vrij nieuw tijdens de onderzoeksperiode van de huidige studies (DJI, 2014). Nieuw onderzoek zou hierdoor kunnen nagaan wat het effect hiervan is op het terugdringen van dakloosheid onder ex-gedetineerden.

Vaak wordt ervan uitgegaan dat een stabiele woonsituatie, zonder verhuizen, te prefereren is voor de resocialisatie van gedetineerden en ex-gedetineerden. Dit komt ook naar voren in veel eerdere onderzoeken, die lieten zien dat verhuizen het recidiverisico vergroot. Uit de huidige studie blijkt echter dat verhuizen ook gunstig kan werken voor de resocialisatie. Wanneer gedetineerden direct na hun detentie verhuisd zijn, en dus niet meer in de omgeving wonen waar zij voorafgaand aan detentie verbleven, recidiveerden zij op langere termijn minder dan de niet-verhuizers. Dit duidt op het maken van een nieuwe start en het vertrekken uit de oude, criminogene omgeving en komt daarmee overeen met verwachting op basis van *desistance* theorieën, die stellen dat individuen zelf de keuze maken om te stoppen met hun crimineel gedrag (Farrall e.a., 2010). Dit resultaat spreekt echter de verwachting tegen dat respondenten die noodgedwongen moesten verhuizen, omdat zij tijdens detentie hun woning kwijtraakten, meer *strain* zouden ondervinden van deze onvrijwillige verhuizing. Omdat de exacte redenen voor een verhuizing in deze studie echter niet bekend zijn, is onduidelijk in hoeverre sprake is van vrijwillige en onvrijwillige verhuizingen, en in hoeverre de gedetineerde zelf het vertrekken uit de oude, criminogene omgeving als reden voor zijn verhuizing ziet. Volgend onderzoek zou daarom expliciet naar de reden van verhuizen moeten vragen om de achterliggende verklaring voor de kleinere kans op recidive voor de directe verhuizers te kunnen achterhalen. Frequent verhuizen leidt op korte termijn echter wel tot meer recidive, wat erop duidt dat ex-gedetineerden die er niet in slagen voor langere tijd een woonplek te behouden meer *strain* ondervinden.

Het resultaat dat een verhuizing naar een slechtere buurt leidt tot een hoger gemiddeld aantal veroordelingen en een verhuizing naar een betere buurt tot minder veroordelingen, biedt steun aan verklaringen op basis van de straintheorie en sociale desorganisatietheorie. In een slechtere buurt ervaren bewoners meer strain en minder sociale controle, terwijl zij in een betere buurt juist minder strain en meer sociale controle ervaren. Dit leidt vervolgens tot meer recidive voor verhuizers naar een slechtere buurt en minder voor verhuizers naar een betere buurt.

Deze studie is op een aantal manieren een toevoeging aan eerder onderzoek. Het richt zich, als een van de weinige, niet op slechts één aspect van huisvesting, maar neemt meerdere factoren mee waarvan we uit theorie en onderzoek weten dat ze van belang kunnen zijn bij de voorspelling van recidive (dakloosheid, verhuizen en verhuispatronen). Waar daarnaast veel van de bestaande studies een follow-upperiode van maximaal een jaar hebben, kijkt deze studie naar zowel de korte als de lange termijn. Bovendien maakt de huidige studie gebruik van een meer geavanceerde *propensity score* analyse-methode, waardoor we kunnen uitsluiten dat gevonden effecten het gevolg

zijn van andere kenmerken van de ex-gedetineerden. Een kleine kanttekening hierbij is wel dat de gemaakte groepen niet exact aan elkaar gelijk gemaakt konden worden. De verschillen die nog bestaan zijn echter klein, en aanvullende analyses hebben aangetoond dat zij de resultaten niet beïnvloeden.

Hiernaast is dit een van de weinige studies naar huisvesting en recidive die niet uit een Angelsaksische omgeving komen. Vrijwel alle studies zijn gebaseerd op Amerikaanse data, met een strafrechts- en welzijnssysteem dat zeer verschilt van het Nederlandse. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat we ten onrechte de onderzoeksresultaten vanuit de V.S. generaliseren naar de Nederlandse context. Deze grote methodologische en inhoudelijke uitbreiding, en gebruikmaking van een Nederlandse dataset, maken de huidige studie een toevoeging aan eerder onderzoek.

Een kanttekening bij dit onderzoek is wel dat de stabiliteit van de woonsituatie in sommige gevallen overschat kan zijn. De woonsituatie is namelijk gemeten op drie momenten: voor detentie, direct na detentie en zes maanden na vrijlating. In de tussenliggende maanden na detentie kunnen ook veranderingen hebben opgetreden in de woonsituatie. Iemand kan bijvoorbeeld vaker zijn verhuisd dan nu uit de gegevens blijkt, of een ex-gedetineerde die nu volgens de data na vrijlating constant over huisvesting beschikte, kan in de tussenliggende maanden toch op enig moment dakloos zijn geweest.

Niettemin geeft deze studie een goed beeld van de grilligheid van de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en het effect dat dit kan hebben op hun recidive. Bovendien blijkt nog eens het belang van de eerste periode na vrijlating. Als wordt gezorgd dat ex-gedetineerden in die periode over stabiele huisvesting beschikken, zal dit de recidive doen afnemen. Ook moet worden bekeken voor welke gedetineerden het gunstig kan zijn om te verhuizen en naar een andere omgeving terug te keren na vrijlating, in plaats van zoveel mogelijk te proberen de oude woonplek te behouden. Deze studie laat zien dat juist een nieuwe omgeving kan leiden tot een betere resocialisatie.

6 | Discussie

6.1 INLEIDING

Doel van dit proefschrift was woon- en verhuispatronen onder gedetineerden en ex-gedetineerden en hun daaropvolgende recidivepatronen in kaart te brengen en te verklaren. Hierbij is binnen een onderzoeksgroep van gedetineerden uitgezocht in hoeverre sprake is van (periodes van) dakloosheid en verhuizingen, en zijn bovendien specifieke kenmerken van verhuizingen in kaart gebracht. Drie aspecten: dakloosheid, verhuizen en de kenmerken afstand en buurtstatus van een verhuizing, zijn onderzocht binnen eenzelfde groep gedetineerden en ex-gedetineerden. Verder zijn deze aspecten in combinatie gebracht met hun latere recidive.

Onderzoek naar woon- en verhuispatronen onder gedetineerden en ex-gedetineerden is nationaal en internationaal gezien nog beperkt, zeker in vergelijking met onderzoek naar andere levensdomeinen, zoals de werksituatie en het welzijn van kinderen van gedetineerden (Travis e.a., 2014). Veel studies naar de woonsituatie van (ex-)gedetineerden baseren hun conclusies op kleine onderzoeksgroepen en cross-sectionele data (zie bijv. Dyb, 2009; Van den Braak e.a., 2003). Andere studies kennen bijvoorbeeld veel selectieve uitval (More & Weijters, 2011). Daarnaast ontbreekt inzicht in de samenhang met bepaalde kenmerken van de gedetineerden vaak. Noordhuizen en Weijters (2012) bekijken de problematiek op het gebied van huisvesting bijvoorbeeld alleen in relatie tot enkele justitiële kenmerken (o.a. type delict).

Dit onderzoek was mogelijk door de rijke data die beschikbaar was voor deze groep. Gebruik is gemaakt van gegevens van het Prison Project waarbij 867 gedetineerden voor meerdere meetmomenten, zowel voor als na detentie, bevraagd zijn over de woonsituatie en criminele activiteiten. De woonsituatie en criminele activiteiten zijn bekend uit zowel zelf gerapporteerde als officieel geregistreerde data. Dit maakt de huidige studie een toevoeging op eerder onderzoek dat enkel gebruik maakt van één datamethode. Daarnaast maakt het longitudinale karakter van deze gegevens deze studie uniek.

Over het algemeen blijkt uit de resultaten dat sprake is van grillige woon- en verhuispatronen voor de gedetineerden en ex-gedetineerden. Hoewel stabiliteit belangrijk wordt geacht, is een relatief groot deel van de (ex-)gedetineerden op enig moment voor of na hun detentie dakloos en maakt bovendien een groot deel van degenen die wel over huisvesting beschikken een of meerdere verhuizingen door. Deze grillige woon- en verhuispatronen zijn bovendien

van invloed op latere recidive. In de volgende paragrafen worden per hoofdstuk de belangrijkste resultaten samengevat, waarna een reflectie op theoretische verklaringen wordt gegeven evenals aanbevelingen voor volgend onderzoek en beleid.

6.2 SAMENVATTING VAN DE RESULTATEN

6.2.1 Dakloosheid voor en na een detentiestraf (hoofdstuk 2)

Hoofdstuk 2 focust op dakloosheid onder gedetineerden en ex-gedetineerden. Kennis hierover is van belang omdat wordt verondersteld dat dakloosheid de resocialisatie niet bevordert (Ferguson, 2018; Slesnick e.a., 2018). Hoofdstuk 2 ging daarom in op de vraag in hoeverre dakloosheid voorkomt voor en na een detentiestraf, hoe patronen van dakloosheid eruit zien voor individuele gedetineerden en of (periodes van) dakloosheid gerelateerd zijn aan bepaalde kenmerken van de gedetineerden. Om deze vragen te beantwoorden is zowel zelf gerapporteerde als officieel geregistreerde data over 867 respondenten van het Prison Project gebruikt. Dakloosheid houdt zowel op straat slapen in als slapen in opvangsituaties en telkens voor korte tijd bij verschillende familieleden en kennissen verblijven.

Resultaten lieten zien dat dakloosheid veel voorkomt binnen deze groep (ex-)gedetineerden. Van de gehele groep is 32 procent tijdens minstens een van de drie meetmomenten dakloos. Deze relatief grote mate van dakloosheid begint al voorafgaand aan de detentiestraf, wat overeenkomt met het perspectief dat gedetineerden vaak al voor hun detentie in slechtere maatschappelijke posities verkeren dan niet-gedetineerden (Bushway, 2006). Vervolgens zijn direct na vrijlating zelfs nog iets meer respondenten dakloos. Hoewel het percentage daklozen direct na vrijlating iets hoger is dan voor detentie, lieten verdere resultaten zien dat dit voor een deel gaat om andere respondenten. Juist een groot deel van de daklozen voorafgaand aan detentie, vindt tijdens de detentiestraf wel huisvesting. Dit lijkt erop te duiden dat hulp tijdens detentie voor deze groep daklozen effect heeft, hoewel nog altijd een deel toch dakloos is gebleven en bij vrijlating wederom zonder woonplek op straat staat. Zes maanden na vrijlating is het percentage daklozen kleiner dan voorafgaand aan detentie. Dit kan erop wijzen dat, naast degenen die tijdens detentie al huisvesting hadden gevonden, ook een deel hier korte tijd na vrijlating alsnog in slaagt. Ook kunnen respondenten die tijdens detentie hun huisvesting verloren, enige tijd na vrijlating er in zijn geslaagd toch weer een woonplek te vinden. Zoals Fontaine en Biess (2012) al stelden, is de eerste periode na vrijlating vaak nog onvast en onstabiel, waarna ex-gedetineerden na enige tijd meer hun plek vinden en een vastere woonplek krijgen. Deze resultaten lijkt daarmee in lijn te zijn.

Wanneer in meer detail naar de individuele patronen van dakloosheid gekeken wordt, is duidelijk dat er veel variatie tussen personen bestaat. Sommigen zijn slechts een keer dakloos, anderen vaker. Toch is bijna geen enkele respondent tijdens de gehele onderzoeksperiode dakloos, wat het idee versterkt dat de periodes van dakloosheid toch vaak relatief kort zijn en respondenten meestal na maximaal enkele maanden weer huisvesting vinden. Aan de andere kant wordt benadrukt dat een groot deel van de respondenten op enig moment dakloos is, en dat deze dakloosheid op elk moment kan plaatsvinden. Een klein aantal ex-gedetineerden heeft direct na vrijlating namelijk wel huisvesting, maar zes maanden later niet meer. Hiermee wordt het belang van nazorg over de langere termijn benadrukt.

Tot slot is onderzocht in hoeverre bepaalde kenmerken van de (ex-)gedetineerden samenhangen met wel of niet dakloosheid ervaren. Voorafgaand aan detentie samenwonen met een partner en/of kinderen of voor detentie inwonen bij ouders zorgt voor een kleinere kans op dakloosheid na vrijlating, terwijl samenwonen met anderen samenhangt met een grotere kans op dakloosheid. De mate van binding met degenen bij wie de gedetineerde woonde, lijkt dus van belang. Verder lieten de resultaten zien dat specifieke detentiekennmerken, zoals de langere detentieduur, niet samenhangen met dakloosheid na vrijlating, wellicht omdat dit twee kanten op kan werken. Aan de ene kant kan een langere detentieduur de kans vergroten dat de gedetineerden zijn woonplek kwijtraakt en dus dakloos raakt. Aan de andere kant biedt een langere detentieduur meer mogelijkheden om tijdens detentie hulp te ontvangen bij het verkrijgen van huisvesting (Noordhuizen & Weijters, 2012).

Al met al is bij de groep (ex-)gedetineerden sprake van een hoge mate van dakloosheid, zeker als wordt vergeleken met de algemene bevolking. Er is echter geen sprake van een drastische toename van dakloosheid tijdens detentie. Wel blijken er veel grillige woonpatronen te zijn en is niet één lijn te vinden. Sommige gedetineerden zijn slechts eenmaal dakloos, anderen vaker. Sommige gedetineerden raken hun woning kwijt en worden dakloos, terwijl anderen juist een woning vinden. Deze resultaten maken het duidelijk dat de hulpverlening op het gebied van huisvesting maatwerk moet zijn en per gedetineerde moet worden bekeken wat in zijn geval nodig is om dakloosheid te voorkomen of op te lossen.

6.2.2 Detentie en verhuisgedrag (hoofdstuk 3)

Een periode in detentie kan daarnaast oorzaak zijn van een of meerdere verhuizingen. Verhuizen kan van grote invloed op het verdere leven van individuen (Oishi, 2010) en op later crimineel gedrag bij ex-gedetineerden (Gasper e.a., 2010; Steiner e.a., 2015). Over het verband tussen detentie en verhuispatronen is nog minder bekend dan over dakloosheid na een detentiestraf (Warner, 2015; Harding e.a., 2013). In hoofdstuk 3 zijn daarom verhuizin-

gen en verhuisspatronen van de 587 respondenten met huisvesting op alle meetmomenten in kaart gebracht.

Tijdens detentie is een derde van de gedetineerden verhuisd. Dit is veel meer dan op basis van de algemene bevolking, waarbinnen slechts tien procent in een heel jaar verhuist (CBS, 2017), verwacht zou worden. Slechts een kleine meerderheid (59 procent) van de respondenten met huisvesting op alle meetmomenten is geen enkele keer verhuisd. Dit houdt in dat sprake is van veel instabiliteit. Al deze verhuizingen zullen impact hebben op het verdere leven van de ex-gedetineerden. Zo toonde De Cuyper (2015) bijvoorbeeld aan dat gedetineerden die niet naar hun adres van voor detentie terug konden gaan een grotere kans hebben op het verbreken van sociale relaties met anderen. Ook andere studies lieten zien dat een verhuizing zorgt voor minder contact met anderen en het verbreken van relaties (South & Haynie, 2004; Neyer & Lang, 2003).

Gedurende het halfjaar na vrijlating uit detentie verhuisde bijna een vijfde van de ex-gedetineerden. Van degenen die tijdens detentie niet zijn verhuisd, is acht procent gedurende het halfjaar na vrijlating alsnog op een ander adres gaan wonen, en van degenen die tijdens detentie al waren verhuisd, doet 10 procent dit in de zes maanden na vrijlating opnieuw. Het is dus niet alleen tijdens detentie voor hulpverleners van belang om hierop in te spelen. Ook het eerste halfjaar na vrijlating blijkt nog relatief onstabiel te zijn, met veel verhuizingen. Vanuit de veronderstelling dat een stabiel woonpatroon de resocialisatie ten goede komt, is het belangrijk tijdens dit eerste halfjaar na vrijlating de nodige nazorg te blijven bieden aan de ex-gedetineerden bij het behouden van hun woonplek.

Ook in dit hoofdstuk is onderzocht in hoeverre kenmerken van de (ex-) gedetineerden samenhangen met eventuele verhuizingen. Net als bij dakloosheid, geldt ook hier dat gedetineerden die voor detentie inwoonden bij ouders een kleinere kans hadden om te verhuizen. Gedetineerden die bij hun ouders woonden, verhuisden minder, terwijl gedetineerden die bij anderen inwoonden juist relatief vaker verhuisden. Inwonen bij anderen is dus wederom een minder stabiele woonsituatie. Gedetineerden die inwoonden bij anderen, verhuisden vaker dan gedetineerden in alle andere woonsituaties (alleen, bij ouders of bij partner en/of kinderen). Ook vergroot een langere detentieduur de kans op een verhuizing, wat logisch is vanwege de grotere kans dat de vorige woning niet behouden kan worden. Vervolgens verhuisden gedetineerden die voor langere tijd een partner hebben, minder vaak, wat ook overeenkomt met verwachtingen op basis van de sociale controletheorie. Bovendien verkleint een positieve werksituatie de kans op verhuizen, wat het gevolg zal zijn van het inkomen waarmee de woning kan worden aangehouden.

6.2.3 Kenmerken van verhuizingen nader bekeken (hoofdstuk 4)

Nog minder is bekend over de specifieke kenmerken afstand en buurtstatus van verhuizingen van ex-gedetineerden, en met name andere sociale, economische en detentiefactoren die hier een rol bij spelen (Lee e.a., 2017; Hipp e.a., 2010). Toch is kennis over deze kenmerken van de verhuizingen ook van belang (Vogel e.a., 2017), omdat met name uit demografisch onderzoek blijkt dat deze factoren van invloed kunnen zijn op het verdere leven (South e.a., 2005; South & Crowder, 1997a; Elliott e.a., 1996). In hoofdstuk 4 zijn daarom, voor de 240 verhuizers, de verhuispatronen meer gedetailleerd in kaart gebracht. Hierbij is gekeken naar twee aspecten van het verhuispatroon: de afstand waarover de verhuizing plaatsvond en een eventuele verbetering of verslechtering van de buurtstatus na een verhuizing naar een andere buurt.

Resultaten lieten zien dat van alle 194 gedetineerden die tijdens detentie zijn verhuisd, de overgrote meerderheid naar een andere buurt ging en zelfs meer dan 15 kilometer verder ging wonen. Minder dan tien procent verhuisde binnen zijn oude buurt. Gemiddeld verhuisden de gedetineerden 44 kilometer van hun oude woonplek, wat relatief ver is. Ex-gedetineerden die gedurende het halfjaar na vrijlating verhuizen, doen dit over het algemeen ook niet binnen hun eigen buurt. Wel blijven ze iets vaker binnen de 15 kilometer grens, en verhuisden gemiddeld over 28 kilometer. Eerdere studies suggereren juist vaak dat gedetineerden en ex-gedetineerden die verhuizen, dit over kleine afstand en vaak binnen hun eigen buurt doen (Hipp e.a., 2010; Kirk, 2009; La Vigne & Parthasarathy, 2005). Dat is hier niet het geval. Deze eerdere studies zijn wel allen in de Verenigde Staten gedaan, wat het verschil met de huidige studie zou kunnen verklaren.

Met betrekking tot eventuele veranderingen in buurtstatus, was de vraag of gedetineerden en ex-gedetineerden die verhuizen, over het algemeen naar slechtere, betere of gelijke buurten gaan. Voor veranderingen in buurtstatus werd aan de hand van *human capital*, *social capital* en labelingtheorieën (South & Crowder, 1997a; Wolff & Draine, 2004; Becker, 1963) verwacht dat verhuizers relatief vaak naar een slechtere buurt zouden gaan, vanwege hun verlies van *human* en *social capital* tijdens detentie en het stigma dat zij meedragen. Dit komt niet uit de resultaten naar voren. In hoofdstuk 4 is aangetoond dat ongeveer de helft van de 178 gedetineerden die tijdens detentie naar een andere buurt verhuisden, naar een nieuwe buurt ging die in status gelijk was aan de oude buurt. Zij gingen er dus niet op vooruit of achteruit. Bijna een derde van het totaal ging naar een betere buurt, terwijl bijna een vijfde naar een slechtere buurt ging. Ex-gedetineerden die na vrijlating nog verhuisden, gingen ook meestal naar een buurt die in status gelijk was aan de vorige buurt. Verdere analyse liet zien dat vooral respondenten die meerdere keren verhuisden, zes maanden na vrijlating in slechtere buurten woonden. De bevinding dat het merendeel in sociaaleconomisch gelijke buurten gaat wonen bij een verhuizing komt overeen met enkele eerdere studies, die eveneens vonden

dat er weinig sociaaleconomische mobiliteit was bij verhuizingen naar een andere buurt (Lee e.a., 2017; Harding e.a., 2013; La Vigne & Parthasarathy, 2005).

Ook deze kenmerken van een verhuizing zijn gerelateerd aan kenmerken van de gedetineerden. Met betrekking tot de afstand waarover verhuisd werd, komt bij verhuizingen tijdens detentie het inwonen bij ouders voor detentie ook hier weer naar voren als belangrijke factor. Respondenten die bij hun ouders woonden, hebben, naast een algemeen kleinere kans op een verhuizing, wanneer zij wel verhuizen ook grotere kans om dit over kleine afstand te doen en dus dichter in de buurt te blijven bij hun vorige woonplek. Waarschijnlijk houdt de binding met de ouders, en ontvangen steun van de ouders, deze respondenten dichter in de buurt. Voor veranderingen in buurtstatus geldt dat met name de status van de buurt waar de respondent voorafgaand aan detentie woonde, bepalend is voor de latere buurt. Wanneer een respondent voor detentie in een buurt met een hoge status woonde, heeft hij juist een grotere kans om te verhuizen naar een slechtere buurt en een kleinere kans om erop vooruit te gaan in buurtstatus. Dit geldt zowel voor verhuizingen tijdens detentie als voor verhuizingen na vrijlating. Dit komt overeen met eerder onderzoek dat liet zien dat degenen die voor detentie in de betere buurten woonden, het meest te verliezen hebben en er het vaakst op achteruit gaan in buurtstatus (Warner, 2016; Harding e.a., 2013). Wellicht weegt het stigma van een detentiestraf zwaarder voor gedetineerden die voor detentie in betere buurten woonden en zijn zij daarom na vrijlating niet meer in staat om in zulke buurten te blijven (Warner, 2016).

6.2.4 Woonsituaties, verhuizen en recidive (hoofdstuk 5)

Hoofdstuk 5, tot slot, onderzocht de invloed van alle eerder beschreven woon- en verhuispatronen op de recidive onder de ex-gedetineerden. In de praktijk wordt nadruk gelegd op het belang van het hebben van goede huisvesting voor de resocialisatie (DJI, 2014). Ook gedetineerden zelf noemen het hebben van huisvesting een van de belangrijkste aspecten na vrijlating (Visher e.a., 2004). Empirisch onderzoek naar het verband tussen woon- en verhuispatronen en recidive is echter nog schaars, met name wanneer het gaat over de verhuispatronen (Fontaine & Biess, 2012; Makarios e.a., 2010). In Nederland is nog minder empirische kennis over het verband tussen de woonsituatie na detentie en recidive. Het enkele onderzoek dat er is gedaan onder ex-gedetineerden in Nederland beperkt zich met name tot de relatie tussen het wel of niet beschikken over huisvesting (dakloosheid) en recidive (Weijters, Rokven & Verweij, 2018). Daarom zijn in hoofdstuk 5 alle aspecten van het woon- en verhuispatroon gerelateerd aan de recidivepatronen van de respondenten uit het Prison Project.

Als eerste is gekeken naar de invloed van (periodes van) dakloosheid op recidive. Hierbij is gebruik gemaakt van *propensity score* analyses om te voorkomen dat de resultaten worden beïnvloed door andere kenmerken van de respondenten (Austin, 2011; Posner & Ash, 2012). Resultaten toonden aan dat respondenten die wel eens dakloos zijn geweest tijdens de onderzoeksperiode zowel zes maanden als twee jaar na vrijlating meer recidiveerden dan respondenten die nooit dakloos waren en ook een hoger gemiddeld aantal veroordelingen hebben. Hierbij geldt bovendien dat, in lijn met de verwachting, ex-gedetineerden die vaker periodes van dakloosheid hebben ervaren, ook vaker en meer recidiveren dan degenen die slechts één keer dakloos waren. Dakloosheid vergroot dus daadwerkelijk de kans op recidive, onafhankelijk van andere kenmerken die zowel zorgen voor dakloosheid als voor recidive. Het maakt hierbij ook geen verschil of de periode van dakloosheid voor detentie, direct na vrijlating of op een later moment plaatsvond.

Vervolgens is gekeken naar de invloed van verhuizen op recidive. Als eerste zijn de nooit-verhuizers vergeleken met de verhuizers, ongeacht op welk moment en hoe vaak deze respondenten zijn verhuisd. Over de gehele periode van twee jaar na vrijlating verschillen de verhuizers en niet-verhuizers niet van elkaar in recidivecijfers. Op de korte termijn recidiveerden de verhuizers echter meer dan de niet-verhuizers. Daarna zijn de niet-verhuizers vergeleken met de verschillende type verhuizers: uitgestelde verhuizers, directe verhuizers en frequente verhuizers. Op de langere termijn en over de gehele periode recidiveerden de directe verhuizers minder dan de niet-verhuizers. Dit duidt erop dat een verhuizing ook positief kan zijn voor gedetineerden, met name wanneer deze verhuizing plaatsvindt tijdens detentie en de ex-gedetineerde dus bij vrijlating in een nieuwe omgeving een nieuwe start kan maken (Vogel e.a., 2017). De frequente verhuizers, dus de respondenten die vaker verhuisden, recidiveerden op korte termijn meer dan de niet-verhuizers. Dit wijst op het belang van goede nazorg bij huisvesting, ook voor gedetineerden die wel over huisvesting beschikken.

Tot slot is de invloed op recidive onderzocht voor de kenmerken van de verhuizingen, afstand en buurtstatus. De verhuizers die over maximaal 15 kilometer zijn verhuisd, zijn vergeleken met de verhuizers die verder weg verhuisden. De verhuisde afstand heeft echter weinig invloed op de recidivepercentages van de respondenten. De recidivepatronen zijn voor beide groepen vrijwel gelijk. Met betrekking tot buurtstatus is wel een verschil in recidive gevonden. Met name op de langere termijn recidiveerden ex-gedetineerden die naar een slechtere buurt zijn verhuisd vaker dan degenen die naar een gelijke zijn gegaan, terwijl ex-gedetineerden die naar een betere buurt verhuisden juist minder vaak recidiveerden. Dit komt overeen met enkele eerdere studies naar buurtstatus en recidive (Kubrin & Stewart, 2006; Hipp e.a., 2010).

Al met al blijkt dat verschillende woon- en verhuispatronen wel degelijk invloed hebben op de recidivekansen bij ex-gedetineerden. Vooral wanneer sprake is van dakloosheid, is het verband met meer recidive sterk. Daarnaast

is duidelijk geworden dat verhuizen tijdens detentie ook positief kan zijn voor het recidiverisico en dat dus niet altijd alleen moet worden aangestuurd op het behouden van de woonplek waar de gedetineerde voorafgaand aan detentie verbleef.

6.3 THEORETISCHE REFLECTIE

Doel van dit proefschrift was het verkrijgen van meer inzicht in de diversiteit in woon- en verhuispatronen onder gedetineerden en ex-gedetineerden, evenals de samenhang van kenmerken van (ex-)gedetineerden met hun woon- en verhuispatronen en de invloed van deze patronen op latere recidive. In elk hoofdstuk zijn verwachtingen hierover opgesteld op basis van enkele theorieën: de sociale controletheorie, labelingtheorie, straintheorie en sociale desorganisatietheorie. Hieronder wordt per theorie uiteengezet in hoeverre de bevindingen overeenkomen met de aan de hand van deze theorieën opgestelde verwachtingen.

6.3.1 Verklaringen voor de relatie tussen detentie en woon- en verhuispatronen

Sociale controletheorie

In elk van de empirische hoofdstukken is gebruik gemaakt van de sociale controletheorie (Hirschi, 1969) bij het opstellen van verwachtingen. Volgens de bindingtheorie zou een sterke binding met (conventionele) anderen tot meer sociale controle leiden (Hirschi, 1969) en tevens tot meer instrumentele, materiële en financiële steun (Colvin e.a., 2002), waaronder huisvesting (Wolff & Draine, 2004). Dit is vervolgens toe te passen op verwachtingen voor zowel dakloosheid als verhuizen.

Op basis van deze theorie werd ten eerste verwacht dat gedetineerden met conventionele bindingen (aan ouders, partner, kinderen) een grotere kans zullen hebben om na detentie een woning te hebben en een kleinere kans om dakloos te zijn. Dit is inderdaad naar voren gekomen in de resultaten. Gedetineerden die voorafgaand aan detentie bij hun ouders of samen met een partner woonden, zijn veel minder vaak dakloos dan gedetineerden die niet bij deze significante anderen woonden. Er is echter geen variabele meegenomen die ingaat op de exacte mate van binding aan anderen, zoals ouders. In dit geval wordt het samenwonen met deze andere hiervoor als proxy gebruikt, en wordt verondersteld dat de mate van binding aan ouders over het algemeen groter zal zijn dan de binding aan anderen die verder weg staan (Li e.a., 2014). Een verdere ondersteuning van de theorie is het feit dat het enkele hebben van een partner (als sociale binding) niet samenhangt met een kleinere kans op

dakloosheid, terwijl het samenwonen met een partner wel de kans op dakloosheid verkleinde. Dit duidt erop dat een sterkere binding, aangetoond door het samenwonen in plaats van enkel het hebben van een relatie, leidt tot minder dakloosheid.

Ten tweede werd, volgens dezelfde redenering, verwacht dat gedetineerden met sterkere bindingen aan anderen een kleinere kans hebben te verhuizen en juist een grotere kans om naar hun vorige woonplek terug te keren. De resultaten ondersteunen de theorie en komen overeen met de resultaten bij dakloosheid. Voorafgaand aan detentie inwonen bij anderen vergroot de kans op een verhuizing tijdens en na detentie, terwijl inwonen bij ouders tot de minste verhuizingen leidt. Ouders zijn waarschijnlijk personen met wie de sociale binding sterker is dan met anderen, bijvoorbeeld kennissen of andere familieleden (Casagrande e.a., 2015; Li e.a., 2014). Daarom is de kans groter dat een ex-gedetineerde bij zijn ouders kan terugkeren dan bij anderen.

Ten derde kan de sociale controletheorie ook toegepast worden op de specifieke kenmerken van verhuizingen. De verwachting was dat gedetineerden met sterkere bindingen over kortere afstand verhuizen en minder vaak naar een slechtere buurt verhuizen. Dit eerste is inderdaad terug te zien in de resultaten. Gedetineerden die bij hun ouders woonden, verhuisden vaker over korte dan over lange afstand. Het tweede komt echter niet naar voren uit de resultaten. Zowel het hebben van een partner als het voorafgaand aan detentie inwonen bij ouders of partner hangt niet samen met de kans op een verhuizing naar een betere of slechtere buurt. De invloed van deze bindingen lijkt dus niet verder te strekken dan het wel of niet verhuizen. Als er eenmaal sprake is van een verhuizing, spelen deze sociale bindingen geen rol meer in de specifieke sociaaleconomische verhuispatronen. Dit kan komen doordat gedetineerden die verhuizen sowieso degenen zijn met de minst sterke bindingen. De gedetineerden met de betere bindingen hoeven niet te verhuizen. Ook is het zo dat het merendeel in een sociaaleconomische gelijke buurt blijft en niet naar een betere of slechtere buurt gaat.

Samenvattend lijken sociale bindingen aan anderen zeker een rol te spelen bij de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden. Hierbij is met name gebruik gemaakt van het inwonen bij deze anderen als maat voor sociale binding. Het inwonen bij ouders of samenwonen bij een partner is van groot belang bij het al dan niet dakloos raken of verhuizen. De binding aan deze anderen zorgt ervoor dat de gedetineerde een grotere kans heeft op een stabielere woonsituatie.

Labelingtheorie

De labelingtheorie (Becker, 1963) stelt vervolgens dat een stigma als 'ex-gedetineerde' gevolgen hebben voor de verdere levensloop (Becker, 1963) en daarmee ook het woon- en verhuispatroon. Deze theorie is gebruikt om verwachtingen op te stellen voor dakloosheid, verhuizen en verhuispatronen. Een label als

ex-gedetineerde kan leiden tot sociale exclusie (Warner, 2015), omdat de omgeving niet wil omgaan met een ex-gedetineerde. Bepaalde kenmerken van de gedetineerde kunnen dit stigma vergroten. Dit zijn kenmerken als een langere detentieduur, een eerder detentieverleden en een zwaarder delict (Levenson, e.a., 2007).

Vanuit de labelingtheorie werd verwacht dat gedetineerden met detentiekenmerken die hun stigma verder vergroten, een grotere kans hadden op dakloosheid en bovendien een grotere kans om te verhuizen omdat ze niet konden terugkeren naar hun oude adres. Met betrekking tot verhuizen werd daarnaast verwacht dat gedetineerden die voor detentie bij anderen woonden, sterker gestigmatiseerd zouden worden dan gedetineerden die bij hun ouders woonden en dus een grotere kans hebben op een verhuizing. Uit de resultaten kwam echter niet naar voren dat detentiekenmerken een rol spelen bij de kans op dakloosheid. Een zwaarder label of stigma lijkt in zoverre dus geen rol te spelen bij het dakloos raken. Wel kan het ook hier zo zijn dat een stigma over het algemeen zwaarder meeweegt voor anderen dan voor ouders of een partner.

Een langere detentieduur is het enige kenmerk gerelateerd aan stigma dat de kans op een verhuizing tijdens detentie vergroot. Naast het feit dat dit gerelateerd kan zijn aan een zwaarder stigma, kan een langere detentieduur ook samenhangen met het minder makkelijk werk en inkomen behouden tijdens een langere detentie, wat vervolgens weer oorzaak is van de verhuizing.

Met betrekking tot buurtstatus werd verwacht dat gedetineerden die voor detentie in een buurt met een hogere sociale status woonden, erger gestigmatiseerd worden, omdat bewoners van deze steden en buurten minder gewend zijn aan (ex-)gedetineerden (Harding e.a., 2013) en dat zij dus eerder verhuizen naar een slechtere buurt. Dit komt inderdaad uit de resultaten naar voren. Eerdere buurtstatus blijkt erg belangrijk bij het bepalen van de nieuwe buurt, waarbij gedetineerden die uit een buurt met een hoge status komen eerder verhuizen naar een slechtere buurt. Dit geeft enige steun aan de labelingtheorie. Een andere verklaring kan echter zijn dat deze gedetineerden meer *human capital* te verliezen hebben tijdens detentie en na vrijlating niet meer in staat zijn hun woonplek in de betere buurt te betalen.

Kortom, de labelingtheorie lijkt minder goed in staat de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden te kunnen verklaren dan de sociale controletheorie. Aan de andere kant ontbreekt data waarmee exact het stigma van de respondenten kon worden gemeten. Het mogelijk ervaren stigma is nu gebaseerd op enkele detentiekenmerken, waarvan verondersteld is dat ze het stigma kunnen vergroten (Levenson e.a., 2007). Bovendien kan het label indirect van invloed zijn, wanneer het bijvoorbeeld leidt tot een slechtere binding met belangrijke anderen. Wellicht zou een concretere meting van stigma tot andere bevindingen leiden.

6.3.2 Verklaringen voor de relatie tussen woon- en verhuispatronen en recidive onder ex-gedetineerden

Bij de verklaring van het verband tussen dakloosheid en recidive zijn de sociale controletheorie, labelingtheorie en straintheorie gebruikt. Er werd verwacht dat dakloze ex-gedetineerden minder sociale controle ervaren van conventionele anderen dan degenen met huisvesting (Dyb, 2009), sterker gestigmatiseerd worden (Pheelan e.a., 1997) en bovendien de meeste *strain* ervaren (Listwan e.a., 2013) en daarom meer zouden recidiveren dan ex-gedetineerden die wel over huisvesting beschikken. Dit komt ook duidelijk naar voren in de resultaten. Ex-gedetineerden die op enig moment, ongeacht hoe vaak of in welke periode, dakloos zijn geweest, recidiveren significant vaker dan ex-gedetineerden die op elk meetmoment over huisvesting beschikken.

Voor de verklaring van de relatie tussen verhuizen en recidive zijn zowel de sociale controletheorie als de straintheorie gebruikt. Uit de resultaten kwam naar voren dat de directe verhuizers, dus de groep die tijdens detentie is verhuisd, minder recidiveerden dan de niet-verhuizers. Dit geeft ten eerste steun aan de verwachting dat deze groep een nieuwe start maakt in een nieuwe omgeving. Met het weggaan uit de oude sociale omgeving en het breken met deze bindingen, wordt de kans op recidive verkleind (Harding e.a., 2013; Farrall, 2010). Op korte termijn recidiveerden de frequente verhuizers meer dan de niet-verhuizers het laagst. Dit laatste wijst erop dat vaak verhuizen ook goede sociale bindingen ondermijnt en dus leidt tot meer recidive, terwijl niet verhuizen deze bindingen in tact houdt en het recidiverisico verkleint. Bovendien kan dit erop duiden dat vaker verhuizen de woonsituatie geen goed doet. Er is immers sprake van nog meer instabiliteit, wat kan leiden tot meer gevoelens van *strain* en hiermee meer recidive.

Tot slot werd met betrekking tot de buurtstatus verwacht dat, omdat in slechtere buurten vaak sprake is van minder goede onderlinge sociale banden, en minder sociale controle op elkaar (Morenoff & Harding, 2014; Hipp e.a., 2010), verhuizen naar een slechtere buurt de kans op recidive vergroot. Ook zou een verhuizing naar een slechtere buurt kunnen leiden tot meer gevoelens van *strain* bij de ex-gedetineerde dan wonen in een buurt met een hogere status (Vogel e.a., 2017) en daarmee leiden tot meer recidive. De resultaten wijzen inderdaad in deze richting, met name voor recidive op de langere termijn. Het zijn in dat geval inderdaad de ex-gedetineerden die naar slechtere buurten zijn verhuisd dan waar ze vandaan kwamen, die het meeste recidiveerden.

6.4 AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK

Het huidige onderzoek heeft meerdere aspecten van de woon- en verhuispatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden in kaart gebracht binnen één onderzoeksgroep. Waar veel eerdere studies zich richten op alleen dakloosheid

of enkel op wel of niet verhuizen, heeft dit proefschrift al deze onderdelen van de woonsituatie gecombineerd en bovendien binnen dezelfde groep gerelateerd aan latere recidive. Daarnaast is de huidige studie op nog een aantal punten een toevoeging aan eerder onderzoek.

Ten eerste maakt deze studie gebruik van een sterke, longitudinale dataset, waarmee een accurater woonpatroon is weer te geven dan in cross-sectioneel onderzoek (Geller & Curtis, 2011; Van den Braak e.a., 2003). Bovendien kunnen de woon- en verhuispatronen nog beter in kaart worden gebracht door de combinatie van zowel zelfrapportage data als officieel geregistreerde gegevens. Door de beschikbaarheid van informatie uit meerdere bronnen, kan met grotere mate van zekerheid de juiste woonsituatie vastgesteld worden. Ten tweede is deze studie gebaseerd op data van Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden, en daarmee een toevoeging op eerder onderzoek dat met name uit Angelsaksische landen komt. Ten derde is in hoofdstuk 5 een geavanceerde analyse methode gehanteerd, namelijk een *propensity score* analyse methode. De meeste studies bepalen aan de hand van regressieanalyses het verband tussen woonsituaties en recidive, terwijl in dat geval sprake kan zijn van achterliggende kenmerken van de gedetineerden die zowel de woonsituatie als de kans op recidive beïnvloeden. Door gebruikmaking van een *propensity score* methode wordt zeker gesteld dat eventuele verschillen in recidive het gevolg zijn van een verschillend woon- of verhuispatroon en niet van andere kenmerken (Vogel e.a., 2017). Tot slot is veel eerder onderzoek beschrijvend van aard en maakt geen gebruik van eventuele verklarende factoren in de analyse naar de woonsituatie en detentie. Door de verscheidenheid aan informatie die in de huidige studie beschikbaar is, is het beter mogelijk theoretische verklaringen voor verbanden tussen detentie en woon- en verhuispatronen te toetsen.

Naast bovenstaande sterke punten van de huidige studie, is ook een aantal beperkingen en daaruit voortvloeiende aanbevelingen voor vervolgonderzoek te noemen. Deze hebben te maken met de opzet van de data en de onderzoeksvragen.

Een eerste belangrijke beperking is dat in de data mogelijk een onderschatting van het aandeel daklozen of het aantal verhuizingen zit. Voor de periode na vrijlating zijn namelijk de woonsituaties bekend direct na vrijlating en zes maanden daarna. Wellicht vinden in de tussenliggende maanden ook veranderingen plaats. Het is mogelijk dat een respondent zowel direct na detentie als zes maanden later huisvesting heeft, maar tijdens de derde en vierde maand dakloos was. Deze respondent komt niet terug als 'dakloos' in de data. Ook zijn wellicht sommige ex-gedetineerden in die tussenliggende maanden vaker verhuisd dan nu uit de data blijkt, omdat zij zich bijvoorbeeld niet officieel op het nieuwe adres hebben geregistreerd bij de gemeente. Een andere reden voor een eventuele onderschatting van het aantal daklozen en het aantal verhuizingen, is dat een deel van de gedetineerden na vrijlating niet meer gevonden kon worden voor deelname aan het interview na detentie. De

achttien procent die niet gelokaliseerd is, bestaat waarschijnlijk voor een (groot) deel uit daklozen en verhuizers. Het is aannemelijk dat respondenten zonder adres of met een nieuw adres moeilijker te vinden waren dan respondenten die nog op hetzelfde adres woonden als voor detentie. Een laatste reden voor een onderschatting is dat een deel van de respondenten zes maanden na vrijlating opnieuw gedetineerd was. Van deze groep weten we niet wat hun woonsituatie op dat moment zou zijn, als ze niet in detentie zouden zitten. Voor een deel zal deze groep ook bestaan uit daklozen en verhuizers. Hoewel uit de huidige gegevens al zeer grillige en onstabiele woon- en verhuispatronen naar voren komen, zijn deze dus in werkelijkheid misschien nog grilliger. Een aanbeveling voor verder onderzoek is dan ook om deze periode na vrijlating met meerdere extra meetmomenten in kaart te brengen, zodat duidelijk wordt of de woon- en verhuispatronen inderdaad nog meer veranderingen kennen dan uit de huidige gegevens naar voren komt.

Ten tweede ontbreekt in de data nu informatie over de redenen waarom de respondenten verhuizingen. In eerdere hoofdstukken werd duidelijk dat een deel van de gedetineerden waarschijnlijk verhuisd is vanwege het maken van een nieuwe start. In dat geval is sprake van een vrijwillige verhuizing. In andere gevallen zal er een noodgedwongen verhuizing plaatsvinden, omdat de gedetineerde niet meer naar zijn oude woning terug kan. Met de huidige data kan worden verondersteld wat deze redenen zijn, maar is niet direct aan de respondenten gevraagd waarom zij zijn verhuisd. Vervolgonderzoek zou enkele vragen moeten opnemen in het interview naar de exacte redenen van een verhuizing, zodat duidelijker gemaakt kan worden in hoeveel gevallen sprake is van vrijwillige verhuizingen en noodgedwongen verhuizingen. Ook zou dit meer inzicht geven in de invloed van verhuizen op recidive. Het is aannemelijk dat een vrijwillige verhuizing een kleinere kans op recidive geeft dan een onvrijwillige verhuizing. Met de huidige data is dit echter niet goed inzichtelijk te maken.

Daarnaast zou volgend onderzoek, om het inzicht te vergroten in wat er tijdens en na vrijlating uit detentie gedaan wordt aan hulpverlening, meer factoren moeten meenemen met betrekking tot de detentieperiode en de periode direct na vrijlating. Medewerkers van penitentiaire inrichtingen, gemeenten en de reclassering werken tijdens en ook na detentie samen om de kans op (vast) onderdak na vrijlating te vergroten (VNG, 2009). Vervolgonderzoek zal inzicht moeten geven in de precieze rol van beleid in de woonsituatie van ex-gedetineerden en of deze hulpverlening tot het gewenste resultaat leidt.

Ook in het interessant voor vervolgonderzoek om enkele bevindingen nader uit te zoeken. Bijvoorbeeld de bevinding dat een verhuizing ook een positief effect kan hebben voor ex-gedetineerden kan nader uitgediept worden. Vervolgonderzoek kan woonkenmerken van de nieuwe woning na een verhuizing meenemen, en tevens relateren aan recidive. Ook kan de nieuwe woonsituatie

gerelateerd worden aan andere aspecten, zoals de werksituatie van ex-gedetineerden.

Verder hanteert de huidige studie met betrekking tot de woonsituatie een follow-upperiode van zes maanden, terwijl dit mogelijk voor ex-gedetineerden een vrij korte periode is om hun woonsituatie weer op orde te krijgen. Zoals Fontaine en Biess (2012) stellen is de eerste periode na vrijlating er een van het vinden van de juiste plek, en is deze periode vaak extra instabiel. Wellicht strekt dit zich uit over langer dan zes maanden. Uit ander onderzoek bleek bijvoorbeeld dat ex-gedetineerden zelfs jaren na hun vrijlating nog te maken kunnen krijgen met dakloosheid die aan de detentie gerelateerd kan worden (Remster, 2017). Een langere follow-upperiode kan meer inzicht geven in hoeverre ex-gedetineerden erin slagen hun woonsituatie te stabiliseren naarmate zij langer uit detentie zijn. Dit geeft vervolgens weer handvatten aan beleid hoe hierop kan worden ingespeeld door specifieke hulpverleningsinstanties. De huidige resultaten hebben in ieder geval laten zien dat het eerste halfjaar na vrijlating erg instabiel is. Het zou goed zijn te weten of deze instabiliteit verder gaat in het tweede halfjaar of dat de woonsituatie zich dan al meer stabiliseert.

Vervolgens zou vervolgonderzoek verder kunnen inzoomen op het proces rond dakloosheid. De huidige resultaten lieten bijvoorbeeld zien dat over het algemeen sprake is van korte periodes van dakloosheid. Vrijwel geen enkele respondent was de gehele onderzoeksperiode dakloos. Vervolgonderzoek zou moeten kijken naar hoe het deze mensen lukt om uit de dakloosheid te komen. Is daarbij bijvoorbeeld meestal sprake van specifieke hulpverlening of lukt dit deze mensen zelf? En hoe komt het, daarna, dat veel ex-gedetineerden toch weer opnieuw dakloos raken? Een deel van de respondent had bijvoorbeeld direct na vrijlating wel huisvesting, maar was zes maanden later toch (weer) dakloos. Hoe komt het dat deze ex-gedetineerden er niet in slagen hun woonplek direct na vrijlating te behouden? Onderzoek dat naar deze vragen kijkt, zou een meer kwalitatieve opzet kunnen hanteren om inzicht te geven in de processen achter het dakloos raken of juist uit de dakloosheid komen.

Tot slot is meer onderzoek nodig om te bepalen in hoeverre de resultaten te generaliseren zijn naar bredere populaties. In de huidige studie zijn gedetineerden in voorlopige hechtenis als respondenten gebruikt. Dit zijn dus gedetineerden die relatief zwaardere delicten hebben gepleegd. Wel bestaat bijna de helft van de Nederlandse gevangenenpopulatie uit voorlopig gehechten (Linckens & De Looft, 2013). De gemiddelde detentieduur van de respondenten in dit onderzoek is iets langer dan voor de gehele gedetineerdenpopulatie, waar de meerderheid niet langer dan een paar maanden vastzit (Linckens & De Looft, 2013). Uit de resultaten bleek echter niet dat detentieduur veel invloed had op (veranderingen in) woon- en verhuisspatronen van de respondenten. In het algemeen zou het kunnen dat de huidige resultaten een ernstiger of grilliger beeld van de woon- en verhuisspatronen laten zien dan voor de gehele gedetineerdenpopulatie het geval zou zijn. Bovendien zijn in dit onder-

zoek alleen mannelijke gedetineerden meegenomen, die zijn geboren in Nederland. Verder onderzoek kan duidelijk maken in hoeverre de resultaten ook zijn toe te passen op vrouwelijke gedetineerden of op gedetineerden die niet in Nederland zijn geboren.

6.5 BELEIDSAANBEVELINGEN

Dit proefschrift biedt inzicht in woon- en verhuisspatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en daaropvolgende recidive, dat bruikbaar kan zijn voor beleidsmakers binnen gemeenten, het gevangeniswezen, reclasseringsinstanties en bijvoorbeeld woningcorporaties. Een van de belangrijkste bevindingen is de grote verscheidenheid aan woon- en verhuisspatronen en de instabiliteit die veel prominenter aanwezig is dan binnen de algemene bevolking. Dit wijst erop dat huisvestingsproblematiek onder gedetineerden en ex-gedetineerden aandacht verdient.

Ten eerste kunnen beleidsmakers uit deze studie handvatten halen om in te spelen op factoren die invloed hebben op woon- en verhuisspatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden en op die manier zelf invloed uitoefenen op eventuele dakloosheid en verhuisspatronen. Er bestaat al veel demografisch onderzoek naar dakloosheid en verhuizen binnen de algemene bevolking (zie bijv. Van Laere, 2017; Buster e.a., 2015; Kley & Mulder, 2010). De resultaten uit het huidige onderzoek maken echter duidelijk dat deze kennis niet zonder meer toe te passen is op woon- en verhuisspatronen van gedetineerden en ex-gedetineerden. Binnen deze specifieke doelgroep is sprake van een veel groter aandeel daklozen en ook van een veel groter percentage dat verhuist binnen korte periode. Dit maakt het aannemelijk dat voor deze groep andere factoren en processen een rol spelen. Uit de resultaten kwamen enkele van deze factoren naar voren die specifiek van belang zijn voor gedetineerden en ex-gedetineerden. Beleidsmakers kunnen zich bijvoorbeeld meer richten op het zorgen dat de binding van gedetineerden met conventionele anderen tijdens detentie goed blijft, zodat deze hierop kunnen steunen voor hulp bij huisvesting na vrijlating.

Daarnaast moeten beleidsmakers de verschillende mogelijkheden die in Nederland bestaan voor gedetineerden om hun woning tijdens detentie te behouden (Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG), 2009; zie ook hoofdstuk 1) nogmaals bekijken. Hier kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van onderverhuur en huisbewaring. Deze opties zijn met name bedoeld voor gedetineerden die voorafgaand aan hun detentie alleen woonden, en van wie de woning dus tijdens detentie leegstaat. Dit is zeker van belang, aangezien het voor deze gedetineerden veelal moeilijk zal zijn om hun woning te behouden. Uit de resultaten werd echter ook duidelijk dat het samenwonen met een partner een stabiele situatie is die kan leiden tot minder dakloosheid en daarmee minder recidive. De gedetineerde kan alleen terugkeren naar zijn partner wanneer deze laatste de woning kon behouden tijdens de detentie. Een moge-

lijkheid die al bestaat en die meer aandacht zou kunnen krijgen is daarom het doorbetalen van de woonlasten door de gemeente (VNG, 2009). Dit is alleen mogelijk als dit onvermijdelijk is en hier zeer dringende redenen voor zijn (WWB, artikel 16, eerste lid). Onder dringende redenen worden alleen acute noodsituaties verstaan, bijvoorbeeld ernstige consequenties voor de psychische gezondheidstoestand van de persoon (Memorie van Toelichting WWB, artikel 16). Beleidsmakers kunnen overwegen de mogelijkheden voor doorbetaling te verruimen, als dit tot gevolg heeft dat de gedetineerde een stabiele woonplek behoudt en daarmee minder recidiveert.

Ten derde moet beleid ook gefocust worden op het eerste halfjaar na vrijlating. De resultaten van dit proefschrift hebben aangetoond dat niet enkel het moment direct na vrijlating van belang is, maar dat het gehele eerste halfjaar na vrijlating cruciaal is. Gedurende deze periode is nog steeds sprake van veel veranderingen. Nazorginstanties doen er daarom goed aan om ex-gedetineerden te blijven volgen, ook nadat deze een woonplek heeft gevonden. Er moet alles aan gedaan worden om ook latere dakloosheid te voorkomen. De resultaten uit hoofdstuk 2 en 5 tonen aan dat dakloosheid een duidelijk aandachtspunt is voor deze doelgroep, en huisvesting een belangrijk speerpunt moet zijn voor de inspanningen ex-gedetineerden te helpen re-integreren. Bovendien moet dit niet enkel benadrukt worden direct na vrijlating, maar moet tevens gedurende de maanden daarna de woonsituatie van de ex-gedetineerden in de gaten worden gehouden. In hoofdstuk 2 werd daarnaast duidelijk dat het aantal daklozen zes maanden na vrijlating kleiner is dan direct in de eerste maand na detentie. Dit wijst erop dat het een deel van de ex-gedetineerden pas na vrijlating lukt om huisvesting te vinden. Het is zaak om de hulpverlening tijdens detentie erop in te stellen te zorgen dat elke gedetineerde bij vrijlating onderdak heeft.

De laatste aanbeveling voor het beleid is dat tevens de groep (ex)-gedetineerden die wel over huisvesting beschikt in de gaten moet worden gehouden. Naast de focus op het voorkomen van dakloosheid, laat dit proefschrift zien dat het ook belangrijk is op deze groep te focussen. Binnen deze groep is sprake van erg veel verhuizingen. Vaak wordt ervan uitgegaan dat een stabiele woonsituatie, zonder te verhuizen, te prefereren is voor de resocialisatie van gedetineerden en ex-gedetineerden. Uit de resultaten in hoofdstuk 5 komt echter naar voren dat verhuizen ook gunstig kan werken voor de resocialisatie. Wanneer gedetineerden direct na hun detentie verhuisd zijn, recidiveerden zij minder dan de niet-verhuizers. Dit duidt op het maken van een nieuwe start en het vertrekken uit de oude, criminogene omgeving en komt daarmee overeen met verwachtingen op basis van *desistance* theorieën, die stellen dat individuen zelf de keuze maken om te stoppen met hun crimineel gedrag (Farrall e.a., 2010). Het Gevangeniswezen kan hierop inspelen door tijdens detentie in kaart te brengen voor welke gedetineerden een verhuizing goed uit zou kunnen pakken en voor wie juist een terugkeer naar de oude woonplek beter is. Aan de andere kant verhuisden de frequente verhuizers wel vaker

dan de niet-verhuizers. Dit benadrukt het belang van het blijven begeleiden en monitoren van ook die ex-gedetineerden die op het eerste gezicht bij vrijlating stabiel lijken en huisvesting hebben. Naast het verhuizen op zich, is het ook van belang te monitoren naar welke buurt de ex-gedetineerde verhuist en of deze buurt een slechtere sociaaleconomische status heeft dan de voorgaande buurt. Deze studie heeft namelijk aangetoond dat verhuizen naar een slechtere buurt op de lange termijn leidt tot meer recidive en verhuizen naar een betere buurt juist tot minder recidive.

Al met al heeft dit proefschrift aangetoond dat beleid erop gericht om dakloosheid te voorkomen of op te lossen zeker belangrijk is, maar dat er meer is dan alleen dakloosheid dat aandacht verdient wanneer het gaat om de woonsituatie van gedetineerden en ex-gedetineerden. Een groot deel beschikt namelijk wel over huisvesting, maar is toch niet in staat op één plek te blijven. Aan de andere kant kiezen anderen er zelf voor weg te gaan en is dit in die situatie voor hen waarschijnlijk inderdaad beter. Het beleid omtrent huisvesting bij gedetineerden en ex-gedetineerden moet zich op al deze aspecten richten. Op die manier zal de grootste reductie in recidive bereikt kunnen worden. Een goede woonsituatie is nog steeds een van de belangrijkste aspecten bij het resocialisatieproces. Wat die goede woonsituatie inhoudt, kan echter per persoon verschillen.

Summary

THERE'S NO PLACE LIKE HOME?

A study on housing, mobility and recidivism among (ex-)detainees.

INTRODUCTION

A stable housing situation is considered to be an important condition for successful reentry after a period in prison (Petersilia, 2003; Van den Braak, e.a., 2003; Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006; Bradley, Oliver, Richardson & Slayter, 2001). Firstly, housing is important for the possible influence on ex-prisoners' well-being. For example, research has shown that homeless persons show a lower well-being than people with a stable housing situation (Thomas, Gray & McGinty, 2012). Furthermore, housing is of importance for its assumed influence on the risk of recidivism. People with housing have more to lose and have more social ties (Skardhamar, 2003; Huebner & Pleggenkuhle, 2015), and according to the social control theory, housed individuals are therefore at lower risk to commit a crime (Hirschi, 1969). Despite the presumed importance of the housing situation of (ex-)prisoners, relatively few studies have been done on this topic, especially in the Netherlands.

The overall goal of this thesis, is providing insight into the housing and mobility of prisoners and ex-prisoners and their relation with recidivism. The main research question is:

What are the housing and mobility patterns of Dutch detainees and ex-detainees, and what is its relation with recidivism?

This thesis uses data from the Dutch Prison Project to answer research questions about housing, mobility and recidivism (Dirkzwager e.a., 2018). The Prison Project is a nationwide, longitudinal study among 1904 Dutch pre-trial detainees, who were interviewed during their detention and answered questions about their lives before prison. Six months after release 946 respondents were found and interviewed again to gain information about their lives after prison. Information about their housing and moving situation was obtained through these interviews as well as through officially registered data. Information about recidivism six and 24 months after detention was obtained from officially registered data.

RESULTS

Chapter two described housing situations of (ex-)detainees and focused mainly on homelessness, both before and after a period in detention. Being homeless after a detention spell decreases the possibility of successful reintegration. Homelessness affects many other aspects of life, e.g. it lowers the chances of finding or holding down a job (Ferguson, 2018; Slesnick e.a., 2018) and makes it more difficult to start or continue treatment for an addiction (Bradley e.a., 2001; Fontaine & Biess, 2012). Furthermore, the homeless are said to be in social isolation (Dyb, 2009), while a good social network is essential for successful reintegration (Boman & Mowen, 2017). Knowledge on homelessness patterns among (ex-)detainees could help improve reintegration policies. The main research questions in this chapter were therefore:

*To what extent are (ex-)detainees homeless, both before and after their prison spell?
To what extent do ex-detainees lose their housing after release and to what extent, on the converse, are they able to achieve new housing after a period of homelessness?*

One of the main findings was the large amount of variation in housing patterns of (ex-)prisoners. Having a house, a place to live, is one of the first needs of prisoners upon release. Good housing is an important condition for successful reentry. This chapter showed that part of the ex-detainees succeed in maintaining or obtaining housing. However, another part lost their housing during their stay in prison or returned to being homeless again. More specifically, results showed that ten percent of the research sample was homeless prior to incarceration (i.e. living on the street, in a shelter, or for short periods of time with various friends, relatives or acquaintances). The percentage of homeless respondents grew during detention, meaning that upon release a bigger part of the sample is homeless. Six months later, however, a smaller percentage of ex-detainees are homeless than before incarceration. This implies that many ex-prisoners need some time to get their lives back on track.

Although nearly a third of the sample is homeless at least once during the time of the study, few ex-detainees remain homeless during the entire research period. A proportion of the prisoners who entered detention being homeless, do find a place to go to upon release and remain there at least six months. Others are not able to find housing, or lose their new house again during the months after release. Conversely, some detainees who did not enter prison homeless, lose their house during or shortly after the stay in detention. These results and the variation in housing and homelessness patterns make clear that homelessness is an important focal point in the reentry process of ex-detainees. A good reintegration into society requires a good housing situation (Petersilia, 2003), and this chapter showed many prisoners and ex-prisoners lack such a housing situation.

Chapter three moves on to provide insight in general mobility patterns. Since moving can sustain a big impact in the lives of the movers, and especially (ex-)prisoners who move, the goal of this chapter is gaining knowledge on moves among (ex-)detainees. Chapter three focuses on moves during prison (i.e. does the detainee have another address upon release from prison than he had at the moment of entering detention?) and during the first six months after release. The main research question was:

What are the mobility patterns of ex-detainees, both before incarceration to shortly after release and during the first six months after release?

Chapter three included only those respondents who had housing during the entire research period. The results are based on 587 respondents without any period of homelessness. By looking at different periods before and after detention, different types of moves could be distinguished. *Direct movers* are those who moved to a new address upon release and did not return to the same address from before prison. *Delayed movers* are those who initially returned to their pre-prison address, but moved later on during the six months after release. *Frequent movers* are the ones who moved more than once during the study period. Insights into mobility patterns and types of movers can help break down the relation of moving and recidivism.

As shown in the previous chapter for homelessness, this chapter likewise showed great variation in patterns of moving. As much as 41 percent of the sample moved at least once during the study period, which is much greater than the 10 percent of the general public that moves in the Netherlands (CBS, 2017). Furthermore, ten percent of ex-detainees moved twice or even more, both during and after prison. Nearly a quarter of the sample moves during detention, but remains at this new address during the six months post-release. The very high moving frequency found in this chapter could influence reentry processes and should therefore be a focal point during detention and after release.

Mobility patterns are studied more closely in chapter four. Since a large amount of variation possibly exists between different moves (Vogel et. al, 2017) the third goal of this thesis is to look more closely at mobility patterns, and describe them in more detail. Chapter four focuses on specific features of moves, namely the distance moved (i.e. the distance in kilometers between the address of origin and the destination address) and the possible change socio-economic status that comes with moves to a new neighborhood. The previous chapter made clear that (ex-)detainees are homeless or move relatively often. Specific aspects of mobility, such as socio-economic neighborhood status and distance moved, could also be of importance for (ex-)prisoners and recidivism, besides these general housing and mobility patterns. These two factors could, for example, impact social contact with others and recidivism rates (Lee

e.a., 2017; Morenoff & Harding, 2014). This chapter, therefore, studies mobility patterns in more detail and focuses on socio economic neighborhood status and distance moved. The main research question was:

What do specific features, such as distance moved and changes in socio-economic neighborhood status, of mobility patterns look like for (ex-)detainees, both before and after release?

Results are based on 240 respondents who moved at least once during the study period.

Remarkably only a small percentage of movers move within their own neighborhood. The majority move to a new neighborhood. In addition, while most movers within the general population move fewer than ten kilometers away, a relatively large amount of (ex-)prisoners moves to a new address at least fifteen kilometers away from their old address. Upon release from prison, ex-prisoners generally moved farther away from their address prior to incarceration than ex-prisoners who moved during the six months after release. This latter group stayed closer more often.

More than half of the movers went to a new neighborhood with a similar socio-economic status as the previous neighborhood. Most movers, therefore, do not experience an upward or downward change in neighborhood status. However ex-detainees who, prior to incarceration, lived in a neighborhood with a high status, have a bigger chance to move to a lower status neighborhood. This coincides with other studies (Warner, 2016; Massoglia e.a., 2013), which also showed that people living in good neighborhoods before prison have more to lose and tend to move downwards.

The distance moved as well as the neighborhood change could influence the reentry process (Morenoff & Harding, 2014). Chapter four showed that a large part of the movers go to new neighborhoods and move relatively far away. This could increase the influence on recidivism further.

Finally, Chapter five relates all aspects from the previous chapters to recidivism amongst the research group. Although housing situations are thought to be of importance in the reentry process, recidivism studies, in general, focus more attention on factors such as family and work, and less on housing (Fontaine & Biess, 2012; Makarios e.a., 2010). However, all housing aspects described in previous chapters, possibly relate to recidivism (Steiner e.a., 2015; Vogel e.a., 2017; Clark, 2016). With the impact of recidivism on society in mind, this thesis aims to gain knowledge on the influence of different housing and mobility patterns on recidivism. Chapter five, therefore, relates general housing and mobility patterns, as well as specific features of mobility, to recidivism. This chapter uses data on all 867 respondents and uses a propensity score method to analyze the data.

First, homelessness was related to recidivism. Results showed that ex-prisoners who experienced periods of homelessness recidivate more often than those without any homeless spells. On top of that, experiencing multiple periods of homelessness is related to a higher chance of recidivism compared to experiencing a single period of homelessness. These results emphasise the importance of preventing homelessness.

Next, mobility patterns were related to recidivism. A first comparison between movers and non-movers showed that movers recidivate more often than non-movers. However, a breakdown into different types of movers (i.e. direct movers, delayed movers and frequent movers) made clear that direct movers recidivate less than non-movers. Moving during detention, i.e. going to another address upon release rather than the address prior to incarceration, could be positive for some prisoners. It could be hypothesised that those are the movers who decided to get out of their old criminogenic environment and start over. During the six months after release, frequent movers recidivate more than non-movers.

The last research question studies the distance moved and neighborhood status and its relation to recidivism. Results showed no significant difference in recidivism rates between those who moved nearby and those who moved farther away. Considering recidivism in the long term, ex-detainees who moved to a lower status neighborhood, recidivate more than those who moved to an equal status or higher status neighborhood. During the entire follow-up period, respondents who moved to higher status neighborhoods recidivated the least.

Altogether, this thesis provides an insight into the diffuse housing and mobility patterns of detainees and ex-detainees and its effects on recidivism, and proves the importance of considering housing and mobility in reintegration policies.

RECOMMENDATIONS FOR FUTURE RESEARCH

Several recommendations for future research can be outlined. First, a possible underestimation exists of the amount of homeless people in the dataset. Three points in time were used to establish the housing situation and possible homeless spells: prior to incarceration, directly after release and six months after release. However, if a respondent was not homeless in month one and six after release, but was indeed homeless during, for example, month three, this does not show in the data. The same is true for moves. Respondents possibly moved more often than currently appears from the data. We looked at addresses during the first and six month after release. Different addresses in those months signified a move. In theory, a respondent could also have moved between month three and four, but this isn't shown in the current data. Furthermore, part of the prisoners were not located after release to participate

in the post-prison interview. Likely, part of this group were homeless persons or people who moved, since those would be more difficult to locate. A recommendation for future studies is therefore to use more moments during the study period to measure the housing situation. This would specify housing and mobility patterns even more accurately.

Furthermore, future research could enquire from its respondents their reasons for moving. This way, it would be clearer if the (ex-)detainee moved voluntarily or because he had no other choice. Since voluntary moves could be expected to lead to a lower risk of recidivism than involuntary moves, it is important to find out the reasons behind a move. Current data is not able to give this information.

Lastly, future research could provide more insight into the detention period itself, and steps that are undertaken to provide (ex-)prisoners with the help they need considering their housing situation. This could help influence policies.

POLICY RECOMMENDATIONS

Firstly, results of this study could help policy makers respond to factors influencing housing and mobility patterns of detainees and ex-detainees. In turn, they could influence what happens during possible spells of homelessness and mobility patterns. This study showed that demographic studies about homelessness and moving among the general population (see for example Van Laere, 2017; Buster *e.a.*, 2015; Kley & Mulder, 2010) cannot be applied equally to housing and mobility patterns of (ex-)detainees.

Also, policy makers should reexamine the possibilities for detainees to maintain their house during their stay in prison. De Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG, 2009) provides several options for this. With the results of the current study in mind, these options could be evaluated and expanded to help detainees maintain a stable situation where possible.

Thirdly, this study has shown that the first six months after release are crucial for ex-prisoners, and that these months bring a lot of changes in housing situations. Instead of focusing mainly on the moment of release and ensuring prisoners have a place to go upon release, focus should be extended to at least the first six months after release. Ex-prisoners should be followed up with and guided in achieving and/or maintaining a good housing situation.

A concluding recommendation is to not focus solely on the homeless ex-prisoners, but also focus on the group with housing. The variation within the group with housing is significant. Whilst a large part of this group were shown to move often, which suggests unstable patterns, chapter five also showed that some moves could be positive and lead to less recidivism. The variation in movers should therefore also receive attention from policy makers to better understand patterns and motivations for moving. In conclusion, policy should

focus on all aspects studied in the current thesis, in order to achieve the biggest reduction in recidivism.

Referenties

- Abrams, L.S. & Tam, C.C. (2018). Gender differences in desistance from crime: how do social bonds operate among formerly incarcerated emerging adults? *Journal of Adolescent Research*, 33(1), 34-57.
- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-87.
- Anderson, I. & Christian, J. (2003). Causes of homelessness in the UK: a dynamic analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13(2), 105-118.
- Austin, P.C. (2011). An introduction to propensity score methods for reducing the effects of confounding in observational studies. *Multivariate Behavioral Research*, 46(3), 399-424.
- Bahr, S.J., Harris, L., Fisher, J.K. & Armstrong, A.H. (2010). Successful reentry. What differentiates successful and unsuccessful parolees? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(5), 667-692.
- Baldry, E., McDonnell, D., Maplestone, P. & Peeters, M. (2003). Australian prisoners' post-release housing. *Current Issues in Criminal Justice*, 15(2), 155-169.
- Baldry, E., McDonnell, D., Maplestone, P. & Peeters, M. (2006). Ex-prisoners, homelessness and the state in Australia. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39(1), 20-33.
- Becker, H. (1963). *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Beleidsplan Integrale Veiligheid Schiedam 2012-2015. (2012). Schiedam: Gemeente Schiedam.
- Bernburg, J.G. & Krohn, M.D. (2003). Labeling, life chances, and adult crime: the direct and indirect effects of official intervention in adolescence on crime in early adulthood. *Criminology*, 41(4), 1287-1319.
- Beurs, E. de (2011). Brief Symptom Inventory (BSI). Handleiding herziene editie 2011. Leiden: PITS.
- Beyens, K., Dirkzwager, A. & Korf, D. (2014). Detentie en gevolgen van detentie. Onderzoek in Nederland en België. *Tijdschrift voor Criminologie*, 56(2), 3-30.
- Boman, J.H. IV & Mowen, T.J. (2017). Building the ties that bind, breaking the ties that don't. Family support, criminal peers, and reentry success. *Criminology & Public Policy*, 16(3), 753-774.
- Bonjo (2019). *Huisbewaring. Voorkom kwijtraken woning*. Geraadpleegd op 18 februari 2019, van <http://www.bonjo.nl/wat-doet-bonjo/huisbewaring>
- Boye, A. de, Fijnaut, C. & Goethals, J. (1999). *Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens in de Limburgse ex-mijngemeenten*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Braak, J. van den, Burik, A. van, Jansen, P., Montfoort, A. van, Velkamp, E., Vianen, R. van & Vogelvang, B. (2003). *Opvang ex-gedeteneerden. Verslag van een onderzoek*

- naar de maatschappelijk opvang van ex-gedetineerden. Woerden: Adviesbureau Van Montfoort.
- Bradley, K.H., Oliver, R.B.M., Richardson, N.C. & Slayter, E.M. (2001). *No place like home: housing and the ex-prisoner. Policy brief*, Boston, MA: Community Resources for Justice.
- Broner, N., Lang, M. & Behler, S.A. (2009). The effect of homelessness, housing type, functioning, and community reintegration supports on mental health court completion and recidivism. *Journal of Dual Diagnosis*, 5(3-4), 323-356.
- Bushway, S.D. (2006). The problem of prisoner (re)entry. *Sociology*, 35(6), 562-565.
- Buster, M., Hensen, M., Wit, M. de, Runtuwene, N., Mandos, E., Zeele, S. van ... A. Bergen, van (2015). *Feitelijk dakloos in de G4*. Amsterdam: Urban Social Exclusion Research.
- Casagrande, D.G., McIlvaine-Newsad, H. & Jones, E.C. (2015). Social networks of help-seeking in different types of disaster responses to the 2008 Mississippi river floods. *Human Organization*, 74(4), 351-361.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016, 23 december). Dakloos: vaker jong en niet-westers. Geraadpleegd op 28 augustus 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/dakloos-vaker-jong-en-niet-westers>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2000). *Standaarddefinitie allochtonen*. Den Haag: CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 2 juni). *Recordaantal Nederlands verhuisd*. Geraadpleegd op 29 augustus 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/22/recordaantal-nederlanders-verhuisd>
- Clark, W.A.V. (2016). Life events and moves under duress: disruption in the life course and mobility outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies*, 7(3), 218-239.
- Clark, V.A. (2016). Predicting two types of recidivism among newly released prisoners: first addresses as "launch pads" for recidivism or reentry success. *Crime & Delinquency*, 62(10), 1364-1400.
- Clark, L.M. (2007). Landlord attitudes toward renting to released offenders. *Federal Probation*, 71(1), 20-30.
- Cochran, J.C. & Mears, D.P. (2013). Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4), 252-261.
- Colvin, M., Cullen, F.T. & Vander Ven, T. (2002). Coercion, social support, and crime: an emerging theoretical consensus. *Criminology*, 40(1), 19-42.
- Cornish, D., & Clarke, R. (1987). Understanding crime displacement: An application of rational choice theory. *Criminology*, 25(4), 933-947.
- Cornwell, E.Y. & Behler, R.L. (2015). Urbanism, neighborhood context, and social networks. *City & Community*, 14(3), 311-335.
- Coumans, M. (2011). Dakloos in Nederland. Over aantallen en kenmerken. *Demos*, 27(4), 1-4.
- Crane, M., Byrne, K., Fu, R., Lipmann, B., Mirabelli, F., Rota-Bartelink, A., Ryan, M., Shea, R., Watt, H., Warnes, A.M. (2005). The causes of homelessness in later life: findings from a 3-nation study. *The Journals of Gerontology: Series B*, 60(3), p. S152-S159.

- Curtis, M.A., Corman, H., Noonan, K. & Reichman, N.E. (2013). Life shocks and homelessness. *Demography*, 50(6), 2227-2253.
- Cuyper, R.H. de (2015). *Personal networks of prisoners. The composition, overlap and changes in prisoners' core discussion network and their criminal network*. (Dissertatie). Amsterdam: Vrije Universiteit.
- David, Q., Janiak, A. & Wasmer, E. (2010). Local social capital and geographical mobility. *Journal of Urban Economics*, 68(2), 191-204.
- Didenko, E. & Pankratz, N. (2007). Substance use: Pathways to homelessness or a way of adapting to street life? *Visions: BC's Mental Health and Addictions Journal*, 4(1), 9-10.
- Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). (2014). *Richting aan re-integratie: in de praktijk. Handreiking convenant re-integratie van ex-gedetineerden*. Den Haag: DJI.
- Dirkzwager A.J.E., Nieuwbeerta P., Beijersbergen K.A., Bosma A.Q., Cuyper R. de, Doekhie J., Eichelsheim V., Goede S. de, Laan P.H. van der, Lamet W., Palmen H., Raaijmakers E., Ramakers A., Reef J., Stelt S. van der, Wensveen M. & Wermink H. (2018), Cohort Profile: the Prison Project – a Study of Criminal Behavior and Life Circumstances Before, During, and After Imprisonment in the Netherlands. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 4(1): 120-135.
- Dirkzwager, A., Blokland, A., Nannes, K. & Vroonland, M. (2015). Effecten van detentie op het vinden van werk en een woning. Twee veldexperimenten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(1), 5-30.
- Dominion, L. (2002). Reducing reoffending. *Criminal Justice Matters*, 50(1), 33-34.
- Dooijeweert, A. van (2018). *Huisvesting. Het recht op behoorlijke huisvesting in Nederland*. Utrecht: College voor de Rechten van de Mens.
- Dyb, E. (2009). Imprisonment: a major gateway to homelessness. *Housing Studies*, 24(6), 809-824.
- Elliott, D.S., Wilson, W.J., Huizinga, D., Sampson, R.J., Elliott, A. & Rankin, B. (1996). The effects of neighborhood disadvantage on adolescent development. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33(4), 389-426.
- Elshof, H., Haartsen, T., Wissen, L.J.G. van & Mulder, C.H. (2017). The influence of village attractiveness on flows of movers in a declining rural region. *Journal of Rural Studies*, 56, 39-52.
- Elsinga, M.G. (1994). *De ontwikkeling van het eigen-woningbezit onder lage-inkomensgroepen. Theoretisch, internationaal en historisch perspectief*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft.
- Elsinga, M., Jong, de-Tennekes, M. & Heijden, H., van der (2011). *Crisis en woningmarkt*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft.
- Evans, D.N. & Porter, J.R. (2015). Criminal history and landlord rental decisions: a New York quasi-experimental study. *Journal of Experimental Criminology*, 11(1), 21-42.
- Farrall, S., Bottoms, A. & Shapland, J. (2010). Social structures and desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 7(6), 546-570.
- Feijten, P. & Mulder, C.H. (2002). The timing of household events and housing events in the Netherlands: a longitudinal perspective. *Housing Studies*, 17(5), 773-792.

- Feijten, P. & Visser, P. (2005). *Binnenlandse migratie: verhuismotieven en verhuisafstand*. Den Haag: CBS.
- Ferguson, K.M. (2018). Employment outcomes from a randomized controlled trial of two employment interventions with homeless youth. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 9(1), 1-21.
- Fisher, W.H., Hartwell, S.W., Deng, X., Pinals, D.A., Fulwiler, C. & Roy-Bujnowski, K. (2014). Recidivism among released state prison inmates who received mental health treatment while incarcerated. *Crime & Delinquency*, 60(6), 811-832.
- Fontaine, J. & Biess, J. (2012). *Housing as a platform for formerly incarcerated persons*. Washington, DC: Urban Institute.
- Galen, G.W.A. van, Niemeijer, E. & Beijers, W.M.E.H. (1998). *Huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden: een landelijk onderzoek naar aard en omvang van huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden*. Amsterdam: Nederlandse Woonbond.
- Gardner, M., & Steinberg, L. (2005). Peer influence on risk taking, risk preference, and risky decision making in adolescence and adulthood: An experimental study. *Developmental Psychology*, 41, 625-635.
- Gaspar, J., DeLuca, S. & Estacion, A. (2010). Coming and going: explaining the effects of residential and school mobility on adolescent delinquency. *Social Science Research*, 39(3), 459-476.
- Geller, A. & Curtis, M.A. (2011). A sort of homecoming: incarceration and the housing security of urban men. *Social Science Research*, 40, 1196-1213.
- Greenberg, G.A. & Rosenheck, R.A. (2008). Jail incarceration, homelessness, and mental health: a national study. *Psychiatric Services*, 59(2), 170-177.
- Grimshaw, R. (2002). A place to call your own: does housing need make a difference to crime? *Criminal Justice Matters*, 50(1), 8-9.
- Groot, C. de, Mulder, C.H. & Manting, D. (2011). Intentions to move and actual moving behavior in the Netherlands. *Housing Studies*, 26(3), 307-328.
- Gruis, V.H., & Brounen, D. & Neuteboom, P. (2015). *Parlementaire enquête woningcorporaties. Interacties tussen het corporatiebestel en de woningmarkt*. Den Haag: Tweede Kamer.
- Grunwald, H.E., Lockwood, B., Harris, P.W. & Mennis, J. (2010). Influences of neighborhood context, individual history and parenting behavior on recidivism among juvenile offenders. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(9), 1067-1079.
- Harding, D. J., Morenoff, J.D. & Herbert, C.W. (2013). Home is hard to find: neighborhoods, institutions, and the residential trajectories of returning prisoners. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 647(1). 214-236.
- Haynie, D.L. & South, S.J. (2005). Residential mobility and adolescent violence. *Social Forces*, 84(1), 361-374.
- Hipp, J.R., Petersilia, J. & Turner, S. (2010). Parolee recidivism in California: the effect of neighborhood context and social service agency characteristics. *Criminology*, 48(4), 947-979.
- Hipp, J.R., Turner, S. & Jannetta, J. (2010). Are sex offenders moving into social disorganization? Analyzing the residential mobility of California parolees. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(4), 558-590.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. California: University of California Press.

- Huebner, B.M. & Pleggenkuhle, B. (2015). Residential location, household composition, and recidivism: an analysis by gender. *Justice Quarterly*, 32(5), 818-844.
- Huls, C.E. & Brouwer, J.G. (2013). *De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap.
- Janssen, J.H.L.J. (1999). *Laat maar zitten. Een exploratief onderzoek naar de werking van de korte vrijheidsstraf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Khandor, E. & Mason, K. (2007). *The street health report 2007*. Canada, Toronto: Street Health & Wellesley Institute.
- Kirk, D.S. (2009). A natural experiment on residential change and recidivism: lessons from hurricane Katrina. *American Sociological Review*, 74(3), 484-505.
- Kirkwood, S. & Richley, T. (2008). *Supported accommodation services for offenders: a research literature review*. Scotland: University of Edinburgh.
- Kley, S.A. & Mulder, C.H. (2010). Considering, planning, and realizing migration in early adulthood. The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(1), 73-94.
- Kubrin, C.E. & Stewart, E.A. (2006). Predicting who reoffends: the neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, 44(1), 165-197.
- La Vigne, N. & Parthasarathy, B. (2005). *Prisoner reentry and residential mobility*. Washington: Urban Institute.
- La Vigne, N.G., Shollenberger, T.L. & Debus, S.A. (2009). *One year out: tracking the experiences of male prisoners returning to Houston, Texas*. Washington: Urban Institute.
- La Vigne, N.G., Visser, C. & Castro, J. (2004). *Chicago prisoners' experiences returning home*. Washington: Urban Institute.
- Laere, I. van, Sloekers, M., Muijsenbergh, M. van den (2017). Huisarts kan dakloosheid voorkomen. *Huisarts en wetenschap*, 60(7), 363-365.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (1993). Turning points in the life course: why change matters to the study of crime. *Criminology*, 31(3), 301-325.
- Lee, K.B., Harding, D.J. & Morenoff, J.D. (2017). Trajectories of neighborhood attainment after prison. *Social Science Research*, 66, 211-233.
- Leopold, T., Geißler, F. & Pink, S. (2011). *How far do children move? Spatial distances after leaving the parental home*. Discussion Papers No.1. Bamberg: Otto-Friedrich-Universität Bamberg.
- Levenson, J.S., D'Amora, D.A. & Hern, A.L. (2007). Megan's law and its impact on community re-entry for sex offenders. *Behavioral Sciences and the Law*, 25(4), 587-602.
- Li, H., Ji, Y. & Chen, T. (2014). The roles of different sources of social support on emotional well-being among Chinese elderly. *Plos One*, 9(3), 1-8.
- Linckens, P. & Loeff, J. de (2013). *Gevangeniswezen in getal, 2008-2012*. Den Haag: DJI.
- Listwan, S.J., Sullivan, C.J., Agnew, R., Cullen, F.T. & Colvin, M. (2013). The pains of imprisonment revisited: the impact of strain on inmate recidivism. *Justice Quarterly*, 30(1), 144-168.
- Logan, J.R. & Alba, R.D. (1993). Locational returns to human capital: minority access to suburban community resources. *Demography*, 30(2), 243-268.

- Looff, J. de, Van de Haar, M., Van Gemmert, N. & Bruggeman, M. (2018). *DJI in getal. 2013-2017*. Den Haag: DJI.
- Lu, M. (1998). Analyzing migration decisionmaking: relationships between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(8), 1473-1495.
- Lutze, F.E., Rosky, J.W. & Hamilton, Z.K. (2014). Homelessness and reentry: a multi-site outcome evaluation of Washington State's Reentry Housing Program for high risk offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 41(4), 471-491.
- Makarios, M., Steiner, B. & Travis III, L.F. (2010). Examining the predictors of recidivism among men and women released from prison in Ohio. *Criminal Justice and Behavior*, 37(12), 1377-1391.
- Massoglia, M., Firebaugh, G. & Warner, C. (2013). Racial variation in the effect of incarceration on neighborhood attainment. *American Sociological Review*, 78(1), 142-165.
- Marti, J. & Cid, J. (2015). Imprisonment, family ties and recidivism. Exploring the limits of familism. *Revista Internacional de Sociología*, 73(1), 1-14.
- Martinez, D.J. & Christian, J. (2009). The familial relationships of former prisoners examining the link between residence and informal support mechanisms. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(2), 201-224.
- Mears, D.P., Wang, X., Hay, C. & Bales, W.D. (2008). Social ecology and recidivism: implications for prisoner reentry. *Criminology*, 46(2), 301-340.
- Mears, D.P., Cochran, J.C., Siennick, S.E. & Bales, W.D. (2012). Prison visitation and recidivism. *Justice Quarterly*, 29(6), 888-918.
- Meredith, T., Speir, J., Johnson, S. & Hull, H. (2003). *Enhancing parole decision-making through the automation of risk assessment*. Atlanta, GA: Applied Research Services, Inc.
- Merton, R.K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Merton, R.K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press/Macmillan.
- Metraux, S. & Culhane, D.P. (2004). Homeless shelter use and reincarceration following prison release. *Criminology and Public Policy*, 3(2), 139-160.
- Mobley, A. (2014). Seeing shame: Legal storytelling and prisoner rehabilitation. *Journal of Prisoners on Prisons*, 23(1), 67-84.
- Moerings, M. (1978). De gevangenis uit, de maatschappij in : de gevangenisstraf en haar betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Moors, H. & Balogh, L. (2007). Warme overdracht of koude kermis? Wat goed en slecht gaat in de nazorg voor ex-gedetineerden. *Justitiële Verkenningen*, 33(4), 103-114.
- More, P.A. & Weijters, G. (2011). *Tweede meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden. Resultaten en vergelijking tussen twee metingen in de tijd*. Den Haag: WODC.
- Morenoff, J.D. & Harding, D.J. (2014). Incarceration, prisoner reentry, and communities. *Annual Review of Sociology*, 40, 411-429.

- Nederlandse Woonbond (29 mei 2012). *Tekort aan sociale huurwoningen groeit*. Geraadpleegd op 21 februari 2014 van <http://www.woonbond.nl/nieuws/2807>
- Neyer, F. J., & Lang, F. R. (2003). Blood is thicker than water: Kinship orientation across adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 310-321.
- Nilsson, A. (2003). Living conditions, social exclusion and recidivism among prison inmates. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 4(1), 57-83.
- Niven, S. & Olagundoye, J. (2002). *Jobs and homes – a survey of prisoners nearing release*. Londen: Home Office, Research, Development and Statistics Directorate.
- Niven, S. & Stewart, D. (2005). *Resettlement outcomes on release from prison in 2003*. Londen: Home Office, Research, Development and Statistics Directorate.
- Noordhuizen, S. & Weijters, G. (2012). *Derde meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden*. Den Haag: WODC.
- O’Flaherty, B. (2004). Wrong person and wrong place: for homelessness, the conjunction is what matters. *Journal of Housing Economics*, 13(1), 1-15.
- Oishi, S. (2010). The psychology of residential mobility: implications for the self, social relationships, and well-being. *Perspectives on Psychological Science*, 5(1), 5-21.
- Pager, D., Western, B. & Sugie, N. (2009). Sequencing disadvantage: barriers to employment facing young black and white men with criminal records. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 623(1), 195-213.
- Pendakur, R. & Young, N. (2013). Putting on the moves: individual, household, and community-level determinants of residential mobility in Canada. *Demographic Research*, 29, 767-796.
- Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home. Parole and prisoner reentry*. Oxford: Oxford University Press.
- Phelan, J., Link, B.G., Moore, R.E. & Stueve, A. (1997). The stigma of homelessness: the impact of the label ‘homeless’ on attitudes toward poor persons. *Social Psychology Quarterly*, 60(4), 323-337.
- Poort, R. & Eppink, K. (2009). *Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de Reclasse-ring*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Porter, L. & Vogel, M. (2014). Residential mobility and delinquency revisited: causation or selection? *Journal of Quantitative Criminology*, 30(2), 187-214.
- Posner, M.A. & Ash, A.S. (2012). *Comparing weighting methods in propensity score analysis*. Ongepubliceerd manuscript, Columbia University.
- Rekenkamer Amsterdam (2018). *Nazorg aan gedetineerden. Opvolgingsonderzoek*. Amsterdam: Rekenkamer.
- Remster, B. (2017). A life course analysis of homeless shelter use among the formerly incarcerated. *Justice Quarterly*. Doi.org/10.1080/07418825.2017.1401653
- Rodriguez, N. & Brown, B. (2003). *Preventing homelessness among people leaving prison*. New York: Vera Institute of Justice.
- Rossi, P.H. (1955). *Why families move*. Glencoe: The Free Press.
- Rossi, P.H. (1980). *Introduction to the second edition. Why families move*, 2nd ed. Beverly Hills: Sage.

- Saunders, P. (1978). Domestic property and social class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2, 233-251.
- Sharkey, P. & Sampson, R.J. (2010). Destination effects: residential mobility and trajectories of adolescent violence in a stratified metropolis. *Criminology*, 48(3), 639-681.
- Shaw, C. R. & McKay, H.D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Skardhamar, T. (2003). Inmates' social background and living conditions. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 4(1), 39-56.
- Slesnick, N., Zhang, J. & Yilmazer, T. (2018). Employment and other income sources among homeless youth. *The Journal of Primary Prevention*, 39(3), 247-262.
- Smits, A. & Mulder, C.H. (2008). Family dynamics and first-time homeownership. *Housing Studies*, 23(6), 917-933.
- Snow, D.A., Baker, S.G. & Anderson, L. (1989). Criminality and homeless men: an empirical assessment. *Social Problems*, 36(5), 532-549.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). (2015). *Statusscores*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Solomon, A.L., Thomson, G.L. & Keegan, S. (2004). *Prisoner reentry in Michigan*. Washington: Urban Institute.
- Somerville, P. (1998). Explanations of social exclusion: where does housing fit in? *Housing Studies*, 13(6), 761-780.
- South, S.J. & Crowder, K.D. (1997a). Escaping distressed neighborhoods: individual, community, and metropolitan influences. *American Journal of Sociology*, 102(4), 1040-1084.
- South, S.J. & Crowder, K.D. (1997b). Residential mobility between cities and suburbs: race, suburbanization, and back-to-the-city moves. *Demography*, 34(4), 525-538.
- South, S.J., Crowder, K. & Chavez, E. (2005). Exiting and entering high-poverty neighborhoods: latinos, blacks and anglos compared. *Social Forces*, 84(2), 873-900.
- South, S. J., & Haynie, D. L. (2004). Friendship networks of mobile adolescents. *Social Forces*, 83(1), 315-350.
- Stahler, G.J., Mennis, J., Belenko, S., Welsh, W.N. & Hiller, M.L. (2013). Predicting recidivism for released state prison offenders. Examining the influence of individual and neighborhood characteristics and spatial contagion on the likelihood of reincarceration. *Criminal Justice and Behavior*, 40(6), 690-711.
- Steiner, B., Makarios, M.D., Travis III, L.F. & Meade, B. (2015). Examining the effects of community-based sanctions on offender recidivism. *Justice Quarterly*, 29(2), 229-257.
- The PloS Medicine Editors (2008). Homelessness is not just a housing problem. *PloS Medicine*, 5(12), 1639-1640.
- Thomas, Y., Gray, M.A. & McGinty, S. (2012). An exploration of subjective wellbeing among people experiencing homelessness: a strengths-based approach. *Social Work in Health Care*, 51(9), 780-797.
- Tillyer, M.S. & Vose, B. (2011). Social ecology, individual risk, and recidivism: A multilevel examination of main and moderating influences. *Journal of Criminal Justice*, 39(5), 452-459.

- Tolsma, J., Meer, T. van der, & Gesthuizen, M. (2009). The impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands. *Acta Politica*, 44(3), 286-313.
- Travis, J., Solomon, A.L. & Waul, M. (2001). *From Prison to home. The dimensions and consequences of prisoner reentry*. Washington, DC: Urban Institute.
- Travis, J., Western, B. & Redburn, S. (2014). *The growth of incarceration in the United States. Exploring causes and consequences*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Uggen, C. & Wakefield, S. (2008). What have we learned from longitudinal studies of work and crime? In: A. Liberman (ed.). *The long view of crime: a synthesis of longitudinal research*. New York: Springer, 191-219.
- Veltkamp, E. (2004). Opvang van ex-gedetineerden. *Proces*, 5, 209-212.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) (2009). *Handreiking bij Samenwerkingsmodel Nazorg volwassen (ex-)gedetineerde burgers. Gemeenten – Justitie*. Den Haag: VNG.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) (2011). *Samenwerkingsmodel Nazorg volwassen (ex-)gedetineerde burgers*. Den Haag: VNG.
- Visher, C.A. & Courtney, S.M.E. (2007). *One year out. Experiences of prisoners returning to Cleveland*. Washington: Urban Institute.
- Visher, C. & Farrell, J. (2005). *Chicago communities and prisoner reentry*. Washington : Urban Institute.
- Visher, C., La Vigne, N. & Travis, J. (2004). *Returning home: understanding the challenges of prisoner reentry. Maryland Pilot Study: findings from Baltimore*. Washington, DC: Urban Institute.
- Visher, C.A. & Travis, J. (2003). Transitions from prison to community: understanding individual pathways. *Annual Review of Sociology*, 29, 89-113.
- Visher, C., Yahner, J. & La Vigne, N. (2010). *Life after prison: tracking the experiences of male prisoners returning to Chicago, Cleveland, and Houston*. Washington, DC: Urban Institute.
- Vogel, M., Porter, L.C. & McCuddy, T. (2017). Hypermobility, destination effects, and delinquency: specifying the link between residential mobility and offending. *Social Forces*, 95(3), 1261-1284.
- Voordt, T. van der, Remoy, H. & Hendriks, T. (2012). Blijven of verhuizen? Minder leegstand door binding van de gebruiker. *Real Estate Magazine*, 28-31.
- Vos, M. (2008). *Een eigen huis, een beter leven?* Rotterdam: SEV.
- Wagner, M. & Mulder, C.H. (2015). Spatial mobility, family dynamics, and housing transitions. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 67(1), 111-135.
- Warner, C. (2015). On the move: Incarceration, race, and residential mobility. *Social Science Research*, 52, 451-464.
- Warner, C. (2016). The effect of incarceration on residential mobility between poor and nonpoor neighborhoods. *City and Community*, 15(4), 423-443.
- Wartna, B., Tollenaar, N. & Bogaerts, S. (2009). StatRec: inschatting van het recidive-gevaar van verdachten van een misdrijf. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(3), 227-295.

- Wartna, B.S.J., Tollenaar, N., Blom, M., Verweij, S., Alberda, D.L. & Essers, A.A.M (2012). *Recidivebericht 2012. Landelijke cijfers met betrekking tot de strafrechtelijke recidive van justitiabelen uit de periode 2002-2009*. Den Haag WODC.
- Wegen, A.J. van der & Ringersma, A.B. (2014). *Prestatieafspraken 2014-2018 tussen gemeente Bergen op Zoom en stichting Stadlander*. Bergen op Zoom: gemeente Bergen op Zoom/Stichting Stadlander.
- Weijters, G., Rokven, J.J. & Verweij, S. (2018). *Monitor nazorg (ex-)gedetineerden – meting 5. Beschrijving van de problematiek van ex-gedetineerden en de relatie met recidive*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Wermink, H.T. (2014). *On the determinants and consequences of sentencing* (diss. Leiden).
- Williams, K., Poyser, J. & Hopkins, K. (2012). *Accommodation, homelessness and reoffending of prisoners: results from the surveying prisoner crime reduction (SPCR) survey*. London: Ministry of Justice.
- Winters, S. & Marchal, A. (2004). *Op zoek naar huurwoningen. Onderzoek naar de betaalbaarheid en de kwaliteit van het wonen op de private huurmarkt en naar een gepast beleid*. Leuven: HIVA-K.U.
- Wolff, N. & Draine, J. (2004). Dynamics of social capital of prisoners and community reentry: ties that bind? *Journal of Correctional Health Care*, 10(3), 457-490.
- Wolff, N., Shi, J. & Schumann, B.E. (2012). Reentry preparedness among soon-to-be-released inmates and the role of time served. *Journal of Criminal Justice*, 40(5), 379-385.
- Woonbron (2013). *Jaarplan Woonbron 2013*. Rotterdam: Woonbron.
- Wet Werk en Bijstand (WWB). (9 oktober 2003). Geraadpleegd op 22 april 2014 van <https://wetten.overheid.nl>
- Yahner, J. & Visser, C. (2008). *Illinois prisoners' reentry success three years after release*. Washington, DC: Urban Institute.

Nawoord

Al tijdens mijn studie had ik de wens om ooit te gaan promoveren. Nu is het zover, het proefschrift is af! Dit proefschrift is tot stand gekomen dankzij de hulp van velen. In dit nawoord wil ik iedereen bedanken die hiertoe heeft bijgedragen.

Allereerst mijn promotor Paul Nieuwbeerta, en copromotor Hanneke Palmen. Paul, dank voor je vertrouwen in mij, eerst bij het coördineren van de dataverzameling van het Prison Project en later ook bij het uitvoeren van mijn promotieonderzoek. Veel dank voor het blijven vertrouwen in een goede afronding. Hanneke, dankzij jou ben ik betrokken geraakt bij het Prison Project. Zonder jou was ik nooit aan dit proefschrift begonnen. Heel veel dank voor jullie betrokkenheid en fijne begeleiding,

De leden van de leescommissie, Maarten Kunst, Marike Knoef, Peter van der Laan en Gijs Weijters, bedank ik voor de bereidheid om dit proefschrift te beoordelen, en de tijd en moeite die jullie in dit manuscript hebben gestoken.

Dit proefschrift had niet geschreven kunnen worden zonder de data uit het Prison Project. Ik ben veel dank verschuldigd aan iedereen die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van deze mooie dataset. Allereerst dank ik alle respondenten, die ons elke keer hun verhaal toevertrouwden. Ook dank aan alle interviewers voor de tijd en energie die zij hebben gestoken in het opsporen en interviewen. Ik heb fijn met jullie samengewerkt! Daarnaast dank ik alle contactpersonen voor hun behulpzaamheid bij de dataverzameling, met name Joost de Looff, Martine Wiekeraad en Wim Bernasco. Natuurlijk ook veel dank voor alle Prison-collega's: de projectleiders (Paul Nieuwbeerta en Anja Dirkzwager) en overige onderzoekers: Anke R., Anke J., Anouk, Ellen, Hanneke, Hilde, Jennifer, Joni, Peter, Sanne, Susanne en Veroni. In het bijzonder wil ik Jennifer bedanken voor de fijne tijd als collega Prison Project-coördinatoren. Ook gaat mijn dank uit naar collega's van de afdeling Strafrecht en Criminologie voor de fijne werkomgeving en oprechte interesse in mijn proefschrift.

Tot slot een speciaal woord van dank voor mijn lieve familie en vrienden. Ik ben heel dankbaar voor alle interesse, steun, gezelligheid en afleiding buiten het werk om. In het bijzonder noem ik Jin, we zijn al sinds de middelbare school vriendinnen en ik kijk uit naar alle uitstapjes die we nog gaan maken met onze kinderen! Ook mijn 'criminologie'-vriendinnen, Anneke, Marsha en Annouk: dank voor al jullie interesse in mijn proefschriftperikelen en wat leuk dat we elkaar ook na de studie nog zo regelmatig zien.

Minha família Brasileira, e especialmente Oma Lu, muito obrigado por tudo que tu faz pra nós! Opa, oma, Wil, Gita, dank voor al jullie interesse in de proefschriftvorderingen. Pap en mam, ik bedank jullie voor alles wat jullie voor mij hebben gedaan en nog steeds doen, voor jullie onvoorwaardelijke liefde en steun en dat jullie altijd voor ons klaarstaan. Zonder jullie zou ik niet zijn, waar ik nu ben. Ik voel me gelukkig dat ik alle belangrijke, en niet belangrijke, momenten in mijn leven met jullie kan delen. Thijs en Carli, wat ben ik blij met jullie als broer en zus! Thank you, Lucy, for your help with the English summary.

Guinther, Stella en Thomas, os amores da minha vida. Het is niet in woorden uit te drukken hoe blij ik ben met jullie in mijn leven. Liefste Stella en Thomas, geboren tijdens mijn promotietraject, jullie hebben mijn leven verrijkt en laten elke dag nog mooier zijn. Allerliefste Guinther, heel veel dank voor al je steun bij alles wat ik doe, en je geloof in mij. Zonder jouw steun en liefde was ik nooit zover gekomen. Ik voel me ongelooflijk dankbaar en gelukkig met jou en de kinderen!

Curriculum vitae

Maaïke Wensveen is geboren op 16 november 1988 te Delft. Zij behaalde in 2006 haar VWO-diploma aan het Stanislascollege aldaar. In datzelfde jaar ging zij Criminologie studeren aan de Universiteit Leiden. In 2010 rondde zij haar Bachelor af, waarna zij in 2011 haar Masterdiploma Forensische Criminologie behaalde. Tijdens de masteropleiding liep Maaïke stage bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, waar zij meewerkte aan het TransAm-onderzoek, een grootschalige, longitudinale panelstudie naar jongvolwassenen van Nederlandse, Marokkaanse en Antilliaanse afkomst in Amsterdam. Vanaf 2012 is Maaïke werkzaam op de afdeling Criminologie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Gedurende 2,5 jaar werkte zij als coördinator van de dataverzameling van het Prison Project, een grootschalig, longitudinaal onderzoek onder bijna 2000 gedetineerden en ex-gedetineerden. Hiervoor stuurde zij ruim 100 interviewers aan door heel Nederland, en begeleidde hen bij het opsporen en interviewen van de respondenten. In 2013 begon Maaïke als promovenda met haar promotieonderzoek naar de woonsituaties van gedetineerden en ex-gedetineerden. Ook verzorgde zij onderwijs voor enkele vakken uit de opleiding Criminologie en begeleidde bachelor- en masterstudenten bij het schrijven van hun scriptie. Na afronding van het promotietraject heeft Maaïke nog enkele maanden bij het Prison Project als data-analist gewerkt. Sinds september 2019 werkt Maaïke als onderzoeker bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

In de boekenreeks van het E.M. Meijers Instituut van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden zijn in 2018, 2019 en 2020 verschenen:

- MI-300 N.N. Koster, *Crime victims and the police: Crime victims' evaluations of police behavior, legitimacy, and cooperation: A multi-method study*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-301 J. Zhu, *Straightjacket: Same-Sex Orientation under Chinese Family Law – Marriage, Parenthood, Eldercare*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-302 X. Li, *Collective Labour Rights and Collective Labour Relations of China*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 0280 924 4
- MI-303 F. de Paula, *Legislative Policy in Brazil: Limits and Possibilities*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 0957 2
- MI-304 C. Achmad, *Children's Rights in International Commercial Surrogacy: Exploring the challenges from a child rights, public international human rights law perspective*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 1061 5
- MI-305 E.B. Beenakker, *The implementation of international law in the national legal order – A legislative perspective*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-306 Linlin Sun, *International Environmental Obligations and Liabilities in Deep Seabed Mining*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-307 Qiulin Hu, *Perspectives on the Regulation of Working Conditions in Times of Globalization – Challenges & Obstacles Facing Regulatory Intervention*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 1096 7
- MI-308 L.M. de Hoog, *De prioriteitsregel in het vermogensrecht*, (diss. Leiden), Vianen: Proefschrift maken.nl 2018
- MI-309 E.S. Daalder, *De rechtspraakverzamelingen van Julius Paulus. Recht en rechtvaardigheid in de rechterlijke uitspraken van keizer Septimius Severus*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2018, ISBN 978 94 6290 556 6
- MI-310 T.H. Sikkema, *Beginsel en begrip van verdeling*, (diss. Leiden), Vianen: Proefschrift maken.nl 2018, ISBN 978 94 9301 997 3
- MI-311 L. Kools, *Essays on wealth, health and data collection*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 0281 168 1
- MI-312 S. Voskamp, *Onderwijsovereenkomst. Contractenrechtelijke leerstukken toegepast op de rechtsverhouding tussen school, leerling en ouders in het primair en voortgezet bekostigd onderwijs*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2018, ISBN 978 94 6290 585 6
- MI-313 S. van der Hof e.a. (red.), *Recht uit het hart*, (liber amicorum W. Hins), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018, ISBN 978 94 028 1310 4
- MI-314 D. Kong, *Civil Liability for Damage caused by Global Navigation Satellite System*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2018
- MI-315 T.B.D. van der Wal, *Nemo condicit rem suam. Over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019
- MI-316 R. Zandvliet, *Trade, Investment and Labour: Interactions in International Law*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-317 M. de Jong-de Kruijf, *Legitimiteit en rechtswaarborgen bij gesloten plaatsingen van kinderen. De externe rechtspositie van kinderen in gesloten jeugdhulp gezien vanuit kinder- en mensenrechten*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 600 6
- MI-318 R.J.W. van Eijk, *Web Privacy Measurement in Real-Time Bidding Systems. A Graph-Based Approach to RTB system classification*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019, ISBN 978 94 028 1323 4
- MI-319 M.P. Sombroek-van Doorm, *Medisch beroepsgeheim en de zorgplicht van de arts bij kindermishandeling in de rechtsverhouding tussen arts, kind en ouders*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6236 906 1
- MI-320 Y. Tan, *The Rome Statute as Evidence of Customary International Law*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-321 T. van der Linden, *Aanvullend Verrijktingsrecht*, (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 678 5, e-ISBN 978 94 6274 544 5

- MI-322 L.B. Louwerse, *The EU's Conceptualisation of the Rule of Law in its External Relations. Case studies on development cooperation and enlargement*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-323 I. Antonaki, *Privatisations and golden shares. Bridging the gap between the State and the market in the area of free movement of capital in the EU*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-324 E. Cammeraat, *Economic Effects of Social Protection*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-325 L.B. Esser, *De strafbaarstelling van mensenhandel ontrafeld. Een analyse en heroriëntatie in het licht van rechtsbelangen* (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 697 6
- MI-326 L.G.A. Janssen, *EU bank resolution framework. A comparative study on the relation with national private law*, (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-327 L.Y. d'Hondt, *Addressing Industrial Pollution in Indonesia. The Nexus between Regulation and Redress Seeking* (diss. Leiden) Amsterdam: Ipskamp Printing 2019, ISBN 978 94 028 1697 6
- MI-328 L.F. Fiallos Pazmiño, *Legal Perspectives on the Cross Border Operations of Unmanned Aircraft Systems*, (diss. Leiden)
- MI-329 M. Lochs, *Contempt of court. Een meerwaarde voor de goede strafrechtspleging in Nederland?* (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2019, ISBN 978 94 6290 714 0
- MI-330 M.V. Antonov, *Formalism, Realism and Conservatism in Russian Law*, (diss. Leiden) Amsterdam: Ipskamp Printing 2019
- MI-331 P. van Berlo, *Human rights elephants in an era of globalisation. Commodification, crimmigration, and human rights in confinement* (diss. Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2020, ISBN 978 94 6240 565 3
- MI-332 M. Wensveen, *Eigen haard is goud waard? Een studie naar de woonsituatie, het verhuisgedrag en recidive van (ex-)gedetineerden* (diss. Leiden), Amsterdam: Ipskamp Printing 2020, ISBN 978 94 0281 780 5